ISTORIA
LITERATURIĬ ROMĂNEȘTĬ

ÎN VEACUL AL XIX-LEA

— DE LA 1821 ÎNNAINTE —

În legătură cu dezvoltarea culturală a neamuluĭ

DE

N. IORGA

VOL. III.

Anul '48 și urmările sale. — Opera politică a emigraților.— Literatura din țară de la 1847 până la agitațiile pentru Unire. Regalitatea literară a luĭ Vasile Alecsandri. — Literatura românească în epoca Unirii și supt Domnia luĭ Vodă Cuza. (1848-66)

1520 74
Doc.

VĂLENIĬ-DE-MUNTE

Editura tipografieĭ «NEAMUL ROMÂNESC»

1909.

~~50017 Dublet~~

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
Cota 50015 Dublet
Inventar 152074

pe 4/6/10

- 5,00 lei

B.C.U. "Carol I" - Bucuresti
C152074

CARTEA I-a.

Anul '48 și urmările sale.

BIBLIOTECA CENTRALA UNIVERSITARA BUCURESTI

Biblioteca societăţii acad. „Romania Jună" VIENA.

CAPITOLUL I-iŭ.

Presa liberă în anul 1848.

I. În Ţara-Românească. Poetul Ioan Catina.

În Iunie 1848, după încercarea zădarnică a luĭ Rosetti, după chibzuirile «cuminţĭ» ale luĭ Eliad, care se credea acum omul providenţial menit să scape neamul de tirania din lăuntru, ca şi de cea din afară, — sosirea studenţilor din Paris, cu fraţii Brătienĭ în frunte, aduse biruinţa Revoluţieĭ. Bibescu-Vodă, om cu tragere de inimă pentru ţară şi naţie, cu simţ de datoria luĭ [1], cedă întăiŭ înnaintea cererilor pe care le înfăţişă cu îndrăzneală tineretul, sprijinit de credincioşiĭ luĭ Eliad şi aĭ luĭ Tell, de negustorimea, care, încă din zilele luĭ Lazăr, se încălzise de noul ideal, al vieţiĭ româneştĭ de sine stătătoare, precum şi de ofiţerimea tînără, care, chiar de la început, la noĭ ca şi în Rusia, îşĭ închinase sabia scopurilor de liberare a popoarelor pe care romantismul stăpînitor, umanitarismul sentimental le scria de o potrivă pe steagurile ostaşilor ca şi pe zdrenţele roşiĭ fluturate în vînt de revoluţionarĭ. «Adunare a poporuluĭ» la Izlaz, unde mişcarea se putea sprijini pe grăniceriĭ aşezaţĭ în cordon sanitar permanent de-a lungul Dunăriĭ; cuvîntărĭ, cetire a Constituţieĭ elaborate în frase solemne, de o filosofie politică foarte încrezută, dar cam goală, de Eliad; Guvern provisoriu numit

[1] V. *Floarea Darurilor*, II: o scrisoare a luĭ Bibescu.

NB În privinţa Principelui Bibescu, Ion Ghica este de o părere cu totul opusă. Vezi „Dernière occupation des Principautés Danubiennes par la Russie" par G. Ghéma (Ion Ghica) Paris, 1853, in-8; 1856

fără a maĭ sta pe gînduri, deşi nicĭ nu era vorba încă de o izgonire a luĭ Bibescu, aclamat ca Domn constituţional, în serviciul «Naţiuniĭ»: fireşte că noul comitet de Cîrmuire cuprindea pe părintele Constituţieĭ, Eliad, care avea lîngă dînsul tot oamenĭ cari nu eraŭ cunoscuţĭ ca scriitorĭ, nicĭ nu eraŭ să dovedească şi eĭ că aŭ un condeiŭ pentru ideile lor. (Ofiţerul Pleşoianu era însă, de sigur, o rudă a dascăluluĭ oltean de pe vremurĭ.)

Scriitoriĭ, maĭ vechĭ şi maĭ noĭ, şi toţĭ ceĭ cari se credeaŭ cugetătorĭ politicĭ la nivelul Europeĭ se aflaŭ în Bucureştĭ, aşteptînd vestea cea mare; aceştia impuseră luĭ Bibescu cel d'intăiŭ Ministeriŭ al «poporuluĭ»: el cuprindea şi pe Bălcescu şi pe Rosetti, nume marĭ între literatoriĭ zileĭ. Îndată Domnul, în urechile căruia sunase de-ajuns musica de stradă şi strigătele de bucurie ale triumfătorilor Revoluţieĭ «fără o picătură de sînge», şi care, sătul de asemenea priveliştĭ, încercase în zădar o lovitură militară, lăsă, a doua zi după plecarea demonstrativă a consululuĭ rusesc, puterea, a căriĭ răspundere nu credea c'o poate lua în asemenea împrejurărĭ, şi trecea hotarul, după scrierea şi iscălirea actuluĭ de abdicare, în alaiul sărăcăcios şi umilit al unuĭ fugar, uitat a doua zi după dispariţia luĭ. Acuma Republica de model frances fu instalată între cocarde. Şi acuma tineriĭ represintanţĭ aĭ literaturiĭ trebuiră, faţă de mărimea şi însemnătatea personalităţiĭ unuĭ Eliad orĭ a Mitropolituluĭ, a luĭ Cîmpineanu, vechea căpetenie în lupta pentru dezrobire supt Alexandru-Vodă Ghica, — să se mulţămească şi cu locurĭ maĭ modeste, de secretarĭ aĭ deosebitelor Ministere. La sosirea eroilor de la Izlaz, Rosetti părăsi chiar, ca şi Ioan Brătianu, orĭce situaţie oficială.

Astfel scriitoriĭ rămaseră aproape cu toţiĭ — Boliac era însă Vornic de poliţie — afară din cercul oficialităţiĭ răspunzătoare şi maĭ păzite la cuvînt ca şi la scris. Eĭ putură decĭ să dea Revoluţieĭ o presă, o literatură politică, a căriĭ însemnătate e, înnainte de toate, aceia că face să se audă în graiŭ liber, fără amestec de censură şi respect de tradiţiĭ, părerea fiecăruia, concepţia fiecăruia în ceia ce priveşte regimul intern şi viaţa naţională, într'un stil care oglindeşte fără greş personalităţile.

A. «Pruncul Romîn.»

De mult, în articolele sale de calendariŭ, ba chiar în multe din versurile sale, Rosetti, care împlinia acum 33 de anĭ[1], se dovedise gazetar de chemare, scriind uşor şi vioiŭ, nu fără glume potrivite şi întorsăturĭ spirituale une orĭ, răspîndind asupra unor ideĭ prinse răpede şi exprimate fugar o sentimentalitate menită să cîştige anume cetitorĭ,— în orĭce vreme, dar maĭ ales într'o vreme ca aceia. Nimenĭ, de sigur, printre revoluţionariĭ scriitorĭ nu avea maĭ multă şi maĭ veche dorinţă de a vorbi prin ziar unuĭ public întins, unuĭ popor mare, cu înţelegere şi simţire, decît el, Rosetti, care nu era înzestrat, ca Eliad, ca Brătieniĭ, ca Bălcescu, şi cu însuşirile deosebite ale oratoruluĭ. Încă de la 12 Iunie, în ajunul plecăriĭ luĭ Bibescu, ieşia, folosîndu-se de neţermurita voie a Constituţieĭ proaspete, pe care Rosetti o ştia de'nnainte, cel d'intăiŭ număr, — frumos lucrat în tipografia chiar a redactoruluĭ şi a prietenuluĭ săŭ Winterhalder, — din «Pruncul Romîn».

Titlul acesta, căutat şi simbolic, de poesie romantică falsă, care poate fi luată în rîs uşor, se potriveşte cu articolul de îndrumare a foiĭ. «Fraţilor romînĭ din toate clasele» li se vorbeşte, — fără a se găsi cuvinte de acelea care merg la inimă, saŭ a se desfăşura o cugetare din acelea care conving şi stăpînesc, — de noul Stat, menit a cuprinde pe toţĭ Romîniĭ, de «*Romănia* iubită», de «sîngele de Romîn» al cetitorilor, de «oraşul nostru care înnoată în bucurie şi veselie», de Moldova, încă roabă, deşi ea dăduse întăiŭ semnalul vremurilor maĭ bune, de această soră întru Romănie Moldova, căreia «peste undele Milcovuluĭ i se întind braţele», pentru ca să se îndeplinească în sfîrşit idealul ce se urmăria necontenit de pe la 1840 înnainte, odată cu ivirea în viaţa publică a acestor tinerĭ: «o singură naţie», şi aceasta în ciuda luĭ Mihaĭ-Vodă Sturza, «tiranul a' căruĭ nume va rămînea o pată veşnică în istoria ţeriĭ», pe cînd Bibescu «îşĭ iubeşte patria». «Vouă», li se strigă emfatic, «vă rămîne gloria că aţĭ început, nouă gloria *(sic)* că am sfîrşit».

Moldoveniĭ, nicĭ aceia dintre dînşiĭ cari se bucuraŭ de li-

[1] V. *Pruncul Romîn*, p. 66.

bertatea de scris a pribegilor, nu răspunseră, şi fură mustraţĭ pentru aceasta[1]. Despre Ardelenĭ, cari afirmaseră totuşĭ, în Maiŭ, voinţa lor de a trăi româneşte, ca nouă naţie liberă pe pământul înnaintaşilor, nicĭun cuvînt: «România» trebuia să meargă până la hotarele Moldoveĭ de către Bucovina şi Basarabia,— şi ele uitate. Libertatea aceasta, adusă din Paris de-a dreptul, plutia prea pe sus pentru a vedea unele marĭ şi vechĭ durerĭ de pe pământul oamenilor.

«Pruncul» se publică de două orĭ pe săptămînă, în două file de format mic. Colaborarea luĭ Rosetti nu se simte maĭ departe altfel decît în buletinele zileĭ,— o cronică revoluţionară fără multă coloare; în schimb, articole slabe, în acelaşĭ gen declamator şi sentimental, vin de la asociatul la tipografie, poetul de pe vremurĭ, Germanul cu totul naturalisat Winterhalder, care înnalţă «Dezrobirea Românieĭ», de la tinerĭ studenţĭ, ca un C. I. Arion, un Gheorghe Bacaloglu, un Barbu Gănescu,—maĭ tărziŭ, cum se va vedea, unul din agitatoriĭ în Apusul unde rămase ca ziarist satiric de oposiţie împotriva luĭ Napoleon al III-lea, al chestieĭ româneştĭ, represintate acum de pribegĭ; apoĭ un C. Halepliu, care, aflător în rîndurile oştiriĭ, se îndreaptă către «fraţiĭ săĭ de arme», un Gh. Ioan Vernescu, căruia-ĭ era menit un mare viitor politic, un Grigore Lipoianu, care dă în vileag glume. Ceva maĭ consistent, dar fără însuşirĭ literare, e ceia ce scrie pentru foaia luĭ Rosetti V. Boerescu[2], al căruĭ tată publică şi el aicĭ consideraţiĭ politice. Foaia se întregeşte apoĭ cu discursurĭ, ca al luĭ Pretorian din Ploieştĭ saŭ al luĭ Dimitrie Brătianu[3], ţinut în cercul studenţilor romînĭ de la Paris — nicĭ unul, nicĭ altul n'aŭ putere şi legătură, al studentuluĭ maĭ puţin decît al profesoruluĭ —, orĭ cu adrese, ca acelea de la studenţiĭ romînĭ din Atena, cari dădeaŭ ziarelor greceştĭ traducerĭ din produsele literare ale

[1] Dar de la eĭ vine, pentru foiţa «Poporuluĭ Suveran», no. 20, «Cuvîntul unuĭ ţeran către boierĭ». L-am atribuit luĭ Vartolomeiŭ Măzăreanu; v. *Ist. lit. rom. în secolul al XVIII-lea*, I, p. 543 şi urm. Trimiţătorul îl pune în seama tînăruluĭ boier *frondeur* de la 1821, Ionică Tăutu, asupra căruia v. vol. I din această carte: «Se presupune că ar fi fost scris de răposatul Tăutul». Acesta a fost lăudat de Al. Russo (v. *Operele* sale, ed. P. V. Haneş).

[2] N. 1830, în Bucureştĭ.

[3] N. 1818.

Revoluțieĭ [1], orĭ de la I. C. Massimu din Brăila, care începea astfel o carieră literară cunoscută maĭ ales prin excesele de latinism din vestitul *Dicționariŭ* [2].

Totuşĭ, dacă din «Pruncul Romîn» lipseşte maturitatea de cugetare, simțirea adevărată şi comunicativă ca în tot ce se publică supt iscălitura tinerilor revoluționarĭ muntenĭ,—colaboraţiĭ întîmplătoare daŭ unor paginĭ o valoare trainică. Cutare articole neiscălite sînt de sigur ale luĭ Eliad [3], care, adevărat preşedinte de Republică — divinisat la Bucureştĭ în acelaşĭ fel cum era divinisat la Paris, măcar de uniĭ, Lamartine,—nu găsise cu cale saŭ nu putuse să-şĭ aibă o foaie care să înfățişeze părerile sale, adese orĭ şi în puncte esențiale deosebite de a celor maĭ noĭ tovarăşĭ aĭ săĭ. Simțĭ sufletul săŭ socotit, puterea luĭ de a împărtăşi sentimente, de a crea convingerĭ, evlavia-ĭ adevărată şi umanitarismul luĭ neprefăcut, cînd se tratează în liniĭ largĭ chestia țerănească, pe care oameniĭ Revoluțieĭ, adesea încurcațĭ de dînsa, n'o puteaŭ părăsi totuşĭ: «Nu iartă Dumnezeŭ să sufere două milioane şĭ jumătate de suflete pentru ca 6.000 de proprietarĭ să aibă cîte un pogon saŭ două de pămînt maĭ mult... Aceste două milioane şi jumătate de creştinĭ [a]sudaŭ zi şi noapte, bătuțĭ ca dobitocul, pentru ca să îngraşe pămîntul proprietaruluĭ şi să hrănească pe răpitoriĭ funcționarĭ.» Umbra supt un copac nu i se îngăduie adesea omuluĭ în toiul munciĭ, ca să poată spune, odihnit o clipă: «Supt pomul acesta mă umbresc de arşița soareluĭ şi mi se alină durerea de la inimă.» «Pentru cel ce nu are un petec de pămînt, patria e mumă vitregă, şi nimenĭ nu-şĭ dă viața sa pentru muma cea vitrigă.» Şi proprietariĭ se vor folosi de libertatea țeranuluĭ împroprietărit, căcĭ, «moşiile lor vor creşte îndoit şi întreit în venit cînd vor fi lucrate de mînĭ libere», şi un blestem se va îndepărta de de-asupra capetelor uneĭ societățĭ vinovate, căcĭ, altfel, «bătăile lui Faraon vor cădea peste noĭ». Şi, maĭ departe, se arată cum până la «sfînta» proclamație de la Izlaz nu eraŭ nimenĭ mulțămițĭ, nicĭ măcar boieriĭ, «silițĭ a îngenunchia înna-

[1] Iscălesc: I. Benescu, I. Nicolescu, D. Racovită, Lazăr Drutеanu; n-l 36.
[2] P. 124.
[3] Poate şi cel din n-l 20, în care se strigă unora: «Voĭ cari nu cunoaşteţĭ suferințele decît din romanțurĭ». V. şi articolul din n-l 32.

intea orĭcăruĭ Trimis al Rusieĭ» şi ameninţaţĭ că fiiĭ lor vor «trage boiĭ de funie la fraţiĭ lor din Basarabia». În acest sens maĭ vorbise Eliad şi altă dată, şi-l recunoştĭ şi în respectul cu care pomeneşte de Grigore-Vodă Ghica, «adevăratul Domn romîn», pe al căruĭ fiŭ Dimitrie, «crescut în leagăn de mătasă» cu cheltuiala ţeriĭ, îl chiamă din mijlocul fugarilor privilegiuluĭ cari «dănţuiesc la Pomul Verde» din Braşov, pentru a-şĭ îndeplini o datorie, pe care în aceiaşĭ foaie acesta refusă să o recunoască [1].

Cu greŭ s'ar putea crede, în sfîrşit, că altul decît dînsul, vre-un tinerel oarecare, ar fi scris articolul-prim din n-l 34 în care se spune, aşa de plastic, cum ţeranul răspundea până atuncĭ boieruluĭ săŭ «chiria temniţeĭ luĭ» şi, vorbind despre orăşeniĭ nebăgaţĭ în seamă, se cuprinde o întreagă realitate urîtă în acest tabloŭ trecător: «Ce drept avea cetăţeanul decît să mături uliţa de praf cînd era să treceţĭ la Adunarea boierească?».

B. «Poporul suveran.»

Cu mult maĭ bine ca libertate de apreciare, ca vioiciune de ton şi ca spirit se înfăţişează o a doua foaie, a revoluţionarilor cari nu intraseră în ministeriĭ orĭ în secretariatele lor, a tinerilor ambiţioşĭ cari nu se puteaŭ socoti mulţămiţĭ în noua viaţă politică, a scriitorilor de frunte cari vedeaŭ cu oarecare neplăcere pe Rosetti, colegul maĭ mic al multora dintre eĭ, luînd numaĭ pentru sine rolul de crainic al noiĭ Republice româneştĭ. N-l 1 din «Poporul suveran», altă publicaţie, apărînd de treĭ orĭ pe săptămînă, ca «gazetă politică şi literară», poartă data de 19 Iunie. Articolul-program e scris de Bolintineanu, care, în această d'intăiŭ scriere în prosă pe care o cunoaştem de la dînsul, găseşte energie şi mlădiere. Scopul săŭ este de «a sprijini idealurile poporuluĭ romîn», dar nu măgulindu-l şi ispitindu-l pe căĭ greşite, ci fiindu-ĭ totdeauna un bun sfătuitor şi, la întîmplare, mustrîndu-l pentru greşelile ce ar face: ziarul, asigură redactorul săŭ unic — maĭ tărziŭ i se adause Al. Zane, iar cheltuielile le luară asupra lor fraţiĭ luĭ Bolintineanu, Ştefan şi Atanasie, T. Piscupescu şi C. Mănciulescu —, «nu va ră-

[1] V. n-l 14. Rosetti fu silit a lua asupră-şĭ ideile din acest articol: «articolul prin care chemam pe D. Ghica în braţele patrieĭ sale»; n-l 16.

mînea mut nicĭ împotriva poporuluĭ, cînd acesta va abusa de libertatea de care se bucură». De la început, se cere socoteală nouluĭ Guvern — căcĭ luĭ Bibescu, care părăsise acum țara, i se urează, fără nicĭo părere de răŭ, «drum bun» — pentru că n'a organisat garda națională apărătoare, că n'a ales bine, după merite și credință, pe «amploiațĭ» — «nu se face omul republican într'o zi», «cocarda republicanuluĭ este inima, iar nu panglicile în treĭ colorĭ, care se pot cumpăra de orĭcine».

Cele două ideĭ marĭ ale mișcăriĭ se întîlnesc și aicĭ: Moldova trebuie să ajungă și ea liberă, și e o datorie să se dea moșie de hrană «țeranuluĭ, căruia patria abia îĭ dă treĭ coțĭ de pămînt să odihnească țărna luĭ». Nimenĭ însă — și aicĭ e deosebirea, o ușoară cotire către un conservatism generos — nu va trebui să păgubească în prefacerile ce se impun; nimenea, nicĭ arendașul, necum proprietarul — tatăl luĭ Bolintineanu era și el dintre arendașĭ —, căcĭ «glorioasa Revoluție de la 11 Iunie s'a făcut de către toțĭ pentru toțĭ de obște, și toțĭ Romîniĭ de obște trebuie să fie mulțămițĭ și să se bucure de sfintele drepturĭ ce am dobîndit».

Cîtă vreme «Poporul suveran» stătu numaĭ supt conducerea luĭ Bolintineanu, ca și pe urmă, cînd i se adause, de la 1-iŭ August, colaborarea luĭ N. Bălcescu, a luĭ Cesar Boliac, a luĭ P. Teulescu, traducător,— ba chiar a luĭ Grigore Alexandrescu, aceasta rămase atitudinea foiĭ de revoluționarism moderat, sprijinindu-se pe armonia de interese a tuturor claselor și pe cruțarea tuturor drepturilor. Căpeteniile Guvernuluĭ Provisoriu sînt necontenit învinuite că se încunjură de elemente rele, de tot soiul de «patriotașĭ», de «patrioțĭ noĭ» cu cocardele marĭ, de uniĭ «spionĭ mîrșavĭ» și «zbirĭ aĭ poliției», că uniĭ din membriĭ săĭ așteaptă «colăcarĭ de Domnie» — după cît se pare, un atac, nu la adresa luĭ Eliad, socotit, din potrivă, ca un «bărbat ce pare că s'a născut pentru toate gloriile», ci maĭ curînd o lovitură pentru Ion Ghica. «Pruncul Romîn» e ținta unor glume, adesea izbutite și totdeauna crude, într'un gen scurt și scînteietor, necunoscut până atuncĭ în literatura noastră, pe care Bolintineanu-l intitulează «urzicărie». Satira se întinde une orĭ asupra întreguluĭ regim noŭ, de «librerie» (libertate) [1],

[1] Mahalagioaica din Bucureștĭ zice: «Leberteaua a venit, și eŭ am rămas tot cu unchiașul»; p. 36.

ridicat pe ruinele «isocraţieĭ» (aristocraţieĭ), — dar numaĭ în chip glumeţ, fără consecvenţă. Plecînd de la ideia patrieĭ, definită foarte frumos ca «această fiinţă ideală pe care locuitoriĭ eĭ sînt gata a o apăra cu viaţa, identitatea intereselor, ideilor, pasiunilor ce-ĭ strînge şi uneşte în apărarea unuĭ bine comun», se afirmă nevoia de a se da altă viaţă săteanuluĭ, nu atît din umanitarism sentimental, cît pentru că «ţeraniĭ sînt o clasă de oamenĭ de care sînt legate toate interesele noastre»; sistemul de cîrmuire al unuĭ Bibescu e luat în batjocură, ca şi uneltirile din «cluburile boiereştĭ» [1], ca şi lipsa duşmănoasă a pribegilor, pe care nu înţelege a-ĭ chema înnapoĭ, cu Dimitrie Ghica în frunte, cum făcea Eliad prin foaia luĭ Rosetti, ca şi ifosurile privilegiaţilor, acum zădarnice — «cine ar fi găsit o diplomă de Mare-Logofăt», se ceteşte într'una din «urzicăriĭ», «să o arunce pe Dîmboviţă» [2]. Alipirea la Constituţie, punerea eĭ în practică, servirea eĭ cu credinţă, — acesta e crezul luĭ Bolintineanu şi al tovarăşilor săĭ, cari nu vreaŭ decît «să se dezvolteze principiile Constituţieĭ noastre», pe care le tălmăcesc răbdător până şi ţeranilor într'o serie de articole: «Constituţia explicată într'o şcoală de sat» [3]. «Proprietatea munciĭ şi a pămîntuluĭ e sfîntă», de o potrivă, strigă eĭ, adoptînd părerile luĭ Ioan Ionescu, care, colaborator la «Pruncul Romîn», se împacă destul de bine cu ideile celor d'intăiŭ scriitorĭ muntenĭ aĭ timpuluĭ pentru a putea tipări şi în foaia lor, spre asigurarea tuturor faţă de scopurile republicanilor, precum face şi A. G. Golescu, în scrisoarea lui către «reacţionarĭ» [4]. Iar, ca îndreptare practică şi alegere a puterilor conducătoare, eĭ cer, fireşte, să se respecte «aristocraţia cea naturală a talentuluĭ şi a merituluĭ» [5].

Faţă de Turcĭ, cruţaţĭ aiurea, se întîlnesc aicĭ judecăţĭ, care amintesc pe Bălcescu, şi istoricul muntean tipăreşte în «Poporul suveran» studiĭ, care nu i-aŭ fost recunoscute până acum, despre «Drepturile Romînilor către Înnalta Poartă».

---

[1] Pp. 35-6.
[2] P. 40.
[3] P. 45 şi urm.
[4] Pp. 70-1.
[5] P. 56.

C. «CONSTITUȚIONALUL» ȘI «ROMÂNIA».

Și redactoriĭ «Poporuluĭ Suveran» citează odată[1] foaia «Constituționalul». Precum se vede din titlul eĭ, ea era menită să apere încă maĭ desluşit politica de armonie socială, de oprire a Revoluțieĭ în hotarele statornicite de proclamația luĭ Eliad, de înlăturare a reformelor prea îndrăznețe de care visaŭ uniĭ. Era decĭ un ziar conservator. Nu l-am putut vedea; la 6 August însă el fusiona cu o publicație nouă, în pregătire, din partea cuĭ nu ştim: *Propaganda*. Se zice în n-l 1 din noua publicație, *România*, care avea poate ca redactor tot pe Florian Aaron, întemeietorul vechiĭ «Romăniĭ» — de şi el se găsia acum la Craiova[2] —, că, astfel, «*Constituționalul* şi *Propaganda*, ce era să iasă la lumină, unindu-se amîndouă într'una, de acum înnainte iese supt acest titlu de: *România*».

Programul e cultural şi moral, fără a se înlătura aceleaşĭ două puncte care fac solidară toată presa revoluționară: «principiul democratic» şi «ideia de Unire a tuturor Romînilor», aceasta din urmă exprimată, decĭ, aice maĭ conscient şi maĭ limpede, ceia ce ne face iarăşĭ a bănui redactorĭ ardelenĭ, ca şi îngrijirea ce se dă ştirilor privitoare la luptele Romînilor de peste munțĭ. «Va sprijini Constituția Romănieĭ în toată întregimea eĭ», «va înrădăcina religia», va cultiva ştiința şi literatura, va servi negoțul, va popularisa «politica Europeĭ», — acestea sînt făgăduielile articoluluĭ-program. De la un timp măcar, cu întîmplătoarea colaborare a luĭ C. Rasti, care publică tratatele între Turcĭ şi Ruşĭ, orĭ a cîte unuĭ poet de mîna a doua, foaia e scrisă de tînărul romantic G. A. Baronzi, care traduce din *Cartea Poporuluĭ* a luĭ Lamennais — *Poporul Suveran* avea în foileton idila sentimentală a luĭ Lamartine, *Graziella* — şi se întinde în lungĭ considerațiĭ necompetente, într'o formă energică şi colorată, asupra limbiĭ romăneştĭ, cu privire la care se tot ceartă gramaticiĭ, pentru a o face «curată, înnavuțită, la îndemîna înțelegeriĭ tuturor», chiar «deşertînd dicționare latine în gura Romînuluĭ»: «o gramatică din vintrele mumeseĭ», scrie trivial poetul, «latră pe o gramatică ce o blestemă din fundul mormîntuluĭ eĭ»[3].

[1] P. 48.
[2] V. *Floarea Darurilor*, vol. II, art. despre Craiova revoluționară.
[3] P. 27.

D. POESIA REVOLUŢIONARĂ MUNTEANĂ.

Un poet la *Pruncul Romîn*, unul şi maĭ mare, apoĭ o întreagă pleiadă de poeţĭ, cu Alexandrescu, cel maĭ însemnat, în frunte, la *Poporul Suveran*, un începător de talent la *România*, — şi totuşĭ Revoluţia, pornită cu un avînt politic aşa de idealist, servită cu declamaţiĭ aşa de lirice, nu şi-a găsit poeţiĭ. Oastea cea nouă, Regulamentul Organic, Domniĭ din timpul săŭ, şcolile româneştĭ, şi-aŭ avut pe rînd cîntăreţiĭ; eĭ aŭ lipsit celeĭ d'intăiŭ încercărĭ naive de a da poporuluĭ românesc întreg o viaţă de sine stătătoare. Strigătele de chemare la luptă din Moldova şi Ardeal nu găsiră măcar un ecoŭ vrednic de ele în Bucureştiĭ ajunşĭ Capitala Republiceĭ pentru toţĭ Romîniĭ.

De la Grigore Alexandrescu n'avem nimic: colaboraţia luĭ la «Poporul Suveran» va fi fost numaĭ cu numele. Eliad, ajuns Mîntuitorul naţieĭ, nu dă decît doar cuvîntarea de pomenire a singurelor jertfe pe care le-a făcut Revoluţia [1]. Rosetti uită şi el că a fost poet, pentru a-şĭ închipui că ar conduce de fapt o republică reală; odată numaĭ, el asigură în versurĭ că, în noua fericire politică:

Toţĭ se strîng în braţe,
Căcĭ toţĭ s'aŭ înfrăţit [2].

Bolintineanu, în foaia sa, care-l arată pentru întăia oară bun prosator, maĭ cugetat şi maĭ stăpîn pe nuanţe decît poetul, află numaĭ aceste accente în «Cîntecul de libertate, improvisat în ziua de 11 Iunie», ziua biruinţeĭ din Bucureştĭ:

Nobilĭ fiĭ aĭ Românieĭ,
Până cînd să suspinaţĭ?
Iată ziua libertăţiĭ:
Către arme alergaţĭ!
. . . . . .
P'ale bravilor morminte
Dalbe florĭ vor răsări.

Astfel, cu toate dezmierdările dulcege, cu toate sentimentalităţile şterse pe care se deprinsese a le întrebuinţa orĭcînd şi

[1] *Pruncul Romîn*, pp. 11-2.
[2] *Ibid.*, n-l 3. O cuvîntare de el, pp. 106-7.

pentru orîce, înnăbușind cu ele ultima notă de sinceritate, astfel cîntă cel maĭ iubit dintre poețiĭ tinerĭ un eveniment care trebuia să i se pară îndeplinirea celor maĭ nebune visurĭ ale luĭ, credincios al Patrieĭ și rîvnitor al Libertățiĭ! Alte orĭ el îșĭ dezgroapă versurĭ maĭ vechĭ, în care e vorba de «tristă mandolină», «fraged suflet», «ilusiĭ efemere», «păsărèle» și «rămurèle» [1]. Maĭ vioaie sînt bucățile luĭ satirice, singurele de acest fel în toată opera ce a rămas de la dînsul și totușĭ lăsate la o parte din toate culegerile eĭ (s'ar putea însă ca ele să fie ale altuia, Bălăcescu, de pildă):

Cînd ieșise vorb' afară
C'or să vie oștĭ în țară,
Toțĭ Romîniĭ se 'ntristară;
Iar o turmă de cocoane
Aplaŭdară prin saloane
Și luară din Lipscanĭ
Rumeneală pe doĭ anĭ.

Apoĭ, după cîteva n-re, cînd frica veniriĭ Rușilor se împrăștiase acum:

Se'mpărțiră vorbe-afară
Că nu maĭ vin oștĭ în țară;
Toțĭ atuncĭ se bucurară,
Iar o turmă de cocoane
Se 'ntristară prin saloane,
Și-unele aŭ aruncat
Dresul ce aŭ cumpărat.

Primirea pe care o parte, o mare parte din lumea bună a Bucureștilor o făcu oștiriĭ ruseștĭ de ocupație la sfîrșitul Domnieĭ luĭ Barbu Știrbeĭ — nicĭ zece anĭ de la această scurtă și sîngeroasă satiră— nerușinatele balurĭ date ofițerilor împărătești de floarea societățiĭ muntene, nesfîrșitele petrecerĭ de la Mărioara Ghica Hangerliu, mama beizadeleĭ Dimitrie, pe care așa de călduros îl chema înnapoĭ din Brașov Eliad la 1848, arătară cît era de dreaptă această icoană sufletească pusă în fața «aristocraților» căzuțĭ pentru moment.

În acest gen, supt înrîurirea literaturiĭ poetice de zglobie și crudă oposiție a unuĭ Béranger, pe care Rosetti îl cunoștea

[1] *O noapte pe malul Dunăriĭ*, dedicată luĭ Boliac; August 1845; p. 52.

maĭ pe mult și-l imita după puterĭ, s'ar fi putut dezvolta, potrivit și cu firea luătoare în rîs a neamuluĭ nostru, și cu atmosfera morală ce a domnit totdeauna în Bucureștĭ, *cîntecul* politic: n'avem însă decît încercarea de maĭ sus și această urare către unul din privilegiațiĭ, așa de lesne, dar pentru așa de scurtă vreme numaĭ învinșĭ:

Mergĭ din țară,
Și să viĭ cînd România
Va dori încă robia [1].

Gheorghe Crețeanu, care dăduse une orĭ dovezĭ de energie, mergînd pe urmele luĭ Alexandrescu în invocarea trecutuluĭ eroic, primește o maĭ puternică zguduire sufletească de la mișcarea revoluționară. La înmormîntarea celor împușcațĭ de oastea colonelului Odobescu, el ține o cuvîntare, destul de rece și falsă, care ni s'a păstrat [2]. Colaboratorul de pănă atuncĭ al luĭ Eliad scrie în «Pruncul Romîn» — iscălind I.: *Iorgu* Crețeanul — «Oda la patrie», cu stîngăciĭ ca acestea:

E viață 'n România, frăție generală,
E simțitor Romanul, e mlădios și dulce
. . . . . .
Plebeul și patriciul ca fraţĭ se'mbrățișează,

chemînd în ajutor pe vechiĭ vitejĭ:

O umbre a' luĭ Mircea și-a' luĭ Mihaĭ cel Mare,

dar mîntuind cu această urare, foarte puțin națională și războinică:

Trăiască tot străinul ce và al nostru bine [3].

Maĭ fireascā e *Rugăciunea* din «Poporul suveran» (p. 56), care începe măcar cu un vers frumos:

Dacă eștĭ tu, Doamne, Dumnezeŭ de pace....

Un anonim, care scrie în genul luĭ Alecsandri, dă în foaia luĭ Bolintineanu acest *Cântec pandurescc* [4], — popular pănă

[1] P. 8.
[2] *Pruncul romîn*, p. 12.
[3] N-l 4.
[4] P. 92.

astăzĭ în Ardeal — cu gîndul la «căpitanul» Magheru, ce strîngea supt steagurĭ pe panduriĭ de glorioasă amintire [1]:

Auzĭ buciumul că sună,
Tricolorul s'a 'nnălțat,
Cete de panduri s'adună,
Văile adînc răsună,
Armăsarul a turbat.
. . . . . .
Aducèți-mĭ arme mie,
Aducèți-mĭ calul mieŭ.

Pelimon dă «Prunculuĭ Romîn» prosă slabă şi versurĭ încă maĭ rele, către «păstorul romîn», «ministrul crucii» [2]. Dar bielşugul cel mare de poesie vine de la C. D. Aricescu, care părea că voieşte să se specialiseze în declamațiile fără de răsunet ale celeĭ maĭ şterse poesiĭ politice. El are la îndămînă cîte-o odă pentru fiecare, pentru «Ministeriul actual»

— Divina Libertate, ce naşt' Egalitatea —,

pentru copiiĭ Nați uniĭ cari se roagă la Dumnezeŭ în vederea triumfuluĭ Revoluțieĭ — era vorba chiar de o «gvardie națională» a şcolarilor [3], pentru «eroina» romînă Aneta Ipătescu, înfățişată

Zburînd într'o trăsură ca bomba tunătoare —,

pentru Guvernul Provisoriu, întors din fugă

— Deşteaptă-te din groapă, o umbră basarabă —,

pentru Eliad, noŭ Mihaĭ Viteazul, emulul luĭ Tasso, Franklin, Rousseau

— Este el, Eliade, al nostru Lamartine —,

ceva maĭ mare decît Iuliu Cesar el însuşĭ [4].

---

[1] Bolintineanu însuşĭ e, de sigur, autorul bucățiĭ «Treĭ panduri» de pe p. 104 a foiĭ sale. Îl recunoştĭ de la cele d'intăiŭ versurĭ:

Eŭ aveam o mîndră, mîndră mîndruliță (!),
Cu panglice roşiĭ pe a eĭ guriță (!!).

[2] N-l 20.

[3] *Poporul suveran*, n-l 1.

[4] Îl maĭ cîntă, pe el, «soarele glorieĭ romîne», «Elenca Lupeasca, născută Mocăneasca»! V. no. 19.

Astfel e o adevărată plăcere cînd, după atîta contrafacere a simţiriĭ, se întîlnesc versurĭ de Ioan Catina, care, orĭcum, sînt în margenile adevăruluĭ şi decĭ pot să trezească un răsunet în suflete. Gîndul adevărat al mulţimiĭ în timpul Revoluţieĭ, setea eĭ de a pedepsi prin distrugere pe obraznicii eĭ stăpînĭ de pănă atuncĭ, de a smulge averile răŭ cîştigate, acest sentiment *real* se întrupează în strigătul luĭ:

Haideţĭ, fraţĭ, într'o unire,
Ţara noastră e 'n peire:
Aste zidurĭ şi palate,
Unde zac miĭ de păcate,
Haideţĭ a le dărîma.
. . . . . .
Cu-arma 'n mînă să perim!

Fraţilor să n'aveţĭ milă,
Daţĭ în ceĭ ce vă fac silă,
Vă ieaŭ plugul, arătură,
Boul chiar din bătătură,
Parc'ar fi un drept al lor.

Dreptul lor e şi al nostru,
Cîmpul lor e şi al vostru,
Şi-adunarea cea obştească,
Fiind casă românească,
Este casa tuturor.
. . . . . .

Voĭ, ciocoĭ, să staţĭ afară,
Tu, Muscal să ieşĭ din ţară!
. . . . . .

Dulce-ĭ pentru libertate
Un mormînt a cîştiga[1]!

Catina tipărise de curînd un volumaş de versurĭ, în care se cuprind ecourĭ din cîntecele închinate de Grigore Alexandrescu trecutuluĭ nostru, pe lîngă imitaţiĭ după Alecsandri, în baladele haiduceştĭ, pe lîngă unele bucăţĭ lirice fără caracter personal şi traducerea, pe alocurĭ izbutită, a uneĭ frumoase ode a luĭ Hugo. Nicĭuna din aceste poesiĭ nu se poate păstra, fiindcă tuturora li lipseşte siguranţa stilistică — se maĭ primesc şi

[1] *Pruncul Romîn*, n-l 10.

italianisme de-ale luĭ Eliad, ca «tera», «potentă», «revibra», «belă»,— și măsura, cele maĭ grosolane trivialităţĭ întîlnindu-se alăturĭ cu versurĭ în adevăr frumoase, care se desfac, pare că fără voința și știința poetuluĭ, din mijlocul banalităţilor răŭ spuse :

Trăișĭ cu toate astea o viață zvînturată,
De-amarurĭ, de durere, ca Marea 'nfurĭată,
De valurĭ spumegoase, cu patimĭ te-aĭ luptat,

știe el să spuie luĭ Byron, pe care-l pune pe acelașĭ plan cu Napoleon, zicînd despre amîndoĭ :

Aţĭ dat mîna 'ntr'un secol ce voĭ l-aţĭ stăpînit.

În cutare poesie de iubire, afli versurĭ ca :

...Ţi-aș fi ardicat jertfelnic
În inima-mĭ, și 'n taină eŭ te-aș fi adorat,

saŭ :

Speranța ține cîrma și vîsla, blind amorul.

E drăgălășie în acest refren :

Dulce-ţĭ e glasul, lin e-al tăŭ zbor.

Catina a murit tînăr ; altfel, cu oarecare cetire și critică de sine însușĭ ar fi putut ajunge la ceva, acela care, începător încă, jucîndu-se cu versul ca și cu vorba, cu aceasta ca și cu ideia, nemeria astfel de cugetărĭ :

Ascult cerul cu Marea vorbind spăimîntător,
Și văz că 'nțelepciunea e tot cît nebunia.
...Natura e divină
Și omul nu găsește înnaltu-ĭ alfabet.

Aiurea :

Natura pare 'ntreagă o undă de vĭață,

Saŭ :

...Veacu 'n care sîntem, e amorțit de ger.

O putere poetică netăgăduită se afla în tînărul de douăzecĭ de anĭ care putea să caracteriseze într'un singur vers zboruri sus de-asupra pămîntuluĭ :

Supt pasul mieŭ planețiĭ în negură s'afund',

152074

BIBLIOTECA

o singurătate cu icoane de poesie zburînd în juru-ĭ:

Un greiere 'n firidă şi silful la fereastră,

o miserie ce călătoreşte,

Cerşind pe la răspîntiĭ şi uşĭ de mănăstire.

Sfîrşitul luĭ răpede curmâ atîtea speranţe îndreptăţite, şi Catina însuşĭ părea că-l prevede cînd scrie:

Gîndesc că n'oiŭ ajunge, n'oiŭ apuca vre-odată
Schiloada bătrîneţă [1].

Aceasta e şi toată literatura timpuluĭ. Cărţĭ nu se tipăresc fireşte, şi ziarele pot anunţa doar publicaţiĭ întărziate, ca «Vocabulariul roman de toate vorbele străbune repriimite până acum în limba romana şi de toate quelle que suntu a se mai priimi d'acum înainte şi mai alesu în sciinţe» de I. D. Negulicĭ şi piesa *Două sute de galbeni* saŭ *Păhărnicia de treĭ zile*, care ar putea să aibă interes.

Totuşĭ la această dată se dă întâiŭ, în Bucureştĭ, la Kopainigg, o bună traducere, de sigur, superioară aceleia, maĭ veche cu cincĭ anĭ, a Blăjeanuluĭ Mani, din *Cugetările* creştineştĭ, mistice şi romantice, socialiste-revoluţionare ale luĭ Lamennais. Nota din *Foaia* braşoveană că traducătorul e «un chinovit din mănăstirea Neamţuluĭ, care însă noĭ propunem că nu maĭ petrece în acea mănăstire» [2], nu trebuie apropiată de cunoscuta mistificare literară cu alt călugăr, pusă la cale de Al. Rousso pentru lucrarea luĭ, *Cîntarea Romănieĭ*: în adevăr, tălmăcitorul «Cuvintelor unuĭ credincios», care-şĭ păstrează anonimatul, «închinîndu-le popoluluĭ romîn», nu e altul, — cum spune o însemnare manuscrisă pe exemplarul Academieĭ Romîne, — decît arhimandritul Dionisie Romanò, care petrecuse un timp şi la Neamţ şi era menit să ajungă episcop de Buzăŭ [3].

---

[1] Volumul luĭ Catina, publicat la Bucureştĭ în 1846, se chiamă simplu *Poesiĭ*. E închinat frateluĭ poetuluĭ, Constantin. Sînt bucăţĭ dedicate luĭ Aricescu şi prinţuluĭ moldovean C. Moruzi. Întîlnim şi o traducere din Béranger. O alegere de poesiĭ ale luĭ am dat-o în ediţiile de poeţĭ tipărite la Valeniĭ-de-Munte. În 1847, Catina prefăcea în dramă, dar dramă în prosă, *Zoe*, nuvela luĭ C. Negruţ. — Chipul luĭ şi al frateluĭ săŭ, cu unele lămuririĭ (numele se citeşte: Catină; a trăit de la 1828 la 1851), în *Revista Nouă*, VI, n-le 11-2.

[2] P. 257 şi urm.

[3] Vezĭ paragraful despre scriitoriĭ religioşĭ muntenĭ. A doua ediţie e din Iaşĭ, 1859.

II. În Bucovina. «Bucovina» Hurmuzăcheștilor.

O presă în Moldova nu exista. Scriitorii din această țară cari vreau să-și arăte părerile asupra regimului moldovean al lui Mihai-Vodă Sturza, sînt pribegii adăpostiți în Bucovina. Înnainte de a cerceta broșurile lor despre situație — ceia ce se va face în alt capitol, al ideilor politice din acest timp, — să urmărim foaia bucovineană care se deschide pentru ei.

O publică în 1848 doi din frații Hurmuzaki, fii ai unui pașnic boier de moda veche, Doxachi, așezat în curțile de la Cernauca. Ei sînt —, nu Eudoxiu sau Dochiță (n. 1812), întrebuințat la prefacerea în românește a legilor nouă ale Imperiului, nici Nicolae, — ci Gheorghe (n. 7 Sept. 1817) și Alecu (n. 16 August 1823), studenți în Drept la Viena [1].

Foaia, «*Bucovina*, gazetă *românească*, pentru politică, religie și literatură», avînd text german în fața celui românesc, arată prin chiar aceste condiții ale apariției sale ce trebuia să fie. In rîndul întâiu vine, în articolul-program, noua Austrie revoluționară, care e «puternicul scut al noualor și de lume mîntuitoare ideĭ», azĭ cînd «spiritul popoarelor sale a luat un zbor sublim». În al doilea apare concepția teritorială a Bucovineĭ, ziarul făgăduind să fie «defensorul intereselor naționale, intelectuale și materiale a' Bucovineĭ, represintantul dorințelor și nevoințelor eĭ, organul bucuriilor și suferințelor eĭ». De oare ce însă într'o «Austrie liberă, puternică, falnică» se poate admite «deplina îndrituire a tuturor naționalităților» și «autonomia provincială», foaia din Bucovina va putea să fie închinată maĭ ales «naționalității românești, care este în ea predomnitoare». Apoĭ punctul de vedere austriac apare iarăși cînd se spune că Împărăția întinerită e «cu osebire chemată de a mijloci și cunoștința îmbelor surorĭ, Moldova și Valahia, Austrieĭ și Germanieĭ, care aŭ de apărat în aceste Principate interese de o nemăsurată

[1] V. și articolele d-luĭ I. G. Sbiera, în *Enciclopedia Romînă*; Morariu, *Părți alese*, II; prefața luĭ Bariț la Eudoxiu de Hurmuzaki, *Fragmente*, I (ediția românească).

Despre Hurmuzăcheștĭ, ca și despre Pumnul, va fi vorba maĭ pe larg, pe urmă.

importanţă». Se aminteşte că «până la 1775 Bucovina aŭ făcut parte întregitoare» din Moldova şi că ea «este unită cu Moldova prin fireştile legăturĭ a' uneĭ aceiaşĭ naţionalităţĭ, a' istorieĭ, a' religieĭ, a' năravurilor şi a' multor altor relaţiĭ de trebĭ şi de familiĭ», dar fără a se trage alte conclusiĭ decît aceia de maĭ sus că: înfierînd tirania, «terorismul fără pildă», al luĭ Mihaĭ Sturza şi ţiind seamă şi de soarta «fraţilor noştri romînĭ — în număr de maĭ mult de 3.000.000 — din Ungaria şi Transilvania», în puterea «frăţeştiĭ împărtăşirĭ la care prin aceiaşĭ naţionalitate sîntem îndatoriţĭ», va fi «represintantul simpatiilor care există în Principatele danubiene între Austria şi Germania».

Se făgăduia publicarea de «nouă producţiĭ a' literaturiĭ româneştĭ», făcîndu-se astfel din foaia de la Cernăuţĭ «oglinda activităţiĭ intelectuale a Romînilor», dar pentru numerele din cursul anuluĭ 1848 nu se găseşte în această privinţă decît doar corosivul foileton împotriva luĭ Mihaĭ Sturza, bucată de literatură adevărată, al căriĭ autor trebuie să fie Kogălniceanu însuşĭ.

Făgăduielile se îndeplinesc însă larg în cursul anuluĭ 1849. Observînd principiul, enunţat de Alexandru Hurmuzaki, că se vor însemna în foaie «mişcările naţieĭ româneştĭ din toate părţile», «tot ce se atinge de dînsa saŭ o poate interesa», *Bucovina* ajunge a fi şi o revistă literară cum nu maĭ era alta, un fel de urmare — fără conducere şi necontenită colaborare din partea luĭ Kogălniceanu — a *Daciei literare* de odinioară. Articolele de teorie le are Aron Pumnul, strămutat de curînd, supt scutul, puternic în toate privinţele, al Hurmuzăcheştilor, la Cernăuţĭ, unde el fu numit îndată (Februar 1849) profesor suplinitor la catedra de limba şi literatura românească, întemeiată prin stăruinţele acestor fruntaşĭ, bine văzuţĭ în cercurile oficiale austriace, aĭ tinerimiĭ din Bucovina. El publică în revista cea nouă pentru toată cultura Romînilor un studiu, cam greoiŭ şi confus, despre «Dezvoltarea limbiĭ din sîmburul săŭ»[1].

Titlul însuşĭ dă la iveală noua teorie a luĭ Pumnul, care se desfăcuse din ideile luĭ Cipariŭ: limba românească are viaţa

[1] V. I. G. Sbiera, *Aron Pumnul*, Cernăuţĭ, 1889.

eĭ deosebită, organismul eĭ particular, legile eĭ proprii, și orĭce neologism pătrunde în ea trebuie să li se supuie. Această din urmă părere, care duse pe Pumnul la «ciunismul» luat așa de adesea în batjocură — *nație* era *năciune, propositie-propusăciune,* etc. — era, neapărat, greșită, căcĭ anume legĭ, corespunzînd unuĭ anume stadiu în dezvoltarea, supt anume înrîuririĭ, a organelor vorbiriĭ la un popor, îșĭ aŭ puterea numaĭ asupra cuvintelor întrate în limbă atuncĭ, iar nu și asupra celor care se adaugă la comoara lexică după ce acea stare materială a dispărut. Însă tendința luĭ Pumnul de a privi limba, «dulcea noastră limbă», spune el cu o adevărată și adîncă iubire, ca un «obiect de sine stătătoriŭ», «tratarea după modul dezvoltăriĭ», — introducerea, dacă nu a momentuluĭ istoric, măcar a concepțieĭ uneĭ dezvoltărĭ —, «punctul săŭ de vedere din lăuntru în afară» sînt vrednice de luat în seamă, cu toate că, odată ce se cunosc părerile luĭ Cipariŭ, exprimate cu cît maĭ limpede, într'o formă care nu e lipsită nicĭ de frumuseță poetică, ele nu cuprind nimic noŭ, — inovațiile, nenorocite, ale uceniculuĭ venind maĭ tărziŭ abia și mărgenindu-se în domeniul ortografic, unde e maĭ ușor pentru orĭcine, în anumite vremĭ de nedumerire, să-șĭ găsească originalitate.

«Bucovina» maĭ cuprinde oarecare note despre istoria Ardelenilor, considerațiĭ «despre starea viitoare a Bisericiĭ Romînilor din Austria» — cu tendința de a se uni într'un singur corp bisericesc Romîniĭ din toată monarhia —, ce se par a fi datorite luĭ Bariț, care îngrijește și el de foaie în vara anuluĭ 1849 orĭ poate chiar aceluiașĭ Pumnul.

Se maĭ daŭ știrĭ despre «faptele belice» ale Bănățenilor în '48 și «un Bănățean» îșĭ împărtășește «intuițiunile politice»[1].

Nicĭun poet muntean nu scrie la «Bucovina». Dar din Bolintineanu, care ajunsese a fi și aicĭ foarte iubit, se reproduc pe rînd bucățĭ în toate genurile: vestita elegie «Fata tînără pe patul de moarte» începe seria, și editoriĭ «Bucovineĭ» vorbesc într'o notă de «însemnatele merite» ale poetuluĭ, înfățișat de eĭ publiculuĭ bucovinean, «pentru renașterea poesieĭ naționale» și

[1] N-l 42.

de «luminatul patriotism ce avu prilej a desfăşura în încunjurările în care patria sa se afla în anul trecut». Unele bucăţĭ din Cîrlova se daŭ şi ele în foileton. În sfîrşit fabule de Alexandrescu se reeditează maĭ tărziŭ.

Colaboratorĭ maĭ mulţĭ — şi maĭ noĭ — vin din Moldova. Polemicile împotriva luĭ Mihaĭ Sturza se urmează în partea gazetărească şi nu se maĭ amestecă în foileton, păstrat literaturiĭ. Doar dacă vre-un cleric ieşean invidios — de sigur Iustin de Edesa, apoi locţiitor de episcop la Roman — atacă pretinsul «iesuitism» al directoruluĭ Scriban!

POETUL GHEORGHE SION.

De un D., de K. L., mort în 1848, se publică versurĭ; se reproduce o bucată a luĭ Conachi, o veche «Profeţie» de-a luĭ Pogor[1]. Un «I» — ceia ce nu înseamnă Istrati, ci, iniţiala fiind greşită: Sion — laudă pe Hurmuzăcheştĭ, în versurĭ care curg uşor:

O dulce Bucovină, te las şi inc'o dată
Mă 'ntorc cu întristare, şi ţerna ta sărut,

şi cuprind şi o îndrăzneală — chiar într'o nouă Austrie liberală — ca aceasta, privitoare la soarta Bucovineĭ:

...Ursita, ce prin diplomaţie
Te-a smuls de lîngă muma ce-odată aĭ avut[2].

Adesea se maĭ întîlnesc poesiĭ de-ale luĭ Sion, care iscăleşte o singură dată încă şi tot numaĭ cu iniţială, arătînd de obiceiŭ atîta că bucăţile sale fac parte dintr'o «Panoramă a Moldoveĭ». Ele eraŭ destul de cetite, şi Asachi însuşĭ crezu că trebuie să răspundă unuia din atacurile luĭ Sion împotriva stăriĭ de lucrurĭ din Moldova[3].

Sion păstra şi vechile luĭ legăturĭ cu *Foaia* din Braşov, în care dă pe acest timp versurĭ maĭ vechĭ ale luĭ şi, dintre cele

[1] No. 20.

[2] Rostul petrecerii poetuluĭ în Bucovina e lămurit prin versurile următoare:
Moldova, bîntuită de-un Domn fără de lege,
Mă alungâ din sinu-ĭ şi 'n lume-am rătăcit (n-l 29).

[3] Cf. Sion, *Poesiĭ*, 1847, p. 101 şi urm. şi Asachi, *Poesiĭ*, ed. Iorga.

nouă, plîngerea, foarte prosaică, pentru moartea tînăruluĭ P. Casimir [1]. Intre scriitoriĭ maĭ tinerĭ el părea să fie cel maĭ răsărit. Culegerea maĭ tîrzie a celor d'intăiŭ din poesiile luĭ, înfățișate pretențios ca o «carte a viețiĭ luĭ» — culegere tipărită în București, mult timp după încheiarea uneĭ pribegiĭ care nu cuprinde prea multe nenorocirĭ —, dă satire tarĭ, grosolane une orĭ, dar fără o adevărată și nobilă indignare, versurĭ de ocasie, fantasiĭ de zbor până la stele și de «legănare pe Carpațĭ», închinărĭ îndelungate și monotone, dar fără evlavie, către «țară», «România» sa, către «limba ce vorbim» (1844)— o bucată rămasă poporală pentru sentiment maĭ mult decît pentru formă —, către Unire și către Dumnezeirea însășĭ, reminiscențe din Bolintineanu despre Ștefan și Mihaĭ, sentimentalităților asupra soarteĭ «proscrisuluĭ», care se sfătuiește cu rîndunelele ce trebuie să-ĭ fi văzut, în Moldova, «mîndra» orĭ «mîndrulița»; apoĭ fabule cu prea puțin spirit, — «versurĭ ușurele» și «scurte versurèle», cum le numește și superficialul poet el însușĭ [2].

O epigramă fără ascuțiș la adresa luĭ Grigore Alexandrescu trezi la scris pe marele poet muntean și îmbogăți literatura românească cu strălucita glumă *Răzbunarea Șoarecilor* saŭ *Moartea luĭ Sion*, în care scriitorul se înfățișează:

Pe dealul Mitropolieĭ
În Arhiva Românieĭ,
Unde Statul grămădește
Tot ce nu-ĭ maĭ trebuiește,
Unde s'află aruncate —

cutează să zică directorul însușĭ:

Hîrtiĭ, condicĭ osîndite,
Judecățĭ nenorocite,

saŭ, maĭ precis și solemn:

Pergamentele antice, condicele de Divan,

---

[1] *Foaia* pe 1850, p. 104; și în volumul citat.— În *Foaia*, *l. c.*, pp. 108-9, și cuvîntarea ținută de Sion la îngroparea luĭ Casimir.

[2] Dar întîmpinĭ o bună încercare de traducere din Milton, — după franțuzește. V. și maĭ departe, la ziarul *Zimbrul*.

ce declară războiŭ luĭ Sion, prin Craiul lor șoricesc, care, amintindu-șĭ de cetirile luĭ din istoria Francieĭ, îșĭ îndeamnă astfel luptătoriĭ, chemîndu-ĭ:

Unde'ți zări că se mișcă vîntul de la coada mea,
Ce pe a glorieĭ cale pururea o vețĭ vedea,

ocrotind «ca un părinte»:

Numeroasa șoricime
Seminție roditoare
Și de literĭ rozătoare,

Alexandrescu, ajuns astfel colaborator la operele complete ale prietenuluĭ săŭ Sion, asigură în acest răspuns, așa de spiritual, al Museĭ sale, că adversarul săŭ în șagă are «talent și inimă»: istoricul literar nu i le poate recunoaște. Falsitatea tonuluĭ sentimental pe care apucase a-l lua Sion contribuie poate la această impresie rea, căcĭ «Zi'ntăiŭ Maiŭ» al săŭ, în care vorbește colegilor de artă

Trubadurĭ, copiĭ de cioară,

are vioiciune și haz.

«Bucovina» cuprinde însă, în acest an 1849, maĭ ales revelația unuĭ noŭ Alecsandri, scăpat din chinurile vechiĭ durerĭ de iubire și chiar din melancolia lăsată pe urma lor, un Alecsandri întinerit, care-șĭ cîntă iarășĭ ariile vesele și vioaie și care înfățișează cetitorilor săĭ, deprinșĭ a vedea în el pe cel d'intăiŭ poet al Moldoveĭ, o poesie poporală, îndreptată, rătezată saŭ împodobită de el, care-șĭ va culege astfel și îndreptărĭ pentru viitoarea sa carieră literară.

CAPITOLUL II.

Alecsandri în 1848-55.

Alecsandri, care începe acum a da la lumină lucrul săŭ poetic încă de la 1843, tipăreşte întăiŭ în noua foaie românească din Bucovina o fabulă politică, maĭ puţin definită şi energică, maĭ puţin discretă în indicaţia satirică decît acele capodopere de bun gust şi măsură care sînt fabulele politice ale lui Alexandrescu: e *Păsărica* (1843) în care se biciuieşte pofta de cucerire a Rusieĭ ce ameninţă plăpînda fiinţă nevinovată a Principatelor româneştĭ, a Moldoveĭ în special, «alba păsărică», ce «stă singurică lîngă cuibul săŭ», cu ochiĭ la «pasărea mare» rusească ce o ameninţă şi ştiind de «şerpele cumplit» ce-ĭ roade la rădăcină, — Mihai-Vodă Sturza însuşĭ. Fabula poartă aicĭ data de 1848; ediţia parisiană din 1853 a operelor luĭ Alecsandri are însă, ca şi manuscriptul poetuluĭ această însemnare «1843, Iaşiĭ».

Aşa cum e, această fabulă se ridică însă mult maĭ sus decît celelalte scrise de Alecsandri în această epocă: *Zimbrul şi vulpea*, — fără alt sens decît al *Păsăricăĭ* (Zimbrul e Moldova, Rusia: Vulpea) [1] — şi *Curcile*, cu inspiraţie cam banală [2]. Amintirĭ de iubire, scurte cîntece curtenitoare:

De-aş fi, iubito, gîngaşa floare,
De-aş fi, iubito, pasărea mică,

---

[1] Apare întăiŭ, cu data de Februar 1848, în *Foaia pentru minte* pe acest an, p. 184.

[2] Din ms. dăruit luĭ C. Negri al poesiilor luĭ Alecsandri se vede însă că fabula *Curcile* e din timpul petrecerii poetuluĭ la Borsec, în 1844, cînd anume persoane maĭ în vrîstă vor fi ţinut de răŭ adoraţia luĭ Alecsandri pentru «damicela» Zoe Filipescu, o frumoasă bolnavă.

De-aş fi, iubito, îngerul care
Te-adoarme noaptea cu glasul săŭ [1],

de o desăvîrşită moralitate monotonă, care aŭ nevoie de cîntecul însuşĭ ca să le strămute în acea lume de sentimente nelămurite, unde numaĭ ele pot trăi.

Foiletonul «Bucovineĭ» dă întăiŭ închinare a «Lăcrămioarelor». Accente maĭ puternice s'ar fi aşteptat în «Adio Moldoveĭ», scris pe cale, la Hangu, în April, care nu are însă alt graiŭ decît acela care se prefăcuse, aşa de răpede, la acest poet tînăr, într'o manieră: ţara stăpînită de Mihaĭ Sturza, ţara ameninţată de năvălirea rusească, ţara cu tîrgurile copleşite de Evreĭ — Alecsandri însuşĭ o spune cu dezgust, în prosa sa —, şi cu cîmpiile lucrate de ţeranĭ săracĭ şi deznădăjduiţĭ, ţara tuturor ruşinilor şi umilinţilor e văzută în mîngîierea de soare a idealuluĭ, «scumpă», «frumoasă», cu «viaţa dulce»

Ca o dulce zi de Maiŭ,

cu «munţĭ răsunătorĭ» (?), «codri de verdeaţă», «recĭ izvoare», ţară «ferice», cu viitor neapărat «ferice», pe care totuşĭ cîntăreţul puţin inspirat o lasă «plîngînd amar» şi «amar oftînd» ca bătrînul şi bătrînescul săŭ învăţător, Conachi. Doar gîndul că moartea l-ar putea împiedeca «să sărute pămîntul» ţeriĭ dacă introduce o notă de seriositate înduioşată.

«Înturnarea în ţară», datată din «Bucovina», 1849 (în manuscript însă: 19 Septembre 1850), şi nepublicată până la apariţia volumuluĭ din Paris, are contururĭ maĭ limpezĭ, — deşi une orĭ exagerate —, prin zugrăvirea naturiĭ de iarnă, are o notă poporală mişcătoare prin îndemnul către «murgul» ce-l duce — dar... în trăsură! —, şi un accent sincer, dacă nu în pomenirea uneĭ nouă iubirĭ, orĭ în brutalul strigăt «pieĭ străinătate», măcar în refrenul:

Eŭ, înstrăinatul, eŭ la ţara mea.

Altă dragoste, de cîteva zile, din Parisul anuluĭ 1851, pentru «o floare cu micĭ aripioare», cu numele Dridrì, persoană «dălbică» (o Bolintineanu!) şi «frumuşică», «ca un dalb (!) de lună», n'are în amintirea eĭ de către acel care s'a bucurat şi dînsul la

[1] Tot din Borsec, 1844, după ms.

cîntecele uşoare ale păsăruiceĭ nepăsătoare de oraş mare, acel amestec de impresiĭ voioase şi de păreri de răŭ adevărate, care s'ar potrivi pentru cine nu maĭ este, căcĭ moartea înnalţă pe orĭcine şi pe orĭce mormînt se cuvine ca o lacrimă să stropească cununile de florĭ, chiar cînd iubirea trecătoare le depune. Un cîntec către «primăvara cea verzie», către «drăguliţa primăvară», cu «sîn plin de lăcrămioare», cu «izvoraşe», cu farmece de tot felul, care fac pe poet să-şĭ ceară «aripioare sprintenele» [1], arată cît de mult răzbătuse spiritul de zădarnică armonie, cîntînd în diminutive, al luĭ Bolintineanu pe acestălalt poet, mult maĭ bine înzestrat; ultimele patru versurĭ, cu adevărat înţeles, sînt împrumutate poesieĭ poporale.

Prietenia inspira pe Alecsandri, bun prieten, maĭ bine decît toate iubirile afară de una singură, a căriĭ cîntare nu se va uita. Cînd, în Maiŭ 1848, Grigore Romalò muri în Constantinopol, de o boală căpătată saŭ întărită supt loviturile de pat de puşcă ale ostaşilor luĭ Sturza-Vodă, cari «reprimaŭ revoluţia», Alecsandri, înduioşat, ştie să cînte sfîrşitul «dulceluĭ frate înstrăinat»:

O dormĭ în pace pe-aceste malurĭ,
Îngînat dulce, ca 'n vis uşor,
De glasul Măriĭ purtat de valurĭ,
De glasul nostru uimit de dor.

De şi cu aceleaşĭ comparaţiĭ de florĭ pe care le-a prins frigul, închinarea către Petru Cazimir, şi maĭ răŭ pomenit de Sion [2], se poate încă ceti; şi maĭ prosaic e însă alt «in memoriam», pentru Nicu Ghica. În ton prietenesc, de scrisoare, fără silinţĭ spre sentiment şĭ ambiţiĭ de efecte marĭ, «strofele» către «frăţiorul» Negri odihnesc prin caracterul lor aşa de natural şi de intim, prin alusiile la fericirea pierdută, la iubita desfăcută de pe pămînt,

Unind mînile noastre în veşnică 'nfrăţire,

prin deschiderea de perspective senine:

Acum, pe malul Măriĭ, la umbră stînd culcat,
În linişte adîncă şi 'n visurĭ cufundat,
Privesc trecînd mulţime de vase călătoare
Ce lunecă pe valurĭ ca lebede uşoare...

[1] Iaşĭ, 1852.
[2] *Foaia* din Braşov pe 1849. V. maĭ sus.

Alecsandri era atuncĭ în Constantinopol, care, maĭ tîrziŭ numaĭ, trebuia să inspire şi pe Bolintineanu. De aicĭ îşi iea el inspiraţia pentru o *Orientală* în genul luĭ Hugo, cu maĭ multă linişte delicată la început, iar la urmă cu o maĭ tainică atingere a iubiriĭ de seraiŭ a căriĭ cunoştinţă o pregăteşte zugrăvirea frumoaseĭ nopţĭ pe Bosfor:

De-odată 'n întunerec o luntre nezărită
Trecu ca visul negru pe-o frunte adormită,
Lăsînd o urmă lungă pe-adîncul umed plaiŭ;
Pe mal un cîntec dulce se auzi de-odată;
Iar luntrea, cu grăbire spre cîntec îndreptată,
Se afundâ în umbra măreţuluĭ Saraiŭ.

Cum se vede din manuscriptul poesiilor sale dăruit luĭ Negri, la 1851 (azĭ la Academia Romînă) această scenă era să facă parte dintr'o lucrare maĭ ambiţioasă, «poemul oriental» *Noaptea Bairamuluĭ*, a căruĭ ideie a fost apoĭ părăsită.

În foaia fraţilor Hurmuzachi [1], apare un articol al luĭ Alecsandri în care, cu multe citaţiĭ bine alese, se vorbeşte despre poesia poporală, căreia cîntăreţul fericit, inspirat de dînsa încă de la început, voià să-ĭ închine o culegere într'ales de cîntece «îndreptate» după gustul săŭ şi al epoceĭ sale [2]; maĭ tărziŭ un al doilea se tipări, despre improvisaţiile horelor, în *Zimbrul*, noua foaie ieşeană a tinerilor, la 1850. Pănă la publicarea volumuluĭ, care zăbovi încă, tot cîntecul poporuluĭ dădu luĭ Alecsandri cele maĭ trainice bucăţĭ din acest timp.

Astfel în versurile intercalate 'ntr'o traducere după Alexandru Dumas:

În stavila mlăştinoasă,
În prăpastia glodoasă
Este-un trup de hoţ vestit [3].

În colaboraţie cu Negri, fiecare scriind o parte deosebită, inspirat de legendele poporuluĭ despre Strigoĭ, Alecsandri alcă-

[1] Asupra petreceriĭ luĭ Alecsandri în Bucovina, v. Amintirile luĭ Iraclie Porumbescu; întâiŭ în *Gazeta Transilvanieĭ*, II, n-le 167-8, apoĭ în volum; şi în Sbiera, *l. c.*, pp. 81-2.

[2] *Poesia populară a Rominilor*, în n-l 32.

[3] *Bucovina*, p. 87.

tuieşte balada sa «Strigoiul», în care dacă «miile de focurĭ mincinoase» *flutură vesel* în «nopţile întunecoase», elementele în adevăr tragice nu lipsesc, — la unul din cîntăreţĭ ca şi la cellalt. Dar această înrîurire fericită a dăruit poesieĭ noastre şi balada «Mărioareĭ Florioareĭ» care cuprinde paginĭ din cele maĭ bune ale poetuluĭ.

Redactată la Paris, în 1852, dedicată doamneĭ M. K. (Maria Cantacuzino, întitulată apoĭ «princesă»), mica poemă înfăţişează, — în cadru de lumină cam banal,

La Moldova cea frumoasă
Viaţa-ĭ dulce şi voioasă,

cu «dulce soare», «floare lîngă floare», «păsărèle», lîngă «fete şi neveste», care, şi rima o voieşte

Fură inimĭ făr' de veste,

fiind «nevestele, — mîndruliţe», iar fetele, — «drăguliţe», — pe «Zina munţilor» şi «surioara florilor», cam prea bogat descrisă, cu amănunte brutale, cu false podoabe de la Bolintineanu, — «perişorul aurel» [1], «mărgărelele» din «guriţă», «crinişoriĭ» şi «frăguşoriĭ». Iubirea cu florile — în metru poporal —, prietenia cu izvoarele munteluĭ, cu

Cîntecul păsărilor
De pe vîrful crengilor,
Şi sunetul doinelor
De prin fundul codrilor,

şoaptele de iubire care se desfac din natura curată şi mîndră de sine, îndreptîndu-se către zină, întîlnirea cu străinul

...care venia
Pe-un fugar sirep de munte
Cu steluţă albă 'n frunte,

vorba cu el, în cel maĭ adevărat ton poporal, duşmănia de iubire cu cealaltă fată, aşa de primitoare pentru solul de iubire, biruinţa zineĭ prin jertfa nevinovăţieĭ sale, iubirea celor doĭ fericiţĭ în răsărit de lună:

...sus pe munte strălucia
Ţintă mică de lumină,
Ce creştea mereŭ şi lină
Păn' se făcea lună plină, —

[1] Adaus, ceva maĭ tărziŭ.

sfaturile între dînsa și stelele vioaie, care privesc curioase la fereasta căsuțeĭ de adăpost, fuga Mărioareĭ cu iubitul în «teleaga sprinteioară», triumfala eĭ scăldare în izvorul munteluĭ, ofilirea florilor părăsite și răpirea Zmeuluĭ — fără motivare poetică orĭ morală — trec iute în cea maĭ desăvîrșită musică de silabe în măsura simplă a cînteculuĭ mulțimilor.

Alecsandri se dovedia astfel cel d'intăiŭ poet, cel d'intăiŭ scriitor al vremiĭ sale. Ca să se vadă maĭ bine aceasta, se va urmări, într'un alt capitol, scrisul celorlalțĭ după anul 1848 și până la apariția aceleĭ reviste propriĭ, *România literară*, prin care, în Iașĭ, Alecsandri-șĭ proclama, fără contestație, suveranitatea literară.

CAPITOLUL III.

Presa ardeleană în 1848; crezul luĭ Bariţ.

I. Bariţ şi anul 1848.

«Foaia» luĭ Bariţ avuse o largă parte în pregătirea mişcăriĭ de regenerare politică, în părţile de peste munte, ca şi în Principate chiar [1]. S'ar fi crezut că anul 1848 trebuia să-ĭ întărească viaţa prin bucuria biruinţeĭ în sfîrşit cîştigate: ea ar fi ajuns astfel, supt raportul politic, ca şi supt cel literar şi cultural, pentru toţĭ Romîniĭ, acelaşĭ organ central ce a fost *Bucovina* din Cernăuţĭ pentru Ţinutul în care ieşia şi pentru Moldova vecină.

Dacă «Bucovina» însăşĭ trebui să se oprească la sfîrşitul anuluĭ 1849, aceasta nu se datoreşte numaĭ unor motive personale ale Hurmuzăcheştilor ce o dăduseră la lumină şi nicĭ unor împrejurărĭ de politică bucovineană, ci şi—poate maĭ ales—faptuluĭ că, prin censură, una din măsurile de apărare ale luĭ Mihaĭ Sturza, se împiedecă răspîndirea foiĭ în Moldova «turcească»: o hotărîre în toată forma opria «gazetele de Bucovina şi de Transilvania şi orĭce alte tipăririĭ în materie politică, maĭ ales unele ce se tipăresc în limba naţională» [2]. Ştim că numărul cetitorilor foiĭ din Cernăuţĭ era foarte restrîns în Ardeal şi în Banat, unde, de alminterea, nicĭ gazeta de informaţiĭ a luĭ Bariţ n'avea maĭ mult decît 4-500 de abonaţĭ [3].

---

[1] V. mărturia luĭ Florian Aaron în scrisorile către Bariţ, publicate de N. Bănescu, în *Neamul Românesc*, III.

[2] *Bucovina*, n-l 5. Cf. studiile d-luĭ R. Rosetti despre «Censura în Moldova», în *An. Ac. Rom.* pe 1907.

[3] Cf. şi *Familia* din Pesta, XII, p. 90.

O foaie pentru toţĭ Romîniĭ nu se maĭ întîlneşte în acest timp. Revista luĭ Bariţ, care adusese atîtea serviciĭ cugetăriĭ politice româneştĭ, e acum în deplină decădere. În 1848 maĭ află răsunet în ea certele naţionaliştilor cu Mihaĭ Sturza şi cu «adunătura străină, care, dupre sistemul fanariotic, totdeauna se ţin răschiraţĭ în partide, căutînd foloase particulare», orĭ prigonirile îndreptate împotriva mareluĭ Mitropolit Veniamin Costachi de acelaşĭ Domn [1]; şi fiul luĭ Vodă, Grigore Sturza, crezu că trebuie să se amestece, tipărind în *Foaia* o apărare a sistemuluĭ părintesc în ceia ce priveşte reformele agrare [2].

De fapt, partea interesantă din «Foaie» o alcătuiesc doar declaraţiile luĭ Bariţ însuşĭ cu privire la marile probleme politice ale momentuluĭ. El răspinge cu indignare vechea politică de sprijinire pe puterniciĭ patronĭ străinĭ şi, în legătură cu greşita interpretare umilită a tratatelor, de un corespondent moldovean, el scrie: «Nicĭun tractat nu dă Curţiĭ protectoare dreptul de a se amesteca în trebile din lăuntru; prin urmare, nicĭ Guvernul, nicĭ oposiţia, nicĭ alţĭ particularĭ n'aŭ dreptul a duce din ţară apelaţie în afară, iar, cine face aceasta, e vînzătorul independenţeĭ principatuluĭ, garantisată prin tratate, anume prin cel de Adrianopol» [3]. «Friculiţa oarbă» de Ruşĭ [4] i se pare însă o greşeală tot aşa de mare ca şi punerea tuturor nădejdilor într'înşiĭ, cari sînt totdeauna aşteptaţĭ cu nerăbdare de «negustorĭ, ospătarĭ şi femeĭ publice», plus «puţine familiĭ rusolatre» care se deosebesc prin «nebunie, obrăznicie, neştiinţă, vînzătorie de patrie» [5].

Prin sine însuşĭ trebuie să încerce măcar acum neamul, în toate provinciile sale. «Sosise timpul», scrie el cu privire la ultimele tulburărĭ din Principate, «şi prea sosise, în care naţia romînă îşĭ era datoare onoariĭ, vieţiĭ şi chiar viitoruluĭ săŭ cu o tare şi categorică manifestare a voinţeĭ sale, prin carea să arăte că ea nu maĭ este şi nu maĭ are nicĭo plăcere a fi tratată ca pruncă». Ea trebuie să înlăture «despotismul» pentru

[1] V. p. 193 şi urm.
[2] Pp. 273-5.
[3] P. 206, nota.
[4] P. 217.
[5] P. 219.

a-şĭ grăbi «maturitatea»[1]. Decĭ, întîmplările din Iunie se pot socoti ca «adevărat trebuincioase», nu numaĭ din punctele de vedere revoluţionar orĭ liberal, ci şi din acela naţional. Moldova nu poate face altfel decît să urmeze mişcarea începută peste Milcov, şi redactorul braşovean se gîndeşte chiar la putinţa unuĭ amestec al luĭ Mihaĭ Sturza în revoluţie, pentru a o călăuzi[2].

De almintrelea, viitorul curentelor şi partidelor va atîrna de la felul cum ele vor recunoaşte şi servi Revoluţia necesară: «Este un adevăr confirmat prin istoria tuturor popoarelor şi a timpurilor», scrie el profetic, «cum că, în crise grele politice, cînd elementele duşmănoase se luptă cu toată tăria, numaĭ acele partide aŭ speranţă întemeiată pentru înfiinţarea planurilor şi a scopurilor lor, care nu se pornesc numaĭ orbeşte după vre-o ideie răŭ înţeleasă şi rumegată, nicĭ sînt conduse de patimă nebunească, ci scopul din urmă al lor este o trebuinţă neapărată, fundată în timp şi în popor, care de şi nu o ştie manifesta în cuvinte, o simte însă profund[3]».

Limba şi naţionalitatea sînt temeiul vieţiĭ orĭcăruĭ popor; jertfele cele maĭ scumpe trebuie aduse pentru ele la orĭce «naţie întreagă la suflet şî inimă»[4], de vreme ce «unitatea organică a celor treĭ milioane de Romînĭ» e ţinta ultimă[5]. Şi, dacă e vorba de îngrijirea şi apărarea limbiĭ, rostul scriitorilor se impune de la sine. Eĭ nu maĭ aŭ răgazul cîntărilor, polemicelor, studiilor ştiinţifice speciale, al glumelor uşoare. Lupta-ĭ chiamă, şi eĭ nu se pot furişa de la datoria lor.

II. Poesia în Ardeal.

Bariţ schimbă astfel, cu totul, felul de alcătuire al revisteĭ sale, pe care împrejurările neprielnice o reduc la numere de cîte două file, şi numaĭ din cînd în cînd se maĭ întîlnesc, fără vre-o direcţie, materiale ca acelea de odinioară: uşoare versurĭ de

[1] P. 236.

[2] «Pune-se-va Domnul Moldoveĭ cu fiiĭ săĭ în fruntea reformeĭ, saŭ nu? Cel maĭ de aproape viitor ni va descoperi» *(ibid.)*.

[3] Pp. 371-2.

[4] P. 253 şi urm.

[5] *Ibid.*, 1849, p. 96.

Gheorghe Sion, orĭ balade întîrziate de Nicoleanul, reproducerĭ din Alecsandri, după «Zimbrul» din Iaşĭ, — dar şi poesia la moartea maioruluĭ Iancu Bran, ca şi monologul *Şoldan Viteazul*, — şi din Bolintineanu, fabule, unele bunişoare, de Ralet, spirituale versurĭ de C. Bălăcescu, note de «economie» ale luĭ Velea, paginĭ de filologie ale luĭ Ioan Maiorescu [1], reproducerĭ din «Magazinul istoric», paginĭ traduse din Lamennais orĭ din amintirile despre Rusia ale luĭ Custine. În schimb, se daŭ articole de luptă cu Ungurii «asiaticĭ», întîmpinărĭ împotriva cutăruĭ duşman de alt neam, «al căruĭ cap nu merită un glonţ de plumb» [2], comunicate de-ale luĭ Cipariŭ, atuncĭ delegat la Pesta, scrisorĭ de la emigraţiĭ din Principate, reproducerĭ după cuminţile articole economico-politice ale luĭ Ioan Ionescu, Moldoveanul din Bucureştĭ, apoĭ cutare epistolă a luĭ Şaguna, cutare raport al luĭ Avram Iancu,—întîmplător şi vre-o cuvîntare de-a nouluĭ Domn muntean, Barbu Ştirbeĭ.

Poesia o represintă doar, la prilejurĭ marĭ, Andreĭ Murăşanu, care, după ziua cea mare a vieţiĭ luĭ literare şi politice, a căzut iarăşĭ în obişnuita-ĭ mediocritate de ideĭ, sentimente şi formă, de şi el îşĭ dă toate silinţile pentru a cînta după cuviinţă

...Poporul ce piere în foc pentru 'mpărat,

adecă

Romînul ce din seculĭ ştiu păzi credinţă
Monarhuluĭ şi Curţiĭ la care-a fost supus ;

saŭ îşĭ îngroaşă glasul pentru a îndemna la plîngerea eroilor pe acelea care i-aŭ iubit :

Copile ruşinoase *(sic)*, voi plîngeţĭ cu durere
Pe-amanţiĭ cari 'n lupte cu glorie-aŭ căzut!
Dar nu ştiţĭ c'a' lor inimĭ juraseră 'n tăcere
A fi eroĭ în moarte, iar nu sclavĭ ca 'n trecut.

Scopul «Foiĭ» s'a schimbat însă acum: el e, înnainte de orĭce, luminarea neamuluĭ, prin prosă energică, limpede, practică asupra intereselor sale imediate, care sînt din domeniul politic. Încă din 1848, Bariţ însuşĭ a spus-o fără încunjur: «Să ne dăm jos cu toţiĭ din domeniul poesieĭ, să scriem prosă, însă prosă

[1] 1850, p. 57 şi urm.
[2] P. 359.

solidă, luminătoare, deşteptătoare, până ni sînt zilele în dispositia noastră» [1].

În acest sens urmează «Foaia», şi după întreruperea eĭ la 1849. Dar, cu vremea, Guvernul austriac, reluînd tradiţiile «despotismuluĭ», pentru a strînge frînele, ea nu maĭ are aceiaşĭ voie deplină de a tratà chestiile politice, şi, iarăşĭ, nu ajunge nicĭ-odată a rivalisa ca însemnătate literară cu foile moldoveneştĭ nouă. Pe lîngă reproducerĭ din vechĭ volume ale celor maĭ bunĭ scriitorĭ din generaţia bătrînă şi cea tînără, ea dă la lumină însă cîte o bucată romantică, izbutită, de Creţeanu:

Vedeam miĭ de stele pe cer sămănate
Şi ale lor raze parcă-mĭ surîdea'...
...Eŭ erm Byròn:
Goniam din Grecìa oştile barbare,
Saŭ scriam *Corsarul* lîngă Panteon [2].

Tot în «Foaia» din aceştĭ anĭ de crisă, apare o traducere din «Namouna» a luĭ Musset şi o parte din «Paradisul pierdut» al luĭ Milton, redat în bune versurĭ româneştĭ — întâiŭ în «Zimbrul» — de Sion. Sărăcia literară provocată de îndreptarea silinţelor în altă direcţie o constată, de alminterea, şi Bariţ însuşĭ, cînd scrie: «cărţĭ se tipăresc prea puţine, cele tipărite zac necumpărate şi necetite; jurnalele abia îşĭ pot trăgăna viaţa lor cea plină de durerĭ [3]».

III. Cipariŭ în anii revoluţieĭ.

La 12 Maiŭ 1848, Cipariŭ, care nu plecase încă la Pesta, unde rămase maĭ multă vreme, urmărit şi de bănuielĭ şi învinuirĭ, aşa de puţin temeinice, încerca, în aceste atît de nouă împrejurărĭ, a da Romînilor de peste Carpaţĭ cea d'intăiŭ foaie pentru popor. El se îndreaptă decĭ, în «Învăţătorul poporuluĭ», către aceste mulţimĭ din clasele sărace, umile şi neluminate, care sînt «ca şi un călător în ţară străină, care nu ştie drumul şi nu-şĭ află om care să-ĭ arate calea, ca pruncul sărac, lăpădat în mijlocul căiĭ, carele de toţĭ se roagă şi de puţinĭ este ascultat».

---

1 P. 217.
2 1853, p. 40.
3 1851, p. 16.

Neamul săŭ românesc n'are încă nicĭuna din puterile pe care le poate da cultura: la Saşĭ cetesc 300.000 de oamenĭ; cîţĭ dintre ceĭ 1.300.000 de Romînĭ aŭ această înlesnire hotărîtoare pentru a-şĭ căpăta lumina: «iară din Romînĭ oare este măcar o mie care să ştie?». Şcolile lipsesc şi ele: «pentru 1.300.000 de Romînĭ numaĭ o şcoală de Doamne-ajută, iar asta încă rar, cît de săracă, şi mîne-poimîne muritoare de foame». Ţeranul romîn e de vină şi el pentru această nenorocită stare de lucrurĭ, care împiedecă orĭce adevărată înrădăcinare a culturiĭ. «Romînul plăteşte la boariŭ, porcariŭ, păcurariŭ, ca să-ĭ grijească şi să-ĭ apere vitele, da' de copiiĭ săĭ, cine să-ĭ grijească, să-ĭ învețe, nu are voie măcar un ban saŭ o picătură să dea de la sine». De aceia, cu toate că sînt în ţerile Coroaneĭ ungureştĭ «15 sute de miĭ» de Romînĭ, faţă de străinĭ în număr de două orĭ maĭ mic, cu toate că în Ungaria maĭ sînt odată şi jumătate atîţia membri aĭ naţieĭ, iar în Ţara-Românească de două orĭ maĭ mulţĭ, nu se poate face încă nimic: «politica românească încă n'a fost nimica».

Ziarul ar putea crea conştiinţa naţieĭ. Romîniĭ din Ungaria aŭ până acum două. În ele se află şi «multe bune pentru popor, dar nu-s pe limba poporuluĭ». Acesta are nevoie de «o foiţă pe limba luĭ», fără «întrebările ce nicĭ nu-l ating, nicĭ le-ar înţelege», şi Cipariŭ oferă foaia sa, ieşind la două-treĭ zile, cu preţul de «un creiţar de argint pe un număr vîndut din mînă».

«Învăţătorul Poporuluĭ» dă poesiĭ, ca aceasta:

Fraţilor, nădejde bună! Fiţĭ cu toţi 'n veselie,
Cerul însuşĭ ocroteşte scumpa noastră Românie;
Azĭ e ziua de 'nviere a romînuluĭ popor,
Care singur îşĭ croieşte dulce, mîndru viitor.

Dar, pe urmă, ea cade 'n mînile luĭ Pumnul, care scrie despre «viaţa năciuniĭ romîne, dulceaţa limbiĭ şi simţemintelor eĭ» şi a altora, ca «Samuilă Părăuţ, cleric şi cănţălărist». Sînt articole despre Cicerone, traducerĭ din «Ricardul» luĭ Franklin, «Catehismul constituţional pentru popor», tratat abstract de doctrină metafisică. E, decĭ, lucru firesc că foaia se opri răpede, scusîndu-se cu «împrejurările crîncene de aicĭ».

CAPITOLUL IV.

Poeţiĭ munteni şi anul 1848.

Ce aŭ putut da represintanţiĭ de căpetenie aĭ poesieĭ româneştĭ din principatul muntean la 1848, s'a putut vedea din cercetarea foilor ce ieşiră la Bucureştĭ în timpul Republiceĭ de treĭ lunĭ. În curînd exilul îĭ adună pe toţĭ la Paris [1], unde nemeri şi cel maĭ mare poet al Moldoveĭ, cel maĭ cumpănit, maĭ sigur de sine şi maĭ stăpîn pe stilul săŭ, dintre toţĭ cîntăreţiĭ Romînimiĭ, Vasile Alecsandri, care se afla acolo, făcînd cunoştinţe uşoare, ca a zglobieĭ Dridri, în 1851 [2].

I. D. Bolintineanu.

Bolintineanu găsise formula sa. De acum înnainte nu-şĭ va maĭ schimba versul, epitetele, diminutivele create prin silirea graiuluĭ, aşa încît, nu numaĭ că ele nu puteaŭ pătrunde în limba vorbită, dar trebuiaŭ să ajungă cu vremea—şi nu tocmaĭ peste mult timp — să fie răspinse şi de gustul cel maĭ puţin supţiat. Simţire veşnic nouă, privire lacomă de a prinde frumuseţile firiĭ şi în stare a le păstra, experienţă de lucrurĭ şi de

---

1 Asupra petrecerilĭ lor acolo şi opereĭ politice îndeplinite de eĭ, v. capitolul I din Cartea a II-a.

2 Aceasta e data bucăţiĭ de versurĭ care o pomeneşte; poesia închinată umbreĭ luĭ Nicu Ghica, sinucis, e însă din Iaşĭ. de şi tot de la 1851; în Iaşĭ se află poetul în 1852, apoĭ, şi în aniĭ următorĭ. La 1853, Alecsandri, pornit iar la drum depărtat, datează *Păsărica Măriĭ* din Biarritz. *Mărgărita*, tot din 1853, e scrisă în «canalul de Gibraltar». Asupra acesteĭ călătoriĭ, în Spania şi Africa, va veni prilejul de a se vorbi şi maĭ departe.

oamenĭ, cugetare îndreptată spre întrebările marĭ, îĭ lipsiaŭ de o potrivă.

În lipsă de alte subiecte, şi deprins a ceda ispiteĭ de a scrie pentru a dovedi că tot maĭ trăieşte, el, poetul tînăr, aşa de iubit, ale căruĭ versurĭ se lăsaŭ, între panglicuţe albastre, pe mesuţele de toaletă, Bolintineanu, care adusese folos şi îmbogăţire sufletuluĭ naţional, prin cele d'intăiŭ balade cu subiectul luat din Istoria luĭ Florian Aaron orĭ a luĭ Kogălniceanu, exploatează, până la însutite repetiţiĭ şi un desăvîrşit dezgust, acest gen istoric, redus la clişeele cunoscute: al Voevoduluĭ rătăcitor la vînătoare, al ciobăniţeĭ, ale mîndrilor ostaşĭ, ale cîntăreţilor de versurĭ eroice saŭ plîngătoare. Avem astfel o sumă de asemenea refacerĭ şi prefacerĭ în *Melodiile romîne*, din 1858, în *Bătăliile Romînilor*, din 1859, în deosebitele «Opere complete», de maĭ tîrziŭ, ale acestuĭ răzgîiat bastard al Muselor.

În ceia ce priveşte durerea specifică a pribeaguluĭ, dorul de ţară, care a răpus pe un Bălcescu, e vorba la Bolintineanu de «păsărĭ trecătoare», care, «drăguşoare», se duc spre «ţerişoară» — «barcă pe Ocean plutind» — prin «eterul înflorit». Doar dacă din întîmplare versurĭ duioase-ĭ cad din condeiŭ, ca în această plîngere pentru ceĭ ce mor departe de pămîntul lor:

De-ar fi unul maĭ puţin,
Nu 'ntreba de-a luĭ lipsire
Din pămîntul cel străin [1]!

Poesia sentimentală se reduce la suspinărĭ banale către «damicela F. C.», către Luisa, Victoria şi alte «biulbiulice», «liliţe» şi «albuliţe», «cu periĭ bălăiorĭ» şi albiĭ «sînişorĭ».

Inspiraţie sinceră, pare să fi avut numaĭ în versurile închinate «La o nălucire iubită», versurĭ pline de o cinstită şi curată evlavie:

Eştĭ pe pămîntul acest de dor,
Saŭ arzĭ, ferice, sus, între stele, —

cu această rîvnitoare, călduroasă dorinţă de a o căuta acolo, peste moarte:

Să las, îndată, viaţă şi lume,
Să zbor la tine, ce am iubit!

[1] *Poesiĭ vechĭ şi nouă*, 1855.

Și iarășĭ o singură dată, el se pricepe a acoperi cu o diafană melancolie filosofie adevărată în *Călătorul și sufletul*, care, înfățișînd fabula drumețuluĭ pierdut, aĭ căruĭ ochĭ obosițĭ se mîngîie în sfîrșit de strălucirea zorilor, duce la problema viețiĭ celeĭlalte, și smulge poetuluĭ această mărturisire de credință sigură :

Astfel, al mieŭ suflet, nu te întrista,
Cînd această viață se va precurma :
Dincolo de noapte e ziua aurită,
Dincolo de groapă, viața nesfîrșită.

Din rîndul multor balade monotone, cu «capete tinerele» de «flutureĭ», cu «lăcrămioarele» și «chipurile frumușele» ale celor maĭ mărețĭ «războinicĭ», doar cîteva se ridică în spre culmile scăldate în aier limpede al adevărateĭ poesiĭ: «Fata de la Cozia», care, din ostaș biruitor, se destăinuește, în revărsarea bogată a pletelor ascunse supt coif, fata prinsă de iubire pentru Domnul însușĭ, cutezînd a și-l cere ca răsplată, orĭ lupta luĭ Preda Buzescu cu «Tatarul mare»—«doĭ junĭ eroĭ». Încolo, numaĭ clipa fericită dacă strecoară neobosituluĭ înșirător de versurĭ comparațiĭ fericite, ca acestea :

Vorba eĭ răsună
Ca pădurĭ uscate 'n vînt.

Saŭ :

Ce e 'n viața țeriĭ, viața unuĭ om,
Ce e 'n primăvară floarea unuĭ pom ?

Baladelor li urmară «Poemele», pornite cu multă încredere, și îndrăzneală chiar, căcĭ Bolintineanu nu era dintre aceia cari se îndoiesc asupra puterilor lor, și aceasta a dovedit-o și prin ediția francesă, cu traducere de sine însușĭ, pe care o dădu din scrierile sale la Paris, aducînd înnainte și judecata luĭ Philarète Chasles, cunoscutul critic, care mărturisia că află interes în aceste versurĭ de o factură așa de.... străină. Două din aceste încercărĭ aŭ o maĭ mare întindere și pretențiĭ maĭ înnalte. «Sorin saŭ tăiarea boierilor la Tîrgoviște» vrea să fie o scenă din măcelurile luĭ Mihnea-cel-Răŭ, iar «Andreĭ saŭ luarea Nicopoleĭ» caută a fi un capitol din epopeia cuceritoare și distrugătoare a luĭ Mihaĭ Viteazul. In loc să se păstreze însă în ele o simplicitate și o scurtime în adevăr dramatică, poetul amestecă

amintirĭ din *Faust*, cu meditativul doctor Hermann, care lasă să picure cuvintele fatidice :

Nimic, nimic... Lumina mi se ascunde mie,
O studiu fără roadă, ce m'aĭ înveninat,

lungĭ disertaţiĭ de filosofie nesigură, episoade de sarbădă iubire şi o sumă de comparaţiĭ, pe atît de nouă, pe cît de neizbutite. Nicĭunul din aceste «Poeme» n'a trăit maĭ îndelung decît baladele nenumărate, din mijlocul cărora aŭ răsărit în ceasurile de ambiţie supremă ale poetuluĭ.

I-aŭ plăcut şi luĭ Bolintineanu *Orientalele* luĭ Hugo, care străbăteaŭ triumfal cercurile cetitorilor din lumea 'ntreagă, fermecîndu-ĭ de splendorĭ, adevărate şi false, biblice, neo-elenice, constantinopolitane, turceştĭ, etc. Aĭ luĭ trăiseră pe acolo, în tîrguşoarele cu strade înguste, cu zdravene case de piatră acoperite cu olane 'nnegrite, cu fereştĭ zăvorîte asupra taineĭ ochilor marĭ din seraiurĭ, cu veselĭ Turcĭ din popor şi Agale măreţe, cu luptătorĭ cinstiţĭ, dar fără frică şi milă. Aceste locurĭ le văzuse el de curînd, într'un drum care ajunse în văile macedonene, ca şi pe stradele Stambululuĭ şi în oraşele Asieĭ Micĭ. Şi iată-l decĭ pe Bolintineanu încercînd a sădi în pămînt românesc «Florile Bosforuluĭ» şi fredonînd, după luntraşiĭ fără grijă de pe Cornul de Aur, «Caiccelanee».

Sînt aicĭ zile de soare, valurĭ aprinse de lumină orĭ argintate de lună, sînt negri chiparoşĭ de cimitire, sînt aurite zăbrele de seraiŭ, scărĭ de marmură, iatacurĭ tăcute, în care plutesc grele mirezme răsăritene. *Decorul* este tot, şi sînt scînteierĭ de vers ce taie umbra obişnuită —

.... Ca un diamant ce-a trecut prin sînge

sună o comparaţie [1], — dar cugetarea Răsărituluĭ, patima luĭ puternică şi discretă, viaţa-ĭ simplă în cadre măreţe —acelea nu se vor afla, şi nicĭ, în schimb, focurile bengale, loviturile de talgere, greoaiele parfumurĭ din contrafacerile splendide ale luĭ Hugo.

[1] Că Bolintineanu *putea* să scrie în ceasurile sale, arată şi aceste versurĭ :

Crezînd că-ĭ o turmă de zmeĭ, ce, în noapte,
Aleargă în lume pe caĭ nenfrînaţĭ,
Iar lupul sălbatec, prin vechĭ cimitire,
Scobeşte mormînturĭ, de foame urlînd.

Partea cea maĭ serioasă a scrisuluĭ luĭ Bolintineanu va trebui să o căutăm aiurea, în scrierile luĭ francese despre politica Austrieĭ în Principate şi starea acestora, în cele patru descrierĭ de călătorie ale luĭ, în ziarul pe care începe a-l tipări, urmînd tradiția celuĭ din 1848, în preajma Unirii.

II. Cesar Boliac.

Decăderea e mult maĭ simțitoare în ceia ce priveşte pe Boliac. Era inegal odinioară, cu momente fericite şi cu o caldă inspirație omenească, — căcĭ la dînsul era şi adevărată milă pentru suferințele nemeritate, pentru grelele suferinți de clasă, pe lîngă aplecarea de a imita pe cîntăreții şi predicatoriĭ francesĭ cari dădeaŭ în scrisul lor nota cea nouă a socialismuluĭ sentimental: Lamennais, Hugo, în a doua fasă. Acuma egalitatea domneşte maĭ totdeauna în cîntecul săŭ, dar egalitatea uneĭ monotoniĭ declamatoare, ce-şĭ bate joc de cel maĭ elementar bun simț. E un Bolintineanu violent şi mînios, pe care l-aŭ îmbătat cu totul retorica virulentă şi ritmul eroic.

Exilul inspiră pe Boliac, un poet maĭ scăzut încă, să cînte «geniul Dacieĭ», cu «Zarabiĭ tereiĭ», «Daciĭ pileați» şi alți fruntaşĭ aĭ vremurilor, pe care crede că le cunoaşte prin felul săŭ particular de a înțelege arheologia. El face întreaga poveste poetică a Românieĭ, care i se pare o «brunetă părăsită». «Acvila străbună» îşĭ are şi ea partea de laude, — în acelaşĭ stil pompos încărcat de antice nume solemne, — şi în aceastălaltă invocare:

...Traian, plin de ardoare,
Stă pe *Omul* în picioare.

E acum şovinist intransigent, dar vaĭ de forma 'n care spune că neamul săŭ biruieşte pe toate celelalte:

Fie neam orĭcît de mare,
Fie Neamț, Frances, Englez,
Neam maĭ mîndru şi maĭ tare
Ca Romînul eŭ nu crez!

Ruşiĭ i-s maĭ urîțĭ însă decît orĭce nație:

Cu holèra pe picioare
Vin Muscaliĭ de la Nistru....

---

1 *Poesiĭ, Renaşterea Românieĭ*, Paris, 1857.

Un popor ca al nostru e vrednic să-şĭ aibă chiar Împăratul, cît de curînd:

Mi-e urîtă tirania
Şi-orĭce cap încoronat,
Însă astăzĭ România
E 'n nevoie de 'mpărat [1]!

Altă dată, Moldoveĭ îĭ vorbeşte în stil poporal Ţara-Românească. La «Hora Unirii» a luĭ Alecsandri el răspunde cu un «răsunet». Şi «princele străin» îşĭ află locul în această serie de articole versificate. Iar bucăţĭ sociale, ca «Vaca Văduveĭ» şi «Salahorul», arată cît de jos era căzut, în aşa de scurtă vreme, vechiul cîntăreţ al celor săracĭ şi umiliţĭ. Doar «Clăcaşul», cu energicul final:

Nu vreţĭ? Ni-l ţinem cu pieptul,
Şi veniţĭ de ni-l luaţĭ,

dacă aminteşte avîntul de odinioară.

III. Gheorghe Creţeanu.

Este însă atuncĭ un poet care cuprinde în sufletul săŭ toate sentimentele de care trebuiaŭ să fie mişcaţĭ, în acest timp de crisă, tineriĭ pribegĭ. Dorul de ţară, pe care o pune maĭ presus de cele maĭ fericite locurĭ ale celor maĭ blînde cerurĭ şi de cele maĭ binecuvîntate în cultură din centrele cele marĭ ale omenirii; iubire pentru graiul românesc, prin care se păstra legătura cu ceĭ mulţĭ de acasă şi cu întregul şir al înnaintaşilor, odihniţĭ acum în pămîntul patrieĭ; avîntul către marea Revoluţie mîntuitoare, începută la acelaşĭ semn de toţĭ oameniĭ nobilĭ şi vitejĭ pe cari-ĭ exasperează «tirania»; speranţele că va fi cîndva o singură cîrmuire, liberă, frăţească, fericită, zîmbitoare în muncă; admiraţia pentru cuceririle culturale, artistice şi politice ale Apusuluĭ şi, în sfîrşit, cultul pentru sfînta Poesie care e menită a sta în fruntea nebiruituluĭ asalt al naţiuniĭ. Acel poet trebuia să fie tînăr, curat străin de intrigile urîte, de

[1] Aceste bucăţĭ (apărute în 1857) daŭ şi itinerariul pribeaguluĭ: Seghedin, Iulie 1849; Rumelia, August 1849; Octombre 1849, Brusa; Mart 1850, Creta; August 1850, Atena; Ianuar 1851, Paris; 1854, Paris, Mart-April 1856, Paris. — «Oda la România» a apărut şi în franţuzeşte la 1857, tradusă în versurĭ de Jules Ferrand.

marile ambițiĭ pătimașe, de amintirea amară a puteriĭ prea răpede pierdute, trebuia să aibă în el simțul de neam bun, să fi primit o creștere aleasă și să lucreze harnic între străinĭ pentru a o desăvîrși. Față de Alecsandri, alintat ușor în popularitatea care-l scutia de muncă, de Bolintineanu, anemiat cu totul prin exploatarea aceluiașĭ fond propriu, sărac de la început încă, față de Boliac, versificatorul articolelor de fond pe care nu le maĭ putea scrie, el are însușirĭ de noutate, de credință, de entusiasm lămurit și luminat prin cultură, care fac pe istoricul literar să-ĭ dea un loc la care nu s'ar fi gîndit contemporaniĭ, cari nu l-aŭ cunoscut decît tîrziŭ prin poesiile publicate în «România Viitoare», «Republica Romînă» — iscălite aicĭ: L. Fabian —, orĭ în revista cea nouă a luĭ Alecsandri.

Între 1840 și 1854, cînd îĭ apăru cărticica de «Melodiĭ intime», se întinde, la dreptul vorbind, desfășurarea talentuluĭ săŭ. Pe urmă, el a întins din cînd în cînd mănunchiul versurilor sale vre uneĭ rude orĭ prietene, la ceasurile cele marĭ ale viețiĭ, săvîrșind cîte o poesie de politeță și de complesență care i se cerea ca unuĭ așa de vechiŭ cîntăreț, orĭ prinzînd, întîmplător, cîte o scenă duioasă, din viața sa, orĭ din viața, strecurată pe lîngă el, a celorlalțĭ.

Crețeanu a fost un colaborator al luĭ Eliad, un prieten și un admirator,— decĭ, dată fiind contagiunea acestuĭ fel de poesie, și un imitator al luĭ Bolintineanu, căruia-ĭ și dedică un șir de confuse întîmplărĭ romantice venețiene, pe care nu le maĭ putem ceti astăzĭ cu plăcere. Știe, astfel, și el de «barzĭ» — cu gîndul însă la evocarea luĭ Alexandrescu a umbreĭ luĭ Mircea-cel-Bătrîn —, de «amabele virgine»:

Vergine blonde, vergine brune,
A' inocențeĭ purtînd cunune,

aĭ căror obrajĭ tinerĭ și sănătoșĭ sînt ca «două rose de Bengal»; știe de «tiranĭ», cari

...sînt beți, beți cu turbare,
Toarnă sînge în păhare
Și aŭ sete nencetat.

El are jălaniĭ pentru «filomela închisă 'n colivie» și pentru

«trista turturică ce soțul și-a pierdut» și îl îngrozește de o prevestire rea

Cînele ce urlă la lună 'n miezul nopțiĭ.

«Trist muritor», cu «fruntea încă jună» și «rîzîndă față», el se arată chinuit, ca orĭce romantic ce se respectă, de întrebărĭ așa de marĭ și de zădarnice ca acestea:

Ce e omenirea și-a eĭ destinare,
Ce este misterul ce-ĭ zic Dumnezeŭ,

de ce, apoĭ, «oarba întîmplare» singură hotărăște între «răĭ» și «bunĭ»:

Cînd oare aceste probleme sublime
Vor fi dezlegate...
Din cupa științeĭ cînd oare vom bea?

De aceia-ĭ e jale, o jale pe care n'o lămurește, din mîndrie, nimănuĭ:

Nimenĭ nu 'nțelege pentru ce suspin!

Și nemerește une orĭ chiar un ton puternic pentru a cînta desperarea luĭ Sorin asupra nimicnicieĭ omuluĭ și zădărnicieĭ vieții, — ca în *Rugăciune*, o «rugăciune» de blestem:

Precum, nainte-ĭ avînd schelete,
Legile vieții un medic cată,
Așa gîndirea mea înfocată
Ades' întreabă a' lumi-anale
Și țiŭ în mîna-mĭ țărinĭ regale,
Popoare, nații, imperiĭ sute.

Și el află, ca singură mîngîiere, o iubire eterică:

Un sîn de fecioară lîngă sînul mieŭ.

Multă vreme-l farmecă, în ceĭ d'întăiŭ anĭ de tinereță liberă, «coama unduioasă» a uneĭ «blînde îngerele», «Magdalina» «cu dinții de lapte» și «ochiŭ languros», — un «geniu», o «fee»:

Dintr'o copilă făcuiŭ o zeitate.

Prețuiește însă și «Romîncuța grațioasă», «copilița rumeioară» — din ușoarele schițe ale luĭ Alecsandri —, care e în stare a se dovedi «fiică de eroĭ» și «a scăpa țara de străinĭ».

Are și el lugubre scene romantice, cu iubirĭ nelegiuite, vrăjĭ infame și sîngeroase răzbunărĭ, ca în povestea luĭ Caraiman, cruntul boier care «iubește și nu iubit». Din ele rămîn doar

paginile impresionante din «Tasso nebun», cu o crudă satiră a măririlor oficiale, orĭ «Eva nebună», o frumoasă baladă fantastică. Acel care ştie în cîteva versurĭ să dea icoana mişcărilor fulgerătoare :

Filfiie coama-ĭ neagră ; cînd sare,
Roşeşte frîu-ĭ între-aĭ săĭ dinţĭ,

abusează însă şi dînsul de «vechile stindarde», de «eroicele oase» şi alte elemente ieftene ale decoruluĭ şcoliĭ poetice de care se ţine, prin modelele sale româneştĭ, ca şi prin cetirile sale în străinătate.

Creţeanu are însă maĭ mult decît Bolintineanu puterea de a prinde în descrierĭ simple şi limpezĭ adevărul naturiĭ. El strămută pe cetitor în ceasurile acelea:

Cînd line susùrurĭ s'aud la fîntînă,
Cînd aierul dulce e plin de miroase,
. . . . . .
Cînd silfiĭ se joacă pe-o rază de lună,
Cînd sacre concerturĭ departe răsună.

În ţară-l farmecă

A' Oltuluĭ valurĭ şi Dunărea lată,
Dumbrava cu păsărĭ, cîmpia cea verde,
Carpatul cu fruntea-ĭ ce'n cerurĭ se pierde,

orĭ pacea munteluĭ gol :

Un clopot se aude vibrînd din stîncĭ în stîncĭ
Şi muncitorĭ ce cîntă prin văile adîncĭ.

E apoĭ un om care «cunoaşte lumea». În Septembre 1848, el părăsia patria sa, din noŭ robită, şi, străbătînd munţiĭ în care era să aşeze scena romantică neaşteptată a ofiţeruluĭ rus basarabean care vine în mijlocul Ardelenilor revoluţionarĭ pentru a vorbi o clipă despre libertate înnainte de a fi împuşcat pentru păcatul acesta covîrşitor, el trecea hotarul, îngînînd cîntecul, răspîndit aşa de mult, acum douăzecĭ — treĭzecĭ de anĭ, printr'o musică dulce:

Steaua nopţiĭ dà lumină.

Stătu în Paris până în Iulie 1853, învăţînd dreptul, dar luînd parte la adunările studenţilor şi pribegilor şi declamîndu-şĭ

versurile după discursurile, tot aşa de focoase, ale altora. În Capitala Francieĭ stăpînite de romantism în toate domeniile, el simţi întăiŭ frumuseţa arteĭ, de a căriĭ sorbire însetată se simte adesea scrisul luĭ, maĭ mult decît al orĭcăruĭ alt poet al vremiĭ. El descrie astfel pe un prieten nenorocit în iubire, care, după o lungă dispariţie, se iveşte din noŭ numaĭ ca să-şĭ ridice «de treĭ orĭ toastul la amoru-ĭ mort»:

Îĭ dedesem nume, noĭ, de Rafael,
Căcĭ, jucînd adesea cu al săŭ penel,
Îngerĭ şi madone blonde el făcea;
Apoĭ chipu-ĭ dulce, ce la toţĭ plăcea,
Cu-al mareluĭ pictor mult s'asămăna:
Bucle unduioase fruntea-ĭ cununa',
Avea ochĭ albaştri ca cerul senin
Şi pe a sa buză un surîs divin.

El e acela care a cîntat tînărul talent poetic al prietenuluĭ săŭ Aman, arătîndu-şĭ dorul de a-şĭ întovărăşi fapta de «artist» cu a luĭ, de şi în domeniĭ deosebite, pentru gloria ţeriĭ.

Peste puţin, pleca spre Italia. Văzu în cale lacul Bourget, Geneva, Simplonul, şi amintirile istorice se ridicară puternice înnaintea luĭ, cu oameniĭ ceĭ marĭ aĭ gînduluĭ, de pe vremurĭ:

Am trecut maĭ mult de-o noapte,
Studiind într'a lor carte:
Vă salut, maieştriĭ mieĭ.

Călcă apoĭ cu evlavie în Italia,

Patria luĭ Dante, Petrarca, Rafael.

Era la Veneţia în Septembre, şi tinereţa veselă-ĭ inspiră acel

Mergĭ la Lido, barcarolă,

într'un ton pe care şi Alecsandri-l introduse în poesia luĭ. Cîntă supt farmecul marilor splendorĭ moarte:

Vinul de Cipru cel dulce ca mierea,

dar maĭ ales cutare

Piatră surpată din veche palate,

de «geniul Ruineĭ», care-ĭ apăru atuncĭ în toată nemărgenirea opereĭ luĭ de măreaţă distrugere:

Şi vechea Palmiră, cu mîndre ruine,
Şi Troia, Carthago, şi Tir, şi Sidon,
Şi Memfisul, Teba cu marĭ suvenire,

Cetatea umbrită de tristul Sion,
Şi-Atena, prin arte atît strălucită,
Ce'n brațe ținut-a pe Platon şi-Omer,
Şi Roma antică, cetatea 'nzeită...

A dorit şi el, ca şi atîția poețĭ de toate neamurile, după iubirea timpurilor de cîntec şi crimă:

Cind supt balcoane-amanțiĭ şoptesc încetinel,

dar conştiinţa luĭ l-a smuls din locurile unde acest romantism venețian învie pentru tineriĭ drumețĭ cu dare de mînă:

Fereşte-te de cîntul
Italiceĭ sirene, o june călător.

Cine a văzut, a cetit şi învățat atîtea, poate să aibă avînturĭ ca acestea, în cîntecul pentru bătrînul Strassburg, cu catedrala minunilor:

Cît marele templu eŭ însumĭ sînt mare,
Domnesc peste lume de-aicĭ, ca un zeŭ.

Şi el poate să-şĭ dea seamă de menirea întinsă a poesieĭ, care, cînd

Şi-arunc' a sale note la vînturĭ şi la norĭ,
Şi cînd, în valea verde făcînd cununĭ de florĭ,
Şopteşte uneĭ fete cîntărĭ şi maĭ plăcute,

dar, din ele toate, el ambiționează pe cea maĭ înnaltă:

Aceia ce-al mieŭ suflet neîncetat tot cată
E-a dobîndi prin cînturĭ o faimă meritată
Şi a lăsa în urmă un nume glorĭos.

Ținînd în mînĭ «spada şi lira», el vrea să lupte, cu cîntecul şi vitejia, pentru libertate.

Şi, de fapt, el este poetul elocvent, energic, inspirat adesea al acestuĭlalt ideal romantic, pentru care atîtea vețĭ tinere s'aŭ stîns în tragicul 1848. E pentru noĭ, de sigur, ce a fost un Gabriele Rosetti pentru Italia ce îşĭ căuta unitatea şi neatîrnarea.

În străinătate,

Fie pînea cît de rea
Tot maĭ bine 'n țara mea, —

el a spus-o. Dorul de țară-l arde, şi une orĭ el află accente elegiace pentru a-l mărturisi:

Ca'n ţeară şi aicea e seara senină
Şi-aicea natura de-armòniĭ e plină,

dar nimic nu se poate asămăna cu ce a lăsat în urmă:

Ducèţi-mă iute, ducèţi-mă 'n ţară,
Căcĭ pînea străină îmĭ este amară.

Spre părinţĭ —

Scumpa-mĭ mumă şi bunu-mĭ părinte, —

spre soră, frate, spre «leagăn şi vatra străbună»:

Acolo e viaţa plăcută şi bună, —

într'acolo-l trage o putere nebiruită.

Ceĭ cincĭ anĭ de învăţătură, de iniţiare în studiĭ, în artă, în frumuseţile cerurilor nouă îl apasă:

Destul, destul plimbat-am cincĭ anĭ a mea 'ntristare
De la un loc la altul...

Să vie între aĭ săĭ, cari sufăr şi nădăjduiesc, cari aşteaptă sfat şi ajutor, şi nu numaĭ din cerurĭ! Acolo

Douăzecĭ de secolĭ din al lor mormînt
Vorbesc de trecutu-ţĭ, de faima romînă.

Şi el ştie că este loc pentru orĭce voinţă hotărîtă în marea luptă, care s'a deschis, pentru «Unirea» neamuluĭ.

CARTEA a II-a.

Opera politică a emigraţilor.

CAPITOLUL I.

Condiţiĭ materiale şi mediu social. Scriitoriĭ romînĭ în exil.

A. Saloane literare până la 1848.

Viaţa scriitorilor romînĭ din tineretul radical de pe la 1840 încoace nu avuse centre de adunare şi stătuire, de critică şi îndemn. Societăţile ce înfiinţaseră până la 1848 aveaŭ de fapt un caracter politic, şi, chiar dacă ar fi fost întemeiate cu alt scop, însemnătatea problemelor politice trebuia să le cîştige şi să le stăpînească. Saloanele care se pomenesc în acest timp, saloane în care se convorbia, se danţa, se făcea musică, se jucaŭ cărţĭ, se înnodaŭ intrigĭ de dragoste şi se uneltia împotriva Cîrmuiriĭ, adunînd laolaltă adevărată şi veche boierime cu tinerĭ ridicaţĭ, din rangurile boiereştĭ de maĭ jos şi maĭ nouă, prin meritele lor de scriitorĭ, — n'aveaŭ decĭ un caracter literar propriu zis.

Numaĭ în Moldova, Asachi, sprijinit pe reputaţia sa literară, ca şi pe foaia, pe tipografia sa, pe caracterul de oficialitate al unuĭ «referendariŭ al şcolilor», ţinea cerc literar la o dată ştiută. În frumoasa casă ridicată după planurile sale şi purtînd de-asupra intrăriĭ o filosofică devisă de pace şi «repaos», se adunaŭ scriitorĭ lîngă dînsul, lîngă soţia luĭ, o musicantă pricepută, şi lîngă frumoasa domnişoară de casă, botezată cu poeticul nume clasic de Hermiona, — ea însăşĭ traducătoare, — lîngă fiiĭ Dimitrie şi Alexandru, iniţaţĭ în arte şi avînd unul din eĭ şi cunoştinţĭ de matematică, dobîndite în Germania, — Dimi-

trie a scris *Impresiĭ de călătorie în ţerile Caucasuluĭ prin Basarabia şi Crimeia*, de care va fi vorba şi aiurea, şi Alexandru, atuncĭ (1858) şi el maior, a adaus ilustraţiile (călătoria e făcută în 1846). Se adunaŭ poeţĭ ca Dimitrie Gusti, privit ca ucenicul luĭ Asachi, de şi era numaĭ un sarbăd romantic inspirat de Francesĭ, şi ca Sion, apoĭ oamenĭ de lume, ca beizadeà Alecu Moruzi de la Pechea, care fu întîiul soţ al Hermioneĭ Asachi, şi, pe urmă, după o scurtă văduvie, tovărăşa de viaţă şi de luptă a mareluĭ publicist frances Edgar Quinet [1]. Se făcea musică şi se vorbia despre literatură, poate nu totdeauna cu seninătatea care deosebeşte versurile maestruluĭ clasicismuluĭ romîn [2].

Tulburările anuluĭ 1848 strînseră întăiŭ laolaltă pe scriitorĭ, ajunşĭ acuma revoluţionarĭ învinşĭ, «proscrişĭ» spionaţĭ şi prigoniţĭ, în alte locurĭ de adunare şi înţelegere.

B. Ospitalitatea familieĭ Hurmuzachi.

La izbucnirea tulburărilor, îndată potolite, din Iaşĭ, uniĭ dintre ceĭ cari ar fi vrut maĭ mult să se amestece în ele, lipsiaŭ: Negri, Alecsandri şi A. Rusu veniră numaĭ peste cîteva săptămînĭ din Paris la Bucureştĭ, şi la Giurgiu, unde merseră pe urmă, eĭ întîmpinară pe Manolachi Costachi Iepureanu, pe Alecu Moruzi, pe Lascăr Rosetti şi Moldoveanu, cari fuseseră liberaţĭ la Brăila, după ce suferiseră bătaia cu puştile 'n Iaşĭ şi expediarea la Galaţĭ în brişte jidoveştĭ. Cu toţiĭ merg acum pe Dunăre în sus, se opresc în Banat şi de acolo, prin Lugoj, străbat în Ardeal, care numaĭ pămînt de pace uu era atuncĭ, dar tocmaĭ pentru aceia trebuia să fie interesant şi ispititor pentru nişte apostolĭ tinerĭ aĭ Revoluţieĭ. Aicĭ aflară şi pe Nicolae Ionescu, sonorul orator de maĭ tîrziŭ, «feciorul luĭ popa Ion din Roman» şi fratele luĭ Ioan Ionescu, specialistul în reforme agrare al Republiceĭ ce se întemeiè îndată la Bucureştĭ; Petrachi Cazimir, Gheorghe Sion se adauseră la aceştĭ pribegĭ; ba chiar, din Piteştĭ, Dimitrie Brătianu trecu aicĭ, înnainte de «liberarea» principatuluĭ muntean.

[1] Vezĭ şi volumul publicat de d-na Quinet în 1900, *Cinquante ans d'amitié, Michelet-Quinet*, 1825-75; o analisă de d. O. Densuşianu, în *Noua Revistă Romînă* pe 1-iŭ April 1900.

[2] Sion, *Suvenire contemporane*, Bucureştĭ, 1888, p. 449 şi urm.

Alecsandri cîntă viitoarea «Romănie» la Braşov şi tipăreşte versurile sale în «Foaia» luĭ Bariţ [1]; la Sibiiŭ, la Blaj şi Cluj, la Bistriţa se întîlnesc tineriĭ din «ţară», minunîndu-se de condiţiile cu totul speciale în care trăia pe acestelalte plaiurĭ neamul lor. Eĭ fură printre aceĭ cari văzură priveliştea cea mare din «Cîmpul Libertăţiĭ» de pe Tîrnave. La urmă, pe cînd Iepureanu şi Rosetti mergeaŭ în Banat ca să caute ostaşĭ pentru a năvăli în Moldova, ceĭ maĭ mulţĭ, Sion, Casimir, Balş, Moldoveanu, şi alţiĭ după eĭ, trecură în Bucovina, care se făcu astfel sălaşul parlamentuluĭ zgomotos al emigraţieĭ «moldovalahe [2].

În Bucovina, după aceste rătăciri de la început şi înjghebărĭ întîmplătoare de tovărăşiĭ menite să nu ţie, în Bucovina, dar nu la Cernăuţĭ, de unde holera goni pe pribegĭ, ci la ţară, la Cernauca, în casa primitoare a luĭ Doxachi Hurmuzachi, acolo se alcătui pentru întăia oară, fie şi numaĭ spre a trăi puţină vreme, o viaţă comună,—naţională şi frăţească, pe de o parte, literară şi artistică pe de alta, a scriitorilor romînĭ din toate părţile.

Stăpînul caseĭ, om încă puternic, cu trupul şi mintea, la vrîsta lui înnaintată, înţelegea acest rost al soboruluĭ de tinerĭ poeţĭ şi revoluţionarĭ pe cari-ĭ strînsese supt aripile sale, şi într'o scrisoare, păstrată de Bariţ, el înseamnă anume «acest bine că bărbaţiĭ romînĭ cari simt adînc şi sînt gata a se jertfi pentru naţiunea lor, împinşĭ de o putere neresistibilă, se cunoscură, se iubiră şi se îndatoriră uniĭ pe alţiĭ, legîndu-se şi unindu-se spre binele neamuluĭ, cu legăminte atît de plăcute, precum şi trainice.... Răzleţitul trup al naţieĭ noastre fără îndoială s'a îndesit şi s'a închegat» [3].

Eraŭ acolo ceĭ cincĭ fraţĭ, dintre cari Gheorghe e calificat de Bariţ ca un tînăr aşa de inimos, încît «doria să aibă braţe spre a cuprinde cu ele cîte un milion de Romînĭ dintr'o dată»; eraŭ cele două surorĭ ale Hurmuzăcheştilor, Eufrosina Petrinò, din Rusniţa, al căriĭ fiŭ va fi cel d'intăiŭ adevărat poet al

[1] V. vol. II, paginile din urmă.

[2] Sion, *l. c.*, p. 293 şi urm.

[3] Prefaţa luĭ Bariţ la *Fragmentele* luĭ Eudoxiu de Hurmuzaki, ediţia romănească. V. corespondenţa Hurmuzăcheştilor cu Bariţ, în *Neamul Romănesc literar*, anul I-iŭ.

al Bucovineĭ, păstrînd în lira sa note care amintesc moştenirea de iubire pentru neam a familieĭ sale, şi Elisa, soţia luĭ Gheorghieş Sturdza din Dulceştiĭ Moldoveĭ. La Viena, aceia dintre fraţĭ cari-şĭ făcură acolo studiile de drept, cunoscuseră o sumă de Ardelenĭ şi Ungurenĭ, meniţĭ a juca apoĭ un rol mare, bisericesc saŭ cultural, la eĭ acasă orĭ în alte Ţinuturĭ româneştĭ,—între eĭ Ioan Popazu [1], apoĭ episcop la Caransebeş, cel d'intîiŭ înnoitor al acestuĭ Scaun de păstorie, şi Ioan Maiorescu. Decĭ cu o deosebită bucurie eĭ îmbrăţişară pe tinerii cari trebuiseră a părăsi Ungaria frămîntată de Revoluţie: pe Bariţ, care, trecînd în Muntenia, fusese oprit la Ploieştĭ, ca unul ce se afla pe listele de proscripţie ale Ruşilor, fusese dus apoĭ între puştĭ la Iaşĭ, unde un soldat ţeran, aflîndu-ĭ povestea, îĭ făcu drum de fugă, şi sosia acuma în Bucovina, fără să aibă mijloace de traiŭ orĭ alte cunoştinţe; pe Aron Pumnul, sosit şi el zdrenţuit şi flămînd, purtînd pe faţă povestea suferinţelor ce îndurase în fuga sa peste munţiĭ Bistriţeĭ [2]. Şi Cipariŭ, Iacob Bologa, Grigore Mihali fură o clipă oaspeţiĭ curţilor din Cernauca. Ba a fost poftit acolo, în zădar, şi poetul Ardealuluĭ, Andreĭ Murăşanu.

Maĭ mulţĭ eraŭ Moldoveniĭ, şi abia dacă lipsiaŭ cîţiva dintre ceĭ maĭ străluciţĭ fruntaşĭ aĭ vieţiĭ politice, sociale şi culturale din Iaşĭ. Era şi un Vlădică: Iustin de Edesa, care se luptă prin «Bucovina» cu Scribaniĭ, rămaşĭ în ţară, cari i se păreaŭ guvernamentalĭ şi decĭ «trădătorĭ»; era Kogălniceanu, cu un unchiŭ al săŭ [3], era Dimitrie Ralet, care-şĭ pregătia de aicĭ satirele, pe care le vom cunoaşte în altă parte a cărţiĭ, împotriva sprijinitorilor, sfătuitorilor şi uneltelor luĭ Mihaĭ Sturza: «Mihail» cel de atîtea orĭ afurisit; eraŭ Alecu Rusu şi Sion, poetul, apoĭ viitorul mare cuvîntător Anastase Panu, Alecu Cuza, un Domn al viitoruluĭ, şi Petrachi Casimir, care, lovit răŭ de puştile miliţieĭ în ziua de Mart 1848 a «represiuniĭ» din Iaşĭ, era să se stingă în exil, cîntat de doĭ poeţĭ.

Se convorbia mult la Cernauca, de oamenĭ cari ştiaŭ din saloanele Iaşuluĭ meşteşugul convorbiriĭ spirituale, se redactaŭ

[1] Familia luĭ era de «dincoace», de la Vălenii-de-Munte.

[2] Versiunile luĭ Gh. Sion şi luĭ Iraclie Porumbescu despre sosirea luĭ Pumnul, în cartea citată a d-luĭ I. Sbiera.

[3] V. scrisorĭ ale luĭ din acest timp în ultimul volum de *Studiĭ şi doc.*, VII.

memoriĭ, se alcătuiaŭ broșurĭ de luptă, se ascuțiaŭ versurile satirelor personale, se întreținea o întinsă corespondență cu ceĭ de acasă, cari trebuiaŭ să dea informațiĭ și să răspîndească broșurile, foile volante ale scrierilor ațițătoare. Iar fetele familieĭ transcriaŭ, ajutate de musicantul Mikuli, de maĭ mult timp amestecat în viața țerilor noastre, melodiile poporuluĭ românesc, culese de la «ceĭ maĭ bunĭ lăutarĭ, ce i-aŭ adus din toate părțile» [1].

Încă prin 1849 se împrăștiè această veselă și vioaie societate, care, în plăcerile spirituluĭ vioiŭ și harnic, în zbuciumul tinereților, în mîngîierea prieteniilor adevărate, putea să uite durerile țeriĭ și jignirile personale. Legătura care se statornicise nu se rupse, însă, la risipirea oaspeților cîntătorĭ și glumețĭ: sufletește Bucovina era din noŭ alipită la Moldova, la întreaga Romînime prin munca fără preget a luĭ Pumnul, care dădea o întindere și o valoare tot maĭ mare cursuluĭ săŭ, cîștigînd publicul obișnuit, de modă veche, prin așa de potrivite scrierĭ de propagandă ca dialogul săŭ dintre un tată simplu și un fiŭ cult, cu privire la natura, obîrșia și cea maĭ bună scriere a limbiĭ și, pe de altă parte, creînd, prin învățăturile sale, ca și prin însușirile de cinste, de soliditate, de credință nestrămutată, care se vădiaŭ orĭcuĭ cu toată lipsa luĭ de maĭ strălucite mijloace personale, mințĭ nouă, îndreptate în sensul idealuluĭ Romînilor de pretutindenĭ. Și, pănă tărziŭ, sosiră în Ardeal, în mînile luĭ Bărnuț, în ale luĭ Șaguna orĭ ale femeilor din Brașov, unite în societate de binefacere și cultură, darurĭ de banĭ, de odăjdiĭ, de cărțĭ, trimese de la Cernauca, prin care se dovedia că nu puteaŭ fi uitate zilele de împărtășire spirituală între tineriĭ tuturor provinciilor românești, zburătăciți de o Revoluție grozavă și lacomă de jertfe, dar nu fără urmărĭ mîntuitoare [2].

C. Viața pribegilor în Paris.

Viața pribegilor în Paris ni e cunoscută din scrisorile luĭ Rosetti, ale altora dintre tineriĭ revoluționarĭ, din scrisorile luĭ Eliad orĭ cele privitoare la dînsul. De-odată, studențiĭ de maĭ

1 Prefața lui Bariț și memoriile luĭ Gh. Sion.

2 Bariț, prefața citată.

ierĭ orĭ necunoscuțiĭ profesorĭ din Bucureștĭ se prefac în celebrităţĭ europene, în glorioșĭ martirĭ cari întrupează durerea unuĭ popor și aduc la cunoștința puternicilor lumiĭ dorințele luĭ. Eliad maĭ ales, acela dintre toţĭ care a pierdut maĭ mult orĭce măsură, crede că Dumnezeŭ i-a dat harpa luĭ David, că neamul luĭ se ridică până la Radu Negru, întemeietorul prin Constituție al principatuluĭ muntean — de aceia se și numește acum, pe lîngă: Heliade, și: «Rădulescu» [1]; că are puterea de a face prezicerĭ ca «Pitonisa din Endor» [2]. El scrie lungĭ memoriĭ în limba francesă, află Institutul de editură revoluționară gata să i le tipărească, primește ilustrațiĭ de la Danteuil, îndreptărĭ și comentariĭ de la Sébastien Rhéal (Gayet); un pictor îĭ va da chipul; un sculptor îĭ va modela medalia. O tovarășă de suferinţĭ ale exiluluĭ și de așteptare a Revoluțieĭ, o Italiancă, frumoasă după chipul pe care-l adauge la versurile eĭ: *Harpa exilatuluĭ* [3], «Grecca di Roma», după pseudonismul eĭ, cere de la dînsul versurĭ, pe care poetul, — într'o limbă românească menită a fi înțeleasă fără ca nimenĭ s'o fi învățat în deosebĭ,—nu le poate refusa:

Ardente, creatóre a lui Febu radă
Săruto têner a Ausonia plage,
Si 'n amoru'i estasiat produsse
Filliă demnă d'Italia, de Stael,

și, în schimb, ea, care-ĭ traduce unele cîntărĭ, înnalță pe «Romani», pe «di Rumanati il fausto lido» — «fericitul term al ...Romanaților» —, pe «di Caracal esser sereno» — «ființa senină a Caracăluluĭ», dar maĭ ales pe «G. Éliade», care e una cu soarele din cer:

Fosti în terra come Elio nel cielo,

și poartă «pe plete cunună nouă, verde, de laurĭ».

La Paris îl supără vama, care cutează a se atinge de rufele «exilatuluĭ», îl supără Legiunea de onoare, îl supără și Cîmpiĭ-

[1] V. ce zice însuși în *Mémoires sur l'histoire de la régénération roumaine ou sur les événements de 1848, accomplis en Valachie*, par J. Héliade Radulesco, Paris, 1851: «Je connais son père et ses oncles; ils sont Radulesci, d'ici, de Tirgoviste»; p. 145.

[2] *Souvenirs et impressions d'un proscrit*, Paris, 1850.

[3] *L'arpa dell'esule*, Paris, 1851.

Eliseĭ, primblarea obișnuită a uneĭ lumĭ deprinsă a uita răpede și cele maĭ grozave nenorocirĭ; îl supără zăbăvile trufașe de la audiența unuĭ «biet ministru de nimica» *(pauvre petit ministre, pauvre homme)* — pe cînd lord Palmerston de la Londra [1] e «nobilul fiŭ al Albionuluĭ». Napoleon, pe care i-l amintește Corsica pe lîngă care trece — «înnainte, proscris rătăcitor!» — e un «mare ucigaș, înșelător, care escamotează libertățile», un «Bizantin italianisat, un Italian francisat», iar prințul-președinte, Ludovic-Napoleon, e doar un neînsemnat «nepot de Impărat»; Bonifacio al săŭ e de fapt un *Malifacio*. «Popor frances, eștĭ decăzut: aĭ datoria de a te ridica», strigă el unor găzduitorĭ prea indiferențĭ pentru sublimul oaspete.

Cu Țarul se află în veche luptă—e un «bastard al Romanovilor»; nu e om în Rusia ca să nu știe cît răŭ a făcut el căpetenieĭ acesteia de «Cazacĭ». Grigore Ghica, noul Domn al Moldoveĭ, o așa de nobilă figură, e pentru el numitul «Ghiga», samsar al străinilor, ca și vecinul săŭ, Știrbeĭ. Nu numaĭ că pe el nu-l sperie asemenea scăuieșe de micĭ tiranĭ usurpătorĭ, dar tronul însușĭ i se pare prea puțin. O da, l-ar primi, dacă însă nația, *toată* nația l-ar voi, și, atuncĭ, l-ar sfărîma! «Dacă une orĭ», scrie acest desprețuitor al măririlor, în «Memoriile sale asupra regenerăriĭ românești» apărute 'n franțuzește, la «librăria de propagandă democratică și socială europeană», «dacă une orĭ gîndul mi-ar veni să aspir la ziua, cînd, înțeles *(entendu*, dar și *compris)* de nația mea, aș putea să ajung pănă la tron, atuncĭ ambiția mea se înflăcăra: doriam să văd ziua aceia; doriam să mă apropiiŭ de tron, nu pentru a mă urca pe el, ci pentru a-l sfărma, — *pour le briser*! [2].

În agitata Capitală a Francieĭ, în Londra «Albionuluĭ», pe Marea, bucuros de furtunĭ care n'aŭ o măreție maĭ sublimă decît gîndurile ce simte zbătîndu-se în el, în vederea coastelor Grecieĭ nouă, căreia-ĭ strigă, într'o limbă pe care ea n'o maĭ înțelege decît mulțămită școliĭ: *Chaire Hellas* («bucură-te, Helladă»), la Constantinopol, unde nu află sprijinul așteptat, apoĭ în insula din Arhipelag unde aĭ luĭ îl așteptaŭ, mînioșĭ pe urma zvonurilor că are la Paris o contesă și că se joacă acolo cu aurul, apoĭ în șederea-ĭ maĭ îndelungată prin lagărele turcești,

[1] Dimitrie Brătianu corespunde cu publiciștĭ englesĭ.
[2] *Ibid.*, p. 400.

— Eliad ni dă un tip noŭ, neîntîlnit până acum la scriitoriĭ noştri : romanticul politic pierdut în noriĭ sterpĭ aĭ sublimuluĭ permanent.

Ceĭlalţĭ, afară de Ion Ghica, prea cuminte, de un Nicolae Bălcescu, prea superior, puteaŭ să-şĭ facă ilusiĭ asupra însemnătăţiĭ lor personale şi să creadă că pot resolvi jucîndu-se cele maĭ grele probleme de ştiinţă politică şi socială, dar eĭ eraŭ harnicĭ cetitorĭ de ziare şi cărţĭ, zeloşĭ autorĭ de broşurĭ şi redactorĭ de ziare, oamenĭ neastîmpăraţĭ, pe cari multele ocupaţiĭ ce şi le creaŭ îĭ smulgeaŭ de la primejdioasa priveliște a Euluĭ exagerat peste orĭce măsură. De aceia viaţa lor sufletească creştea zilnic în putere, în varietate şi echilibru, pe cînd a cestuialalt pierdea tot maĭ mult adevăratele ideĭ conducătoare, în conruperea răpede a strălucitoruluĭ mediu noŭ.

D. Scrisorile în exil ale luĭ Bolintineanu.

În Brusa, în Capitala chiar a Imperiuluĭ Otoman, în Insulele Principilor, în colţurĭ de Archipelag trăiaŭ însă şi alţĭ proscrişĭ cari n'aveaŭ nicĭ adoraţia de sine a luĭ Eliad, nicĭ fanatismul revoluţionar al luĭ Rosetti, nicĭ nedomolita energie a Brătienilor, nicĭ vioaiele capriciĭ politice ale luĭ Boliac. Astfel trăia un Al. Zane, ocupat cu cercetărĭ privitoare la tablele cerate şi alte subiecte de anticitate romană, — cercetărĭ pe care le tipări apoĭ într'un calendar bucureştean, de care va fi vorba maĭ tărziŭ; astfel trăia însuşĭ Bolintineanu. Scrisorile acestuia către Zane, coleg de şcoală al săŭ, ca şi Gheorghe Sion, fiul uneĭ Schină şi crescut la şcoala de la Sf. Sava, ca şi Ioranu, alt revoluţionar al timpuluĭ, — şi către doamna Zane, născută Luzzatto, dintr'o familie prietenă cu a luĭ Ion Ghica, aceste scrisorĭ, în limbile românească şi francesă (azĭ păstrate la Academia Romînă), ne ajută să cunoaştem *adevărata* viaţă, intimă, familiară, nepregătită pentru public, a unuia din scriitoriĭ a căror înfăţişare literară e maĭ prefăcută, maĭ artificială.

După o scurtă şedere la Paris, poetul se afla în vara anuluĭ 1852 la Constantinopol, de unde se pregătia să meargă la Mehadia pentru a vedea pe sora sa, rămasă la Bolintin, cu grija

gospodărieĭ cîmpuluĭ. Apoĭ trece la Brusa, unde era pe la sfîrşitul anuluĭ 1854, la Samos, şi pe urmă vine iarăşĭ la Constantinopol. Călătoreşte prin Macedonia, prin Siria — la Ierusalim — prin Egipt — la Piramide —, pe Dunăre, la 1857 apoĭ în Moldova, — de şi dorul luĭ l-ar duce aiurea, în Franţa, Anglia, Italia şi «alte ţerĭ». Visează de o foaie politică pe care ar publicà-o: odată scria cu Bălcescu la un jurnal oprit în Moldova — iscălind «Valentin», pe cînd pseudonimul istoriculuĭ era Conrad Albrecht [1] —; acum vrea să aibă publicaţia *sa*, redactată împreună cu Ioranu, cu Teulescu, Baronţi poetul şi alţiĭ: Nenovicĭ, Maxim, Creţescu [2]. «Manuscriptele ce le tîrăşte după sine ca pe copiiĭ săĭ» îĭ daŭ de lucru şi-ĭ fac mîngîiere cînd această veşnică rătăcire de om singuratec îl oboseşte şi-l dezgustă. Prin ediţiile poesiilor sale, pe care le scot prieteniĭ moldovenĭ, fără a-ĭ păstra drepturile de autor, se hrăneşte mîndria sa de poet, care se simte foarte popular, cunoscut nu numaĭ în saloanele Iaşilor, care-l primiră la 1857, cu favorurĭ, şi chiar cu darurĭ preţioase [3].

El nu-şĭ pierde însă firea şi se gîndeşte la lucru noŭ, la publicarea poesiilor şi descrierilor de călătorie [4], la scoaterea revisteĭ pe care, în 1857, fiind la Iaşĭ, voià să o publice cu Kogălniceanu şi Hurmuzachi, cu Laurian chiar, dacă nu cu Sion, care «nu ştiŭ cum să fac, căcĭ este cam răŭ văzut de toţĭ, şi cam la o parte».

Era la 6 Iunie 1856, cum însuşĭ se zugrăveşte, «de treĭzecĭ şi unu' de anĭ şi treĭ lunĭ şi jumătate. Chipul, nicĭ frumos, nicĭ urît, nalt, cu ochiĭ negri, cu un dinte rupt, cu barbă neagră

---

1 «Ţi-am trimes o mică broşură din jurnalul ce s'a oprit la Moldova, din pricină că a scris într'insul Bălcescu, supt numele de Conrad Albrecht şi eŭ supt numele de Valentin»; scrisoare din 2 Iunie 1852. S'a publicat în *Neamul românesc literar*, I.

2 Scrisoare din 5 Februar 1855.

3 V. scrisoarea luĭ din Iaşĭ: «Am atîtea pungĭ ce mi-aŭ dat damele, încît aş putea să le vînd la magazie... Toată lumea, bărbaţĭ şi femeĭ, mă încarcă de darurĭ... Închipuie-ţĭ că unul mi-a dat un inel de briliant de o sută de galbenĭ».

4 Scrisoarea din 6 Iunie 1856, către Sion: «Dacă tomul de călătorie vă place, voiŭ tipări şi al doilea tom, pe Nil în sus, până la Cataracte şi Teba, unde sînt cele maĭ interesante lucrurĭ de văzut şi de mirat, şi încotro am de gînd să plec».

încă, cu păr cam lung, dar cam rar, prost, palavatic *(sic)*, sărac ca un beduin». Dar lăsa bucuros să fie zugrăvit, şi trimetea prietenelor «la frimousse du poète de Bolintin» («mutra poetuluĭ din Bolintin»). Îĭ plăcea în tovărăşia cutăriĭ fete din Constantinopol, o Greacă, Svoronos, simplă, dar cu «ochĭ de foc», — «brînduşa luĭ cea neagră». Une orĭ visa de «o fată nebună cu banĭ, fie cît de urîtă, numaĭ să aibă spirit», alte orĭ are sete de o idilă pierdută 'n singurătate. Iată-l acolo în Moldova luxoasă şi franţuzeşte stricată, în care divorţul e curent, fără motive, în care plutesc greoiŭ infame învinuirĭ de incest şi cu privire la cele maĭ inteligente femeĭ din familiile cele maĭ bune, în Moldova unde o maică nu poate trăi, la Varatec, decît «regal», cu «tablourĭ de artă», bibliotecĭ de poeţĭ, «covoare turceştĭ» într'un mic palat mănăstiresc, şi unde alte călugăriţe — aceasta e mîndră şi curată, sora luĭ Negri —, ştiŭ pe de rost poesiĭ, samănă cu «loretele» şi sînt răspinse de călător numaĭ «de dezgust»: aicĭ în Moldova el nu poate admira decît doar «tipul de gentilom» al luĭ Ralet, «activitatea prodigioasă» şi marele talent oratoric al luĭ Kogălniceanu, avîntul politic al uneĭ întregĭ generaţiĭ. Îl îngrozeşte şi jidovimea, primejdioasă pentru viitor şi scîrboasă şi în present: «pe un milion şi jumătate de suflete în Moldova se află 500.000 de Evreĭ. La Iaşĭ sînt 45.000. Pe urmă, în orĭce oraş, în orĭce sat, sînt mulţime. Am văzut oraşe numaĭ şi numaĭ de Jidanĭ curaţĭ. N'am văzut aşa lucru de cînd trăiesc. Şi atuncĭ iată că, dezgustat de politică, de glorie, de naţie, de viaţa publică în genere, poate chiar de poesie, care-ĭ aduce admiratoare din ochiĭ cărora străluceşte bolnav setea de trupul săŭ, — el se gîndeşte la Svoronos «brînduşa» cu ochiĭ minunaţĭ şi mintea senină, şi el schiţează acest dor, pe care nu era să-l poată îndeplini nicĭodată, sorbit de vîltoarea patimilor politice care-l învîrteji spre fund: «Eŭ însumĭ am de gînd să mă trag la Chios orĭ la Rodos, unde, din baniĭ după cărţile ce voiŭ tipări, să-mĭ cumpăr o grădină şi o casă şi să trăiesc în curăţenia trupuluĭ şi a sufletuluĭ, însurîndu-mă cu o fată onestă şi săracă, greacă».

CAPITOLUL II.

Scrierile liberalilor munteni.

I. Reviste.

În centrul lor de petrecere din Apus, noii pribegi întrebuinţară, cum se ştie, toate puterile lor pentru a face cunoscută pretutindeni, în cabinetele miniştrilor, în odăile de audienţă ale Suveranilor chiar, în redacţiile ziarelor care formaŭ opinia publică, *România* care trebuia să fie, de la Tisa până la hotarul rusesc, ori măcar de la Carpaţi până la Dunăre. «Amintirile din pribegie», ale luĭ Ion Ghica, o culegere de documente şi scrisorĭ contemporane, legată printr'o scurtă povestire tîrzie; «Anul 1848», codicele diplomatic al Revoluţieĭ şi, până la un timp, şi al emigraţieĭ; «Actele şi fragmentele pentru a servi la istoria renaşteriĭ Românieĭ», de d. D. A. Sturdza, unul dintre ceĭ maĭ tinerĭ printre oameniĭ cari se împărtăşiră atuncĭ din acelaşĭ ideal pentru a îndeplini aceiaşĭ muncă, şi, iarăşĭ, «Scrisorile din exil», unite cu alte piese, pe care le dădea, acum cîţĭva anĭ, cel maĭ credincios ucenic al luĭ Eliad, d. N. Rusu Locusteanu, — aceste publicaţiĭ ne pot lămuri asupra tuturor faselor *stăruinţeĭ* tineretuluĭ românesc din Paris şi alte locurĭ pentru a-şĭ izbîndi dorinţele şi aşteptările.

Aicĭ interesează numaĭ scrisul lor, pus în serviciul *causeĭ*, orĭ de eraŭ scriitoriĭ ceĭ noĭ politicĭ: «căusaşĭ», orĭ de se întreceaŭ, din potrivă, cu duşmănie, cu furie chiar, împotriva radicalilor, a revoluţionarilor cu orĭce preţ şi a republicanilor cari eraŭ înţeleşĭ de obiceiŭ supt acest nume şi cari, începînd destăinuirile lor unul către altul cu tainicul cuvînt de «frate»,

le isprăviaŭ cu invocarea zeiţelor nouă, vrednice de toate jerfele şi de toate suferinţele, Libertatea, Egalitatea şi Frăţia, spălate, prin noul izvor de ideal, de sîngele care le stropise la 1793.

A. «Espatriatul».

Ceĭ maĭ mulţĭ, maĭ neastîmpăraţĭ, maĭ îndrăzneţĭ sînt tineriĭ liberalĭ, cari-şĭ atribuiaŭ maĭ ales meritul Revoluţieĭ, socotind-o bine condusă de la început pănă la sfîrşit, glorioasă, disciplinată şi folositoare, şi cari nu aşteptaŭ nimic alta decît o nouă ridicare a tricoloruluĭ în Bucureştĭ, scăpaţĭ de apăsarea rusească, şi de brutalitatea Turcilor din noua oştire, de ocupaţie şi maĭ ales de reacţionarismul şi lipsa de energie naţională a «domnuluĭ Ştirbeiŭ» («Monsieur Stirbey», se scria în broşurile franţuzeştĭ de Domnul muntean, care era pentru proscrişiĭ tinerĭ un Domn de partid, unealtă rusească, şi un usurpator).

Înnainte ca Parisul să fi strîns pe cea maĭ mare parte dintre emigraţiĭ romînĭ, înnainte ca eĭ să se fi adunat momentan în jurul *Românieĭ Viitoare*», la 25 Mart 1849, Boliac începea, supt invocarea «Dreptate, Frăţie», publicarea uneĭ foĭ revoluţionare româneştĭ, care nu se îndrepta numaĭ către «căusaşĭ», orĭ către tineretul rămas în ţară, ci şi către alţĭ Romînĭ aflătorĭ în grozava crisă revoluţionară, între cari era scriitorul.

«Espatriatul» începe cu această declaraţie în cel maĭ firesc stil republican umanitar: «Nu sînt luptele între cutare şi cutare naţie, între cutare şi cutare Împărat: astăzĭ este o singură luptă în toată Europa; este lupta între libertate şi tiranie, între popolĭ şi dinastie». Şi Romîniĭ trebuie să tindă, prin urmare, la «libertatea facultăţilor fisice şi morale», şi numaĭ la atîta. Cari sînt duşmaniĭ? «Reacţionariĭ din România», către cari Boliac îndreaptă o fulgerătoare epistolie, apoĭ teoreticianiĭ saŭ slugile absolutismuluĭ domnesc, ca Asachi, pe care-l atacă un colaborator anonim al «Espatriatuluĭ», — maĭ scrie la foaie un Gh. B., povestind despre «viaţa sa de emigrant» şi se reproduce cuvîntarea arhimandrituluĭ Iosafat Snagoveanu[1]; în străinătate, duşmanul cel mare e «panslavismul», dar nu numaĭ el, ci şi autocraţia în forme europene a Austrieĭ. Boliac ştie

[1] «Ioasaf Zlagoveanu» aicĭ!

să scrie despre «dinastia sugătoare de sînge», despre egoismul aristocratic» al claseĭ stăpînitoare, «despre infernala camarilă» care încunjură pe Impăratul apăsător.

Aliaţiĭ, sînt toţĭ ceĭ ce se luptă pentru libertate, şi, pentru că Unguriĭ se fac a luptà pentru dînsa, cele maĭ marĭ laude li se cuvin, de şi sîngele românesc — al rătăciţilor! — îĭ mînjeşte. Eĭ sînt «eroiĭ fraţĭ maghiarĭ, pătrunşĭ de dulcele simţimînt al libertăţiĭ», «generoşiĭ fraţĭ maghiarĭ», cari aŭ statornicit cu jertfa lor «adevărata libertate în Transilvania». Iar Bem, căpetenia lor, e maĭ presus de orĭce contemporan, fiind «marele geniu al resbeluluĭ, acel apărător al dreptăţiĭ şi al fericiriĭ omeneştĭ», iar, într'o formulă maĭ simplă: «arcangelul libertăţiĭ.»

Într'un timp cînd simpatiĭ pentru Ungurĭ aveaŭ doar Boliac şi Bălcescu, în cele cîteva lunĭ pe care, până în 1849, le petrecu pe lîngă dînşiĭ, negociind cu Batthyányi frăţia romîno-maghiară, cînd adevăraţiĭ noştri fraţĭ sîngeraŭ muntele într'o luptă cu adevărat eroică, împotriva tocmaĭ a prietenilor întru libertate aĭ «Espatriatuluĭ», astfel de ideĭ nu puteaŭ prinde.

După douăsprezece numere decĭ, foaia filo-maghiară din Braşov încetă, iar Boliac, păstrîndu-şĭ părerile, ajunse la urîta afacere a diamantelor Coroaneĭ ungureştĭ, încredinţate luĭ şi dispărute, — pată neştearsă pe onoarea luĭ.

B. «Romănia Viitoare.»

Tineriĭ revoluţionarĭ din Apus încercaseră a-şĭ face de la început o foaie care să strîngă în jurul eĭ pe toţĭ luptătoriĭ uneĭ Revoluţiĭ, ce nu era, în părerea lor, decît în chip trecător înnăbuşită. Cu un frumos tipar se publică la Paris, încă în 1850, «România Viitoare». N-l 1, singurul pe care-l cunosc, are un program iscălit de Nicolae şi Constantin Bălcescu, de Dimitrie — însă nu şi de Ioan Brătianu, fratele maĭ mic şi maĭ vioiŭ, — de doĭ dintre Goleştĭ, de Rosetti, de Ioan Voinescu, de Gheorghe Magheru, — care încercase în 1848 a fi în Oltenia un al doilea Tudor —, de Moldoveanul Vasile Mălinescu, de C. G. Florescu, de un necunoscut Paleologu. Rosetti pare a fi scriitorul acestuĭ articol de direcţie în care se întîlnesc frînturĭ de fraseologie iacobină: «poporul mare şi bun», «răcnetul suferinţelor ţeriĭ», «Muscaliĭ şi ciocoiĭ», «ceasul sculăriĭ popoarelor şi al biruinţeĭ

lor», «ziua preursită», «sentinele ale poporuluĭ, dezlipite de trupul luĭ și răspîndite de vijelie pe fața lumiĭ», și așa maĭ departe.

Mălinescu cîntă «Steagul Romînilor», C. Bălăcescu face politică a zileĭ, ca și Voinescu. Rosetti se iea la ceartă de departe cu Știrbeĭ-Vodă, Crețeanu înnalță «exemplul de onoare» al pompierilor din Dealul Spireĭ; se reproduce o Doină a luĭ Alecsandri, pentru caracterul eĭ politic, de ură împotriva ciocoiuluĭ [1]. O notă puternică o amestecă în acest concert de cam supțirèle glasurĭ tinere, Bălcescu cel mare, cînd face teoria dezvoltăriĭ naționale a poporuluĭ săŭ, privind Revoluția zdrobită, și pe dreptate zdrobită după dînsul, pentru rea chibzuială, numaĭ ca un moment, și nu unul din cele maĭ fericite, după care va trebui să fie o luptă maĭ grea, o mișcare cu maĭ mulțĭ sorțĭ un program de Guvern maĭ serios. Cum se vede, nu numaĭ alte ideĭ, dar și alt fel de a gîndi, altă concepție a politiceĭ și altă nevoie de soluțiĭ decît aceia a romantismuluĭ liberal retoric. De aceia va fi analisată aiurea, în alt cadru și cu alte tovărășiĭ.

C. «Republica Romînă.»

Peste trecere de cîtva timp revoluționariĭ hotărîțĭ a scoate o revistă de propagandă eraŭ numaĭ treĭ: Rosetti, care îndreaptă către orĭce bun patriot, în numele «direcțieĭ», îndemnul de a colabora la această «tribună dupe care fiecare Romîn *(sic)* să poată spune în toată libertatea ideile și credința sa», pentru ca din polemice întîmplătoare să «iasă unitatea, unirea și frăția cea maĭ deplină și cea maĭ temeinică», Brătianu și Boliac. Publicația, care apărea în cărticele groase, se chiamă «Republica Romînă» și se tipăria, — de și Rosetti stătea într'un sat, de lîngă Douai, — la Dehou din Bruxelles, care-șĭ adusese o foarte frumoasă literă cirilică.

Numărul I din această revistă politică nu l-am văzut nicăierĭ [2], al doilea, de peste treĭ sute de paginĭ, cuprinde un articol al luĭ Brătianu despre naționalitate, articol care va fi cer-

[1] Alecsandri, întors din Orientul turcesc, era atuncĭ la Iașĭ, unde-șĭ scria «Suvenirile poetice». V. maĭ sus, p. 37, nota 1.

[2] Mi s'a făgăduit însă de un ascultător al cursurilor din Iașĭ.

cetat în legătură cu cealaltă activitate literar-politică a luĭ. Apoĭ un lung studiu al luĭ Rosetti despre Rusia şi, în sfîrşit, curate fantasiĭ arheologice şi filologice ale celuĭ de al treilea «cetăţean» şi tovarăş, Boliac, care ascunde aceste ciudate elucubraţiĭ supt titlul de «Unitatea Romănieĭ», care ar părea să făgăduiască demonstraţiĭ politice. Poetul publicaţieĭ de propagandă în ţară e Creţeanu, care, iscălind L. Fabian, îĭ dă bucăţile: «Speranţa», «Fata pandurului», «Mormintele martirilor» şi o «Noapte în Carpaţĭ», dintre care ultimele două, recunoscute de scriitor şi maĭ tîrziŭ, aŭ sinceritate, căldură şi avînt.

II. Broşurile liberalilor.

A. Cesar Boliac.

Cesar Boliac se face în pribegie istoric. Într'o broşură francesă, «Mémoires pour servir à l'histoire de la Roumanie (Provinces danubiennes)», pe care o iscăleşte «Ancien Vornic, *Maire et Préfet*» al Bucureştilor şi o pecetluieşte cu o nouă pecete proprie a ţeriĭ ce va să fie, «Rumania», avînd marca Moldoveĭ lîngă a Ţeriĭ-Româneştĭ, ba chiar, sus, stema cu dinţiĭ de lup a Ardealuluĭ, — el dă o descriere a teritoriuluĭ naţional românesc, cu multă pretenţie arheologică, maĭ adesea puţin îndreptăţită.

Pentru el Ismail vine de la Zmeĭ şi Bucovina de la bucolicul meşteşug al păstoruluĭ. E, altfel o lucrare de merit, care ar fi putut să contribuie la răspîndirea în Apus a cunoştinţelor privitoare la ţerile noastre. Ultimele paginĭ cuprind un apel avîntat către Europa, cu prilejul Congresuluĭ de la Paris, pentru ca Puterile să nu ni refuse Unirea dorită a Principatelor, care ar fi adăugite teritorial cu pămîntul Basarabieĭ, pentru a formà un Stat puternic, cîrmuit de un «prinţ european de rasă latină», cu ajutorul uneĭ singure Camere, «Sfat» «Adunare» saŭ «Divan [1]».

[1] Academia Romînă păstrează un exemplar din memoriul centigrafiat al luĭ Boliac, prin care înfăţişează viitoruluĭ Napoleon al III-lea, pe atuncĭ numaĭ president al Republiceĭ francese, un proiect în vederea întemeieriĭ unuĭ noŭ Stat pentru naţia românească, de obîrşie «galo-latină» şi numărînd «12.000.000 de suflete» (*Choix de lettres et mémoires sur la question roumaine; 1852 — 6)*. Sînt înnuntru consideraţiĭ politice interesante cu privire la Fanarioţĭ, la

Ca şi ceĭlalţĭ poeţĭ romînĭ aflătorĭ în Apus, şi el are ambiţia de a-şĭ pune scrierile la îndămîna mareluĭ public european prin traducerĭ. Alecsandri publicase în «Revue de l'Orient», XIV-XV, şi în «l'Illustration», XXIV, «Mărgăritărele», apoĭ *Hercule le Fantôme* şi traducerea *Bălţiĭ-Albe*; o ediţie francesă a Poesiilor sale apare tot în Paris. Bolintineanu se traduce şi el, căpătînd chiar o prefaţă de la un critic vestit, care insista însă maĭ ales asupra caracteruluĭ exotic, oriental, al versurilor, de o formă prea puţin obişnuită în literatura francesă.

I. Voinescu preface în limba cea maĭ obişnuită în Apus «Alexandru Lăpuşneanu» al luĭ Negruţ[1]. Boliac publică în aceiaşĭ mare revistă parisiană poemul *Domnul Tudor*, căruia-ĭ păstrează acest titlu românesc[2]: e o poveste sentimentală, cu multe comparaţiĭ, cîteva tablourĭ foarte colorate şi episoade de călugăriţe frunoase, care cad la picioarele «Domnuluĭ», înduioşat «de farmecul atotputernic al frumuseţeĭ nenorocite şi al virtuţiĭ ofensate». Fireşte că Tudor, rîvnitor de a merge pe urmele luĭ Mircea şi Mihaĭ, se gîndeşte la Basarabia, la Bucovina, la Ardeal şi la Banat; ba chiar Bitolieniĭ din Macedonia îl recunosc, aşa încît e un luptător pentru România de la Tisa la Marea Neagră, în dreapta şi în stînga Dunăriĭ.

Acest poem şi altele apărură în 1857, ca «Poesiĭ» de Boliac, traduse în versurĭ şi prosă francesă: Vaillant îĭ făcuse prefaţa.

B. Bolintineanu.

Dintre căpeteniile literare ale emigraţieĭ, cum se vede, lipseşte adesea Bolintineanu, care se ţine maĭ mult la o parte. El cerea la 1855, cu Sîrghiescu şi Grigore Pereţ, a fi primit iarăşĭ în

«ciocoĭ», la ura împotriva Rusieĭ cotropitoare, dar şi ciudăţeniĭ ca acestea: «Les Huns et les Valaques (?) n'ont jamais commis en Europe autant d'atrocités que les Russes dans ma patrie».

Se află şi statistice preţioase şi o bibliografie, de mare folos, a articolelor apărute prin «Revue des Deux-Mondes» cu privire la «chestia Principatelor».

Articole de ale luĭ se întîlnesc şi în revistele clandestine ale epoceĭ, şi n-l 1 din *Republica Romînă* publică unul despre «Regulament, arhontologie, pravila luĭ Caragea, condica criminală de la 1851»: el cuprinde o critică vioaie şi dreaptă a vechiuluĭ regim şi dă pe alocurea şi cîte o informaţie nouă.

[1] *Revue*, XIV, p. 316

[2] *Revue d'Orient*, XVIII.

ţară [1]. Într'un tîrziŭ apoĭ, el făcea să apară două broşurĭ politice. Una tratează despre politica Austrieĭ faţă de Principate şi e iscălită numaĭ cu iniţiala numeluĭ scriitoruluĭ. Ea are interes şi prin urmărirea cu de-amănuntul a deosebitelor încercărĭ de anexare din partea Austrieĭ şi printr'o serie de portrete politice foarte crude, adevărate numaĭ în parte, dar alcătuind cea maĭ aprigă satiră a politiceĭ care se făcea *acasă*, în ţară. A doua [2], purtînd chiar iscălitura sa, e o scurtă descriere în limba francesă a Principatuluĭ muntean. Ea are oarecare însemnătate prin aceia că dă aprecierĭ cu privire la ceĭ maĭ însemnaţĭ scriitorĭ aĭ timpuluĭ săŭ. Se bucură de scoaterea la lumină, — prin călătoria la munte a tinerilor scriitorĭ moldovenĭ de la 1840, Alecsandri, Rusu (Rousso) şi Cuciureanu, a poesiilor poporuluĭ şi, pentru a lăuda «Miorița» [3], capodopera baladeĭ româneştĭ, el află aceste cuvinte: «Ce gingăşie de simţire în sfătuirea ciobanuluĭ care-şĭ roagă mioara să nu spuie că a fost omorît de tovarăşiĭ săĭ! Ce comparaţiĭ ingenioase şi pline de graţiĭ întrebuinţează pentru a-ĭ povesti moartea!». În Asachi, ca şi în Conachi, în Văcărescu cel maĭ noŭ şi în vechiĭ luĭ înnaintaşĭ, din aceiaşĭ familie, el vede numaĭ poeţĭ cari aŭ fost cetiţĭ — afară doar de *Dochia* luĭ Asachi — doar pentru că nu eraŭ alţiĭ, şi, făcînd încă o escepţie pentru *Primăvara Amoruluĭ* a luĭ Iancu Văcărescu, repetă, el, romanticul, că toată această poesie are a face numaĭ cu zeiĭ dulcĭ «Cupidon şi Venus», orĭ cu «ochiĭ albaştri saŭ negri aĭ uneĭ biete femeĭ» (cum se uita pe sine însuşĭ! — ca şi atuncĭ cînd spune că «o poemă în care nu se află decît o singură strofă bună nu e o poemă bună»!).

Altfel are o notă dreaptă cînd iea în rîs ultimele jucăriĭ de versurĭ fără sens ale luĭ Văcărescu, ajuns, în brutalitate, «prea romantic», ca şi atuncĭ cînd spune că, într'o ţară fără spirit public, valorile literare nu pot avea un caracter general, în adevăr naţional, ci atîrnă de legăturile politice saŭ personale [4]. În Cîrlova găseşte geniu, în Eliad gramatică, în

---

[1] *Documentele Ştirbeĭ-Vodă*, I, p. 561, no. CXVIII; pp. 565-6, no. CXXV.

[2] A maĭ scris încă o broşurică pe care n'am putut-o afla.

[3] V. maĭ departe.

[4] «Tel parti politique veut se servir de son talent»; p. 50. Rîde şi de critica privitoare la întrebuinţarea limbiĭ vechĭ orĭ a celeĭ latinisate.

Laurian ultima biruinţă asupra «panslavismuluĭ» în stil (!). Alexandrescu, ca şi Negruţ şi Rosetti, dă bucăţĭ romantice «întunecate şi zburlite» şi cearcă a imita pe Lamartine, ajutîndu-şĭ popularitatea prin «fabule politice», maĭ bune ca ale luĭ Ţichindeal! Negruţ e elegant şi curtenitor pentru dame. La Boliac el constată lipsa de fluiditate a formeĭ, recunoscîndu-ĭ energie poetică şi închipuire nouă; în Alecsandri vede pe acela care a înnoit literatura românească introducînd nota populară, pe care Bolintineanu însuşĭ se arătase asa de puţin în stare o imita. El «şi-a pus talentul în serviciul uneĭ şcolĭ maĭ naţionale, maĭ româneştĭ şi de un gen maĭ original». E neaşteptată preţuirea luĭ Anton Pann, care «dă în fiecare an o ediţie nouă a operelor sale», ca unul «ce scrie pentru popor, pe care-l face să rîdă şi să plîngă şi căruia-ĭ vorbeşte în limba luĭ», «căutîndu-şĭ inspiraţie în jurul caseĭ, şi nu în jurul lumiĭ» şi îndreptîndu-se către aceĭ cari nu cetesc în alte limbĭ, ca lumea de sus, dispusă abia să cumpere «două, treĭ sute de exemplare» din poesiile literaturiĭ celeĭ nouă. Şi iată ce osîndă dreaptă, dar uimitoare, din punctul de vedere al scriitoruluĭ, aruncă el asupra imitatorilor romantismuluĭ frances: «*In loc să meargă a-şĭ căuta inspiraţiile în sînul patrieĭ lor, în suferinţele, în speranţele eĭ*, eĭ se duc să se inspire pe malurile Seineĭ saŭ ale Tamiseĭ: de aceia poesiile lor respiră parfumul funest al literaturiĭ veaculuĭ al XIX-lea, sensualismul, îndoiala şi descurajarea».

Dintre prosatorĭ, Bolintineanu ridică maĭ sus pe Bălcescu,— mort atunce — care a fost «una din acele inteligenţe superioare ce sînt sortite a crea un neam».

Din punct de vedere politic, faţă de noua crisă ce s'a deschis, el sprijine întemeierea uneĭ Românii nouă şi întregĭ, simpatică Turcieĭ, duşmană Rusieĭ, represintantă a ideilor francese, care să fie o stavilă în calea slavismuluĭ năvălitor, căcĭ, fără mijloacele pe care Principatele le pun la îndămîna oştilor ruseştĭ, ele n'ar maĭ putea înnainta pe vechiul lor drum de cotropire. O suzeranitate turcească, fără protectorat al Ruşilor şi cu deplină autonomie naţională, ar ajunge «Principatelor Unite». Basarabia singură s'ar uni la ele, supt garanţia Puterilor; o mare operă de reforme, cu «frăţia tuturor claselor» — vechiul ideal din '48 al luĭ Bolintineanu — ar întări Statul cel

noŭ, în stare a luptà şi militar: împotriva Ruşilor şi în folosul Europeĭ.

Între scrierile politice ale luĭ Bolintineanu îşĭ află cel maĭ potrivit loc şi cărţile sale de călătorie.

Călătoriile în Palestina şi Egipt ieşiră cele d'intăiŭ de supt tipar. Se daŭ multe paginĭ de erudiţie ieftenă, anecdote asupra tovarăşilor de călătorie, «dame bătrîne», «fete ale Albionuluĭ», adecă «june englese», etc., accidente de călătorie.

Dar întîlneştĭ şi simple scene din natura Răsărituluĭ, icoane adevărate ale locurilor nouă ce-ĭ răsar înnainte, caracterisărĭ pătrunzătoare ale străinilor, cu cari vine în atingere călătorul — o bună pagină despre Peroţĭ —, note de moravurĭ cîştigate printr'o experienţă, de cele maĭ multe orĭ plăcută.

Arată petrecerea-ĭ în Iafa, la «schitul Grecilor», gol «ca o închisoare» — tixit de oamenĭ, sălăşluiţĭ ca «o laie de ţiganĭ în călătorie, înnecat în praf, năpădit de puricĭ călugăreştĭ», lipsit de distracţiĭ; dar iată călugărul moldovean Ionà, care cîntă «cu flautul doine» din ţara luĭ depărtată şi scoate «lacrime de dor pentru ţara, părăsită, dar nicĭodată uitată». Nicĭo urmă de evlavie, ci simţul pentru pitoresc, unit cu mîndria amănuntelor istorice şi arheologice, care deosebeşte şi pe călătoriĭ francesĭ din acest timp. Din biserica Sf. Mormănt el iese în ceasul aprinderiĭ luminilor de Înviere fiindcă «fumul lumînărilor îl înneca»!

În Egipt i se trezeşte dorinţa de a cînta, şi iată-l slăvind pe Cleopatra între «verginele finice» care-ĭ presăraŭ supt picioare «ierihoene rose». Piramidele-ĭ inspiră cea maĭ strălucită evocare din toată poesia luĭ, de la ceĭ

Treĭ regĭ ce ridicară aceste piramide,

până la Cambise, cuceritorul pers, la Antoniu, jertfa iubiriĭ sale, şi la Bonaparte:

...Mameluciĭ zboară prin cîmpiĭ ceĭ sălbatecĭ
Ca pulberea în vînt,
Şi umbrele lor mute, cu caiĭ lor fantasticĭ
Reintră în mormînt...

Aicĭ copleşirea cu arheologia se face în proporţiĭ cu mult maĭ marĭ şi dă scrieriĭ un caracter de compilaţie, — altfel într'un

stil uşor şi plăcut. Ţinînd seamă de cît ştiaŭ contemporaniĭ, o astfel de operă îşĭ avea folosul eĭ.

Peste doĭ anĭ, Bolintineanu însuşĭ tipăreşte *Călătoriile pe Dunăre şi în Bulgaria.* Aicĭ povestirea e, fireşte, maĭ personală; chipurile de călătorĭ sînt maĭ exact zugrăvite; întîmplările drumuluĭ povestite maĭ în răgaz; şi la ele se adaugă povestirile tovarăşilor, după obiceiul şcoliĭ romantice; nu lipsesc nicĭ note asupra ultimelor zile ale Revoluţieĭ şi tristeĭ închisorĭ plutitoare pe ghimiĭ, de care se învrednicică învinşiĭ, dintre cari unul era el, care acum se întorcea, de la Paris, pe la Orşova. Se pomeneşte totuşĭ cîtă arheologie şi istorie a războaielor ruso-turceştĭ ştie saŭ poate afla Bolintineanu cu privire la locurile ce vede, — pe apă pănă la Rusciuc, unde se pare că veni să-l vadă sora sa Ecaterina, de la Bolintin, iar de aicĭ cu căruţa la Şumla şi Varna, în primejdie de lupĭ şi de hoţĭ (o întreagă nuvelă, apoĭ o păţanie personală sînt intercalate cu privire la aceştia). De la Varna începe o călătorie cu vaporul, care nu e descrisă.

Cu călătoriile răsăritene se leagă acea făcută in Macedonia, la 1858, şi care se tipări numaĭ în 1863. Începînd cu consideraţiĭ filosofice asupra naţionalităţiĭ — «credem că, spre a îmbunătăţi soarta lumiĭ, trebuie maĭ întăiŭ a îmbunătăţi soarta naţiuniĭ din care facem parte», scrie el cu bun simţ —, scriitorul arată ce l-a îndemnat să vadă acel «popor de un milion de Romînĭ risipiţĭ în Macedonia, Tesalia, Epir şi alte locurĭ», «nobilă ruină a legiunilor ce umpluseră lumea cu gloria lor». Se arată tot odată, fără a pomeni de originea sa macedoneană, punctul de vedere de la care pleacă, şi care e numaĭ acela al iubiriĭ de neam, al curiosităţiĭ simpatice pentru fraţiĭ răzleţĭ, iar nu al uriĭ împotriva Grecilor, cu cari generaţia sa aveaŭ un ideal comun: «o naţionalitate a formà». Dar «Romîniĭ din Macedonia nu sînt Grecĭ, sînt Romînĭ; trebuie să fie Romînĭ; nu este ideia noastră a-ĭ uni cu noĭ, căcĭ sîntem depărtaţĭ de dînşiĭ; nu este ideia noastră a-ĭ ajuta să opereze răsculărĭ. Cugetul nostru este că acest popor de un milion, aruncat în Macedonia, cată să aibă conştiinţa naţionalităţiĭ sale. Cupa vieţiĭ sale poate să fie mică, însă trebuie să fie cupa sa [1].»

[1] P. 10.

Găsim o întîlnire cu Eliad, gătit ca Turc [1], pe care-l deplînge, îl înţelege şi nu-l loveşte, — apoĭ călătoria pe Mare până la Salonic, îngînîndu-se cu lirice avînturĭ către Patrie, «maica cea maĭ mare», şi ascultînd cele d'intăiŭ sunete ale dialectuluĭ aromănesc; în locul Engleselor din călătoriile precedente, acum surorĭ de caritate protestante, «fiinţe poetice, inspirate», «devenite îngerĭ», îĭ mîngîie ochiĭ.

Din Salonic înnainte se daŭ note precise despre locurĭ şi oamenĭ, însemnărĭ dese despre obiectul călătorieĭ, amestecate cu scurte amintirĭ istorice. Convorbirĭ, în ton foarte natural, înviorează expunerea; critice ale stărilor din ţară-ĭ daŭ un gust amar; probe de limbă apar din cînd în cînd; un întreg capitol e închinat datinelor, lămurite prin ale Romînilor de la Dunăre. Fără îndoială că această frumoasă carte e şi un document de prima ordine, de şi Bolintineanu clasează numaĭ lucrurĭ aflate din auzite saŭ comunicate luĭ la Bucureştĭ, căcĭ frigurile-ĭ întrerupseră călătoria, oprindu-l la Monastir. Notele asupra Munteluĭ Atos sînt de o natură maĭ generală şi artificială.

În sfîrşit un calendar bucureştean din 1858, care maĭ dă articole arheologice de Zane, prietenul luĭ Bolintineanu, *potpourriurĭ*, fără gust, de Pantazi Ghica, probe de poesiĭ populare de lîngă Bucureştĭ, publică amintirile de călătorie în Moldova ale poetuluĭ. El venise din Constantinopol şi debarcase la Galaţĭ, de unde o iea cu trăsura, visitînd Iaşiĭ şi mănăstirile pe la care fuseseră Alecsandri, Rusu, Cuciureanu la 1840. O lungă convorbire pe vapor a unuĭ mare boier moldovean ocupă începutul acestor paginĭ. De la Brăila se trece la Vasluiŭ pentru a se povesti lupta de la Podul-Înnalt. În Iaşĭ, îl îngrozesc pe scriitor Evreiĭ, în «turme numeroase», cari fac toate «afară de munca pămîntuluĭ şi îndatoririĭ către ţară». Aşezat la Otelul Binder, plin de deputaţiĭ Divanuluĭ ad-hoc, el întrebuinţează vremea pentru a vedea, pe jos, cu colegul de petrecere parisiană Brănişteanu, Capitala Moldoveĭ. Boieriĭ i se par maĭ gata de jertfe în politică decît ceĭ muntenĭ, dar poporul cu totul sărăcit şi decăzut. Întîlneşte pe Ralet, se adună cu Kogălniceanu, «spiritualul istoric», cu C. Hurmuzachi, cu Scribaniĭ, «ce fac onoare cleruluĭ moldovean», cu Rolla şi P.

[1] Pp. 10-1.

Mavrogheni, şi admiră buna înţelegere a deputaţilor asupra «chestiilor noĭ». Prin d-na Zulnia Sturza şi maica Evghenia, sora luĭ Negri, el ajunge a fi primit la Gheorghieş Sturza, a căruĭ soţie era sora Hurmuzăcheştilor, «una din acele rare excepţiĭ ce rechiamă vechiul timp al damelor romîne, care ştiaŭ, cu graţia cea maĭ deschisă, să împace virtuţile casnice cu virtuţile patriotice». Se află bine şi la Caimacamul Vogoridi, încunjurat, de altfel, «de dame plăcute din familia Negri». Critică rigiditatea aristocratică luată de la Germanĭ şi uşurinţa cu care se strică legăturile de familie.

Prin această carte avem Divanul ad-hoc descris de Bolintineanu; e martur chiar al şedinţeĭ în care se votă Unirea.

Urmează cunoştinţa unuĭ preot beţiv, găzduire la Ştefan Catargiu, visită la Războienĭ, — descriere a lupteĭ —, apoĭ la Tîrgu-Neamţ, «Tîrgul Jidanilor», la cetatea pe care o cîntase — întîlnire cu Cozadini —, la Văratec, «oraş de călugăriţe», la Agapia, unde află iar femeĭ culte şi cu «dorul ţeriĭ», dintre fetele boierilor ieşite din lume ca să poată trăi boiereşte fraţiĭ şi să se poată mărita bine surorile maĭ marĭ —, la mănăstirea Neamţuluĭ, care nu i se pare frumoasă «supt raportul arhitecturiĭ», avînd pe jos cărămizĭ «ca la băile armeneştĭ» şi unde nu-ĭ place slujba rusească, nicĭ «necurăţenia, decadenţa, miseria». La Folticenĭ, birtul jidovesc îl desgustă: Evreiĭ mergeaŭ pe strade în alaiurĭ «religioase» «cu făcliĭ aprinse»; cercetează Baia, moşie a înstrăinateĭ marchise de Bedmar, născută Romîncă — aicĭ descriere a biruinţeĭ luĭ Ştefan-cel-Mare. Preţioasele note de călătorie se întrerup astfel.

C. I. Voinescu. C. A. Rosetti.

Şi I. Voinescu — care moare în Paris — îşĭ dă partea, publicînd în «Revue de l'Orient» un articol, de mult uitat, despre datinile poporuluĭ nostru: «Coutumes du pays roumain» [1]. E o mică parte, privitoare la datina nunţilor, dintr'un memoriu pentru Michelet, care, cum se ştie, a povestit, cu multă curtenire pentru o nobilă femeie şi cu multă simpatie pentru un popor robit, episodul revoluţionar al întovărăşiriĭ de către d-na Maria Rosetti a arestaţilor din Septembre 1848, duşĭ pe ghimiĭ

[1] Mart, 1854.

în susul Dunăriĭ[1]. El a tradus în aceiaşĭ foaie şi «Lăpuşneanu» al luĭ C. Negruţ[2].

Rosetti se dovedeşte un fin şi spiritual polemist, cu ironia unuĭ Paul-Louis Courier şi cu acel talent de glumă acoperită, de alusie mascată, care deosebia până acum pe Eliad singur,— în scrisorile sale către Vodă Ştirbeĭ (1850-1). El păstrează acelaşĭ ton în *Apelul la toate partidele* (1850) şi în *Increderea 'n sine* (acelaşĭ an). În apărarea-ĭ împotriva învinuirilor luĭ Eliad, «gîrbov de anĭ, de ştiinţă şi de geniu», el are şi frumoase mişcărĭ de indignare faţă de vădite clevetirĭ şi de bănuielĭ cu totul neîntemeiate, căcĭ greşelile stîngăcieĭ se pot deosebi lesne de calculele păcatuluĭ.

Partea cea maĭ frumoasă din aceste scrierĭ, care, tipărite în format mic, se răspîndiaŭ uşor ca să arăte celor din ţară că spiritul din 1848 n'a fost nimicit, e critica, în toate ramurile: politică, socială, morală, tăgăduirea tuturor însuşirilor unuĭ regim pe care în toate manifestările sale-l urăşte. Şi blîndul Grigore Ghica, lăudat de Eliad, tot om al trecutuluĭ a fost, al trecutuluĭ căruia nu i se recunoaşte nicĭo însuşire: era, în vremile luĭ, «şeful uneĭ caste conrupte şi moarte pentru patrie». Ceĭ ce fac parte din ea sînt deprinşĭ în «certurĭ, desfrînărĭ, lepădăturĭ, jafurĭ şi trădărĭ»; se pot asămăna cu «cînele cel flămînd la scaunul măcelarilor, aşteptînd să cază saŭ să-ĭ arunce vr'unul din oasele ce nu va putea vinde»; purtarea lor de la Revoluţie încoace e ca a unor «liliecĭ aĭ zilelor viitoare, slugĭ aĭ slugilor străinuluĭ, furĭ de cele sfinte». Nimic nu se poate ţinea mîndru şi sănătos lîngă eĭ, înrudiţĭ cu străiniĭ, închinîndu-li femeile — «care este soţul ce poate zice că copiiĭ soţieĭ sale sînt fiiĭ săĭ?», cînd atîtea din cele maĭ frumoase şi bogate femeĭ ale claseĭ stăpînitoare îşĭ «dăruiesc onoarea la patru-cincĭ străinĭ». Lîngă tronul, ocupat odată de «uriaşĭ aĭ Romănieĭ», iar acum un «scaun putred ce-l vînd străiniĭ celuĭ ce-şĭ vinde maĭ jos inima», lîngă aceştĭ oligarhĭ putrezĭ, stă oastea, «cu spatele vinete de nuiele», după sistemul rusesc, stă o ţară fără conştiinţă şi fără putere. Nădejdea ar fi doar în acel «Romîn neconrupt, frumos, sănătos, bun, drept şi iubitor

1 *Principautés danubiennes, Madame Rosetti*, 1848.

2 1853, Novembre şi 1854, p. 12 şi urm.

prin rudenia sa cu pămîntul», care e ţeranul, saŭ, cum îĭ zice el, cu sinceră simţire, «sfîntul mucenic sătean romîn».

Iubitor milos al ţerănimiĭ, aşteptînd «libertatea noastră de la noĭ înşine», Rosetti spune, de alminterea, apriat, în studiile sale — o destul de bună compilaţie după cărţĭ şi broşurĭ francese — despre Rusia, «lănţuire silnică, nedreaptă, antiumană şi nefirească de poporaţiĭ felurite, care gem supt o autocraţie străină lor ca şi pămîntuluĭ rusesc», că nu înţelege viaţă fără naţionalitate. O spune măcar odată, însă desluşit: «Cînd poporaţia nu este de aceiaşĭ naţie, cînd n'are o unitate morală şi o gîndire comună; cînd toţĭ locuitoriĭ nu tind prin natura eĭ la aceiaşĭ ţintă, şi puterile sociale nu se unesc, nu se strîng toate, fireşte, de bună voie şi într'o armonie deplină, atuncĭ nu este o naţie, ci o adunătură nefirească şi prin urmare timporală şi periculoasă» [1]. Dar acest principiu, cunoscut luĭ, adaptat de dînsul, nu e rodnic pentru cugetarea sa. Punctul de vedere de la care pleacă totdeauna, nu e realitatea naţională, ce cuprinde în ea atîtea părţĭ de trecut, care o întăresc şi o apără, ci acela al egalităţiĭ — «toţĭ oameniĭ sînt de o potrivă» —, al libertăţiĭ suverane, al Revoluţieĭ izbăvitoare. «Revoluţiunea se cere în numele luĭ Isus: să-ĭ deschidem braţele... Revoluţiunea n'a tras plugul eĭ pe nicĭun pămînt fără ca pămîntul acela, maĭ curînd saŭ maĭ tîrziŭ, să nu fie binecuvîntat de ceurĭ întru rodirea sa». Orĭce Revoluţie, înfăţişată prin orĭce oamenĭ, la orĭce popoare. Pentru el aceasta e singura cale prin care se pot liberà şi ferici neamurile. E voinţa naţională restabilită în drepturile eĭ. Nu e de mirare decĭ că de la o vreme argumentaţia încetează, ca şi sănătatea cugetăriĭ, pentru ca romantismul despletit să-şĭ scuture torţa aprinsă, înginînd în delir: «O revoluţie, geniu uriaş al viitoruluĭ, sfîntă trîmbiţă a vieţiĭ, curcubeŭ sfînt al lumiĭ celeĭ noĭ, scînteie sfîntă a sufletuluĭ urzitor», etc. [2].

D. Ion şi Dimitrie Brătianu.

De la Ion Brătianu avem, pe lîngă articole în «Republica Romînă», un întins studiu asupra politiceĭ austriace — unul

[1] *Rusia*, în «Scrierile luĭ C. A. Rosetti», I, 1887, p. 8.

[2] Operele politice ale luĭ Rosetti, ca şi cele literare, aŭ fost adunate în *Scrierĭ din juneţe şi exiliu*; vol. II e din 1885. *Rusia* a apărut şi deosebit la 1887, — fiind scrisă la Douet lîngă Nantes, în August 1852.

bine studiat şi ţinut într'un ton măsurat. Apoĭ, în «Mémoire sur la situation de la Moldo-Valachie depuis le traité de Paris» (1857), el combate firmanul de convocare a Divanurilor ad-hoc, firman care călca, în forma sa de «imbroglio», tradiţionalele drepturĭ de autonomie ale ţerĭĭ. Informaţia e neîndestulătoare — i se pare că Vlădicĭĭ de pe vremurĭ eraŭ aleşĭ într'un fel de «Cîmpul luĭ Marte» —, şi tonul e al unuĭ inspirat, cum e maĭ adesea tonul luĭ Rosetti: «Europa feodală, monstru cu o mie de capete... Europa democratică din veacul nostru modern şi căreia libertatea i-a dat aripĭ pentru a merge dincolo de Oceane, să iea cu sine toate popoarele în vîrtejul civilisaţieĭ sale» [1].

Totuşĭ acest tînăr înrîurit de modă era un harnic cetitor, care ajunsese a cunoaşte istoricĭ ca Michelet, Thierry, şi chiar pe Schafarik, şi el simte o deosebită mîndrie că poate întrebuinţa terminiĭ şi formulele şcoliĭ ştiinţifice sociale din Franţa acestuĭ timp.

El ştia maĭ bine decît Rosetti că «a trăi ca naţie este cea d'intăiŭ condiţie a unuĭ popor». Urmărind «România liberă, una şi nedespărţită», el îşĭ dădea seamă că «sufletul Românieĭ nu se poate manifesta decît în unitatea naţională». Naţionalitatea o cercetează el ştiinţific în elementele eĭ reale, şi articolul din «Republica Romînă», n-l 2, îĭ desluşeşte astfel esenţa: «O naţie maĭ înnainte de toate trebuie să aibă un pămînt al eĭ, pe care să se poată hrăni şi desvolta şi pe care, prin apropriaţia luĭ la trebuinţele sale, ajunge a-ĭ pune pecetea geniuluĭ săŭ. Atuncĭ numaĭ pămîntul acela face parte din naţia aceia; atuncĭ ea este datoare să-l apere ca însuşĭ trupul eĭ». Maĭ bine nu se poate rosti nicĭ astăzĭ această fundamentală axiomă: păcat că o nouă politică n'a putut izvorî dintr'însa!

Dimitrie Brătianu porni o corespondenţă cu emigratul ungur Daniel Irány în *La Presse*, şi aceste scrisorĭ politice ieşiră, la 1851, supt titlul de *Lettres hongro-roumaines*, şi în broşură, adunate de scriitorul politic Henri Valleton. Încheiarea cestuĭlalt Brătianu era aceasta, potrivită cu crezul frăţieĭ universale a revoluţionarilor: «Să ni dăm mîna, fraţilor, peste mormintele martirilor noştri», — dar, e drept, după alcătuirea uneĭ întregĭ «Romănii»

[1] Se cere şi toată Delta Dunăriĭ pentru Romînĭ.

şi pentru strîngerea Statelor naţionale desăvîrşite într'o «Confederaţie dunăreană».

De la D. Brătianu maĭ vine o broşură cuprinzînd scrisorĭ politice schimbate cu Dudley Stuart [1].

Cele d'intăiŭ scrisorĭ sînt însă cele maĭ însemnate prin aceia că şi faţă de Ungurĭ — nu numaĭ faţă de Ruşĭ — se pune hotărît chestia românească, se exprimă dreptul «Românieĭ» viitoare de a-şĭ avea hotarele eĭ naţionale fireştĭ, — orĭcît de mult, din camaraderie revoluţionară, ar întinde Ungarieĭ libere, cuprinsă şi ea însă în stricte margenĭ naţionale, o mînă frăţească, fie chiar şi peste mormintele, încă aşa de proaspete, ale unor morţĭ nerăzbunaţĭ.

E. Ion Ghica. V. Boierescu şi alţiĭ.

Deosebit în multe puncte de aceia cu cari făcuse Revoluţia fără să se fi putut amesteca însă şi în conducerea eĭ, Ion Ghica-şĭ expune — supt pseudonimul G. Chainoi — părerile într'o broşură care după titlu ar avea să se ocupe numaĭ de ultima ocupaţie rusească înnaintea anuluĭ 1848 [2].

E şi o analisă serioasă şi metodică a regimuluĭ politic, social şi economic adus de Regulamentul Organic. Apoĭ o critică a Domniilor regulamentare: Bibescu-Vodă în Muntenia, Mihaĭ Sturza în Moldova, — acesta din urmă tratat mult maĭ blînd decît obişnuit, din causa amintirilor recunoscătoare ale scriitoruluĭ. Grigore-Vodă Ghica are «inimă» şi «intenţiĭ bune»; pe cînd Ştirbeĭ e învinuit de conrupţie, lăcomie şi intrigĭ.

Sînt paginĭ asupra literaturiĭ, însemnate prin judecata ce cuprind. Poesia populară, «poesie de hoţĭ», scrie Ghica (*de brigands*), dar «în stare a emoţiona Europa», a fost strînsă de Alecsandri, într'o «culegere minunată», «strînsă şi îndreptată (*corrigée*) de el», care a dat literaturiĭ noastre şi balada cultă. La Alexandrescu, un prieten, recunoaşte «marea concepţie», dibăcia spirituală în fabulă; luĭ Millo «imensul talent dramatic», luĭ Bălcescu «imaginaţia vie, inima caldă, spiritul adînc, cugetările înnalte», stilul curat şi bogat, luĭ Văcărescu chiar — tîrziŭ omagiu! — un «suflet tînăr şi original». Numaĭ duşmanul

[1] Şi în Armand Lévy, *La Russie sur le Danube*, Paris, 1853.
[2] *Dernière occupation des Principautés danubiennes*, Paris, 1853.

Eliad iese maltratat: e un negustor de literatură, lipsit de ideĭ şi gust, care-«şĭ tîreşte în noroiŭ poesia».

Nu se împacă de loc cu «roşiĭ», proscrişĭ teoreticienĭ, cari «visează o confederaţie generală a Republicilor naţionale din Europa», în care partea Romînilor ar fi fost «de la Tisa şi Dunăre pănă la Marea Neagră», şi nu se învoieşte nicĭ chiar cu aceia cari caută un prinţ german pentru noul «regat dacoroman». Luĭ îĭ ajunge respectarea capitulaţiilor de către Poartă faţă de un Principat unit, avînd o Adunare parlamentară de proprietarĭ. În această privinţă, el anunţă şi o lucrare anume, care n'a apărut nicĭodată.

Însemnătate maĭ mult din punctul de vedere al dreptuluĭ internaţional are broşura luĭ V. Boierescu, pe care o precedează o prefaţă a profesoruluĭ săŭ, marele Royer-Collard însuşĭ, care ne sfătuieşte a desăvîrşi cît maĭ răpede «răscumpărarea şi liberarea proprietăţiĭ ţeranilor, educaţia lor religioasă, morală şi politică, ridicarea lor cît se poate maĭ iute la nivelul tuturor locuitorilor ţeriĭ, formarea uneĭ bune miliţiĭ naţionale, care va pregăti pe a uneĭ puterĭ armate regulate». Acestea sînt, de alminterea, şi încheierile luĭ Boierescu, care-şĭ propune însă înnainte de toate să arăte că ţerile noastre n'aŭ pierdut nicĭodată suveranitatea lor după strictul drept al ginţilor [1]. După o expunere, răzimată pe Vaillant, pe Bălcescu, pe note ale luĭ Boliac despre monede, el precisează un program naţional moderat, în care e vorba de miliţiĭ ca ale luĭ Mircea, de împroprietărire cu despăgubirĭ pentru proprietarĭ, de autonomie comunală, de separaţia puterilor, de responsabilitatea ministerială, de Adunare legiuitoare unică, ale căriĭ hotărîrĭ să intre în putere după al treilea *veto* al stăpînitoruluĭ şi care să aibă dreptul de războiŭ şi pace; se cere suprimarea pedepseĭ cu moarte, chemarea la cetăţenie a tuturora — cu escepţia Evreilor din Moldova, al căror număr presupune «măsurĭ speciale» —, organisarea dreptăţiĭ, a administraţieĭ şi şcoliĭ, autonomia întreagă, Unirea şi prinţul străin. Visul «Romănieĭ» republicane, îndeplinite fulgerător printr'o misiune a entusiasmuluĭ, era departe şi de dînsul, cum se vede.

---

1 *La Roumanie après la traité du 30 mars 1856*; Paris, 1859.

Lucrarea luĭ A. G. Golescu despre chestia ţerănească, pe care a văzut-o şi înţeles-o şi Ion Ghica, dar care n'a fost tratată decît de acest scriitor şi de N. Bălcescu [1] —, e un răspuns la o broşură, întărită cu statistice, prin care «conservatoriĭ» în materie socială căutaŭ să apere privilegiile lor, — *État social des principautés danubiennes* [2].

Golescu, care se sprijine pe documentele de curînd publicate în Principatele amîndouă, e pentru răscumpărarea părţiĭ de moşie a ţeranuluĭ, dar, puţin aplecat să facă revoluţionarism egalitar, el înseamnă cu mîndrie că şepte familiĭ boiereştĭ sînt acelea care aŭ ridicat steagul tricolor în Iunie 1848.

De la un alt Golescu, Ştefan, avem cîteva paginĭ de combatere a unuia din manifestele luĭ Vodă Ştirbeĭ, acela prin care făcea de-a dreptul procesul Revoluţieĭ [3].

C. Filipescu, alt conducător al mişcăriĭ de la 1848, a publicat şi el, în 1854, după deschiderea chestieĭ Orientuluĭ, un memoriu cu privire la viitorul «ţerilor dunărene» [4]. E, ca şi Ion Ghica, pentru o părintească suzeranitate a Turcilor, pentru o autonomie modestă, apărată şi împotriva Rusieĭ şi împotriva Austrieĭ. E un moderat acest sfios care nu îndrăzneşte a-şĭ iscăli cartea; şi, oprindu-şĭ gîndul de a merge pănă la România mare şi deplină, cerută de colegiĭ săĭ, el îndrăznia chiar, în cea d'intăiŭ redacţie a scrieriĭ sale — schimbată apoĭ în acest punct —, să declare, cu privire la Ţinuturile româneştĭ pierdute, că «faptele sînt îndeplinite, şi provinciile Basarabia, Bucovina şi celelalte vor rămînea cîştigate pentru Rusia şi Austria, precum Alsacia pentru Franţa» — «viitorul era să-l dezmintă —, «precum insula Jersey şi Gibraltarul pentru Anglia».

În sfîrşit punctul de vedere al foştilor Domnĭ se cuprinde în aceste broşurĭ neiscălite: *Les principautés roumaines devant l'Europe*, al căriĭ autor, A. Sanejouand, e Bibescu [5], doritor al

---

[1] *Abolition du servage dans les Principautés*, Paris, 1856.

[2] Se citează şi o lucrare a luĭ G. A. Mano, *Examen du quatrième point de garantie.*

[3] *Un mot sur le manifeste de M. Stirbey*, par St. Golesco; 1850, 12 pp.

[4] *Mémoire sur les conditions d'existence des principautés danubiennes*, Paris, 1854.

[5] Ediţie falsă scoasă în Iaşĭ la aceiaşĭ dată.

uneĭ Domniĭ deosebite pentru fiecare principat; tot el pare a fi scris, după un an, *Quelques notes sur la Valachie*[1].

În *Quinze années d'administration en Moldavie*[2], Mihaĭ Sturza înşiră, fără a se îngriji, pe această cale, de viitor, reformele şi îmbunătăţirile de administraţie şi gospodărie făcute de dînsul.

Până şi o femeie contribuie la felurimea acesteĭ literaturĭ politice: pe lîngă ce spune întîmplător despre noĭ Dora d'Istria[3], fiica Banuluĭ Mihaĭ Ghica, arheologul, şi măritată, — răŭ şi scurt măritată, cu un Colţov-Masalschi de peste Prut[4], pe lîngă broşurile de amintirĭ din vremea ocupaţieĭ ruseştĭ scrise, cu simţ, curiositate şi plăcere, de Francesa din mica nobleţă — de Soubiran, soţie a unuĭ beizadeà Ghica, — ea putea iscăli cu mîndrie, în văduvia eĭ de persoană tînără, «princesse Aurélie Ghica»[5] — întîlnim de la o Sturza, născută Ghica — «contesă», născută princesă» — o carte serioasă, închinată numaĭ nouă. În «Régime actuel des principautés danubiennes», ea critică regimul luĭ Mihaĭ Sturza şi, tratîndu-şĭ neamul de «ceară moale», de «copiĭ», ea cere înlăturarea influenţelor fanariotice, Domn străin şi o soluţie a chestieĭ rurale.

III. Prietenii străinĭ aĭ «causeĭ».

Străiniĭ cari se interesează de noĭ, ne sprijine şi ne sfătuiesc, ar putea da eĭ singurĭ subiect unor cercetărĭ interesante. Vail-

---

1 Paris, 1857.

2 Paris, 1856.

3 N. la Bucureştĭ, în 22 Ianuar 1828.

4 De ea însă *La nationalité roumaine*, în «Revue des deux mondes», 15 Mart 1859. Apoĭ articole în *Il Diritto* şi în *l'Illustration*. În cunoscuta-ĭ carte *La vie monastique dans l'Eglise orientale*, Paris, 1855, ea-şĭ arată dorinţa de a vedea libertatea ţeranuluĭ romîn. Capitolul despre Romînce în *Les femmes d'Orient*, Zürich, 1859, e vrednic de toată luarea-aminte. Această cetitoare neobosită, care ştia uimitor de multe lucrurĭ, se ţinea în curent cu literatura ţeriĭ sale de naştere, şi ea citează aicĭ poesiile poporale ale luĭ Alecsandri şi *Melodiile intime* ale luĭ Creţeanu. Toţĭ poeţiĭ şi scriitoriĭ, noĭ şi vechĭ, apar în nota de la p. 28. A doua ediţie din *Vie monastique* (1858) are ştirĭ preţioase despre mănăstirile noastre: Căldăruşanĭ, Cernica, Neamţ, Văratec, Hurez.

5 *La Valachie moderne*, Paris, 1850; *La Valachie devant l'Europe*, 1858; *Lettres d'un penseur des bords du Danube*, 1852.

lant, vechiul Vaillant de la Sf. Sava, care adauge acum la numele săŭ adausul sensaţional «de Bucharest», traduce din Bolintineanu, Negruţ, Văcărescu, Asachi şi Eliad, din Cuciureanu şi Facà, Alexandrescu şi Boliac, ba chiar şi din uitatul Paris Mumuleanu, în broşura *Poésies de la langue d'or* — faţă de Latiniĭ limbiĭ de «oc» şi «oïl» din Franţa, noĭ sîntem pentru el, Dumnezeŭ ştie de ce, Latinĭ aĭ limbiĭ de «or»[1].

P. Bataillard, care avea de gînd să vie în Moldova pe la 1847, condus de Bălcescu, «tot aşa de mare prin patriotismul săŭ ca şi prin eminentele sale calităţĭ de scriitor, de erudit şi de istoric»[2], duce lupte cu Grigore-Vodă Ghica, pe care-l judecă prea slab, şi cu Eliad, «omul plin de ură, ambiţios şi meschin» *(pusillanime)*[3].

Edmond Texier face, în 1856, un «apel» la congres în favoarea noastră[4]; Rhéal-Gayet, de care a maĭ fost vorba, prezice «emigranţilor romînĭ» «Învierea popoarelor».

Să nu uităm pe Alfred Michiels, autorul unor tratate, foarte cetite, despre politică; pe H. Desprez, care încă din 1-iŭ Ianuar 1848 vorbeşte de numele luĭ Negruţ, asemenea 'n «vioiciune şi libertate cu vechile *fabliaux*», de al luĭ Alecsandri, «care face să învie poesiile poporale cu o rară fericire şi o mare originalitate»; el stăruie pentru România liberă în hotarele Dacieĭ.

Între cărţile scrise de străinĭ trebuie aşezate şi broşurile aceluĭ Romîn, care, cum s'a spus, nu s'a maĭ întors în ţară, Gănescu, «Ganesco», care iscălia şi cu pseudonimul «Théo»[5].

Întîlnim şi povestirĭ al căror subiect ar fi luat din viaţa românească: «Carru-Boĭ, nouvelle traduite du moldave par X»,

---

[1] Cărticica e din 1851. De la el şi *Turckie et Russie*, dedicată Sultanuluĭ, 1854.

[2] *La Moldovalachie dans la manifestation de ses efforts et de ses voeux*, Paris, 1856; din «Revue de Paris», p. 33, nota 1.

[3] De el, şi *Les principautés de Moldavie et de Valachie devant le congrès*, Paris, 1856.

[4] V. şi *Essai d'une bibliographie historique des provinces danubiennes*, de J. M. Quérard, din foaia sa «Le Quérard», Paris, 1857.

[5] *Coup d'œil sur l'administration de la principauté de Valachie*, par un Valaque; Bruxela, 1854; neiscălit; *La Valachie depuis 1830 jusqu'à ce jour, son avenir*; 1855, *Diplomatie et nationalité*.

Marioula — Măriuca —, «nuvelă moldovenească», de Léo Joubert[1], *Loxandra* — Luxandra — «nuvelă valahă» din 1630, de Adolphe Royer[2].

Cu mult maĭ sus decît aceştĭ publicişti, competenţĭ numaĭ în margenile uneĭ anumite informaţiĭ şi avînd un interes de curiositate, se ridică marele studiu al luĭ Edgar Quinet, care fu în curînd ginerele luĭ Asachi, despre Romînĭ. Puternicul predicator al ideilor Revoluţieĭ gîceşte unde nu ştie, — şi ştie doar din Şincaĭ, pe care însuşĭ mărturiseşte că l-a căpătat numaĭ foarte tîrziŭ. Pe lîngă lămuririĭ generale, într'un stil puternic, despre obîrşia şi dezvoltarea neamuluĭ nostru, el dă judecăţĭ asupra literaturiĭ şi culturiĭ româneştĭ. Iĭ plac scriitoriĭ cari merg la ţară să caute limba cea bună: «Acolo, supt coperişul de papură al ţeranuluĭ, ascultîndu-ĭ plîngerile, *doinele*, eĭ caută să afle din noŭ adevăratul tipar al limbiĭ strămoşilor, neschimbat, nestîlcit prin neologismele oraşelor marĭ, şi e neîndoielnic că aŭ şi adus din aceste legăturĭ cu ciobaniĭ, cu plugariĭ, părţĭ uitate din graiul lor, care par a fi luate viĭ din anticitate»,— şi între aceştia pune şi pe Asachi, «cel maĭ vechiŭ dintre poeţiĭ lor de astăzĭ». Iar, pentru viitor, pe *această* cărare să meargă naţia. «Nu vă căzniţĭ atîta după spirit. Rămîneţĭ încredinţaţĭ că nu veţĭ secera decît ce aţĭ sămănat.»

IV. Ideile «naţionale» ale luĭ N. Bălcescu.

Articolul luĭ Bălcescu din «România viitoare» se deosebeşte în concepţie şi de sentimentala Republică roşie a luĭ Rosetti orĭ Boliac, şi de constituţionalismul oligarhic, represintînd raţiunea politică de Stat, sprijinită pe protecţia turcească, a luĭ Ion Ghica şi chiar de naţionalismul ştiinţific fără basă istorică şi înţelegere a trecutuluĭ al luĭ I. Brătianu.

El pleacă de la conştiinţa celor «optsprezece veacurĭ de trude, suferinţe şi lucrare a poporuluĭ romîn asupra luĭ însuşĭ», moştenire folositoare, frumoasă şi sfîntă. In ea trebuie de făcut o alegere, tăind doar crăcile moarte ale vechiuluĭ copac, în stare încă a se hrăni cu puternicele-ĭ rădăcinĭ. Nu urăşte «boie-

1 *Siècle*, din 7—11 Novembre 1850.

2 *Europe littéraire*, III, 1854.—N'am avut la îndămînă colecţia acestor foĭ.

rimea», ci ar fi bucuros de dînsa, dacă s'ar fi păstrat cum trebuie, cum îĭ trebuie, adecă, neamuluĭ. «Bogăţia şi asuprirea» i-a «degradat» însă pe fruntaşiĭ prin sînge aĭ ţeriĭ. Fanariotismul, care iea în stăpînire Statul, crearea claseĭ de «ciocoĭ», cuprinzînd pe orĭce aventurierĭ aŭ izbutit,— acestea-ĭ sînt urîte de moarte.

Astfel s'a alcătuit o clădire de privilegiĭ şi nedreptate care striveşte un popor vrednic de viaţă: «mare şi monstruoasă clădire de tiraniĭ puse una asupra alteia, şi toate răzimate şi apăsînd pe popor, pe ţeranul muncitor», care se coboară tot maĭ jos «prin robie şi sărăcie». Aicĭ, şi nu în «tiranie», nu în influenţa rusească, nu în ifosurile boierimiĭ nouă, nu în intrigile de Curte, nu în păcatele luĭ Mihaĭ Sturza orĭ luĭ Ştirbeĭ-Vodă e izvorul tuturor relelor, larga rană din care pornesc toate durerile.

Decĭ, programul se impune de la sine. Nu e vorba, cum păreaŭ a crede uniĭ «moderaţĭ», de crearea uneĭ clase *politice* de mijloc, între boierimea ghiftuită şi ţerănimea lihnită, demoralisate amîndouă prin situaţia lor anormală: «Sînt uniĭ moderaţĭ, cari propun, ca o transacţie, ca să se întinză drepturile politice la starea de mijloc, la negustorime numaĭ, adecă a se întocmi un Stat negustoresc saŭ orăşenesc, fără a se gîndi că aceasta ar fi a reîncepe epoca Fanarioţilor, căcĭ, acum ca şi în acea vreme, starea de mijloc la noĭ e străină. Numaĭ întocmind Statul românesc saŭ democratic» — îndeplinind, spune el aiurea, «întregirea Romînuluĭ, vecinul, şerbul veaculuĭ de mijloc, în drepturile sale de om, de cetăţean şi de naţie» —, «putem absoarbi clasele corupte de sus în popor şi a întineri şi împuternici Statul».

Revoluţia a pus problema rurală, problema socială, marea problemă românească, dar a pus-o răŭ, — cum, de altminterea, o siliaŭ şi împrejurările. Nu prin democraţie se va ajunge la unitate naţională, ci o viaţă democratică, prin liberarea, înnălţarea, cultivarea poporuluĭ, o astfel de viaţă va izvorî din unitatea naţională odată îndeplinită. În puterea unuĭ «drept impresciptibil», pentru liniştea lumiĭ şi mulţămirea legiuită a unuĭ popor, pentru îmbogăţirea culturiĭ universale cu un noŭ suflet naţional, care cere un trup potrivit cu el, pentru toate acestea se impune astfel «o naţie puternică şi liberă, prin dreptul şi datoria noastră, pentru binele nostru şi al celorlalte naţiĭ»,

«unirea într'o singură nație, unire la care [Romîniĭ] sînt meniți prin naționalitate, prin aceiași limbă, religie, obiceiurĭ, sentimente, prin posiția geografică, prin trecutul lor și, în sfîrșit, prin nevoia de a se păstra și de a se mîntui».

Pe ce cale se va ajunge însă aicĭ? Prin rugăminți la oameniĭ marĭ din lume, prin memoriĭ la toate Curțile, prin stăruinți la toate cabinetele, prin anticamere, cu articolul în mînă, la toate redacțiile? O, nu! Această cale, urmată de maĭ toțĭ frațiĭ «căusașĭ», se pare înjositoare și nepractică, în același timp, pentru această inimă mare, acest spirit nobil, acest caracter mîndru. «În zădar veți îngenunchia și vă veți ruga pe la porțile Împăraților, pe la ușile miniștrilor lor. Eĭ nu vă vor da nimic, căcĭ nicĭ vor, nicĭ pot.»

Un popor simte, prin conștiința luĭ, ținta spre care trebuie să rîvnească și o atinge prin silințele luĭ. «Fițĭ gata», strigă decĭ Bălcescu tovarășilor săĭ, «fițĭ gata de a lua *voĭ*, fiindcă Împărațiĭ, domniĭ și boieriĭ pămîntuluĭ nu daŭ fără numaĭ aceia ce li se smulge.»

Conștiința națională se crează prin cultura națională. Aceasta pot s'o aibă cîțĭva numaĭ; de la dînșiĭ ea se poate răspîndi, cu toate foloasele pe care le aduce credința și aplecarea de a jertfi pentru dănsa. Ceĭ «puținĭ aleșĭ» însă aŭ datoria de a nu ținea pentru dînșii numaĭ lumina care poate arăta unuĭ neam întreg drumul spre mîntuire, de a nu se isola într'o energie rece și stearpă. «Sprijiniți inimile slabe și îndoioase», se spune celor ce nu înțeleg cît cere de la dînșiĭ interesul solidarității naționale, «propoveduindu-li adevărul care luminează și dă putere». Iar, dacă ar cere pribegie, lipsă, batjocurĭ îndurate, singurătate tristă, ce are a face? «Suferința e condiția esențială a dezvoltăriĭ morale», — în ceia ce privește un om singur saŭ mărețul lucru care înseamnă o nație.

Bălcescu a vorbit o singură dată străinătățiĭ printr'o expunere în franțuzește a chestieĭ esențiale, chestia economică.

Ideile luĭ căpătară, astfel, o manifestare maĭ deplină maĭ bogată, și, în același timp, maĭ metodică și maĭ științifică, în broșura pe care o tipări la 1850, în Paris, supt titlul «Question économique des principautés danubiennes», — la început memoriu destinat Porțiĭ și, în urmă, mijloc de lămurire pentru publicul apusean.

Se arată aicĭ vechile împrejurărĭ, începînd, fireşte, de la Romanĭ, se trece la regimul Regulamentuluĭ Organic, analisat până în cele maĭ micĭ amănunte, la ideile celor maĭ înnaintaţĭ dintre tinerĭ.

Proprietatea zădarnică, storcătoare şi primejdioasă a boieruluĭ e atacată fără cruţare. Ea i se pare scriitoruluĭ numaĭ «temniţa în care închide pe ţeran pentru a-l exploata prin el însuşĭ, prin argaţiĭ saŭ prin arendaşiĭ eĭ». Străiniĭ o vor moşteni: «Violarea dreptăţiĭ şi legiĭ economice a adus ruina generală a boierilor şi ţeranilor în folosul aventurierilor străinĭ».

Încheierea e că trebuie substituirea dreptuluĭ real al posesieĭ dreptuluĭ nominal al proprietăţiĭ. Astfel nu e vorba de «abolirea, ci de crearea proprietăţiĭ», potrivit cu principiul că «datoria societăţiĭ bine organisate e a da fiecăruia din membriĭ eĭ întâiŭ solul, apoĭ capitalul necesar culturiĭ aceluĭ sol». Oameniĭ s'ar face astfel harnicĭ ca altă dată, căcĭ popoarele «leneşe sînt popoarele robite». O instituţie de credit, alcătuită din casele comunale, lipsite de sarcinile de până acum, «ar împrumuta ţeranilor, pe garanţiĭ micĭ, capitale ieftene» şi i-ar ajuta să cumpere vite, plugurĭ şi sămînţă. Pentru plata preţuluĭ de răscumpărare, s'ar lansa un împrumut cu 5% dobîndă, avînd ca asigurare chiar pămînturile ce trec în stăpînirea ţeranilor [1].

Nu-ĭ era indiferent nicĭ luĭ Bălcescu, cum nu putea fi indiferent nimănuia din emigraţĭ, cum nu poate fi indiferent unuĭ popor în orĭce împrejurărĭ s'ar afla, ce cred alte popoare despre Romînĭ. Dar hotărîrea luĭ, exprimată în chiar cea d'intâiŭ declaraţie, era să lumineze pe aĭ săĭ asupra chemăriĭ lor aşa cum ea se desface şi din nevoile zileĭ actuale şi din amintirile trecutuluĭ. Pentru aceia maĭ ales se hotărî el a scrie *Istoria luĭ Mihaĭ Viteazul*.

Ea era în legătură cu studiile sale de până atuncĭ, care priviseră maĭ ales istoria militară, dar şi aceste studiĭ fuseseră provocate de o ideie politică a sa, de aceia, repetată acum, cu maĭ multă energie, după o dureroasă experienţă, că neamul nu se poate ridica decît prin sine, prin puterea sa sufletească, dar şi prin puterea armelor sale. Cu izvoare pe care le cu-

[1] Reproducem aceste rîndurĭ din *Constatărĭ istorice cu privire la viaţa agrară a Romînilor*, 1908; pp. 57-8.

noştea de mult şi între care nu putea, acum maĭ bine decît înnainte, să deosebească esenţialul de secundar şi adevăratul izvor de acel tulbure, Bălcescu lucrâ decĭ la noua şi marea sa operă, în care înţelegea să cuprindă două învăţăturĭ şi două idealurĭ: organisarea militară a Romînilor şi, ca o urmare a eĭ: Unirea lor într'un singur Stat, aşa cum fusese acela pe care Bălcescu trebuia să creadă că Mihaĭ Viteazul îl crease, pornind, el şi tovarăşiĭ săĭ, de la o stare de spirit care abia în aceste timpurĭ nouă ajunsese a se răspîndi, înrîurind acţiunile politice.

Atins, după rătăcirile sale prin Ungaria [1], după zbuciumurile şi lipsurile pribegieĭ, de o boală de piept care era să-l răpuie răpede, Bălcescu nu pierdu din vedere o singură clipă scrierea acesteĭ cărţĭ, care ajunse din ce în ce maĭ mult rostul însuşĭ al vieţiĭ sale. La Paris, la Hyères, unde fu silit să caute maĭ mult soare şi aierul învietor al Măriĭ, el urmări, în tragedia fără speranţă a vieţiĭ sale, tragedia erouluĭ de pe vremurĭ, care putea da îmbărbătare, prin biruinţele sale, prin trecătoarea luĭ izbîndă, dacă nu prin nenorocitul luĭ sfîrşit, generaţieĭ care acum se afla în luptă. Numaĭ la urmă, cînd puterile-ĭ slăbiseră cu totul, el părăsi ocupaţia iubită a ultimilor săĭ anĭ. Îndată muri, în otelul Trinacria din Palermo, abia trecut de 30 de anĭ, lăsînd neisprăvită o mare operă, care numaĭ maĭ tărziŭ, — în întregime, tărziŭ de tot — putu să înrîurească în sfîrşit conştiinţa naţională.

[1] E dus cu ghimia la Semlin. De aicĭ trece, cu Boliac şi Al. Golescu, la Sibiiŭ şi Braşov. La Belgrad petrece ultimele zile din anul 1848 şi cele d'întăiŭ din anul următor. Pleacă de acolo spre Trieste. Apoĭ se duce la Constantinopol, cu un Bălăceanu. Porneşte în April spre Ardeal ca să facă liga romîno-maghiară a Libertăţiĭ. Îl aflăm pe rînd la Belgrad, Panciova, Mehadia, Dobriţin, Pesta (Iunie). La 14 Iulie face tractatul cu Guvernul luĭ Kossuth. Din Pesta ajunge la Orşova, pleacă spre Lugoj, cu Boliac, intră în Hateg, ajunge la Mureş, e prins de Ruşĭ şi scapă. Din Cîmpenĭ, îmbrăcat ca Moţ, se întoarce la Panciova, la Pesta. Prin Viena trece la Paris, unde e în Octombre. Face (1850) o călătorie în Londra. E bolnav în August. Vorbeşte, la 15 Maiu 1851, studenţilor romînĭ din Paris despre luptele Romînilor din Ardeal. Petrece vara şi toamna la Ville d'Avray şi în insulele Hyères. În toamna anuluĭ 1852 pleacă spre Constantinopol. Din Malta trece la Neapoli şi Palermo. unde moare la 17 Novembre. V. *Schiţe din literatura romînă*, I; şi în *Revista Nouă* pe 1891; Ovidiu Densuşianu, în *Noua Revistă Romînă* pe 1-iŭ April 1901; *Ateneul Romîn*, 1894, p. 353: testamentul luĭ Bălcescu.

V. Ideile «conservatoare» ale luĭ Eliad şi ale prietenilor săĭ.

In sfîrşit Revoluţia dă şi o revistă «conservatoare» care nu putea fi decît a luĭ Eliad, şi anume din acel timp, cînd el părăsise cu totul Apusul pentru a umbla prin taberele turceştĭ cu fesul în cap şi o uniformă asămuită de duşmanĭ cu a unuĭ cavas-başa, ca delegat al emigraţieĭ stîrnite de intrigile ruseştĭ. Împărţit pe «secţiĭ» încă de la început, *Conservatorul* apărea într'un număr dublu, pe două lunĭ — *Republica Romînă*, a celorlalţĭ, se publică potrivit cu sosirea «materialuluĭ trebuincios» —, în Decembre 1856. N. Russo, credinciosul cel maĭ devotat al luĭ Eliad şi, adăugim, acela care, spre onoarea luĭ, i-a păstrat cu maĭ multă pietate memoria, tipărindu-ĭ, mulţĭ anĭ după moartea fostuluĭ locotenent domnesc, tristele şi meschinele «Scrisorĭ din exil», Rusu-Locusteanu dă, decĭ, un lung studiu despre «dreptul public» românesc, în legătură cu vasalitatea faţă de Turcĭ şi începînd de la Traian însuşĭ, nu fără a da uneorĭ şi ştirĭ istorice folositoare [1]. Ilusiile, destul de interesante, de altfel, ale luĭ Eliad, despre constituţia primitivă românească, «Republică creştină, militară şi patriarhală», cu «aşezămîntul redigiat de ceĭ doĭ capĭ aliaţĭ Radu Negru şi Banul Mihaĭ» (!), cu Domnul-duce şi cele douăsprezece «jurisdicţiĭ saŭ judeţe, ca seminţiile luĭ Israel», sînt împărtăşite de ucenicul săŭ. Suzeranitatea şi autonomia sînt cele două puncte de căpetenie din program.

Se reproduce broşura luĭ Eliad, iscălită «Ioan Prosdociu», «Ioan care aşteaptă»... ceia ce nu era să vie nicĭodată, şi se fac comentariĭ care arată că nicĭ în Turcĭ, călcătorĭ aĭ Autonomieĭ, prin ultimul firman cu privire la alcătuirea Divanuluĭ ad-hoc — Eliad voià o «Adunare generală» după Constituţia înnaintaşuluĭ săŭ Radu Negru —, nu maĭ pune această mică ceată de înnăcriţĭ speranţele de până atuncĭ, rămîind doar ca ele să se sprijine pe «mamele şi surorile noastre, ale căror străbune aŭ produs Mircĭ şi Razĭ şi Mihaĭ şi Ştefanĭ» orĭ pe popor, care e chemat să arăte «că înţelepciunea şi prudenţa sa nu vine din romanţurile franţozeştĭ, nicĭ din Chaumière-a din

[1] La p. 57, despre persoanele, dintre boierĭ, care iscăliră memoriul către Napoleon I-iŭ.

Paris, nicĭ din inspirațiile Petersburguluĭ și Vieneĭ, ci de-a dreptul de la Dumnezeŭ», fără a esclude din această noțiune a poporuluĭ pe «boierĭ de județe, negustorĭ, meseriașĭ, sătenĭ, preoțĭ, profesorĭ, bărbațĭ de știință, de arte și de litere». Boieria e definită într'un articol, foarte interesant și plin de amintirĭ folositoare, al luĭ Eliad, pentru care ea «a fost ca un templu de adamant de cea maĭ rară și minunată arhitectură, ce după timpĭ fu impresurat de toate părțile de atîtea cocioabe și taverne de trafic, încît i-aŭ acoperit, și nu i se maĭ văd, nicĭ splendoarea materieĭ, nicĭ frumusețа formeĭ» [1]. Ba e vorba și de catolicism, de propaganda catolică la noĭ, amestecată cu vechile invective împotriva luĭ Ion Ghica, care a făcut «pact cu Iesuițiĭ» în vederea Domnieĭ ce va să fie.

După șepte numere, alcătuind un «period I», venia apoĭ cel de-al doilea, cu acelașĭ amestec de bun simț și de sofistică, de spirit și trivialitate, de știință și închipuire și, în sfîrșit, de chestiĭ marĭ, de anecdote și de polemicĭ mărunte, — păstrînd însă aceiașĭ basă politică, pe care o vom cunoaște și maĭ bine analisînd scrierile din exil ale luĭ Eliad: «Constituția luĭ Radu Negru, cel maĭ vechiŭ monument constituțional», etc. și armonia socială răzimată pe respectarea întregiĭ moștenirĭ a trecutuluĭ [2]. Autonomia, Unirea «Domniatelor», «Adunanță constituantă a țeriĭ», «Guvern electiv» sînt cererile din urmă ale foiĭ în care Eliad și Russo nu se pot despărți, unul fiind numaĭ răsunetul, umbra celuĭlalt. «Democrațiĭ» și «socialiștiĭ» îĭ sînt dușmanĭ de moarte.

Foaia înceta în Iulie 1857, fără să fi exercitat vre-o influență, dar lăsînd literaturiĭ românești paginĭ care nu pot fi uitate.

Acest maĭ puțin însemnat printre pribegĭ, N. Rusu-Locusteanu stă neclintit lăngă Eliad. Cînd, în sensul revoluționar, dar nu exclusiv al tinerilor, vorbește despre împrejurările bucureștene din 1848. Élias Régnault [3], el sare îndată 'n aju-

[1] P. 116.

[2] Tractatul din Paris e pentru el «o violație flagrantă a dreptuluĭ nostru autonom»; p. 8.

[3] Traducere românească de I. Fătu, Iașĭ, 1856: *Istorie politică și socială a Principatelor romîne.* Cartea e o compilație după Vaillant, Ubicini, St. Marc-Girardin, Billecocq, Bălcescu, după broșurĭ și articole de revistă. De acelașĭ, *Mystères diplomatiques aux bords du Danube,* Paris, 1858; cu citațiĭ din *Conservatorul* luĭ Eliad.

torul «şefuluĭ» săŭ, tipărind o lungă broşură francesă, de peste 200 de paginĭ, pline de citaţiĭ, scoase maĭ ales din scrierile luĭ Eliad însuşĭ, pentru a dovedi că activitatea acestuia în zilele Republiceĭ nu poate fi criticată cu temeiŭ. Această lucrare, tipărită la Bruxelles, *Suite ou supplément à l'Histoire politique et sociale des principautés danubiennes de Mr. Elias Regnault* (1855), poate fi socotită, de altminterea, maĭ mult ca opera luĭ Eliad însuşĭ, care-şĭ descurcă socotelile şi cu tineriĭ republicanĭ şi cu Ion. Ghica, pe care-l face a se coborî —şi încă după mărturisire proprie—dintr'un bragagiŭ, ba chiar şi cu Goleştiĭ, cari ar fi şi dînşiĭ tot produse ale şcoliĭ «romînofanariote», incapabilĭ de jertfe pentru ţară şi rămaşĭ boierĭ lacomĭ de venituri; Tell e un soldat de veche modă rusească, «pervertit» de Ghica şi de «exemplul Revoluţieĭ Vladimirescului», care însă a ştiut să mîntuie «măcar bine», pe cînd Magheru «nicĭ n'a început bine», fiind un om fără carte şi un boierinaş de Ţinut. Doar Grădişteanu şi Zosima dacă află îndurare înnaintea neînduplecatuluĭ judecător, — bine înţeles pe lîngă Rusu însuşĭ.

Operele politice ale luĭ Eliad sînt redactate, parte în limba francesă — cele d'intăiŭ —, parte în româneşte. O înşirare şi scurtă analisă a lor precedă expunerea ideilor cuprinse în ele, care alcătuiesc crezul interesant, curios în orĭce cas, al luĭ Eliad în exil.

Souvenirs et impressions d'un proscrit (1850). E o descriere de călătorie spre Paris, apoĭ pe Mare la Constantinopol şi de acolo, cu agrementul unuĭ naufragiu, îndărăt[1]. Expunerea e în frase întretăiate de un lirism care numaĭ rare orĭ atinge frumuseţa, — Bruxela e pentru scriitor ca «o tînără măritată în hainele eĭ de nuntă, fericită de iubire şi de speranţă». În Grecia el salută pe Aromîniĭ cari s'aŭ luptat pentru liberarea eĭ: Bociari, Grivas, Giavellas, dar i se pare că samănă bine cu Temistocle, — şi cu dînsul. Şi prin această carte, menită străinilor, rătăceşte vechea luĭ părere că trebuie de creat, de compus o «limbă-simbol, o limbă regeneratoare a naţionalităţiĭ».

[1] Din Paris plecă apoĭ la sfîrşitul luĭ Iulie 1851; în August era la Chios, unde rămase aproape un an, după care-şĭ reluă rătăcirea; v. *Scrisorĭ din exil* şi darea de seamă despre ele în *Timpul*, 4 Mart 1893.

Le protectorat du Czar ou la Roumanie et la Russie[1]. Critică pătimaşă, cu amintirĭ personale.

Mémoires sur l'histoire de la régénération roumaine ou sur les événements de 1848, accomplis en Valachie[2]. E o foarte folositoare lucrare, prin expunerea largă, colorată totdeauna de interes personal, a împrejurărilor în care a fost amestecat.

Biblia sacră (1858). Traducere în limba şi ortografia proprie,— «în limba regenerată, din zilele noastre, în limba combătută iarăşĭ de fiiĭ periciuniĭ, de teocapilĭ, de o parte[3] şi de ateĭ, de alta» — cu lungĭ excursurĭ pretenţioase, care tind să arăte în autor un geniu omniscient.

Issachar saŭ laboratorul, scriere socială, politică şi literară. Amestec cu neputinţă de descurcat de amintirĭ, atacurĭ personale, teoriĭ metafisice, cu această declaraţie preliminară: «Misiunea acesteĭ scrierĭ va fi spre a arăta durerile Romînuluĭ în genere, nevoile şi aspiraţiile luĭ». De fapt, scriitorul tinde a face un sistem din vederile sale politice, un «echilibru între antitese»: «Drept, datorie, autoritate, libertate, guvern, popor, conservaţie, progres», «între focul despoţilor şi între focul demagogilor saŭ anarhiştilor», «nuntă între ambele principiĭ corelative, paralèle şi simpatice». Nu un *juste milieu* banal, ci o subtilă operă de înţelepciune politică.

Mergînd maĭ departe, el stabileşte egalitatea filosofică între «dreptate, religie, ştiinţă, de o parte şi adevărul, de alta».

Venim acum la crezul politic al luĭ Eliad în exil.

Rusia e pricina tuturor nenorocirilor,—Ţarul, «Arhi-Calmucul cel roşu», «Anticristul septentrional», «Ursul uralian».

Politica eĭ de cotropire o înfăţişează în ţerile noastre «Romîno-Fanarioţiĭ», «veneticĭ din Fanar şi din Bulgaria», oamenĭ de o diabolică şiretenie, în fruntea cărora stă generalul Mavros şi ginerele săŭ Ion Ghica, Suţiĭ ş. a. Ura se îndreptă şi împotriva femeilor lor, care sînt numite «doamne romîno-slave, cărora li zicem *cocoane*».

---

[1] «Par J., témoin oculaire des événements qui se sont passés en Valachie de 1828 à 1840»; Paris, 1850.

[2] 1851. Sînt iscălite cu numele întreg: «J. Héliade Radulesco».

[3] Atac împotriva luĭ Şaguna care desaprobase introducerea în Scriptură a graiuluĭ artificial.

Eĭ aŭ înşelat, aŭ «descîntat» şi «îmbrobodit» «tinerimea credulă şi generoasă», «ţingăiĭ». Crescuţĭ prin străinătate, «copiĭ nevrîsnicĭ, trimişĭ de părinţiĭ lor spre învăţătură», lipsiţĭ de noţiunĭ reale, «Fanarioţĭ francisaţĭ»—numiţĭ astfel în cuvinte greceştĭ chiar,— şi «muscăliţĭ», eĭ, «declamatoriĭ de libertăţĭ», n'aŭ fost alt ceva decît «uneltele inerte ale despotismuluĭ Norduluĭ». Aceasta aŭ dovedit-o la 1840, cînd s'aŭ amestecat în complotul bulgăresc de la Brăila, «o cabală ţariană». În 1848, tineretul moldovean a servit pe Ruşĭ, ieşind cu tricolorul din curtea consulatuluĭ rus, — otelul Regensburg, în care s'a ţinut Adunarea, era *în faţa* consulatuluĭ [1]. În Muntenia, ceia ce Eliad însuşĭ a început, declaraţia armată de la Izlaz, era numaĭ un mijloc de a opri întinderea «anarhismuluĭ moscovit», prevenind o revoluţie rea prin alta bună, cuminte, naţională, anti-rusească. Totuşĭ Ioan Ionescu, «sărutînd pămîntul», ar fi îndemnat «să dea să omoare pe cine are pămînt».

După începerea pribegieĭ, «democraţiĭ», «cavaleriĭ vînturătorĭ», cari aŭ «prepus de crimă gravă», şi-ar fi însuşit banĭ publicĭ. Cererile lor de acum sînt neîndreptăţite şi obraznice. «Puĭ de Fanarioţĭ să meargă să înveţe pe Transilvanĭ şi Bănăţenĭ romînismul ?!» [2]. Se ţin de banchete şi certurĭ, frecventează cluburile, Piaţa Sorboneĭ şi a Teatruluĭ, «cafenele şi cîrciume ca *la Chaumière* — cînd soarta unuĭ neam e în discuţia lumiĭ !» [3]. Astfel eĭ «fraţiĭ», «căusaşiĭ», nu maĭ sînt decît «turburătorĭ de meserie prin Londra şi prin Paris»: de şi «întortolaţĭ cu numele de liberalĭ, de progresişţĭ, de naţionalişţĭ», totuşĭ numaĭ «comedianţĭ grotescĭ şi fără talent», «Tartufĭ declamatorĭ» [4], «arhinebunĭ», cari nu ştiŭ că «numaĭ legile naturale sînt eterne, numaĭ ele sînt drepte şi liberale, pentru că numaĭ ele vin de-a dreptul de la Dumnezeŭ». Şi el înfăţişează tipul revoluţionaruluĭ cu cravata «înfioncată, dezmăţată», cu «veşminte desfăcute», «mîna pe mustăţĭ», «înnălţat din umerĭ, fîţîit şi îngîmfat din coate, înţepat şi răţoit la mers», orĭ «răsturnat în trăsură» —

[1] Totuşĭ Kogălniceanu, Alecsandri, sînt citaţĭ şi lăudaţĭ, aiurea, de Eliad.

[2] Eliad se coboară până la porecle, numind pe adversariĭ săĭ: Gunoiescul, Terfelogul, Zgiia, Ologul, Berlicocò, Rodin; scrisoare către Calinic, episcop de Rîmnic, 1850; în *Epistole şi acte*; cf. *Issachar*, p. 63.

[3] *Ibid.*

[4] *Issachar*, p. 7, nota 1.

cu un «rîs sardonic şi hidos», care strigă «jos boieria» şi apasă pe sătenĭ, «omuleţ», «ciocoiŭ împeliţat», neştiutor de ale ţerii, de limba, trecutul şi drepturile eĭ [1].

După 1848 aŭ venit la putere Domnĭ fără legitimitate: un Ştirbeĭ, un «Ghiga», «proconsulĭ», «gospodarĭ», «trădătorĭ», «beĭ», «gospodarĭ».

Ce trebuie în loc? O politică în adevăr creştină — «relegea e garanţia legiĭ» —, inspirîndu-se de la propaganda «proletaruluĭ-Dumnezeŭ», care e Hristos. De altfel Hristos şi «Popolul» sînt aceiaşĭ fiinţă, întrupată acum în el, Eliad — «aŭ urît şi aŭ crucificat pe Crist; de ce să nu mă urască Romîniĭ»?—[2]: «Răstignitul eştĭ tu, Popole» [3]. E şi politica luĭ Radu Negru, un Romul «creştin răsăritean», care a pus Biblia la temelia vieţiĭ naţionale.

Cu Turciĭ să se respecte tratatele. Din partea lor, eĭ aŭ greşit însă, chemînd, în locul vechiĭ Adunărĭ, statornicite de... Radu Negru, Divanurĭ ad-hoc.

Să avem un Domn ales pentru fiecare Principat, «după vechile stipulaţiĭ cu Poarta». Alegătorĭ să fie toţĭ, iar nu ceĭ 77 de privilegiaţĭ. Unirea i se pare un vis nebun saŭ o şărlătanie rusească; la «Dacia» nu vom ajunge niciodată; şi totuşĭ numaĭ ca Dacie întreagă ea ar avea un înţeles. Altfel n'ar fi decît «preziua încorporăriĭ definitive cu Rusia», un «marafet gospodaral» stîrnit de alde «Ghiga» şi Ştirbeĭ, saŭ chiar o «fată bastardă, ieşită din adulteriul Francieĭ cu Ţarul».

Străin să nu se aleagă — îl înţelegem noĭ de ce —, fiindcă «Prinţul străin va veni cu cîţĭ calicĭ după dînsul»: el nu poate fi decît «rus saŭ rusesc, austrian saŭ austriac».

Boieria să rămîie. Doar «boier e vorbă cuvioasă», spune el în scrisorile sale. E numaĭ împotriva prinţilor noĭ, «Prinţipĭ Zamfirĭ» şi «Peneşĭ Împăraţĭ». Adevărata boierie, a coborîtorilor «Senatuluĭ» luĭ Radu Negru, e o parte din «averea dejà

[1] În felul luĭ Eliad scrie Aricescu, care, într'o *Istorie a Cîmpulunguluĭ*, care nu e lipsită de informaţie folositoare, întrebuinţează pe Balzac, pe George Sand, pe Moise, David, Osian şi Wilhelm Tell, ca să arăte cum Şcheienii de la Cîmpulung sînt de prin anul 700 şi cum, apoĭ, datele de 1290, 1594 şi 1848 sînt cele maĭ însemnate din istoria noastră pentru că amintesc pe Radu Negru, Mihaĭ Viteazul şi Rădulescu.—Aicĭ şi etimologia: Nămăieştĭ = nemo est!

[2] *Scrisorĭ*, p. 48: maĭ sus se comparase cu Aristide şi cu «toţĭ profeţiĭ».

[3] *Epistole şi acte alle oamenilor mişcăriĭ romîne din 1848*, Paris, fără an.

realisată», şi în care trebuie să se vadă o condiţie a progresuluĭ, din instituţia democratică, şi totuşĭ «adevărat aristocratică», a timpurilor de la început, până nu venise «aristocraţia ereditară», «evghenia, prostituata apocaliptică», aducînd rangurĭ goale şi stricînd vechea rînduială bună care îngăduia unuĭ «sătean în opince» să ajungă Marele-Logofăt Nestor.

Eliad e şi pentru «burghesul pămîntean», care-l susţinuse şi care maĭ credea în el.

Cît priveşte pe ţeran, «săteanul laborator», el e bun, a rămas bun, — moral pentru că e creştin. Sărac, el e însă mîndru; incult, şi-a păstrat inteligenţa; robit, n'a uitat ce e vitejia. Luĭ Eliad îĭ place să amintească mişcarea ţeranilor spre o maĭ bună stare socială şi politică, «revoluţia» din 1821 a luĭ Tudor.

Pe el se poate răzima o democraţie cuminte [1].

---

[1] *Souvenirs*, partea a II-a.

CAPITOLUL III.

Literatura politică a pribegilor moldoveni.

După împrejurările din Mart 1848, şi în Moldova se dezvoltă o literatură politică. Ea se deosebeşte însă foarte mult de acea care se face de către pribegiĭ munteni, deşi crezul celuĭ maĭ însemnat dintre Moldoveni, Kogălniceanu, e identic cu acela al luĭ Bălcescu, represintantul concepţieĭ naţionale organice între emigraţiĭ din Bucureştĭ.

Aceştialalţĭ sînt revoluţionarĭ cari n'aŭ putut face revoluţia lor, cari n'aŭ fost în stare măcar să stea înnaintea Domnuluĭ urgisit de dînşiĭ. Înşelaţĭ, loviţĭ prin trădare, răniţĭ şi ameninţaţĭ, în chiar viaţa lor, de dînsul, eĭ aŭ a face maĭ puţin, în setea lor de răsplătire, cu Rusia, cu tirania europeană, ci ura lor, îndreptăţită din toate punctele de vedere, dar menită să îngusteze cercul lor de vedere, se îndreaptă împotriva luĭ «Mihail» apăsătorul, lacomul, vîndutul străinilor, fiul vitreg al Moldoveĭ, care urmăreşte cu toate mijloacele puteriĭ pe fraţiĭ săĭ maĭ curaţĭ şi maĭ bunĭ.

I. «Plutarhul» luĭ Ralet.

În Bucovina, adăpostul celor prigoniţĭ de Domnie, se scrie astfel o întreagă literatură politică, avînd un caracter de satiră personală, împotriva luĭ Vodă şi a spionilor, a înteţitorilor şi a uneltelor luĭ.

Aicĭ şi o poesie politică se iveşte, se dezvoltă din vechea fabulă cu alusiĭ, din începuturĭ, nu totdeauna spirituale, dar însemnate pentru cunoaşterea spirituluĭ epoceĭ, — ca «Sfatul

domnesc la anul 1846» şi «Deputatul în provinţie» (1847), cu versurĭ ca acestea, în «darea de seamă» a «represintantuluĭ ţeriĭ»:

La palat,
Ca deputat,
Cu miniştriĭ am mîncat
. . . . . .
Toţĭ aŭ dreptul a tăcea
Şi 'mpilaţĭ a rămînea, —

orĭ ca «Ziua bună a luĭ Mihaĭ către deputaţĭ»[1].

Sînt multe din aceste producţiĭ anonime, pe al căror autor nu-l putem recunoaşte şi care aŭ o factură destul de slabă, ca *Marsiliesa* moldovenească, ce sună aşa de slab:

Supt Domnia luĭ Mihaĭ,
Gem Rominiĭ, strigă: vaĭ![2]

ca *Ungaria* şi *Moldova*, în care, după ideĭ maĭ obişnuite în Bucureştĭ, e vorba de unirea întru Revoluţie a celor două ţerĭ în sfîrşit liberate[3], ca *Suspinul Moldoveĭ*[4] şi *Uneltele protectoratuluĭ*, împotriva luĭ Duhamel. Dar Kogălniceanu a spus maĭ tărziŭ că isteţuluĭ Dimitrie Ralet i se datoresc cele maĭ multe şi cele maĭ bune din aceste cîntece politice, maĭ ales cele cuprinse în culegerea care circula în foĭ volante, purtînd în ironie titlul de *Plutarhul Moldoveĭ*.

Întîlneştĭ aicĭ, în caracterisarea luĭ Costin Catargiu, luĭ Petrachi Asachi şi a altora maĭ micĭ, versurĭ foarte bune. Cutare «luceşte a putrejune în a palatuluĭ noapte» şi i se face astfel chipul:

Blînd ca motanul ce trage a' luĭ unghiĭ sîngeroase,
Îţĭ tăinuieştĭ răutatea cu ziceri politicoase...

Şi nu e singurul rînd energic. Maĭ aflăm altele de aceiaşĭ putere:

Urmele-ţĭ sînt însemnate cu dărmărĭ şi cu ruine
. . . . . .
Cînd ea numaĭ te ajută din abusurĭ să-ţĭ scoţĭ pine
. . . . . .

[1] Toate în ms. 21 al Academieĭ Romîne.
[2] *Ibid.*, p. 217.
[3] *Ibid.*, p. 249 şi urm.
[4] *Ibid.*, p. 80 şi urm.

Luĭ Petru Asachi:

Ştiind numaĭ c'o să cadă prin faptele-ĭ vinovate,
Petrule, atuncĭ de sigur te veĭ lepăda 'ntr'o noapte,

Luĭ Catargiu:

Cînd fraţiĭ tăĭ gem în fiare, cînd Moldova sîngerată
Supt un tiran făr' de lege plînge 'n doliu îmbrăcată.

A. Broşurile luĭ Alecsandri şi Kogălniceanu.

Alecsandri se preface în polemist şi scrie şi el broşura sa în prosă împotriva unuĭ Domn, căruia, ce e drept, nu-ĭ datorià nimic. Începînd cu formula revoluţionară solemnă: «În numele Moldoveĭ, al omeniriĭ şi al luĭ Dumnezeŭ», el aduce o serie de invinuirĭ pe care însă nu ştie să le lege într'un sistem. E iscălit ca «mădular a' comitetuluĭ de obşte» pentru redactarea Constituţieĭ nouluĭ regim.

Kogălniceanu pare a fi scris broşura «Mihail Sturza, partida naţională şi comisia». Aceasta ar dovedi-o unele foarte frumoase expresiĭ ca: «Împăraţiĭ nu-s nicĭodată aşa de departe ca să nu afle în sfîrşit crimele, şi Dumnezeŭ aşa de sus, ca să nu le poată fulgera», apoĭ felul atacurilor ce se aduc beizadeleĭ Grigore.

El a dat însă critica cea maĭ bogată, sprijinită pe cele maĭ puternice argumente de drept şi de istorie, formularea cea maĭ precisă şi cea maĭ luminoasă tîlcuire a dorinţelor care, în Mart 1848, eraŭ să se înfăţişeze de către tinerĭ luĭ Mihaĭ Sturza, în cărticica sa: *Dorinţele partideĭ naţionale în Moldova*, o adevărată Evanghelie a naţionalismuluĭ moldovenesc [1].

O parte d'intăiŭ din acest indignat şi călduros răspuns la nota din Iulie a Rusieĭ, care ne numia o «pretinsă naţionalitate», căreia tinerĭ fără minte ar vrea să-ĭ creeze o ţară cît vechea Dacie, cuprinde atacurĭ generale şi, de sigur, exagerate: e vorba de suferinţĭ de care «nicĭodată, şi în timpurile cele maĭ barbare, strămoşiĭ n'aŭ cugetat măcar», de moartea, bănuită de scriitor ca silnică, a Mitropolituluĭ; maĭ departe, Sturza e tratat de «zaraf învălit în haine domneştĭ», de crocodil, şerpe, stîrv, mîrşav, vampir, prigonitor al culturiĭ, pro-

[1] August 1848.

fanator al mănăstirilor, din care face temniţe, ocrotitor de «biurocraţĭ» şi de spionĭ. Se apără Adunarea din Mart, care e pentru autor o Constituantă, menită să aducă «reaşezarea în legalitate», potrivit cu o «suveranitate» care nicĭodată n'a fost pierdută.

Dovedirea acestuĭ fapt ocupă o bună parte a cărţiĭ. Pentru întăia oară se atacă făţiş, constatîndu-se că Turcia e «cu mult maĭ dreaptă şi maĭ mărinimoasă», politica Rusieĭ, care n'avea alt drept decît acela de a ne sprijini ca tovarăşĭ întru creştinătate. Şi o intervenţie de acest fel am plătit-o de ajuns cu jertfe de banĭ şi sînge, făcînd cu putinţă prin supunerea de bună voie a ţerilor noastre înnaintarea oştirilor Ţaruluĭ în Răsărit. Căcĭ Romîniĭ, cu «fraţiĭ lor în durerĭ şi în nădejde» din Balcanĭ, aŭ fost «piedestalul pe care Rusia şi-a întemeiat colosala putere» împilătoare. Înnaintările ruseştĭ, noĭ le-am plătit «cu înşesita pustiire a ţerilor noastre, cu sîngele nostru, cu sărăcia familiilor noastre, cu primejduirea ţeriĭ şi a driturilor noastre», cu sfăşierea teritoriuluĭ naţional. Pierderea Bucovineĭ către Austria e pusă tot în seama Rusieĭ, care şi-a răsplătit astfel, cu avere străină, aliata. Smulgerea Basarabieĭ, «a toată Moldova din a stînga Prutuluĭ», e înfierată ca protivnică «principiilor a orĭce drept public şi privat». Regulamentul Organic, care «nu poate nicĭ într'un chip să facă fericirea ţeriĭ», e reprobat, ca unul ce ni răpeşte dreptul, desăvîrşit, de a rîndui singurĭ lucrurile noastre. Vorbeşte cu mînie de «consuliĭ censorĭ», cari jignesc şi apasă, fără să apere măcar de birurile plătite de cîte opt orĭ. În zădar s'aŭ pus, pănă în urmă de tot, atîtea speranţe în Ţar, al căruĭ nume venia doar, pentru noĭ, după al luĭ Dumnezeŭ.

Precum e şi îndreptăţit, neamul îşĭ va da o altă orînduire. Ceia ce a pretins în 1848 e numaĭ cea maĭ simplă formă a aspiraţiiior sale: respectarea momentană a uneĭ legĭ impuse, care va trebui întregită întăiŭ, pănă va putea fi înlăturată la urmă, în toate elementele eĭ pe care nu le-am voit.

În această operă nu se va pleca de la principiĭ generale, de la entităţĭ metafisice şi postulate de filosofie politică. Nu, — Regulamentuluĭ chiar i se înseamnă păcatul că «ni-aŭ tăiat toată relaţia cu trecutul». O nouă Constituţie va trebui să le înnoade iarăşĭ: «a ne întoarce la acele instituţiĭ a căror origine

este din pămîntul nostru», *adaptîndu-le* numaĭ alteĭ vremĭ —, fiind, în acelaşĭ timp, «expresia năravurilor şi nevoinţelor ţeriĭ». Căcĭ, din studiile sale, scriitorul ştie că am avut «Domnĭ mult maĭ naţionalĭ decît ceĭ de astăzĭ, Guverne mult maĭ neatîrnate decît acelea de acum, libere numaĭ cu numele».

Se va atinge cu hotărîre chestia rurală, înlăturîndu-se orĭce urme de *vecinătate,* de şerbie. Să înceteze odată sprijinirea Statuluĭ întreg numaĭ pe «acel maĭ sărac, pe acel ce n'are al luĭ decît trupul săŭ, adecă pe locuitorul sătean», care «numaĭ acesta plăteşte pe Domn, care nu ştie de dînsul, pe administrator, care-l fură, pe judecător, la care nicĭodată nu cere dreptate, pe slujitor, care-l ţine supt biciŭ, pe militar, care n'are ce să-ĭ apere, căcĭ ţeranul n'are nimică al luĭ supt soare, nicĭ măcar bordeiul unde îşĭ odihneşte obositele mădulărĭ». Numaĭ aşa se poate garantà şi viaţa ţeriĭ chiar, căcĭ iubirea de dînsa nu se poate întîmpina decît «acolo, unde patria îşĭ tratează fiiĭ cu o de o potrivă dreptate şi dragoste, supuindu-ĭ la aceleşĭ îndatoririĭ şi drituri». «O naţie care numără numaĭ 3.000 de oamenĭ înzestraţĭ cu drituri şi averĭ, singuriĭ adevăraţĭ cetăţenĭ, nu merită acest nume.»

Ca şi robia, boierescul trebuie desfiinţat, «făcîndu-se proprietarĭ pe toţĭ gospodariĭ sătenĭ», cu despăgubire pentru proprietariĭ moşiilor, chemînd astfel la o adevărată viaţă pe aceia cari aŭ fost pănă acuma doar «instrumente de muncă în mînile Guvernuluĭ, a' proprietarilor şi a' posesorilor de moşiĭ, în practică lipiţĭ încă pămîntuluĭ, pe care de sute de anĭ îl lucrează în folosul altora», şi făcînd din eĭ prin dreptate şi ocrotire, generoasă şi harnică, în adevăr «nădejdea şi puterea patrieĭ». Proprietariĭ înşiĭ — dacă nu voiesc ca această chestie «să se hotărească fără de noĭ şi cu vărsare de sânge» — vor folosi din «îmbunătăţirea radicală a acesteĭ stărĭ», care a «înrudit pămînturile cu sudorile lor». Ar trebui citate în întregime, maĭ ales azĭ, aceste rîndurĭ de adevărată şi curagioasă înţelepciune politică.

Unirea e «cununa tuturor, cheia bolţiĭ». Dar ea nu va tinde să cuprindă provinciile luate de Puterile cele marĭ, «spre a se reconstitui vechea Dacie». Ajunge nediscutabila unitate a uneĭ «naţionalităţĭ de 8.000.000 de Romînĭ, pe care o avem de opt-

sprezece veacurĭ şi care a resistat tuturor viforelor ce aŭ trecut peste ţerile noastre într'această lungime de timp»[1].

Domnul va fi ales. I se va scădea lista civilă, acum uriaşă. Îl vor încunjura miniştri responsabilĭ.

Adunarea nu va maĭ cuprinde funcţionarĭ sfioşĭ saŭ lacomĭ. Ea va avea dreptul de iniţiativă şi va putea singură să împartă răsplătirĭ.

Se cer, fireşte, toate libertăţile de care se bucură neamurile ajunse la o dezvoltare modernă. Ca şi Boierescu, Kogălniceanu vrea forme noĭ de organisare în toate ramurile. Primeşte juriul şi chiar garda civică, şi e cel d'intăiŭ care propune înlăturarea pedepseĭ cu moartea şi a bătăiĭ. Îĭ trebuie judecătorĭ inamovibilĭ. Prevede şi impositul proporţional.

Cu scrierea luĭ Kogălniceanu nu numaĭ că revoluţionariĭ moldovenĭ îşĭ exprimaŭ dorinţele într'o formă sistematică şi desăvîrşită, dar se dădea şi un program întreg pentru prefacerea în sens modern a ţerilor noastre.

---

[1] Se pare că prin Nicolae Istrati Guvernul luĭ Mihaĭ Sturza a încercat să zădărnicească efectul cuvintelor luĭ Kogălniceanu. O broşură, care se dă a fi tipărită la Bucureştĭ şi poartă, pe lîngă iniţialele N. I. şi altele: M. K. pentru a se părea că Istrati s'a întovărăşit cu Kogălniceanu ca să o scrie, — *Căinţa încredereĭ în boieriĭ aristocraţĭ şi sfînta hotărîre de a nu-ĭ maĭ crede* —, încearcă a înfăţişa toată mişcarea numaĭ ca efectul nemulţămirilor uneĭ aristocratiĭ ambiţioase. Kogălniceanu protestă îndată, arătînd că scrierea e a vre unuĭ «ticălos spion, cine care muşcă furiş». Sînt interesante ştirile despre el, cuprinse în această «Scînteie de deşteptare» (Viena, 1848): «Petrec o viaţă cu totul romantică, însă foarte puţin odihnită... Mă aflu în Moldova intors, sănătos şi slobod încă».

CARTEA a III-a.

Literatura din ţară de la 1848 până la agitaţiile pentru Unire. Regalitatea literară a luĭ Vasile Alecsandri.

CAPITOLUL I.

Literatura din principatul muntean (1848-53).

Pe cînd pribegiĭ ceĭ noĭ redactaŭ în străinătate memoriĭ, broşurĭ de informaţiĭ, cererĭ de ajutor către Europa, blestemaŭ împotriva «gospodaruluĭ» saŭ chiar a «gospodarilor» cari stăpîniaŭ acasă, şi scriaŭ satire indignate împotriva învinşilor de la 1848, cari-ĭ învinseseră la urmă cu ajutorul străin, — supt blînda cîrmuire a acelor gospodarĭ, cari, de fapt, se ţineaŭ de gospodărie şi — maĭ ales Domnul muntean Ştirbeĭ — dăduseră o direcţie practică, urmată cu o deosebită hărnicie, cu multă pricepere şi cu un patriotism netăgăduit, o literatură de un anume ordin se dezvoltă în Principate.

E tot aşa de puţin literatură, în adevăratul înţeles al cuvîntuluĭ, ca şi aceia pe care o fac, în depărtare, emigraţiĭ. Cel puţin aceasta, venind de la oamenĭ cu maĭ puţin talent, ce-ĭ dreptul, e scrisă în româneşte, pe cînd nevoile causeĭ fac ca o mare parte din literatura, de un maĭ mare avînt, de o maĭ mare valoare ideală şi de o frumuseţă de formă superioară, a celor izgoniţĭ şi înstrăinaţĭ să fie scrisă în franţuzeşte, înlăturîndu-se astfel, propriu vorbind, din comoara scrisuluĭ nostru.

Această literatură «de acasă» e în legătură cu cerinţa, de neînlăturat, a ziaruluĭ şi a şcoliĭ, care începuseră a trăi din noŭ, cel d'intăiŭ supt o censură îndurătoare, chiar şi în Ţara-Românească, cealaltă supt o deosebită îngrijire iubitoare, după statornicirea liniştiĭ şi scăderea rostuluĭ, un timp hotărîtor, al oştirilor străine.

I. ŞCOLILE MUNTENE ŞI MANUALELE LOR.

Reorganisarea învăţămîntuluĭ public se face în Domnia luĭ Vodă Ştirbeĭ, la 1850. Se înlătură eresia formeĭ francese pentru cunoştinţele superioare, eresie pe care o născocise şi o aplicase, de altfel cu intenţiĭ bune, credem, regimul anterior, al luĭ Bibescu. «Nevoile poporaţieĭ» şi «specialităţile folositoare societăţiĭ şi potrivite pentru ca să asigure cuiva o carieră cinstită» cereaŭ de o potrivă limba de învăţămînt românească, în noua şcoală pe care Domnul o făgăduia «naţională», şi, decĭ, alcătuirea de cărţĭ româneştĭ. «Învăţămîntul trebuie să fie privit, nu ca scop, ci ca mijloc. Instrucţia publică trebuie să fie potrivită cu nevoile poporuluĭ şi să nu aibă în vedere numaĭ convenienţele cîtorva familiĭ privilegiate. *Ea trebuie decĭ să fie naţională, să mulţămească nevoile deosebitelor clase şi să păstreze coloarea locală*». Acestea sînt rîndurile frumoase şi înţelepte pe care le scria Ştirbeĭ-Vodă, în April 1850[1]. Pentru şcolile primare din fiecare reşedinţă de judeţ, întemeiate cu un program de economie casnică, de fisică, matematică şi *istoria ţerii*, apoĭ pentru gimnasiul românesc, cu ajutor de limbă latină, — după ideile luĭ Laurian —, nu francesă, cu toate protestările consululuĭ, care nu înţelegea că nu prin confiscarea culturală se capătă şi se păstrează simpatiile trainice şi generale ale unuĭ popor, în sfîrşit, pentru «clasele complementare» ale aceluiaşĭ gimnasiu, un început de Universitate, a căruĭ ideie se datoreşte tot luĭ Ştirbeĭ cînd Domnia era încă departe de dînsul — acum acest învăţămînt superior se mărgeneşte însă la drept şi deosebite ramurĭ ale matematicelor, — trebuiaŭ manuale, şi profesoriĭ ceĭ maĭ distinşĭ, uniĭ dintre eĭ adevăraţĭ scriitorĭ, luară asupra lor să le prelucreze.

Pentru şcoala primară se prelucrează din nemţeşte, după Wilmsen, «Prietenul tinerimiĭ», de I. C. P., — carte care rămase multă vreme în mînile şcolarilor începătorĭ. Din franţuzeşte preface D. Brezoianu un «Învăţător primar» şi Alexe Marin dă în 1858 un manual de ştiinţĭ naturale. Penescu traduce după Duruy «Viaţa luĭ Isus», iar colonelul Ioan Voinescu, acum director al Şcoliĭ militare, adause un resumat de Istorie Sacră.

[1] *Viaţa şi Domnia luĭ Barbu Dimitrie Ştirbeĭ*, II, în «Analele Academieĭ Romîne» pe 1905, p. 11.

Pentru ştiinţele naturale lucrează Scarlat Wallenstein, creatorul şi directorul Museuluĭ şi pictor preţuit[1]. D-rul Barasch[2], Evreŭ din Silesia († Mart 1863), care a publicat cîtva timp (1855-9) foaia «Isis saŭ Natura»[3], menită a trezi interes pentru ştiinţele naturale, şi care fu adus, de la Craiova, unde venise la 1849, ca profesor de gimnasiu în Bucureştĭ, publică din îndemn oficial «Minunile Naturiĭ», care avu şi a doua ediţie. Fisica şi himia, apoĭ (1858) tehnologia le redactează Alexe Marin (n. 1814 în Craiova; † 1895), care a fost apoĭ profesor la Universitatea din Bucureştĭ[4]. El a editat apoĭ (1859-60) foaia *Museul Naţional;* i se datoreşte şi un manual de Ştiinţe Naturale după Belèze (1852) şi o zoologie (1855)[5]. O carte de algebră o isprăveşte profesorul D. Pavel.

Încă din 1848, I. Pop dăduse «Lecţiĭ de analisă logică». Manuale de filosofie, logică, morală, se cer (1853) de la I. Zalomit (n. 1810; † 1885), care-şĭ mîntui şi el cariera ca profesor de Universitate. Al. Orăscu (n. 1817, † 1894), apoĭ rector al Universităţiĭ din Bucureştĭ, pregăteşte o geometrie descriptivă.

În ce priveşte învăţămîntul limbilor, gramatica francesă o scrie I. Pop, cea latină Hill, cea «franco-romînă», Théot. Manualul de germană îl face Limburg. Pentru gramatică apare la 1850 a doua ediţie din cartea, tipărită întăiŭ la Sibiiŭ, în 1848, pentru seminariul luĭ Şaguna, a luĭ Nicolae Bălăşescu.

Se simţia o neapărată nevoie de dicţionare: al luĭ Bălăşescu, pentru tipărirea căruia Mitropolia — el fiind profesor de Seminariu — îl îngăduise, înnainte de 1848, a se aşeza la Sibiiŭ, unde supraveghè, de fapt, lucrul a 23 de colĭ, fusese distrus în tulburările din 1848. Refacerea şi publicarea din noŭ a acesteĭ frumoase lucrărĭ un se putu duce la capăt, Bălăşescu, acum părintele Nifon, fiind bolnav şi avînd şi pretenţiĭ prea marĭ. Gheorghe Ioanid duse însă la capăt bun marele dicţionar grec-

[1] Biografia luĭ a fost tipărită de curînd, la Ploieştĭ, de fiul săŭ, d. Piŭ Wallenstein.

[2] O lecţie a luĭ Barasch, în *Vestitorul* pe 1854, No. 6 şi urm.

[3] Pentru *Isis* v. şi «Vestitorul» pe 1856, No. 23.

[4] Încă din 1837 publicase o astronomie populară; apoĭ, în 1839, o geometrie, în 1840 o mecanică, în 1842 o a doua carte din această specialitate, în 1843 o aritmetică. (Biografia luĭ în ultimele n-re din «Revista Nouă».)

[5] Alte cărţĭ urmează maĭ tărziŭ.

romîn (după Bizantie), care n'a fost înlocuit până acum. Această frumoasă lucrare încheie bine o carieră de profesor care ţinuse douăzecĭ de anĭ; coala-ĭ era plătită cu zece galbenĭ, şi Vodă refusâ o «recompensă», neputînd «plăti lefĭ pentru funcţiĭ neîndeplinite» [1]. Dicţionariul german-romîn nu fu dat luĭ Limburg, care scrisese gramatica germană, ci doctoruluĭ Polizu, care nu-şĭ isprăvi lucrarea [2]. Nicĭ dicţionariul ruso-romîno-turc, propus de un Iancu Pascale, altfel necunoscut, nicĭ cel în cincĭ limbĭ scris de emigratul polon Emanuil Drohowski [3], nicĭ chiar noul dicţionariŭ latin, după Quicherat, nu văzură vre-odată lumina. După epoca luĭ Ştirbeĭ sprijinul dat de Guvern unor asemenea întreprinderĭ încetă.

Nu se redactează nicĭo istorie a Romînilor saŭ măcar a Principatuluĭ muntean. De sigur că se întrebuinţa încă manualul luĭ Aron Florian, care, după multe planurĭ, după petrecerea-ĭ în Ardeal şi la Viena, deşi avea o moşioară la munte în ţară [4], se întoarse la Bucureştĭ abia la 1857. Guvernul cumpărâ însă cu plăcere 50 de exemplare din *Letopiseţele* luĭ Kogălniceanu, care se isprăviaŭ de tipărit în Iaşĭ, şi împărţia comunelor această carte, pe care o judeca «o avere de mare preţ». Resoluţia, din April 1856, nu pomeneşte nimic de cronicile publicate în «Magazinul istoric» de Bălcescu, care-şĭ isprăvise viaţa în pribegie şi de Laurian, care trecuse în Moldova pentru a reformà şcolile de acolo, ci se nădăjduieşte că «va veni timpul să avem şi noĭ cronicele noastre adunate într'una» [5].

Cu cîteva săptămînĭ înnainte, se făcea raport luĭ Vodă Ştirbeĭ că manuscripte de cronicĭ ale Ţeriĭ-Româneştĭ se păstrează în Biblioteca Colegiuluĭ Sf. Sava: Eforia doria să le tipărească, dar Domnul cere maĭ întâiŭ lămuririĭ: «Se va arăta ce manuscrise sînt şi gradul importanţeĭ lor» [6]. Publicaţia n'a fost încuviinţată, dar încă din Octombre 1856 librarul Gh. Ioanid

[1] *Viaţa şi Domnia luĭ Ştirbeĭ*, II, pp. 106-6.
[2] *Ibid.*, p. 108.
[3] *Ibid.*, pp. 15, 108.
[4] V. *Neamul Românesc Literar*, I: corespondenţa luĭ cu Bariţ, publicată de N. Bănescu.
[5] *Viaţa*, etc., p. 108.
[6] *Ibid.*, p. 110.

vestia printr'un prospect descoperirea «unor manuscrise vechĭ în sfintele mănăstirĭ Cozia şi Şerbăneştĭ», de către profesorul de istorie al Universităţiĭ din Bucureştĭ A. Creţescu, orĭ în Chişinăŭ de călugărul Daniil. Profesorul nu-şĭ dădea seamă însă nicĭ de atîta lucru că aceste cronicĭ, deosebite prin «simplitate, nepărtenire şi adevăr», aŭ fost, maĭ toate, editate de Kogălniceanu saŭ de autoriĭ «Magazinuluĭ». Astfel, supt titlul «Istoria Moldo-Românieĭ», se daŭ, la 1858-9, în două volume: întroducerea luĭ Miron Costin şi Cronica luĭ Ureche, apoĭ fragmentul luĭ Constantin Cantacuzino Stolnicul, letopiseţul luĭ Stoica Ludescu, Radu Popescu, Radu Greceanu şi parte din Nicolae Costin.

II. Foĭ muntene.

Foaia munteană cea maĭ cetită şi maĭ bine văzută de Cîrmuire, o foaie ideală pentru un regim de absolutism blajin şi bine intenţionat, era *Vestitorul* semi-oficial al luĭ Carcalechi, a căruĭ valoare literară, orĭ culturală în genere, rămînea nulă, ceia ce recunoştea bietul om şi singur [1]. Nu era o publicaţie oficială, dar Guvernul însuşĭ publică, pe lîngă *Buletinul* săŭ, o *Foaie sătenească*; această gazetă pentru ţeranĭ urmà *Invăţătoruluĭ satuluĭ*, pe care încă din 1843 începuse a-l tipări P. Poenaru, apoĭ C. Brăiloiu, care se ocupă de morală şi agricultură, şi I. Ionescu. Pornită la 1850, noua foaie de învăţăturĭ pentru clasa rurală — colaboraŭ şi profesorĭ învăţaţĭ — se opri în 1852 [2]. De la această dată ea se contopi cu «Buletinul», care apărea acum de două orĭ pe săptămînă, în patru foĭ, şi trăgea 4.000 de exemplare.

Foĭ ca «Anunţătorul romîn», a Germanuluĭ Ohm, a căriĭ titlu îĭ arată menirea, şi «Culegătorul romîn», din 1853, a luĭ C. Bădulescu, n'aŭ însemnătate, precum pentru literatura românească rămîne neînsemnat, afară de unele foiletoane despre teatru, «Journal de Bucarest», întemeiat la 1849 de Auguste Gruson,—şi pentru cetirea ofiţerilor ruşĭ din trupele care ocupaŭ ţara —, orĭ publicaţia germană «Bukarester Deutsche Zeitung»,

---

[1] Cf. *Viaţa şi Domnia luĭ Ştirbeĭ*, II, pp. 55-6.

[2] Biblioteca Academieĭ Romîne n'are exemplare V., pentru «Foaia sătenească», *Viaţa şi Domnia luĭ Ştirbeĭ*, II, pp. 54, 106.

a pastoruluĭ luteran din Bucureştĭ, care foaie însă, pe lîngă criticele teatrale, dă traducerĭ din Bolintineanu [1].

«Ehoul eclesiastic» al arhimandrituluĭ Dionisie, care se publică în cîte o broşură pe lună din Septembre 1850 până la deschiderea războiuluĭ din 1853, era o revistă serioasă, dînd predicĭ folositoare într'o limbă bună; trecutul luĭ Dionisie Romanò putea, de alminterea, să făgăduiască aceasta. Tipăritor al nouluĭ «Chiriacodromion» cuprinzînd predica Dumineciĭ, Dionisie se hotărîse, la 1850, a începe şi «o mică bibliotecă religioasă şi morală, adunare de rugăciunĭ», pentru care Domnul îĭ dădu fără zăbavă 4.000 de leĭ [2]. Se lucra la tipografia metropolitană, care, din noŭ întemeiată la 1850, ajuta şi la înnoirea cărţilor de ritual [3].

Dionisie a dat o parte din *Génie du christianisme* al luĭ Châteaubriand, ca întâiŭ număr din «Biblioteca religioasă-morală», la 1850 [4]. Presintatorul luĭ Lamennais în româneşte [5] făcea cunoscut, la 1859, pe Bourdaloue, traducînd «Cuvîntul pentru conştiinţa greşită» şi în acelaşĭ an el înfăţişa clericilor şi celor ce sufăr «Mîngîietorul», altă tălmăcire [6].

III. Traducerĭ de romane.

Pe acest timp se căutaŭ prea puţin ziarele — poate maĭ mult cele străine, la cluburile mixte; literatura religioasă era cuprinsă între zidurile bisericiĭ şi abia dacă maĭ pătrundea printre clericĭ; literatura originală era izgonită, şi începătoriĭ nu inspiraŭ încredere. Atuncĭ se ceti cu patimă literatura de romane, tradusă din franţuzeşte.

Librarul Ioanid şi-a legat numele de ele.

---

[1] În Brăila se publică în italieneşte un Buletin comercial. Numaĭ în 1849 se încearcă un «Monitoriŭ» grecesc, cu privire la care v. şi *Albina românească* pe 1849, n-l 23.

[2] *Viaţa şi Domnia luĭ Ştirbeĭ*, II, p. 100.

[3] *Ibid.*

[4] Parte şi în Calendarul luĭ Asachi pe 1852.

[5] V. maĭ sus, p. 18.

[6] Cf. *Foaia pentru minte*, etc., pe 1851, pp. 46-7. — Despre publicaţiile luĭ Dionisie se vorbeşte şi în *Gazeta de Moldavia* pe 1851, n-l 6.

La 1856, Ioanid cerea Domnuluĭ chiar să sprijine biblioteca sa, pe care o socotia foarte folositoare, se vede, pentru cultura națională [1].

În această culegere orĭ în afară de dînsa s'aŭ dat *Ienicerii*, traducere de Pîcleanu — Pîcleanu cutează a traduce în prosă *Gerusalemme liberata*, cu a căriĭ redare în versurĭ se însărcinase Eliad [2], — vestita povestire «Paul și Virginia», cum și «Coliba indiană» a luĭ Bernardin de St.-Pierre, de Al. Pelimon, — un poligraf cu totul lipsit de îndreptare și de talent, care maĭ dă și alte romane, ca «Logodnica mănăstiriĭ»; *Leone Leoni*, de George Sand, prefăcută de Anton Rahtivanu. V. Boierescu însușĭ e traducătorul «Soldatuluĭ Orfan»; I. Papazoglu alege «patru moraliceștĭ cuvinte» ale luĭ Marmontel; Al. Iorgulescu «Manuscriptele de la Sfînta Elena» ale luĭ Napoleon; Grigore Lipoianu, «Marchisa de Ganges» a luĭ Alexandru Dumas; I. D. Negulicĭ († 1851) dă pe «Gulliver» și un roman de Piccardi. Intre traducătoriĭ luĭ Ioanid găsim pe Gh. Popovicĭ, cu «Orfanul din Alpĭ», pe S. Andronic, cu «Radul-Vodă al VII-lea de la Afumațĭ» și «Secretariul Intim» al doamneĭ Sand; pe Bobescul cu «Bunul Menagiŭ», de Florian; pe Aricescu, cu «Octav» și «Călătoria împrejurul camereĭ mele» de Xavier de Maistre (1856). Descoperim traducătorĭ, după franțuzește, aĭ luĭ Shakespeare însușĭ: pe T. Bagdat, cu «Romeo și Julieta» și «Othello»; pe maiorul Stoica, tălmăcitor al luĭ «Iuliu Cesar»; pe Șt. Băjescu, cu «Macbeth». Să menționăm încă pe Gh. Baronzi, poetul tînăr, care era să traducă foarte mult în viața luĭ, cu «Lucreția Borgia» a luĭ Felice Romani, cu «Jidovul Rătăcitor» al luĭ Sue, cu «Contele de Monte-Christo» al luĭ Dumas, cu «Lucia de Lammermoor»; ba chiar pe Iancu Văcărescu, bătrîn acuma, cu o piesă de Scribe, foarte popular atuncĭ pe toate scenele Europeĭ, «Bertrand și Raton». Și Eliad participa la opera de traducerĭ publicînd la 1858, supt inițiale, «Crucea de argint» [3].

[1] *Viața luĭ Barbu Dimitrie Știrbeĭ*, II, p. 109.

[2] V. *Gazeta de Moldavia*, 1853, n-le 36, 40: recensie. — Atanasie Picleanu fusese și la «ostrovul britanicesc Ergoland din Marea Nordului» (*Vestitorul* pe 1850, n-l 71).

[3] Pentru traducerĭ, care se vindeaŭ de la 1856 și la «Librăria Nouă Sotcec și Compania», «lîngă casele luĭ baron Meitan, pe Str. Mogoșoaiĭ», v. *Vestitorul* pe 1856, n-le 80-1. Pe atuncĭ depositarĭ de cărțĭ eraŭ, în Muntenia: la Craiova, Chițu și Costinescu și Alexe Zamfir și fiul; la Rîmnicu-Vîlcĭĭ, Anastase Boicescu.

Cum se vede, nu maĭ întîlnim acuma ca traducătorĭ pe scriitoriĭ ceĭ maĭ bunĭ orĭ tinerĭ boierĭ cu intenţiĭ patriotice, dar nu maĭ întîlnim nicĭ o alegere a operelor ce se traduc. Literatura francesă stăpîneşte, şi anume cea maĭ nouă, supusă capriciilor modeĭ. George Sand, Alexandre Dumas, Eugène Sue, Scribe sînt cetiţĭ cu maĭ multă plăcere, şi, din eĭ patru, abia dacă întăia păstrează o însemnătate astăzĭ. Curentul spre traducerĭ, început spre cel maĭ mare folos al uneĭ literaturĭ care căuta forme de expresie nouă şi se îndrepta pe drumurĭ încă neumblate, se mîntuia astfel, prin redarea pripită, într'o românească neîngrijită, nicĭ veche, nicĭ nouă, — poate însă totuşĭ mult maĭ bună decît a traducerilor următoare —, a unor cărţĭ trecătoare, pe care moda romantică sentimentală orĭ «socială» le chemase la viaţă, şi care eraŭ să piară odată cu dînsa.

IV. Traducerile Biblieĭ.

După o ediţie a Biblieĭ dată la Smirna, în 1846, pentru societatea biblică englesă, de un Romîn muntean care reproduce publicaţia din Neamţ — retipărire, cu greşelĭ de tipar, la Bucureştĭ, în 1855, — o încercare de a da poporuluĭ românesc o nouă Biblie, în limbă italianisată, cu ortografie savantă şi comentariĭ profane, o face la 1858 Eliad, prin «Biblia Sacră» şi «Biblicele» sale, tipărite cu frumoase ilustraţiĭ la Paris. Scopul pretenţioaseĭ şi, fireşte, necompetenteĭ traducerĭ nouă a profetuluĭ care avea ambiţiĭ de Luther, îl spune însuşĭ: «Ne presintăm cu Biblia în preziua pericoluluĭ... Înnaintea panslavismuluĭ punem ca o linie de demarcaţie saŭ ca o argine limba naţională, curăţită de orĭce element eterogen, contagios şi conrupător şi presintată prin adevăratele eĭ litere străbune [1]».

Arhiereiĭ din Principate nu puteaŭ îngădui o astfel de Biblie. Li era oprită însă o polemică, prin ziare, orĭ reviste, saŭ chiar prin circulare, cu pribeagul. Astfel Biserica munteană nu luă apărarea Biblieĭ *sale*, cea de la Buzăŭ, din 1854-6, — de fapt, o ediţie nouă a Biblieĭ luĭ Clain, fără provincialismele ardelene [2].

---

[1] P. v.

[2] Cf. Gh. Ionescu (Buzăŭ), *Viaţa şi activitatea luĭ Filofteiŭ, episcopul Buzăuluĭ*, 1850-69; teză de licenţă în teologie, Bucureştĭ, 1909, p. 46 şi urm.

De curînd însă, începînd cu anul 1856 — lucrarea ţinu patru anĭ — Şaguna[1] începuse a da Ardealuluĭ o Biblie nouă, îndreptată după textul, socotit ca singur «autentic şi canonic», al celor Şeptezecĭ din Alexandria. Luĭ nu-ĭ umblaŭ înnaintea ochilor planurĭ de latinisare orĭ de combatere a slavismuluĭ prin gonirea din Sfînta Scriptură a cuvintelor de obîrşie slavă. El înţelegea, şi o spunea foarte frumos, că, odată ce o carte a tuturor sufletelor ca Biblia a fost tălmăcită într'o limbă destul de bine pentru ca neamul s'o primească, numaĭ cu sfială poate să se apropie de această formă, consfinţită prin mîngîierea şi îmbărbătarea atîtor inimĭ omeneştĭ în suferinţă, îndreptătorul, care înlătură greşelile de înţelegere a sfîntuluĭ original şi ţine limba în curent, desfăcînd cuvintele veştede, menite de la sine să cadă. Căcĭ, spune, cu poesie, Şaguna însuşĭ, «limba noastră e pom viŭ, care în toată primăvara se schimbă: ramurile bătrîne şi fără suc se uscă şi cad, mlădiţe tinere iese şi cresc, frunza veştejeşte şi se scutură, dar alta nouă crescînd îl împodobeşte, — toate ale luĭ se fac şi se prefac, numaĭ tulpina rămîne totdeauna aceiaşĭ[3].»

Din punctul de vedere a lipseĭ de cădere din partea traducătoruluĭ, din al interpretăriĭ greşite, prin comentariul «istoric, filosofic, religios şi politic» al «Biblicelor», în care se făcea doctrină şi polemică politică, în sfîrşit, şi maĭ ales, din al limbiĭ, Şaguna deschise războiŭ cu traducerea de la Paris a Bibliei, prin foaia sa, «Telegraful Romîn» (n-l din 29 Maiŭ)[3], pe care o reproduce «Predicatorul» luĭ Dionisie şi Ilie Benescu, care încă din 1857 venise să iea locul lăsat liber prin încetarea «Ehouluĭ Eclesiastic». Eliad răspunse prin obişnuitele grosolănĭĭ personale împotriva arhiereilor cari falsifică spiritul Legiĭ, «teocapiliĭ», şi, găsind porecla aceasta pentru Şaguna, el urmează furios cu dînsa în coliile nouă ale «Biblicelor»[4]. Printr'o circulară, episcopul lămureşte atuncĭ casul cu «un mirean din Ţara-Românească,

[1] El trecuse prin Bucureştĭ, apoĭ, pe la Roman, spre Galiţia în 1849 (v. *Albina Românească* pe 1849, n-l 7).

[2] Din punct de vedere confesional însă, Şaguna înlătură, măcar din pomenire, Biblia unituluĭ Clain.

[3] Iese din 1853. Va maĭ fi vorba de această foaie,

[4] P. 69 şi urm. din *Biblia Sacră*. «[Biblia] în limba regenerată din zilele noastre, în limba combătută iarăşĭ de fiiĭ periciuniĭ, de teocapilĭ de o parte şi de ateĭ de alta»; *Issachar*.

anume Heliade», care «nu ştie legea creştinească şi, dacă o ştie, nu vrea să o asculte, prin urmare învăţăturile luĭ nu se potrivesc cu învăţăturile sfinteĭ Maiceĭ noastre Bisericĭ» şi care momeşte lumea cu «gîndurĭ rătăcite şi scîlciate şi este îmbătat de fudulia fantasiilor sofistice». Îndepărtîndu-şĭ necredincioşiĭ de la «păşunea aceia plină de gălbeazǎ», Şaguna nu întrebuinţa, cum se vede, o formă maĭ creştinească decît aceia a «biblicistuluĭ mirean».

Numaĭ atuncĭ Nifon al Ungrovlahieĭ prinse curaj şi, fără a numi pe autor, răspinse la rîndul luĭ Biblia parisiană. Dar discuţia se opri aicĭ în ce priveşte clerul muntean, pe cînd Şaguna scrie îndată «Răspingerea unor atacurĭ în treaba uneĭ traducerĭ nouă a Biblieĭ» şi urmâ combaterea tot maĭ departe de margenile cuviinţeĭ literare [1].

De alminterea, Biblia luĭ Eliad, care nicĭ într'un chip n'ar fi putut răzbate în popor — autorul scosese 3.000 de exemplare! —, era osîndită prin sine însuşĭ. Ea nu fu isprăvită nicĭodată şi n'avu absolut nicĭ o înrîurire.

În acelaşĭ despreţ a căzut încă de la apariţia eĭ traducerea *Psalmilor* de Aristia, tot în limba îndreptată şi prefăcută; societatea biblică, — «ierografică» — englesă îşĭ cheltuise baniĭ degeaba cu această broşură, care apăru la Bucureştĭ în 1859. Şi, totuşĭ, aicĭ stricarea de limbă, inovarea nesăbuită se întîmpină în măsură maĭ mică decît în Biblia care trebuia să ajungă cartea de toate zilele a unuĭ neam întreg [2].

Pe cînd în Moldova apărea de treĭ orĭ Evanghelia pentru şcolĭ, Melhisedec, învăţatul profesor dela Seminariul din Iaşĭ, abia întors din Rusia, avea totuşĭ dreptate să ceară, la 1856 [3], o nouă ediţie a Biblieĭ întregĭ, care, «atît prin conformitatea limbiĭ, precum şi a credinţiĭ», ar fi ajutat şi Unirea politică [4].

---

[1] Cf. Gheorghe Tulbure, *Activitatea literară a Mitropolituluĭ Andreiŭ Şaguna*, Sibiiŭ, 1909, pp. 115-26.

[2] V. O. Ghibu, în *Floarea Darurilor*, II, pp. 439-40.

[3] În Calendarul luĭ Codrescu, art. *Biblia Romînă*.

[4] El destăinuieşte în acest interesant articol că Biblia de la Petersburg (1817-9), care urmează pe cea a luĭ Clain, a fost îngrijită de episcopul Varlaam şi I. Pralea, carĭ merseră anume pentru aceasta; p. 8, nota.

V. Calendare, literatura politică în țară.

În acelaşĭ timp însă cetitoriĭ fără multă învățătură primiaŭ maĭ departe o cetire uşoară de la Anton Pan. *Calendarul* luĭ pe 1850 cuprinde o «dispută între mînĭ, picioare şi pîntece», cu versurĭ foarte bune:

S'alergațĭ pe văĭ, pe munte,
Peste mărĭ să facețĭ punte,
Şi-aripĭ prin vînt şi prin nor.

Orĭ:

Nu-țĭ trebuie să-țĭ rămîie
Decît numaĭ de tămîie,
De treĭ scîndurĭ şi de popĭ.

Tot acolo fabula «Însurătoarea cotoiuluĭ cu vulpea» are toată istețimea povestirilor poporuluĭ. Iată un duo de iubire între ceĭ doĭ mirĭ viclenĭ:

Bine este doĭ cu doĭ,
Şi noĭ, neică, amîndoĭ;
Bine era maĭ de mult,
Dar noĭ, neică, n'am ştiut....

Cel de pe 1851 e mult maĭ slab. În acelaşĭ timp, supt titlul «Spitalul Amoruluĭ», dascălul Pan strîngea cîntecele de iubire ale tuturora.

În general însă calendarele, care se înmulțesc răpede: al luĭ Ioanid, al luĭ I. Gorjan, cel Prevestitor, «Calendarul popular», «Calendarul istoric şi popular» [1], aŭ o valoare maĭ mică decît înnainte.

Dintre toțĭ poețiĭ mărunțĭ, C. D. Aricescu, care petrecuse la Snagov un an de zile, traducînd pe Rousseau, se afla în țară, făcînd piese pentru teatrul din Cîmpulung. El se priveşte însă ca un straşnic revoluționar pe care tirania-l prigoneşte. Publică *Arpa Romînă* la 1852 [2], şi censura-ĭ taie unele versurĭ. Aceasta-l va face ca, maĭ tîrziŭ, în 1859, să dea la lumină, supt regim de libertate [3], şi acele părțĭ jertfite, adăugind lămurirea alegoriilor sale: «Esplicarea alegerilor din Arpa Romînă, cum şi pasagele şterse la censură din această operă»

[1] Pentru acest «Calendar istoric şi popular» v. şi *Vestitorul* pe 1856, n-l 85.
[2] Apoĭ, în 1858, şi *Lira*.
[3] V. Strajan, în *Enciclopedia Romînă*, I, p. 256.

(Bucureștĭ, 1859). Ca specimene ale versurilor luĭ Aricescu pot servi acestea :

Amară e pînea orĭcăruĭ spion
Și spinos e sceptrul unuĭ tiran Domn.

Saŭ :

Răbdare! Omenirea e 'n ora Învieriĭ:
Puțin și Veritatea pe tron se va urca.

Lupta cu balaurul,— Rusia, cu șoarecele,— Știrbeiŭ, cu ciocoiĭ urmà :

Un timp cînd țeranul, strivit de ciocoiŭ,
Mi-ți pîndia în codru pe al săŭ strigoiŭ
Și cu măciuchița oasele-ĭ muia
Și la sărăcime punga-ĭ împărția.

Orĭ :

Iar pe ăĭ ciocoĭ,
Scorpiĭ și strigoĭ,
Cum o să-ĭ jupoiŭ
Ca pe niște oĭ!

Boierul e definit

... o spurcată hiară,
Ce pentru Domnie vinde a luĭ țară.

Censura, dacă ar fi înțeles interesele regimuluĭ pe care-l servia, n'ar fi trebuit să oprească asemenea produse poetice : ele descreditează mișcarea pe care vreaŭ s'o servească [1].

---

[1] Dînd la iveală părțile suprimate, la 1859, Aricescu chema la Bucureștĭ pe Cuza-Vodă astfel :

Vino 'n Țara-Românească,
Să-ți daŭ sabie și iască!

Și-a descris în 1859 și «Procesul și esilul la Snagov».

CAPITOLUL II.

Literatura din Moldova: cărţĭ de şcoală, traducerĭ, ziare. Opera luĭ Laurian. Asachi şi «Gazeta de Moldavia». Foaia tinerilor: «Zimbrul».

I. Şcoala luĭ Laurian şi manualele de nouă Istorie a Românilor.

Cărţile de şcoală pentru Moldova fuseseră scrise cu o deosebită rîvnă, în cîţĭva anĭ de zile, pentru Academia Mihăileană, atuncĭ cînd acest înnalt aşezămînt de cultură era în floare[1]. El răspîndia atuncĭ cunoştinţĭ superioare în limba naţională, înnainte ca noul conducător al Instrucţieĭ, Malgouverné, în foaia sa franco-romînă, «L'Enseignement, éducation, instruction, littérature, industrie» («Învăţătura», etc.), să enunţe principiĭ ca acestea: «limba romînă, ca şi literatura sa, se află încă în faşă», nu e bine a «se amesteca prea grabnic şi prea omogen două clase de oamenĭ, dintre care una se simţia prea puţin disposată a se înfrăţi cu cealaltă», «receala ce arătaţĭ pentru o datorie de dreaptă recunoştinţă către străinĭ, atîrnă maĭ puţin de adevăratul patriotism, decît de o presupunere *(sic)* exagerată», care «mirosă de o poştă patriotismul chines», încheind cu următoarea judecată asupra Academieĭ, cu atîta entusiasm salutată la deschiderea eĭ: «Să ni se arăte un singur product intelectual, maĭ mult saŭ maĭ puţin însemnat, născut de Academie, de la deschiderea sa, să ni se arăte un singur nume din tineriĭ Moldovenĭ care să arunce lumina asupra naţionalităţiĭ şi care, simţind oarecare impulsie către înnaltele regiunĭ ale ştiinţiĭ, să

[1] V. vol. I, p. 161 şi urm.

atribuiască cea maĭ mică parte a cunoştinţelor sale unuĭ aşezămînt public naţional»[1].

Odată cu venirea în Scaun a nouluĭ Domn, Grigore Ghica,— el fusese salutat în frumoase versurĭ de Gusti:

Vino, prinţe, vino, Patria te-aşteaptă,
Pe-a' eĭ căĭ spinoase iţĭ aşterne florĭ[2] —,

sistemul Malgouvené înceta, precum în Ţara-Românească încetase sistemul analog, patronat de Vodă Bibescu. Sarcina de a înlătura învăţămîntul cu program şi limbă francese, — care, din motive politice, nu plăcea, la Iaşĭ, ca şi la Bucureştĭ, consululuĭ rusesc, — se dădu luĭ Laurian, care, părăsind, la 1851, Viena, se îndreptă spre Capitala principatuluĭ moldovenesc, unde-l aştepta postul de «inspector general al şcolilor din principatul Moldavieĭ»[3]. Inspirîndu-se de la gimnasiile prusiene şi urmînd, maĭ ales, direcţia statornică a spirituluĭ săŭ, Laurian puse limba latină la basa nouluĭ program gimnasial. Cu toate că uniĭ din generaţia maĭ veche, ca beizadeà N. Suţu, un om foarte cult, — predecesorul luĭ Laurian în conducerea şcolilor —, ţineaŭ de răŭ asemenea «utopiĭ», care, între altele, răpiaŭ limbiĭ greceştĭ locul pe care-l avuse până atuncĭ, şi cu toate că tineriĭ eraŭ împotriva orĭcăriĭ latinisărĭ, în limbă ca şi în concepţiile despre neam şi menirea luĭ, noul inspector nu se lăsă a fi înrîurit, ci lucră cu acea stăruinţă de fier pe care o poate da numaĭ o absolută credinţă, la întemeiarea şcoliĭ celeĭ adevărate, pe care totdeauna o doriseră Ardeleniĭ din generaţia sa. Limba latină avea în această organisare a gimnasiuluĭ aceleaşĭ drepturĭ ca şi limba ţeriĭ ea însăşĭ: trebuia ca una să se înveţe prin alta, — întru cît era cu putinţă, vremea trebuia s'o arăte îndată[4]. De alminterea şi Massim, ucenicul luĭ Laurian, preda la Bucureştĭ «limba latină în paralel cu cea

[1] Coredactorĭ eraŭ Canănăŭ şi Apostoleanu. Colaboraŭ şi C. Costescu, Eraclide, D. Columb, Porfiriu, — tot elevĭ aĭ noiĭ şcolĭ superioare francese. Maĭ tîrziŭ Apostoleanu, profesor la Colegiu, anunţă o revistă proprie, de «Învăţătură, creştere, instrucţie, industrie, cronică»; *Albina* pe 1849.

[2] *Albina* pe 1849, n-l 61. — Un sonet al luĭ Croscelli, n-l 77.

[3] V. şi V. Gr. Pop, *Scriitoriĭ secoluluĭ XIX*, I, p. 142.

[4] Cf. *Mémoires du prince Nicolas Soutzo, Grand-Logothète de Moldavie, 1798-1871*, publies par Panaïoti Rizos [=Colescu-Vartic]. Viena, Gerold, 1899, pp. 187-9.

romînă», în Colegiul Național[1]. Printr'o astfel de școală nădăjduia această direcție culturală să facă din Moldovenĭ și Muntenĭ vrednicĭ urmașĭ aĭ Romanilor celor vechĭ, singuriĭ și autenticiĭ lor părinți[2].

Precum lămurește un articol din Calendarul tipografieĭ romîno-francese pe 1853, scopul ce se urmăria era oprirea curentuluĭ de studiĭ secundare în străinătate, avîndu-se în vedere că tinerii întorșĭ din Apus aŭ făcut Revoluția. Autorul anonim al articoluluĭ arată că «limba națională» trebuie să fie basa. «Limbile străine sînt un lux pentru țara noastră. De ele avem nevoie numaĭ cînd știm maĭ multă carte și cînd ne ducem peste hotar... Nenorocire că drumul în țerile străine s'a făcut maĭ mult de modă pentru tineriĭ noștri.... Puținĭ se duc cari să fie pregătițĭ cum se cuvine pentru școlile străine, și maĭ puținĭ s'aŭ întors cari să fi adus rodurĭ folositoare din școlile ce aŭ frecventat.... Trimițînd pe copil de mic, el în străinătate se desnaționalisează și se întoarce 'nnapoĭ făr' a-șĭ cunoaște nicĭ limba, nicĭ obiceiurile, nicĭ așezămintele, nicĭ religia, nicĭ interesele țeriĭ sale.»

Pentru gimnasiul de șepte clase al luĭ Laurian — cursurile complimentare de filosofie și medicină, prevăzute în noua organisare, nu trebuiaŭ să înceapă decît în 1859 — nu eraŭ de nevoie alte cărțĭ decît cele redactate, cu cîțĭva anĭ în urmă, de profesorĭ cari eraŭ încă în viață și în slujbă.

Doar dacă Seminariul, rămas, firește, la o parte din organisarea luĭ Laurian, îșĭ înnoiește cărțile de școală.

O istorie universală, după Alvarès Lévy, «Urzirile istorice saŭ curs metodic de istorie», o dădu pentru Seminariul de la Socola arhiereul Neofit Scriban la 1851. Pentru aceleașĭ «școlĭ clericale» lucrâ arhimandritul Melhisedec Ștefănescu (n. 1823), de curînd întors din Rusia: *Liturgica* din 1853, *Tipicul* din 1854, *Teologia dogmatică* din 1855, etc.[3]. Un catalog citează o Istorie

[1] *Vestitorul* pe 1853, la n-l 68.

[2] Programul ieșĭ pentru Moldova din dezbaterile uneĭ comisiunĭ. Dosarul se află la Academia Romînă și a fost studiat de d. Al. Lăpădatu. Lucrarea d-sale n'a fost încă tipărită.

[3] V. C. C. Diculescu, *Episcopul Melhisedec*, Bucureștĭ, 1908, pp. 116-9.

Sacră de Hristofor *(sic)* Scriban. *Ermeneutica* o dă Filaret Scriban. O Istorie sacră» e redactată de profesorul Mandinescu.

Cît priveşte şcolile mirene, Nicolae Măcărescu dă la 1851 a treia ediţie din a sa «gramatică românească pentru şcolile primare», care nu era în sensul luĭ Laurian.

T. Stamati prelucrează apoĭ un dicţionariŭ germano-romîn şi altul de «cuvinte tehnice»[1]. Codrescu lucrează Dialoguri francese, mult timp întrebuinţate. Pentru limba latină se capătă «Elementele» luĭ Zaharia Columb; pentru Istoria naturală cartea aceluiaşĭ T. Stamati[2].

Era de nevoie însă a se da o nouă carte de cetire, o nouă gramatică, iar maĭ ales un manual noŭ pentru Geografie — afară de al luĭ Gusti, ce servia numaĭ pentru cursul primar, — care trebuia să arăte cum Vasluiŭ înseamnă Tîrgu-«Vasuluĭ», cum Trotuş vine de la *«tortuosus»*, «împleticitul», iar Bistriţa de la *bis-tertia*, «de două orĭ întreita», şi altul pentru Istoria Romînilor. Laurian însuşĭ, care scrise şi o Cosmografie în 1859, dădu Gimnasiuluĭ săŭ «Manualul de geografie pentru clasa a II-a» (1854), «Elemente de Istorie şi biografiĭ pentru clasele II-IV» (1856-7) şi marea sa «Istorie a Romînilor de la Romul».

Această din urmă lucrare a unuĭ om care făcuse bune studiĭ de anticităţĭ, care se ocupase un timp de monumente arheologice şi tratase, în articole din «Magazin» care ieşiră şi deosebĭ, părţĭ din istoria medievală şi modernă a neamuluĭ, apăru la 1853, în treĭ volume, pe socoteala «Departamentuluĭ averilor bisericeştĭ şi al Învăţămîntuluĭ».

Un volum tratează numaĭ despre Romanĭ, pe cari noĭ nu-ĭ continuăm, ci de cari n'avem de ce să ne despărţim, *nu ne putem* despărţi, eĭ şi noĭ alcătuind împreună unul şi acelaşĭ popor, aproape cu aceiaşĭ limbă, româneşte însemnînd jargonul cel creat, din manualele de şcoală ale reformatoruluĭ. Al doilea

[1] O notă despre dicţionarele germane de Teodori şi de parohul Clement, în comparaţie cu acesta, în *Gazeta de Moldavia*, 1852, n-l 75. Necrologul autoruluĭ, morĭ în Decembre 1852, *ibid.*, n-l 98. Discursul funebru îl ţine Laurian.

[2] Un manual de agronomie e alcătuit tot pe atuncĭ: «Manual de agronomie practică pentru Moldova de d. de Litinschi», Iaşĭ 1853. Pe acest timp I. Ionescu era directorul Institutuluĭ agronomic din Constantinopol; *G. de M.*, 1851, n-l 30.

volum vorbeşte despre Împărațiĭ romanĭ de Răsărit, Bizanțul fiind tot aşa de adevărat al nostru ca şi Roma antică. Abia a treia parte se ocupă cu istoria Romînilor, ducîndu-o până după revoluția de la 1848, într'un spirit care era de sigur noŭ în manualele noastre: neamul era înfățişat, în adevăr, ca unul singur, întîmplător alcătuit în Domniĭ deosebite orĭ căzut supt stăpîniri străine, şi toate faptele marĭ ale luĭ eraŭ puse în adevărata lumină, toate suferințele, plînse. Din nenorocire această largă şi plină povestire a istorieĭ noastre, fie şi după aceia, maĭ puțin interesantă pentru noĭ, a Romeĭ apusene vechĭ orĭ a noiĭ Rome răsăritene, maĭ nouă, se înfățişa în stilul scurt, hăcuit, al unuĭ manual lucrat după false norme pedagogice, şi într'o limbă, într'o ortografie, care nu țineaŭ samă nicĭ de tradiție, nicĭ de înțelegerea din partea copiilor şi a celorlalțĭ cetitorĭ. O operă de teorie riguroasă, scrisă de un fanatic, care nu vede nimic în afară de margenile sistemuluĭ săŭ, de la care pleacă de o potrivă, îndepărtîndu-se de bunul simț ca şi de folosul real, şi fondul şi forma. Multă vreme însă după acest sistem s'a studiat trecutul nostru, şi această concepție istorică a stăpînit întreaga cugetare a Moldovenilor despre chemarea şi rosturile de viață ale poporuluĭ românesc [1]. Laurian a şi rămas, de altfel, multă vreme factorul hotărîtor în învățămînt, şi anume, nu numaĭ în acest Principat, unde întăiŭ putuse face să se aducă la îndeplinire toate ideile sale, ci, după Unire, în Statul creat la 1859 [2].

Tipărirea cărțiĭ luĭ Laurian nu stîrni nicĭ o mişcare istorică. Ea nu împiedecă măcar ivirea grosolanuluĭ falsificat al fraților Sion — nu al luĭ Săulescu,— *Cronica luĭ Huru*, «Izvodul luĭ Clănăŭ», menită a ridica sus între neamurile Moldoveĭ pe Costăcheştiĭ din ramura Boldur [3]. Comisiunea de cercetare numită de Domn, care se interesa mult de lucrurile istorice, se alcătuia din Kogălniceanu, Laurian, Negruzzi, Asachi, Săulescu, dar ea nu găsi cu cale să înlăture printr'un raport tipărit această mistificare nedibace.

[1] Cf. şi *Prinos luĭ D. A. Sturdza*, p. 45 şi urm.

[2] V. pentru lipsa luĭ din țară, 1855-8, — se aşeză îndată la Bucureştĭ, — v. şi maĭ departe.

[3] V. Ghibănescu, în *Uricariul*, XVII, p. 353 şi urm.; Tanoviceanu, în *Arch. soc. şt. şi lit.*, III, p. 470 şi urm.; Tocilescu, în *Rev. p. ist., arch. şi fil.*, IV, p. 464 şi urm.; Papadopol-Calimah, în *An. Ac. Rom.*, IV, p. 97.

Dintre tinerĭ, şi Nicolae Istrati se ocupa de istorie, şi el a tipărit chiar, între 1842 şi 1846, o broşură cu «Unele documente din Moldova», privitoare la lupta luĭ Mihaĭ-Vodă Racoviţă cu catanele, la drepturile răzeşilor vrîncenĭ, la răpirea Basarabieĭ; note împotriva Grecilor, şi a Rusieĭ chiar, se ascund dibaciŭ de censură [1].

Căpătînd două marĭ condicĭ din epoca Fanarioţilor, Teodor Codrescu (n. April 1819), funcţionar la Arhive, le tipări, avînd litere şi hîrtie la îndemînă, în două broşurĭ care deschid culegerea sa *Uricariul*, operă haotică şi puţin sigură a unuĭ om cu totul nepregătit, dar avînd cea maĭ mare bunăvoinţă. «Uricariul, cuprinzătoriŭ de hrisoave, anaforale şi alte acte din suta a XVIII şi a XIX», începe astfel la 1852. Al doilea volum cuprinde şi hrisoave, «urice» din veacul al XV-lea; cu al treilea, care reproduce acte din publicaţiile «Comisieĭ arheografice» ruseştĭ, editorul arată în titlu că va da la lumină tot felul de documente, începînd cu veacul al XIV-lea, al întemeierii politice [2].

II. Ziarele din Moldova. — Traducerile.

Ziaristica moldovenească, deşi censura era mult maĭ uşoară în acestălalt Principat — censor era de la 22 Ianuar 1851 Asachi, «potrivit instrucţiilor împărtăşite de Secretariatul de Stat» [3], — nu e simţitor maĭ bogată decît cea munteană.

Şi în Iaşĭ apare un *Buletin* oficial; şi aicĭ Guvernul dă ţeranilor o foaie a lor, întăiŭ după normele obişnuite supt Mihaĭ Sturdza, «Foaia sătească a prinţipatuluĭ Moldavieĭ», apoĭ, supt titlul noŭ de *Săptămîna*, supt conducerea exclusivă a luĭ C. Negruzzi, care tipăreşte în această foaie, începută la 1853 şi urmată aproape un an, multe prelucrărĭ din franţuzeşte, de cuprins moral şi economic, într'o limbă foarte frumoasă, aşa încît şi astăzĭ ele trebuie să facă parte din orĭce carte de cetire pentru şcolĭ saŭ pentru popor, şi unele scrierĭ originale de care se va vorbi maĭ departe.

Dar şi aicĭ se întîmpină o foaie comercială, în portul Gala-

[1] Cf. şi *Prinos Sturdza*, p. 51. — Un articol al luĭ N. Istrati despre Cetatea Neamţuluĭ, în *Albina* pe 1849, n-l 101.

[2] V. Iorga, *Note critice asupra culegerilor de documente româneştĭ*, Bucureştĭ, 1903.

[3] *Gazeta de Moldavia* pe 1851.

ţilor, «Jurnalul de Galatz» *(sic)*, care se întitula şi «politic» şi «comercial» şi «literar»[1]. «Jurnalul de Galaţĭ» se opri în 1851; până în toamnă se făgăduia reapariţia luĭ, ca «Patria»[2]. Moldova n'are însă foĭ străine ocupîndu-se întîmplător şi de cultura, de literatura eĭ.

Foiĭ luĭ Barasch îĭ răspunde aicĭ «Foaia soţietăţiĭ de medicĭ şi naturalişti din prinţipatul Moldavieĭ», pe care în 1851 începe a o publicà dr. Vîrnav, unul dintre ceĭ maĭ capabilĭ tinerĭ pe cari ni-ĭ dădu în această epocă Universitatea din Paris, şi frate al cunoscutuluĭ preot şi luptător pentru Unire.

Aicĭ traducerile sînt mult maĭ puţine. Lipsia şi un editor ca Ioanid, dar maĭ era un motiv. Publicul care lua la Bucureştĭ romanele traduse, obişnuia, la Iaşĭ, a ceti în originalul frances. Astfel, doar în lucrările Păharniculuĭ D. Antoniu («Maria saŭ fata Orbuluĭ»), în traducerea de Codrescu a luĭ «Mihail Moldoveanul», ciudata operă a conteseĭ Dash, apărută o clipă în Moldova pentru a primi omagiile quasi-conjugale ale beizadeleĭ Grigore Sturza, în «Filosoful Indian», maĭ vechiŭ [1834] al luĭ D. Buznea, în traducerea după Thiers a luĭ Gusti («Dreptul proprietăţiĭ»), în «Peticarul de Paris», de A. Manoli, în cîte o poveste de bandit calabres, închinată, fără intenţie, de un elev, Caimacamuluĭ Vogoridi, orĭ în «Adelaida» luĭ Augustin Thierry, tradusă de altă Adelaidă, d-ra Crisianovschi, se încheie traducerile moldoveneştĭ.

Am lăsat una la o parte, pentru că ea se ridică mult maĭ sus decît celelalte lucrărĭ de acest fel ale epoceĭ, prin alegerea opereĭ, prin îngrijirea stiluluĭ şi prin prefaţa luĭ Kogălniceanu despre robie. E «Coliba luĭ moş Toma», vestita protestare împotriva robieĭ, de d-na Beecher Stowe, carte prefăcută în româneşte de Teodor Codrescu[3].

Traducerĭ bune în versurĭ face Gh. Sion, care publică, la 1864, «Misantropul» de Molière şi «Zaira» luĭ Voltaire. În curînd el era să dea la lumină părţĭ bine prefăcute în versurĭ româneştĭ din «Namouna» a luĭ Musset şi din «Paradisul pierdut» al luĭ Milton. D-na Stamati dă, din Molière, «Preţioasele ridicule».

[1] Începe încă din Octombre 1849. Dă în foileton şi bucăţĭ din Bolintineanu.
[2] *Vestitorul* pe 1851, n-l 20.
[3] 2 volume, Iaşĭ, 1853.

Gheorghe Romanescu tipăreşte la 1852, o bună formă românească a vestiteĭ povestirĭ «Atala» de Châteaubriand, iar un Avineanu, din Huşĭ, se apropie, după Eliad, de romancierul engles Bulwer [1].

III. «Gazeta de Moldavia» şi literatura luĭ Asachi.

În Moldova însă vechiul îndemnător şi călăuz literar nu se găsia peste hotare. Asachi fusese guvernamental în 1848, şi el rămase în ţară. Pe cînd foile luĭ Eliad se închideaŭ şi tipografia luĭ se prăda [2], Asachi nu întrerupse o singură zi vechea ĭ gazetă, care în aceste împrejurărĭ căpătă chiar o nouă viaţă. «Albina» fu prefăcută însă la 1849, ca să nu maĭ supere pe nimenĭ prin calificativul de «românească», în «Gazeta de Moldavia», cu text de informaţie românesc şi frances, pentru domniĭ ofiţerĭ şi funcţionarĭ ruşĭ. Ea se păstră în cadrele şi cu direcţia statornicite la început. Coloanele foiĭ cuprindeaŭ ştirĭ inofensive din toată lumea, comunicărĭ oficiale, «deplasările» boierilor, anunciurĭ, iar foiletonul se hrănia maĭ ales din reproducerĭ, pe lîngă obişnuitele poesiĭ fără sinceritate şi cu forma de împrumut.

Într'un moment, la 1850, *Gazeta de Moldavia* rămăsese chiar singura foaie pentru literatură în Moldova. Uitînd vechĭ polemice şi nedreptăţĭ dureroase, Kogălniceanu începu în foiletonul eĭ tipărirea uneĭ lucrărĭ, care, dacă am avea-o întreagă, ar fi unul din cele maĭ însemnate produse ale scrisuluĭ românesc în această epocă. Supt titlul de *Tainele Inimiĭ*, el căuta să înfăţişeze întreaga viaţă socială a Iaşuluĭ prin 1850, puind în acelaşĭ timp pe buzele personagiilor sale exprimarea ideilor care se ciocniaŭ între ele atuncĭ. Din nenorocire, romanul nu tu continuat, şi nu ni e cu putinţă măcar să deosebim liniile luĭ generale. Iscălitura lipseşte, dar frasa largă, expresiile colorate, spiritul vioiŭ, cunoştinţa adîncă a civilisaţieĭ apusene, menţiunea studiilor făcute în Germania [3] nu ni îngăduie a admite alt autor.

[1] Cf. *Gazeta de Moldavia*, 1852, n-l 42; cf. şi n-l 62.

[2] *Viaţa şi Domnia luĭ Ştirbeĭ*, II, pp. 114-6.

[3] Pentru petrecerea în Prusia a autoruluĭ: «Anĭ întregĭ, am putut observa de aproape Domnia celuĭ de pe urmă din ceĭ treĭ aliaţĭ a' anilor 1814 şi 1815, Friedrich-Wilhelm a' Prusieĭ, umblînd şi maĭ simplu în traiul săŭ decît ceĭ maĭ neînsemnat al săŭ general».

Ceia ce ni s'a păstrat, cu expunerea împrejurărilor în care trăia «mult treptăluita societate» a timpuluĭ, în care «butcele din vremea luĭ Ipsilant, droștele lipoveneștĭ și daradaicele de la Rădăuțĭ» treceaŭ pe lîngă trăsurile de modă 1849, în care un oraș cu lux de Paris și... Colomèa era încunjurat de locurĭ pustiĭ, cu pășune pentru «bivoliĭ boierilor, vacile Jidovilor, caiĭ slujitorilor Agieĭ și măgariĭ lăieșilor» și cu locul de putrezire al «cailor morțĭ aĭ poșteĭ», și în care Ieșeanul purtat prin străinătate represinta alt tip uman decît provincialul și acesta decît țeranul neschimbat de veacurĭ, formează paginĭ prețioase de moravurĭ contemporane. Negruzzi publică aicĭ puținele paginĭ pe care nu le dădea foiĭ sale pentru sate. De alminterea Negruzzi, colaborator al luĭ Asachi, traducător, în 1854, de imnurĭ luate din «Abeille du Nord» de la Petersburg:

Astă mașin' are dar
Să o miște treĭ cuvinte:
Dumnezeŭ, Patrie, Țar [1],

se desfăcuse cu totul din rîndurile tinerilor, pentru a duce o bătrînețe obscură și isolată [2].

Asachi însușĭ nu încetase de a fi un scriitor. Opera luĭ poetică urmează și maĭ departe. Păstrînd stăpînirea asupra formeĭ luĭ concise și musicale, turnată după normele nouluĭ clasicism italian de la începutul veaculuĭ, el nu lasă a trece întîmplările maĭ mult orĭ maĭ puțin obișnuite ale timpuluĭ, apariția noilor figurĭ stăpînitoare, fără să închine imnurĭ Anuluĭ Noŭ, Mărieĭ Sale Domnuluĭ, așezămintelor de binefacere întemeiate de acesta. Frumoase bucățĭ de versurĭ înseamnă pierderile din familia sa orĭ amintirea duioasă a lor, ca această blîndă visiune a fiiceĭ moarte în tinerețe:

---

[1] *Gazeta de Moldavia*, 1854, n-l 17.

[2] Pare că de el e și Necrologul Carnavaluluĭ, *ibid.*, n-l 18. Cu dînsul se întrecea în imnurĭ pentru Rușĭ doar Ianov, funcționar la Consulat, pe care-l încălzește în deosebĭ «manifestul imperial din 9 Fevruarie»: *ibid.*, no. 19; cf. *Albina* 1849, no. 35. — V. și un imn la trecerea Rușilor peste Dunăre:

O zi de mărire, o zi strălucită,
De tot ortodoxul atît de dorită, —

ibid., no. 24. — Pentru colaborarea luĭ Negruzzi la *Gazeta de Moldavia* v. anul 1850, n-l 26. — Calendarul tipografieĭ romino-francese — a tinerilor — are însă de Negruzzi «Pelerinagiul la Tîrgu-Ocneĭ» și «Moartea și Amorul».

Al mieŭ cuget mă 'nnălțase în a ceruluĭ tărie,
Unde s'afl' acea ființă ce 'n zădar chem prin morminte:
Acolò în ceat' aleasă, în lumină și-armonie,
Maĭ frumoas' am revăzut-o cu duioase simțirĭ sfinte.

Mă luă de mînĭ, și-mĭ zise: „În această sferă fie
„Ca să viĭ, de se ascultă umilita rugăminte:
„Eŭ sînt fiica ce 'n vĭață vă eram de bucurie,
„Și-a mea zi am încheiat-o de-a eĭ seară maĭ nainte.

„Despoiarea muritoare jos țărîna o culege,
„Iar aceia ce voĭ plîngețĭ, mîntuită de furtună,
„Aicĭ gustă fericirea care omul u'o 'nțelege".

Ah! de ce îmĭ lasă mîna și-a' eĭ vorbe nu maĭ sînt, —
C'auzind a lor dulceață, chiar atuncĭ voiam alege,
Să rămîn în loc ce veșnic sufletele împreună [1].

Motivele populare care inspiră o generație întreagă către o poesie originală, trezind până și în bătrînul Văcărescu, ale căruia puterĭ eraŭ cu totul stînse — de și trăi până la 1863 și tipări numaĭ la 1861 una din traducerile sale, *Britannicus*, o dorință nevinovată de imitație, — aceste motive nu înrîuresc asupra acestuĭ cîntăreț pe care-l visită numaĭ Musa aristocratică și erudită, și care nu înțelegea să aibă nicĭ într'o privință contact cu mulțimea.

Ar greși cine ar crede însă că această poesie n'avea adevărate izvoare de inspirație. Asachi a cîntat de sigur pe Grigore-Vodă Ghica în alt ton decît pe un Mihaĭ Sturza, și imnurile sale de ocasie nu ajung nicĭodată înnălțimea și puterea aceluĭ, de tot vechiŭ, pe care i-l smulsese pentru Ion Sandu Sturza Voevod întoarcerea Domnieĭ pămîntene. Pe ceĭ de lîngă el îĭ iubia într'adevăr, și, dacă durerea luĭ pentru plecarea lor din lume nu scoate țipetele stridente ale romantismuluĭ la modă, ea înduioșează și supt vălul tăcut al discreției antice. Un netăgăduit sentiment de iubire a țeriĭ însufleția pe poet cînd atingea, într'o dispoziție de spirit înnaltă, coardele lireĭ pentru o nouă odă Moldoveĭ. În sfîrșit, până la dînsul credința adîncă în Dumnezeul blînd al creștinilor nu afla o maĭ frumoasă întrupare decît în această alegorie a luĭ Hristos, care cere, nu urmașĭ pe căĭ înflorite de fericire, ci ucenicĭ hotărîțĭ a sîngera

[1] În ediția noastră, p. 123.

spinii și pietrele drumului greŭ care duce la întreaga îndeplinire a datorieĭ:

Către-apostolii săĭ zis-a 'dinioară Domnul lor:
„Cel ce vra a fi cu mine, de-astăzĭ fie-mĭ următor:
Calea noastră va să fie
Spre cerească 'mpărăție."
Un stol mare, strigînd, vine:
„Unde 'ĭ merge, noĭ cu tine!".
Cu un zîmbet Domnul pasă
Înnainte prin pustiŭ.
Călătoriĭ se indeasă
Să s'adape la un riŭ.
Vîntul cald, focosul soare
A lor frunte a umplut
De arină, de sudoare:
De și nu prea li-a plăcut,
Pănă 'n sar' aŭ suferit,
Umbra cînd i-a răcorit.
„Doar aice vom mînea",
Între dînșiĭ toțĭ șoptea'.
Însă Domnul urmà 'n cale,
Peste rîpĭ și peste vale,
Pe loc unde rare orĭ
A pășit un călătoriŭ.
Următoriĭ tot suspină,
De spinĭ uniĭ se anină,
Zicînd: „Pasă ce-l ce-a vrea
Pe această cale grea".
Altul șede peste-o piatră,
Cugetînd la a sa vatră;
Unul pe iarbă se 'ntinde,
Altul gust' a' luĭ merinde;
Din drum alțiĭ se abat...
Însă Domnu-ĭ neschimbat:
Din 'ntunerecul pămînt,
Nicĭ li zice vre-un cuvînt. —
Apoĭ, cînd s'a luminat,
Fața sa a înturnat.
Din cițĭ vrură a se 'ntrece,
Văzu numaĭ doĭsprezece.
„Adevărul vouă zic",
Zise-atuncĭ cu duioșie:
„În astă călătorie
Numărul nostru e mic:
Mulțĭ chemațĭ, aleșĭ puținĭ!
Cel ce 'n cale se 'ngreuĭază
Printre stincĭ și printre spinĭ,
Și cuvîntu-și nu urmează,
Nicĭodată va să vie
În cerească 'mpărăție!".

Și altă dată încă poesia religioasă se înnalță prin el pănă la frumusețĭ ca acestea, care vin și din știința desăvîrșită a formeĭ poetice, dar și dintr'o evlavie adevărată și adîncă:

Cînd Isus cu cel din urmă dureros al luĭ suspin
A deschis, murind, morminte, tremurat-a sfîntul munte:
Se trezi Adam în Tàrtar, și'n părerĭ c'un serafin
La județ cu-aĭ săĭ îl chiamă: înnălță anoasa frunte,

Cufundat în cugetare, de mirare, spaĭmă plin;
Din al umbrelor 'ntunerec, ridicînd gene cărunte,
Vede-un înger și-l întreabă: cine-ĭ cununat de spin,
Ce pe cruce-arată lumiĭ soarta și-a' luĭ tîmple crunte?

Cînd aflâ că Urzitorul de luceferĭ, de putere,
Învățînd, dînd mîngîiere, fiere bînd, capu-a plecat,
Revărsă amar' oftare, din ochĭ lacrimĭ de durere,

Și 'nturnîndu-se spre Eva, zise-ĭ: iat'a triumfat
Peste 'ntunecata boltă, din a cerurilor sfere:
Cel ce pentru noĭ murit-a, înviere azĭ ni-a dat!

Romantismul frances, imitat de o generaţie întreagă, înlăturase din preocupările cetitorilor versul greŭ, grav, solemn şi trainic al bătrînuluĭ poet. Grija iubirilor trecătoare înlocuise în literatura cunoscută înnaltele grijĭ morale şi patriotice, religioase şi artistice ale învăţăceluluĭ de odinioară al marilor maieştri italienĭ. În sfîrşit popularitatea noiĭ poesiĭ izgonise aceastălaltă poesie, aristocratică prin cultura de unde pornise şi prin cultura pe care o cerea de la ceĭ ce veniaŭ s'o guste.

Se poate zice că Asachi s'a retras tot maĭ mult în uitare, nu prin defectele, ci tocmaĭ prin însuşirile luĭ, acelea care fac să se cetească astăzĭ cu un respect mişcat poesiile luĭ, care trebuie să între iarăşĭ în curentele de inspiraţie ale timpuluĭ.

Tipărirea deplină a Cronicelor Moldoveĭ, de Kogălniceanu, îl îndemnă însă pe Asachi să încerce şi balada istorică, pe care o face după normele romantismuluĭ, ale celuĭ german, pe care-l cunoştea dintr'o cetire întinsă [1]. Legenda luĭ Butu, care se întoarce din mormînt pentru a lua cu dînsul, în sălbatec drum de noapte, peste rîurĭ şi pe de-asupra stîncelor, pe iubita care nu-şĭ închipuie că se duce la cetatea, de blestem veşnic, a uneĭ umbre omeneştĭ neodihnite, apoĭ legenda fetelor vînate de Tatarĭ fără milă, care, zburătăcite de urgia păgînă din paşnica lor mănăstire, sînt ajutate de puterea dumnezeiască a-şĭ căuta adăpostul cel maĭ sigur în adîncimea apelor unuĭ iaz, unde nu se trăieşte cu adevărat, dar nu se poate muri nicĭodată; drama feteĭ înşelate care încremeneşte de durere, aŭ, cu toate obscurităţile lor şi piedecile pe care le aduc impresieĭ poetice anumite vechĭ norme de limbă nenaturală, aŭ, decĭ, mişcare, avînt, simţ al misteruluĭ din care se hrăneşte balada fantastică, atuncĭ cînd ea nu vrăjeşte uriaşe figurĭ încleştate în lupte titanice saŭ arse de patimĭ ce nu pot încăpea într'un piept de om.

Cu nume istorice, într'o fabulă documentată de letopiseţe, nuvelele luĭ Asachi, — apărute pe rînd în *Albina* şi în Calendare şi strînse la un loc în volumul «Nuvele istorice a'

[1] E de mirare ce bine ştia Asachi unele lucrurĭ cu privire la istoria noastră. Din *Calendarul* săŭ pe 1856 se vede că el avuse supt ochĭ în Viena Itinerariul luĭ Petru Şchiopul, care azĭ e tipărit în vol. XI din Hurmuzaki: «În Arhivele Statuluĭ se păstrează, în Viena, un itinerariŭ autograf al luĭ Petru-Vodă, scris româneşte» (p. 81, nota).

Românieĭ»[2] — care caută să aducă înnaintea contemporanilor chipurile luĭ Alexandru-cel-Bun, Ștefan-cel-Mare, luĭ Rareș, luĭ Vasile Lupu, cu frămîntările eroice orĭ tragice ale unor vremurĭ simple și marĭ, nu-șĭ ating scopul: nicĭ pe cel literar, nicĭ pe acela de a înfățișa în episoade romantice o istorie a Moldoveĭ de la Tatariĭ luĭ Haroboe și de la Bos-Urus până la mijlocul veaculuĭ al XVII-lea, adăugind notele de erudiție și ipotesele de filologie la paginile de iubire [1]. Ca prosator, Asachi n'are mlădiere: greșelile luĭ de limbă nu sînt acoperite de eufonia triumfătoare a versuluĭ de armonie italiană; n'are nicĭ acea putere de emoție care se desface din cunoașterea deplină și iubirea adevărată a timpurilor dispărute, nicĭ aceia, de un caracter deosebit, pe care o poate produce un scriitor care, fără a fi pătruns prin muncă și familiarisare treptată în tainele uneĭ epocĭ dispărute, află în el puterea de a crea tipurĭ omenești care prin adevărul umanităţiĭ lor pot face parte din toate vremurile și care aŭ nevoie numaĭ de un decor schițat în liniĭ ușoare pentru a fi primite în lumea unde-ĭ trimete nuvelistul, romancierul. Păstrînd meritul, însemnat, de a fi cele d'intăiŭ încercărĭ de nuvelă istorică, paginile, așa de multe, ale luĭ Asachi n'aŭ nicĭ măcar valoarea literară a uneĭ înseilăturĭ așa de fugitive cum e «Sobieschi și Romîniĭ» a luĭ Negruzzi.

Această literatură a luĭ Asachi, care se urmează fără schimbare până la moartea luĭ, în Iașĭ, la 1871, cuprinde cîteva volume nouă [2] și două ediţiĭ ale scrierilor poetice maĭ vechĭ. Ar crede cineva că ea corespundea astfel uneĭ nevoĭ a vremurilor, că era cerută cu dor și cetită cu interes. De fapt însă nu e așa. Rare orĭ dacă se vorbește de dînsa, în bine saŭ în răŭ. Doar dacă vre-un tînăr dispus la atacurĭ inutile atinge dușmănos în treacăt — ca Rusu — «Gazeta» și pe bătrînul eĭ redactor. Doar dacă, într'un moment de pietate deplină, care-ĭ face cea maĭ mare onoare, Kogălniceanu, trecînd în revistă publicaţiile periodice ale timpuluĭ, amintește astfel de venerabilul patriarh al literaturiĭ, publicisticeĭ și culturiĭ «moldovenești».

[1] Ed. a III-a, 1867; ed. francesă, 1868.

[2] V. și idila *Ţiganiĭ*, — pentru musică —, Iașĭ, 1856.

[3] V. p. 99 din ed. a 3-a. «Acești Mocanĭ, cari aŭ împrumutat numele lor de la Cumanĭ»!

IV. Foaia tinerilor: «Zimbrul».

În Domnia aceasta nouă a luĭ Grigore-Vodă Ghica, om de o cultură aleasă, de o fire simțitoare, capabilă de a înțelege și de a iubi literatura și, în sfîrșit el însușĭ scriitor — în limba francesă — de memoriĭ politice, după ce părăsi tronul, — scriitoriĭ de frunte aĭ Moldoveĭ eraŭ acuma întorșĭ în țară, și eĭ ocupaŭ chiar locurĭ de frunte în viața politică nouă a Principatuluĭ moldovenesc[1]. La 1855 unul dintre dînșiĭ, D. Ralet, primia chiar Ministeriul de Instrucție.

Censura[2] nu încetase, dar ea nu maĭ avea, supt Asachi, caracterul cu totul neînțelegător, vrăjmaș până la cea maĭ copilărească prigonire, din vremea luĭ Mihaĭ Sturza. Era cu putință decĭ a se începe o publicație politică și culturală nouă, care să facă literaturiĭ, une orĭ războinice, totdeauna însuflețite de un ideal în afară de margenile eĭ propriĭ, un loc destul de larg.

Desfăcuțĭ de legăturile pe care, înnainte de 1848 și după această dată, le avuseră cu Asachi reacționarul, închinătorul și servitorul oficialităților ce se urmaŭ pe rînd, tinerii se organisează decĭ deosebĭ, pentru a da Moldoveĭ din 1850 o foaie politică maĭ liberă și îndrăzneață, închinată idealelor liberale care stăpîniaŭ epoca lor. Pe Gusti, pe Melidon, pe Teodor Codrescu, secretariŭ domnesc, autor al uneĭ călătoriĭ la Constantinopol[3], care e interesantă supt raportul istoric, dînd știrĭ complecte despre Turcia nouă, pe alțiĭ, de aceiașĭ voință, îĭ găsim adunațĭ în jurul nouluĭ jurnal «Zimbrul», care-și lua un titlu de mîndră amintire istorică, fără a îndrăzni să poarte, ca foile luĭ Kogălniceanu, unul de aspirație către unitatea românească politică, răzimată pe conștiința unității culturale.

Prospectul foiĭ cu titlul frances adaus, «le Bison», poartă data

1. În Iulie 1850, Negruzzi, Postelnic, luă însă locul luĭ Kogălniceanu ca director al Deppartamentuluĭ Lucrărilor Publice. În 1851 Kogălniceanu reprezinta Moldova la Expoziția din Londra (*Gazeta de Moldavia*, n-l 30). Pentru fabrica luĭ, aceiașĭ, 1854, n-l 22; *Zimbrul* pe 1850, n-l 7, din 24 Iulie.

2. V. R. Rosetti, în «An. Ac. Rom.» pe 1907.

3. *O călătorie la Constantinopoli*, Iași. 1848. E dedicată luĭ Nicolae Vogoridi, vestitul Caimacam anti-unionist: autorul îl întovărășise în călătorie. — A se compara cu M. Haret, *Notiță din o călătorie de la Galați la Atena în anul 1851*; Iași, 1853. O interesantă călătorie prin Moldova, a luĭ Melidon, se dă în «Foiletonul Zimbruluĭ», publicație literară osebită, de care va fi vorba îndată.

de 3 Iulie 1850. Se arată ca scop: «a mulțămi curiositatea publiculuĭ în privirea noutăților din străinătate, cum și a celor din lăuntru, iară, de alta, a trata cîte-odată și despre interesele țerĭ, în atîta cîtu-ĭ îngăduit unuĭ jurnal de a o face.... În materie literară, ne vom sili de a fi cetitoruluĭ folositorĭ și plăcuțĭ.» Tot la două săptămînĭ va ieși «o foaie suplementară cuprinzînd oarecare producție literară saŭ traducere a vre-oarecăreia spunerĭ, aleasă din autoriĭ francesĭ saŭ germanĭ ceĭ maĭ însemnațĭ», — făgăduială care nu se putu îndeplini.

Gîndul redactorilor «Zimbruluĭ» era, decĭ, foarte ambițios. Eĭ credeaŭ să poată face, fără un nume mare, însemnînd talent deosebit și serviciĭ esențiale aduse literaturiĭ, ceia ce făcuse, avînd măcar întăia însușire, Kogălniceanu, sprijinit pe Alecsandri și Negruzzi, în 1840, orĭ Ion Ghica, unit cu ceĭ maĭ însemnațĭ dintre contemporaniĭ săĭ din amîndouă Principatele, la 1844. Gusti și tovarășiĭ săĭ chemară să colaboreze la foiletonul noiĭ publicațiĭ ieșene pe Alecsandri ca și pe Bolintineanu, și fură ascultațĭ de amîndoĭ. Cît valora colaborarea luĭ Bolintineanu, ca poet, pe acest timp, o știm din caracterisarea, dată maĭ sus, a apusuluĭ talentuluĭ săŭ. Alecsandri apare însă supt o față nouă.

De dînsul se daŭ întăiŭ unele piese represintate maĭ de curînd pe scena teatruluĭ din Iașĭ, chemat din noŭ la viață după 1849,—pe cînd Rușiĭ, apoĭ Austriaciĭ, oștenĭ de ocupație, îșĭ aflaŭ distracție prin actoriĭ străinĭ aĭ trupelor în trecere.

«Zimbrul» urmează apoĭ, cu publicarea, începută în «Bucovina», a baladelor populare ale luĭ Alecsandri, și dă pentru întăiașĭ dată studiile poetuluĭ în legătură cu ele. Acestea sînt interesante prin călduroasa prețuire a cînteculuĭ de la țară, prin încercarea de a-l pune în legătură cu viața sătenilor, pe care, măcar în părțile eĭ maĭ colorate și neobișnuite pentru tîrgovețĭ, Alecsandri arată a o cunoaște destul de bine, precum și prin aducerea înnainte a poesieĭ nescrise a altor popoare, al căriĭ studiu, început astfel, n'a fost urmat însă maĭ departe.

Baladele ieșiră și în ediție separată din această bună tipografie nouă a «Zimbruluĭ». Și unele fabule ale poetuluĭ celuĭ maĭ iubit, ca «Zimbrul și Vulpea», «Păsăruica», cu inițiale saŭ semne, apar în foaia tinerilor, ca și «Poetul romantic» al luĭ Mateĭ Millo, prietenul luĭ Alecsandri. «Barcarola siciliană» se

tipăreşte întăiŭ aicĭ. Teatrul luĭ Alecsandri se urmăreşte prin publicarea «Nunţiĭ ţerăneştĭ» şi a farseĭ «Scara Mîţeĭ», a cînteculuĭ «Şoldan Viteazul». De la Ralet vin fabule satirice, cum e «Căluşul» [1], împotriva celor

Ce fac gură cam mare
Păn' capătă un soare,
Păn' ce-ĭ împacĭ cu titlurĭ,
Rangurĭ nemeritate,
Saŭ cu gulere 'nfirate, —

orĭ «Clopotul»; versurile luĭ sînt tot maĭ bune, în scurtimea lor, care le păstrează în minte:

Cocostîrcul spune:
Am simţit căldurĭ,
Am văzut pădurĭ...,

Orĭ:

Ce tot arăţĭ adevărul?
Că se supără boierul...

Din partea luĭ, C. Negruzzi dă traducerea «Femeilor învăţate» ale luĭ Molière [2]. Nu lipsesc poesiile luĭ Sion, în gama şi la înnălţimea obişnuită.

O concentrare literară nu se putu face însă nicĭodată în jurul unor oamenĭ prea tinerĭ, cu prea puţină valoare proprie şi autoritate personală şi cari în politică aveaŭ o atitudine ce nu era pe placul tuturora.

Astfel foaia rămase maĭ mult cu redactoriĭ eĭ obişnuiţĭ: Codrescu vorbeşte despre culegerea de ariĭ româneştĭ a luĭ Henric Erlich [3]. Gusti-şĭ publică poesiile, simple ecourĭ armonioase; Gh. Boian dă traducerĭ.

Une orĭ se reproduce şi cîte ceva din foile ardelene [4] orĭ se înseamnă lucrurĭ privitoare la Bucovina [5], etc.

Codrescu şi Gusti daŭ încă de la 1851 şi un calendar literar al foiĭ lor, cu poesiĭ de Sion, Ralet, V. Alexandrescul [6], N. Voinov, Negulicĭ, Stamati şi traducerĭ din ruseşte.

Cînd, maĭ tîrziŭ, «Foiletonul Zimbruluĭ» ajunse o publicaţie

[1] I, n-l 14.
[2] I, n-l 19.
[3] I, n-le 10 şi urm.
[4] Despre tipografia luĭ Şaguna, I, n-l 22; cf. p. 119, nota.
[5] I, p. 90, nota.
[6] Maĭ tărziŭ Alexandrescu-Urechie; n. în Piatra, la 1834.

deosebită, urmîndu-se un exemplu dat odinioară de Asachi, literatura românească îșĭ aflase acum alte organe de manifestare, de o valoare cu totul superioară.

Alecsandri întemeiè, la Iașĭ, una din aceste reviste; cealaltă apăru cîtva timp la Bucureștĭ supt înrîurirea aceluiașĭ, care ajunsese a domina întreaga lume a scrisuluĭ românesc.

CAPITOLUL III.

Regalitatea literară a luĭ Vasile Alecsandri.

I. Alecsandri şi contemporaniĭ săĭ.

Dintre scriitoriĭ romînĭ maĭ tinerĭ eraŭ mulţĭ cari aveaŭ însuşirĭ superioare acelora ale luĭ Alecsandri. Ca inspiraţie şi putere poetică fără îndoială că Grigore Alexandrescu, un visionar în ceasurile luĭ cele marĭ, îĭ e superior; spiritul caustic al aceluiaşĭ poet, ceva maĭ vechiŭ, nu l-a avut Alecsandri nicĭodată. Donicĭ are maĭ mult simţ al limbiĭ, maĭ multă mlădiere şi familiaritate plăcută; versul luĭ elastic nu chiamă critica prin greşelĭ de ritm orĭ prin forme silite ale graiuluĭ. Boliac, Rosetti aŭ maĭ multe ideĭ şi credinţĭ maĭ puternice. Negruzzi nu împarte cu nimenĭ discreţia elegantă. Cultura luĭ Asachi era nemăsurat maĭ mare şi maĭ adevărată decît a tînăruluĭ laureat prin voinţa naţieĭ. Umorul luĭ Eliad, pe care nu l-a atins nicĭunul dintre contemporanĭ, nu vine nicĭodată pe buzele acestuĭ poet noŭ. Decĭ: nicĭ ideie poetică, nicĭ simţire puternică, nicĭ răsunet al uneĭ vaste culturĭ, nicĭ spirit ales şi, vom adăugi, nicĭ închipuire — care lipseşte, de alminterea, maĭ tuturor scriitorilor noştri din acest timp — nu deosebesc *maĭ ales* pe Alecsandri.

Şi, cu toate acestea, el e, fără îndoială, cel d'intăiŭ scriitor al nostru de pe atuncĭ. Nu numaĭ cel d'intăiŭ poet, ci, cu toate lipsurile uneĭ prose adesea lîncede şi fără acele legăturĭ dibace ce-ĭ daŭ une orĭ o valoare pe care poesia n'o poate ajunge, e cel d'intăiŭ scriitor în toată întregimea înţelesuluĭ. Contemporaniĭ nu se înşelaŭ cînd proclamaŭ aceasta.

Regalitatea literară a luĭ Alecsandri se datoreşte maĭ multor însuşirĭ ale luĭ. Întăiŭ el e maĭ mult decît toţĭ ceĭlalţĭ, scriitor.

Orĭunde se află, orĭcum se înfăţişează mediul ce-l încunjură, el nu părăseşte această calitate de căpetenie a luĭ. Viaţa socială nu-l ameţeşte, cea sentimentală nu-l răpeşte în destul pentru a-l face să-şĭ părăsească scrisul; politica, aşa de năvălitoare în acel timp, cum e totdeauna cînd interesele marĭ ale unuĭ popor sînt în joc şi nimenĭ nu se poate da în lăturĭ de la datoria luĭ, politica nu-l stăpîneşte deplin,—între altele, şi pentru că el era prea superficial ca o credinţă să i se poată înrădăcina adînc în suflet şi pentru că era prea comod ca lupta să-l tîrască în vîrtejul eĭ sălbatec.

Apoĭ, tocmaĭ pentru că personalitatea luĭ nu era hotărîtă în de ajuns, pentru că un sistem de ideĭ nu însufleţia scrisul său, pentru că nu-şĭ recunoştea chemarea de a înnoi, într'un sens care să rămîie neschimbat, — el era maĭ în stare decît orĭcine să urmeze vremea. A fost idilic, sentimental, uşor romantic, satiric, puţin revoluţionar, pe rînd, după cum cerea societatea în mijlocul căreia trăia, nu ca un critic aspru, orĭ ca un îndreptător fără cruţare, orĭ, în sfîrşit, ca un singuratec, mulţămit cu intimitatea bogată şi originală a sufletuluĭ său, ci spre a o represinta, a o îndemna pe cale, a o mîngîia uşor pentru ostenelĭ pe care nu i le impusese el. Iubind pe Alecsandri, această clasă boierească, şi maĭ bună şi maĭ rea decît reputaţia eĭ, se iubia pe sine.

Şi, în sfîrşit, scrisul spornic, uşor al luĭ Alecsandri, care se juca elegant cu versul ce venia totdeauna la chemarea luĭ orĭcît de deasă, nu se mărgenia la un singur domeniu literar. Originalitatea luĭ maĭ ştearsă, puterea luĭ poetică maĭ slabă nu-l legaŭ pe viaţă de un singur gen; fără a fi cel d'intăiŭ în lirică, în epică, în satiră, în fabulă, în descrierea de călătorie, în critică, în teatru, el se întîlnia pe rînd în toate aceste domenĭ, şi, fără să fi inovat în vre unul, el ajunse pe încetul,—prin dispariţia treptată a celor maĭ bătrînĭ, prin desertarea, din oboseală, din dezgust, din lipsă de caracter, a celorlalţĭ, cari nu eraŭ în stare a da un lucru continuŭ, făcut cu stăruinţă, — şi rămase pretutindenĭ în locul întăiŭ.

Iar pentru că într'însul se adunaŭ însuşirile literaturiĭ tinere, pe care ştiuse a le prinde cu o minunată receptivitate, Alecsandri putu transmite uneĭ nouă generaţiĭ de scriitorĭ, nu numaĭ influenţa sa, ci o întreagă tradiţie, în concepţie şi formă.

II. Teatrul-românesc şi Vasile Alecsándri.

A. Împrejurările teatrului românesc.

La 22 Septembre 1848 încă, tot supt Mihaĭ Sturza, Victor Delmary căpătînd direcţia Teatrelor, a celuĭ frances ca şi a celuĭ românesc, trece drepturile sale în ce priveşte pe cel din urmă luĭ Millo şi acesta, anunţînd că le primeşte, aduce aminte «plecarea sa nemărgenită», «patima, aş putea zice, necumpătată pentru arta dramatică, ce mă făcu să mă feresc de toate cele care persoanele de seama mea vînează şi preţuiesc atît de mult [1]».

Încă în 1849 îĭ era îngăduit luĭ Millo a da o represintaţie pentru fugariĭ din Ardeal [2], — după căderea luĭ Mihaĭ Sturza, dar înnainte de «plecarea pe scurtă vreme» a acestuia spre Focşanĭ.

Supt Grigore-Vodă Ghica însă teatrul iea un maĭ mare avînt, de şi se introdusese acum, încă din 1851, şi o censură teatrală şi Asachi avea grija ca piesele ce se vor represinta să nu maĭ provoace «întărtarea patimilor, care pot aduce desprețuire a uneĭ clase a soţietăţiĭ» [3].

Vechile localisărĭ ale luĭ E. Filipescu, D. Miclescu [4], Rusu [5], Copcea [6] traducerile luĭ Negruzzi [7] şi Apostoleanu [8], a luĭ I. Poni (†1854) [9], dispar odată cu conducerea beizadeleĭ N. Suţu. Pentru acest Teatru totuşĭ C. Negruzzi maĭ prelucrează *Carantina*.

«Repertoriul Naţional» cuprinde însă aproape numaĭ vodevile înjghebate în pripă după cele francese, «Marchisa de Carabà», «Marco Paparela», «Mesina», şi altele de aceiaşĭ valoare. Pentru acest teatru fac însă traducerĭ un A. Vasiliu, un D. Anto-

[1] *Albina* pe 1849, n-l 78.

[2] *Ibid.*, n-l 35.

[3] *Gazeta de Moldova* pe 1851: decret din 22 Ianuar.

[4] Cu *Ionică dragu' mameĭ şi Fata Cojocaruluĭ*, 1846.

[5] Cu *Băcălia ambiţioasă*, scene de haiducĭ cu tendinţe oarecum revoluţionare, 1845; cf. *Opere*, ed. Haneş, p. 3 şi urm.

[6] *Tribunalul femeilor*, 1846.

[7] *Les femmes savantes, Vicontele de Létorière*, 1847.

[8] *Bărbierul de Sevilla*, 1847.

[9] *Don Cesar de Bazan*. Biografia luĭ, de T. Burada, în *Enciclopedia Romînă*, III, p. 639.

niu [1] Millo scrie în versurĭ proaste şi — s'o spunem — fără nicĭun haz «Un poet romantic» (1850) şi «Tuzu Calicu'» [2], «Baba Hîrca», foarte populară un timp, maĭ ales prin superiorul joc al autoruluĭ-actor şi prin scenele de moravurĭ ţigăneştĭ [3], «Nişcorescu», altă piesă adesea cerută, «Însurăţeiĭ»: se găseşte chiar cîte unul care cearcă a-l pune ca scriitor în paralelă cu Alecsandri însuşĭ [4]. În Iulie 1851, Millo opria pe Halepliu, Apostolu şi Evolschi de a-ĭ juca la Bucureştĭ piesele: *Baba Hîrca, Nişcorescu* saŭ «Izvodul Fruntaşilor» şi «Ţeraniĭ saŭ Însurăţeiĭ», pe care nu le-ar putea represinta eĭ, fără «mijloacele morale şi materiale ce trebuie» [5]. El preface şi piesa *Luiseta* [6].

Marele actor lipsi şi în 1851, toată vara, fiind dus la Bucureştĭ [7]. Dar la 1852, îndată după deschiderea nouluĭ Teatru, cel maĭ chemat pentru a conduce represintaţiile româneştĭ, C. Caragiale, căpătă privilegiul lor pe treĭ anĭ, începînd de la 1-iŭ Iulie, «rămîind» spune actul oficial, «acum a mulţămi publicul şi a-l trage a veni cu plăcere la represintaţiile româneştĭ». Avea să dea pe lună măcar două «piese nouă» în cel d'intăiŭ an şi apoĭ cîte treĭ, cuprinzînd dramă, comedie, comedie de caracter, farsă şi vodevil, în costume care să n'aibă nimic anacronic; represintaţiile de vară, în provincie orĭ «peste hotar», nu se îngăduie fără deslegare specială [8]. În Februar 1853 Halepliu cerea voie să facă «o şcoală teatrală», jucînd la Teatrul Vechiŭ de douăsprezece orĭ pe lună, spre «a da un zbor maĭ intins progresuluĭ

[1] *Zimbrul*, I, no. 15.

[2] *Ibid.*, I, p. 160, nota.

[3] O critică a «Hîrceĭ», în *Albina* pe 1849, nr. 8: «Piesa nu se înseamnă prin ţesătura intrigeĭ, ci prin tablourile pitoreştĭ, copiate după natură, prin costumurile naţionale, chiar ţigăneştĭ... Magica prefacere din un înnalt personagiu atît de răpede, incît nicĭ adevărata Hîrca nu putea face maĭ bine asemenea operaţiĭ... Prin alusiĭ [Hîrca], lovia în modele şi deşertăciunile uneĭ clase care prin forme, iar nu prin sentimente, voiesc a se deosebi». În legătură cu portul, această preţioasă informaţie: «Ciobotele aŭ împresurat la sătenĭ opincile, precum fusta şi rochiile încep a înteri pe la fete catrinţele cele clasice». Cf. pentru «teatrul de foc colorat», n-l 21.—Pentru jocul luĭ Millo, v. şi *Buk. deutsche Zeitung*, 1854, pp. 32, 44.

[4] *Zimbrul*, I, n-l 42.

[5] Petiţia luĭ e reprodusă în *Viaţa şi Domnia luĭ Ştirbeĭ*, II, p. 126.

[6] *Buk. deutsche Zeitung*, 1854, p. 44.

[7] *Gazeta de Moldavia*, 1854, n-le 45 şi 83.

[8] *Viaţa şi Domnia luĭ Ştirbeĭ*, II, p. 127 şi urm.

arteĭ dramatice»[1]. Resoluţia Domnuluĭ păstră însă monopolul luĭ Caragiale; ea sună aşa: «Noĭ n'avem încă elemente pentru un teatru, şi, cînd abia am încropit trebuinţa unuia, am fi într'o adevărată rătăcire a deschide maĭ multe, cu ruinarea şi celuĭ ce abia păşeşte spre a sa înfiinţare»[2]. Iar la cererea luĭ Teodorini de a începe teatru în Craiova Ştirbeĭ-Vodă răspunde în aceste cuvinte: «Dacă este public doritor, dacă este local de teatru, dacă directorul dă chizăşuire destoinică de paza întru toate a buneĭ orînduielĭ şi depărtarea împunsăturilor ce aŭ urmat acolo în anul trecut, poate a se da voie, iar piese se vor represinta care vor fi cercetate şi autorisate de comitetul teatral de aicĭ»[3].

Din repertoriul luĭ Caragiale face parte «Nunta ţerănească» a luĭ Alecsandri, «Angelo», prelucrare de Negruzzi, piese de Millo, «Mănăstirea Castro», tradusă de I. Nacu[4], «Robert, şeful banditilor»[5].

În acest timp, la 1852, o companie de operă italiană dădea represintaţiĭ la Iaşĭ, şi Asachi o saluta cu un imn inspirat:

Nicĭ a' timpuluĭ furtune, nicĭ a barbarilor fiere
Aŭ putut stîrpi vr'odată dafinul cel înverzit

«Simfoniĭ instrumentale»[6] distraŭ publicul obişnuit, în grădina Teatruluĭ[7]. Teatrul românesc însă lipsia mult timp, şi uniĭ se temeaŭ să nu i se fi înnecat cheile în Dîmboviţa[8].

Millo se întoarse în Bucureştĭ în 1853, pentru începerea represintaţiilor în Noul Teatru, cu Costachi Caragiale şi Nini Valéry[9].

[1] *Ibid.*, p. 128 şi urm.
[2] *Ibid.*, p. 130; cf. Olănescu, II, partea I, pp. 143-4.
[3] *Viaţa şi Domnia luĭ Ştirbeĭ*, II, p. 131.
[4] *Buk. deutsche Zeitung*, 1854, p. 45.
[5] *Ibid.*, p. 65.
[6] Cervati începuse un Institut Filarmonic; *Gazeta de Moldavia*, 1851, n-l 66.
[7] Aceiaşĭ, pe 1852, n-l 56.
[8] *Ibid.*, n-l 100, şi 1851, p. 100.
[9] Aicĭ, la Bucureştĭ, era teatru german în Sala Slătineanu, concerte la Liedertafel, teatru frances şi operă italiană; *Viaţa şi Domnia luĭ Ştirbeĭ*, II, pp. 20-1. — Despre deschiderea stagiuniĭ teatrale în Bucureştĭ la 1853, v. *Vestitorul*, n-l 7. La 1854, Bucureşteniĭ ascultă trupa de operă a luĭ Wiest — aceiaşĭ foaie, no. 74 — orĭ «soţietatea nemţească de amatorĭ cîntăreţĭ», *ibid.*, no. 74. — Pentru teatrul bucureştean în 1854 şi actriţa Nini Valéry, «fortwährend der Haupt-Magnet», *Bukarester deutsche Zeitung* pe 1854, p. 12.—Pentru o represintaţie a luĭ «Şeiloc Evreul saŭ învoiala de sînge, dramă în 4 acturĭ de d d'Alboaz», *ibid.*, p. 29.

La 1-iŭ Iulie 1855 Caragiale îşĭ isprăveşte în sfîrşit, după aproape treĭsprezece anĭ de muncă, contractul, şi teatrul bucureştean e luat de Millo şi un anume Paraschivescu [1].

La 18 Decembre din acelaşĭ an, în sfîrşit, Teatrul din Iaşĭ se redeschide cu un alt imn al luĭ Asachi, pe care acesta-l şi publică în Calendarul săŭ din anul următor.

B. Cantonetele luĭ Alecsandri.

Partea cea maĭ însemnată în ce priveşte înzestrarea acestuĭ teatru schimbător, cînd la Iaşĭ, cînd la Bucureştĭ, şi tulburat de împrejurările politice, o are, orĭ de se găseşte în ţară, orĭ de-şĭ trimete din locurĭ depărtate colaborarea, Alecsandri, ale căruĭ scrierĭ singure aŭ rămas din întregul repertoriu al acelor anĭ.

«Repertoriul» luĭ Alecsandri, «Teatru Românesc», iese la 1852, întovărăşit de o scurtă prefaţă, în care poetul nu reclamă pentru piesele sale o mare valoare eternă, ci insistă asupra faptuluĭ că prin ele s'a izbutit numaĭ a se umplea scena unuĭ teatru începător cu lucrărĭ care eraŭ potrivite şi cu puterea de artă a actorilor şi cu puterea de înţelegere a spectatorilor: «Maĭ toate din piesele aice adunate aŭ fost compuse în potrivire cu puterile artiştilor începătorĭ pe scena românească» [2].

Versul iute, foarte musical, cu o rimă uşoară de recunoscut, al luĭ Alecsandri, ca şi talentul luĭ de a prinde ridiculul superficial în toate situaţiile, îl făceaŭ potrivit pentru a preface în «cantonete» după moda francesă înfăţişările vieţiĭ contemporane. În noua oştire care umplea de mîndrie pe atîţia din contemporaniĭ săĭ, el vede pe *Şoldan Viteazul*, ţeranul nedeprins cu uniforma şi cu «muştrul» muscălesc, «soldat de oaste nouă», care vine «d'incolo de la Breazul» ca să puie coiful în cap şi puşca pe umăr, «mondirul» pe trup şi «cîlţiĭ la chimir» şi să înţepenească la comanda: «stăĭ smirna, ţopîrlane». Maĭ tîrziŭ a venit la rînd «Mama Angheluşa», baba lecuitoare, cu

[1] V. *Teatrul Naţional în Ţara-Românească* de C. Caragiale, dedicată publiculuĭ romîn; Bucureştĭ, 1888; p. 45-7; cf. pp. 38-9.— Pentru începutul representaţiilor în Teatrul cel vechiŭ, la 1853, *Gazeta de Moldavia*, 1853, n-l 94.

[2] Cf. şi *Gazeta de Moldavia*, 1852, n-l 64, cu o privire de Asachi asupra teatruluĭ ieşean. — Pentru representaţiĭ la Bacăŭ în 1852, cu «Piatra din casă», «Nunta ţerănească», «Creditoriĭ» şi piese de Millo, «Doĭ ţeranĭ şi cincĭ cîrlanĭ», «Baba Hîrca», v. *ibid.*, n-l 46.

«descîntecĭ miĭ», «farmece de iubire» şi «drăciĭ», care-şĭ înşiră leacurile de dragoste pentru boierĭ marĭ ca şi pentru «voiniceiĭ» ce capătă de la măiestria eĭ «dor nebun». În forma unuĭ monolog e un întreg articol despre vrăjĭ, luate 'n rîs de acel care le înşiră prin graiul pripit al «doftoroaiĭ», care maĭ ştie să facă şi dulceţile orĭ cozonaciĭ familieĭ; medicina «doctoruluĭ Flaimuc» — «la tot unu' dat cîte un feleşan mare» — îşĭ are şi ea partea de satiră puţin răutăcioasă. Cu «aĭ veĭ, ţibi, ţibi cheţel», orĭ «chine pintenog», întră în scenă «Herşcu boccengiul», Evreul îndoit de spate, cu ochiĭ plîngătorĭ şi vorba iute, care poartă din casă 'n casă marfă ieftenă — «de Paris» totdeauna — pentru cocoanele ce nu prea aŭ voie să umble prin tîrg; în răpedea înfăţişare a articolelor sale, el are vreme să adauge alusiĭ la moravurile timpuluĭ şi la păcatele din orĭce vreme ale omeniriĭ, să spuie «chiţĭ aŭ maĭ perit» din naţia luĭ în grozavul Codru al Herţeĭ şi să se înduioşeze la gîndul balabusteĭ «cu faţa de ghermesit de Lipschi», căreia-ĭ cîntă şi un cîntec care multă vreme a făcut să rîdă pe înnaintaşiĭ noştri [1].

Canţonetele acestea plăceaŭ foarte mult, şi *Şoldan Viteazul* fu represintat în 1851 la Focşanĭ, în «marea magazie de sare», cu musica «unor boierĭ diletanţĭ» de un actor al trupeĭ moldoveneştĭ, alcătuită din Poni, Luchian, Gabriela, care mergea la Bucureştĭ; parte din spectatorĭ, nemaĭ încăpînd, priviaŭ din «umbra teilor». Pentru un iermilic se putu vedea şi Millo în rolul luĭ chir Gaetanis [2].

Genul acesta ajungînd la modă, se daŭ imitaţiĭ aşa de anoste ca ale luĭ I. Caragiale în *Cometul saŭ astronomul voiajor*, «cînticel comic, spus şi executat» de el:

Acum vă las eŭ sănătoşĭ,
Domnilor mieĭ bucureştenĭ:
Mă duc degrab la Moldovenĭ,
Să beaŭ şi vin din Botuşenĭ [3].

[1] V. şi *Potpuri literar*, de V. Alecsandri şi M. Millo; 1854. Cuprinde: «Poetul romantic», «Şoldan Viteazul», «Mama Angheluşa», «Herşcu Boccengiul» şi deosebite scene. — *Repertoriul dramatic* din 1852, I, are, pe lîngă «Angheluşa», datată 1850, şi «Herşcu», arătat ca din 1851, piesele de care a fost vorba maĭ sus. — Alte piese şi monoloage se adaug apoĭ, întipărite de un pronunţat spirit politic, în *Repertoriul dramatic* din 1863.

[2] *Gazeta de Moldavia*, 1851, n-l 45.

[3] El juca şi în «Iorgu de la Sadagura».

C. Nouă piese de moravurĭ ale luĭ Alecsandri.

Dar încă din 1850 «Zimbrul» tipărește în foileton o nouă piesă originală a luĭ Alecsandri.

Cu un spirit cam grosolan într'o farsă cu subiectul simplu, — o pîcîleală a vînătoruluĭ de iubirĭ rurale —, «Scara Mîțeĭ»[1] are amestecate în prosa eĭ versurĭ idilice:

Păsărèle mult iubite,
Cît sînteți de fericite!
În al vostru dulce traiŭ,
Voĭ iubiți, iubiți în pace...

Pentru a-șĭ năcăji iubita, Ghiță Făurin se face a fi amorezat aiurea, ba însurat chiar, și aduce la curtea de țară a verișoareĭ care trebuie biruită prin gelosie o fată de țară, prefăcută în cocoană, fată peste măsură de bucuroasă să mînînce la masa boierească «borș cu perișoare, alivencĭ și învîrtită», dar nu să-șĭ schimbe bucuros pe Marinul eĭ cu acest coconaș glumeț. Tipurĭ de *subrete* și *valeți*, cari ascultă, află, amenință cu pîra, aruncă glume care pun pe gîndurĭ și, ducînd pănă la capăt un rol de spiritual Figaro, se fac plătiți pentru a tăcea, vin de-a dreptul, prin traducere, prelucrare saŭ simplă imitație, din teatrul frances ușor al veaculuĭ al XVIII-lea, care se potrivia foarte bine pentru societatea noastră din această vreme de prefacere. În obișnuitul ton sentimental se cîntă pacea, fericirea țeranilor, șerbilor poeticĭ cari vin la frumoasa lor stăpînă,

— Grădinarĭ, păstorĭ țeranĭ —,

cu «micile lor odoare», în care «pere» rimează cu «miere», «mure» cu «pădure», «mioare» cu «serbătoare» și «puiŭ de găină» cu «florile de grădină». La sfîrșit biruiește, de sigur, nu glumețul cu falsa nevastă, care se gîndește tot la grădinarul eĭ, ci curtesanul serios, presidentul de tribunal, care a știut să urce maĭ răpede «scara mîțeĭ» ce duce la fericire.

E însă multă vioiciune în această farsă pastorală pentru boierime, cu puțină șagă într'însa, și nu lipsește nicĭ ușoara satiră a luxuluĭ care trebuia să distrugă pe încetul această primitoare, veselă, spirituală, dar ușuratecă lume a boierilor, cocoanelor și coconițelor:

[1] În «Zimbrul», I, n-le 35 și urm.

Ca să fiĭ cocoană mare
Şi să placĭ la cavalerĭ.
E destul să fiĭ în stare
De-a toca zece averĭ :
Pe cordeluţe,
Pe capeluţe,
Pe danteluţe
Şi pe brăţele
Şi pe inele
Şi pe mantele
. . . . . .
Şi pe manşonurĭ
Şi pe bulionurĭ
De la Paris
. . . . . .
Într'un salon
Să trecĭ măreaţă,
Cu gura creaţă
Şi îndrăzneaţă
Lîngă femeĭ.

Şi bucăţĭ de adevărată, duioasă poesie se întîmpină, ca în aceste versurĭ, printre cele maĭ bune ale luĭ Alecsandri :

Femeia-ĭ ca apa ce curge la soare,
Şi, până te 'nneacă, te-atrage mereŭ,
Ca pasărea mică, ce-ĭ gata să zboare....

Craiŭ Noŭ, din 1851, e în legătură cu poesia care poartă acest nume şi cu datina care făcea pe fetele de la ţară să-şĭ întrebe ursita, la razele limpezĭ ale secerĭĭ de lună. Din casa unuĭ ispravnic de modă veche, fricos şi ridicul, bun de încuiat în casă, de înşelat şi de jăfuit, fuge nepoata cu alesul eĭ, cu privire la care n'a întrebat şi pe unchiŭ. Cu jandarmiĭ după dînsul, boierul jignit caută prin pădurĭ, nu atît pe hoţul adevărat, al feteĭ celeĭ frumoase, cît pe acela, închipuit, al uneĭ marĭ sume de banĭ, cu care i-a pornit de fapt feciorul adoptiv. Fetele satuluĭ vecin ascund între ele pe fugarĭ. În scene de operă comică, sămănate cu declamaţiĭ sentimentale, în care e vorba de iubirea «Romîncuţeĭ», de «arma iubită pentru ţara slăvită», pe care armă o poartă aceştĭ jandarmĭ noĭ, trec tipurĭ care nicĭ nu sînt schiţate, fie chiar şi acela al isteţuluĭ moş Corbu Cimpoierul.

Prelucrată după «Le tigre de Bengale», a obscurilor autorĭ de farse distractive Ed. Brisebare şi Marc-Michel, *Chir Zuliaridi*, povestea unuĭ gelos nenorocit, care trece de la cele maĭ marĭ furiĭ la desăvîrşita iertare, după o înşelare nu maĭ puţin desăvîrşită, are meritul mare de a înlocui tipul nedefinit al gelosuluĭ printr'un Grec din Brăila, căpitan de vapor, care, în graiul cel maĭ bine imitat, de unul care trăise între Grecĭ şi învăţase de la dînşiĭ destulă grecească pentru a smălta cu expresiĭ naturale şi vioaie o românească stricată, reproduce şi psihologia de exageraţie sentimentală, de aprindere subită, de frică şi de

căinţă a neamuluĭ. «Cu scufia în cap, cu lumînarea în mînă şi cu iataganul în dinţĭ», ba chiar cu «şuşaneaua cea de-o prăjină», chinuitul eroŭ face de strajă noaptea întreagă, în jurul Afroditeĭ luĭ. Şi logodnica sclivisituluĭ vecin din faţă, ajuns fără voia luĭ eroŭ de intrigă amoroasă până la descurcarea finală, «Madam Flaimuc» Nemţoaica, vînzătoare «de bastoane şi corteluri» pe la bîlciurĭ, e dibaciŭ schiţată în treacăt.

«Doĭ morţĭ viĭ», după «L'homme blasé», a luĭ Duvert şi Lausanne, are un dialog deosebit de viŭ. Dacă Hagi-Flutur orĭ poetul Acrostihescu, zis «Odabaşa» pentru că geniul săŭ pletos, eminamente solemn, fabrică maĭ ales ode, şi chiar eroul Ghiftuiŭ aŭ numaĭ un caracter general omenesc, cu defectele şi ridiculele lor, — Lipoveanul Egor, fost birjar de lux cu doĭ caĭ vestiţĭ cari speriaŭ Jidaniĭ, dar om aşa de bun, încît îl înşeală toţĭ moflujiĭ şi toate actriţele, făcîndu-l chiar să li împrumute banĭ, şi ajuns la urmă negustor de «harbujĭ şi peşte sărat» la Tîrgu-Frumos, făcînd apoĭ şi fierărie şi dregînd grilajurile de la curţile boiereştĭ din apropiere, e un tip desemnat, şi bine desemnat, după original, a căruĭ vorbă hazlie o întîmpinĭ totdeauna cu plăcere.

In sfîrşit, «Un salon din Iaşĭ» e scris maĭ mult în vederea publiculuĭ de dame care frecventa asemenea saloane de petrecere uşoară şi, de sigur, şi în vederea unor anumite persoane faţă de care poetul avea anumite sentimente şi intenţiĭ. De alminterea astfel aŭ judecat şi cetitoriĭ, aşa că Alecsandri a fost silit la declaraţia formală că «Rochia de catifea», «Rochia de crep», «d. D.», apoĭ soţul uneia din zisele... «rochiĭ» şi «aghiotantul»-«verişor» care curteneşte pe aceiaşĭ, nu sînt de loc «portreturĭ adevărate a' unor persoane din societate». Şi, în continuarea scenelor elegante, Alecsandri face pe una din doamne să cînte «Mărgărita» închinată iubiriĭ sale şi să tălmăcească rostul real pe care l-ar putea avea poesia către «o floare». Şi «Adio» se cîntă, de însuşĭ «d. X.», autorul, «pe o melodie plină de lacrămĭ». Această schiţă de moravurĭ «fine» nu era menită pentru teatru, ci pentru cetire, şi de sigur maĭ ales pentru cetirea acelora pe cari, cu toate protestările ironice, ea îĭ privia.

D. «Cucoana Chiriţa».

Cu mult maĭ mare însemnătate are, nu din punctul de vedere al intrigeĭ, care rămîne totdeauna uşoară, fără ca publicul, doritor de teatru şi setos de a recunoaşte tipurĭ actuale şi de a prinde alusiĭ politice, să se dezguste pentru aceasta de teatrul luĭ Alecsandri, ci din acela al adevăruluĭ persoanelor şi acţiunilor înfăţişate, ceia ce — nu va tăgădui nimenĭ — cere totuşĭ artă, «Cucoana Chiriţa». Se poate ca odată marele talent comic al luĭ Millo să fi crescut interesul pentru această piesă, dar şi fără dînsul ea îşĭ păstrează până astăzĭ însemnătatea.

Se pare că Alecsandri voià să dea o trilogie, înfăţişînd în treĭ comediĭ de proporţiĭ restrînse pe provinciala din Moldova acasă la dînsa, în Capitala ţeriĭ şi în străinătate. Avem «Chiriţa în Iaşĭ» şi «Chiriţa în provincie»; a treia parte a satireĭ sociale lipseşte.

De provincialĭ şi provinciale rîdeaŭ de mult romanticiĭ noştri; şi e de observat că aceste glume, care nu sînt lipsite cu totul de răutate, se întîlnesc numaĭ în Moldova, pe cînd scriitoriĭ munteni, cari nu s'aŭ încercat, de altfel, decît foarte rar în acest gen, nu s'aŭ gîndit nicĭodată a înfăţişa pentru distracţia Bucureştenilor, gata să rîdă, stîngăcia şi zăpăceala persoanelor de modă maĭ veche venite din Urlaţĭ orĭ din Slobozia. De atîtea orĭ, de creioane deosebite, am întîlnit răpedea caricatură a Moldoveanuluĭ şi Moldovenceĭ din provincie.

Maĭ ales însă a celuĭ d'intăiŭ. Provincialeĭ i se fac maĭ tîrziŭ onorurile. Ea merita tot aşa de puţin ca şi provincialul această execuţie: deosebirea dintre Iaşĭ şi celelalte oraşe şi orăşele nu era aşa de mare şi, maĭ ales, în aceste centre maĭ micĭ se păstraŭ averĭ folositoare ţeriĭ, pe cînd altele se risipiaŭ cu ajutorul furnisorilor francesĭ şi nemţĭ, al birjarilor ruşĭ şi al misiţilor şi cămătarilor evreĭ în petrecerĭ, şi chiar fără adevărate petrecerĭ, prin neglijenţa uneĭ vieţe răŭ chibzuite şi lipsite de socoteală, la Iaşĭ. În vechĭ cuiburĭ uitate, ca Hîrlăul, era evlavie, pe cînd Ieşeniĭ din elita occidentalisată se mîndriaŭ cu părăsirea credinţeĭ şi chiar insultarea eĭ la orĭce prilej; acolo era spirit de

familie, pe cînd «bonjuriĭ», elegantele doamne şi domnişoarele spirituale crescute în pensioane unde nu se învaţă româneşte pentru că nu ştie nicĭ «madama», nu voiaŭ să ştie de respectul datorit bătrînilor şi de îngrijirile pe care copiiĭ trebuie să le primească de la părinţiĭ lor, şi nu de la simbriaşĭ; acolo era gospodărie spornică, muncă modestă, dar neîntreruptă, era pietatea faţă de trecut, din care odrăsleşte maĭ puternică viaţa viitoruluĭ.

Dar tocmaĭ de aceia tineriĭ nu iubiaŭ provincia. Aicĭ se adăpostiseră vremile pe care eĭ voiaŭ să le acopere cu ţernă multă şi să le pecetluiască pentru totdeauna cu o piatră grea. Cel puţin aceia dintre tinerĭ cari, prin firea lor, — de şi poeţĭ, ceia ce, în sensul cel maĭ înnalt, nu înseamnă altceva decît înţelegător al tuturor simţirilor omeneştĭ —, nu puteaŭ înţelege rosturile vieţiĭ ce se ducea şi comoara de tradiţiĭ folositoare ce se putea smulge ruinelor ce se îngrămădiaŭ.

Din toată provincia, care-ĭ dăduse şi luĭ doar, în «Iorgu de la Sadagura», simpatice tipurĭ de bătrînĭ cari ştiŭ să iubească, să se jertfească pentru aceia pe cari-ĭ iubesc şi să li ierte greşelile ce jignesc maĭ mult, Alecsandri alese pe «Chiriţa».

Ea nu e provinciala care ţine să rămîie astfel, care nu se gîndeşte că s'ar putea preface. Aşa ar fi maĭ curînd soţul eĭ, Bîrzoiŭ ot Bîrzoienĭ, Ban de-aĭ Arhontologieĭ, care ceteşte cronicele, caută în toate ceia ce e temeinic, nu despreţuieşte şi nu îndrăgeşte pe om după haină, maniere şi altă înfăţişare, şi e mulţămit «la locul luĭ», între aĭ luĭ, asupra slăbiciunilor cărora trece cu vederea, de şi înţelepciunea-ĭ bătrînească poate să le judece. Că rîde cineva de dînsul cînd întră fără îndeplinirea formelor obişnuite într'un salon cu «candelabre» şi «limonadă», unde se joacă danţurĭ nouă şi se aruncă averĭ la noul joc de cărţĭ, puţin îĭ pasă: a venit să-şĭ aducă familia acasă. Păcat numaĭ că această simpatică figură care apare la sfîrşitul «Chiriţeĭ în Iaşĭ» se schimbă în a doua piesă, «Chiriţa în provincie», care ar fi trebuit să preceadă pe cealaltă, şi că Bîrzoiŭ cel iniţiat în «letopiseţe», părintele de familie care ştie porunci şi îndeplini însuşĭ poruncile, în ciuda lumiĭ nouă, ajunge o unealtă a ridiculeĭ neveste ambiţioase, care-l mînă la o isprăvnicie pe care n'o poate ţinea cu demnitate şi pricepere şi pe care nu înţelege că trebuie s'o ţie cu cinste, fără a primi căpăţînile de zahăr ale Jidanilor *săĭ* şi fără a vinde de nenu-

mărate orĭ, prin aprodul săŭ, pentru carboanţe nouă, acelaşĭ curcan, pe care-l şi cere de la început ca să-ĭ fie plocon din partea jăluitorilor ce n'aŭ adus nimic de acasă.

Chiriţa însăşĭ n'a învăţat la «pansion» şi n'a avut măcar guvernantă. Ce-a trebuit să înveţe de la mamă-sa, de sigur o femeie foarte cum se cade, a căutat să uite. Face totuşĭ gospodărie bună, dar numaĭ pe vreme de oposiţie, cînd nu se recunosc meritele uneĭ familiĭ «patriote», care la 1848 a pierdut o măsea şi a tremurat de frigurĭ. Are două fete, de care publicul va fi rîzînd maĭ puţin decît a vrut autorul, fete sănătoase şi smerite de la ţară, pe care mama le-a învăţat franţuzeşte şi «ghitarda» prin vre-o guvernantă pe care n'o vedem, dar care nu sar în gîtul nimănuĭ, nu se amestecă în vorbă nepoftite, nu aruncă necuviinţe asupra persoanelor ce nu sînt de vîrsta lor şi nu cred că prin cîţĭva anĭ de învăţătură pe de rost la «pansion» aŭ căpătat dreptul de a privi, la cinsprezece anĭ, de sus o întreagă societate ale căriĭ ridicule le poate descoperi şi un ochiŭ de copil, fără ca de aicĭ să resulte vre-un drept la batjocură. Mult maĭ puţin simpatică e, de sigur, acea Luluţă care rîde de franţuzeasca pocită a mătuşă-sa, face sprincene şi buze roşiĭ la bustul de carton de lîngă toaleta aceleiaşĭ, iar, maĭ tîrziŭ, dezmiardă pisicĭ şi are nevricale, adevărate şi prefăcute, pentru a-şĭ căpăta de soţ vărul iubit, Leonaş, care-şĭ pregăteşte terenul bătîndu-şĭ joc de cochetăria bătrîneĭ Chiriţe.

Chiriţa nu vrea să mărite fetele la ţară; răzeşiĭ vecinĭ o dezgustă prin numele ca şi prin apucăturile lor. «Cîşlegile», carnavalul îl va face, decĭ, la Iaşĭ, pentru a prinde ginerĭ de modă. Încarcă decĭ lăzĭ şi cutiĭ în vechea trăsură galbenă, de bejeniĭ, pune feciorul în capră şi Ţiganca de casă, menită a face şi a suferi toate, lîngă dînsul, şi pleacă la Iaşĭ cu fetele, care aŭ ordin «să se ţie drept şi să zîmbeascà nurliŭ», «să facă tali frumos», «să meargă pupuièle tot pe vîrful scarpilor», la cea d'intăiŭ înfăţişare a soţuluĭ vînat, şi să-şĭ ţie nasurile, prea roşiĭ, în apă rece înnainte de a intra în societate. În fund lîngă maică-sa stă nesuferitul băieţel răŭ crescut, Guliţă, care răspunde părinţilor, porecleşte pe Ţigancă, ameninţă pe fecior cu bătaia, îşĭ bate joc de surorĭ, «ţiţacele», se supără de glume, cere să fumeze şi pune pe Chiriţa să-ĭ cumpere «minaveta», de mult făgăduită — el o spune —, pentru a chinui cu «musica» sa o casă în-

treagă şi a mînca palme numaĭ în clipa celeĭ maĭ marĭ desperărĭ din partea mameĭ care-şĭ iubeşte nepreţuitul moştenitor.

În Păcurarĭ, puţin după trecerea barierei, a «rohatceĭ», trăsura se înnomoleşte în omăt. E cea maĭ izbutită scenă, cu slujitorul surd şi incult, «guleratul cu săbiuţă», care ţine cum dă Dumnezeŭ «catastiful», «scriind cocoanele ca şi marfa de băcălie, braşovenie saŭ lipscănie», cu surugiul care îndeamnă caiĭ luĭ în tot felul: «hi, hi, hi, hi, copiĭ... Nu mă lăsaţĭ... Hi, hi, hi, tătucă... Hi, hi, mînca-v'ar lupiĭ... Hi, Iudă... Hi, hi, jupitule... Iaca mă, or să mă lese 'n troian... Hi, hi, da' hi, — lua-v'ar dalacul... Prohodi-v'ar cioarele... Hi, hi odată, copiĭ, cu toţiĭ... Hi, lăsa-v'aţĭ oasele cioarelor şi pielea vameşuluĭ... Hi, hi, zvînta-v'ar vîntul şi v'aş vinde pastrama», pentru ca, la urmă, liniştit că nu se poate merge, să între în cea d'intăiŭ cîrciumă pentru a se încălzi, aşteptînd poate topirea zăpeziĭ. Şi cîntecul îşĭ bate joc de lipsurile vestiteĭ «poşte»:

Ba nu-s propele,
Nicĭ căpeţele,
Ba şreangu-ĭ putred, de ars în foc...

Iată Ţiganca învălită «într'o cergă zdrenţăroasă», păzind după plecarea boierilor «cutia cu bonete». Iată Chiriţa desnădăjduită, alergînd în toate părţile, împiedecîndu-se, căzînd pe ghiaţă, cu fetele ascultătoare după dînsa, pe cînd Guliţă, bucuros de libertatea căpătată o clipă, se dă de-a săniuţa, ieşind din blănurile părinteştĭ, din «contăşul babacăĭ», şi primejduind o viaţă aşa de scumpă tuturora. Iată Neamţul cu minaveta, care-şĭ plînge cîntecul îndată ce a trecut de stîlpul barierei şi, maĭ ales, iată ceĭ doĭ pungaşĭ de modă şi de lux, cartoforĭ cu cărţĭ măsluite, unul Moldovean, altul Muntean, fiecare cu graiul şi cu psihologia luĭ, cari vin să-şĭ cerce norocul la Iaşĭ şi pun ochiul de la început pe cele două fete frumoase, voinice şi cu banĭ ale uneĭ mame cu îngrijire, care duce 'n «besacteaua» eĭ de drum, lîngă văpseaua de păr pe care o administrează însăşĭ mîna delicată a luĭ Guliţă, foile de zestre ale odraslelor eĭ.

Bondicĭ şi Pungescu sînt candidaţiĭ favoriţĭ aĭ Chiriţeĭ; unul represintă Iaşul petrecerilor înjosite; cellalt aceiaşĭ lume din Bucureştĭ, pe care-l cîntă ca un «tîrg vestit»:

Pentru boscărie,
Pentru stosărie,
Matrapazlărie
Şi ruşfetărie,
Pentru coţcărie
Şi potlogărie.

Amîndoĭ sînt oamenĭ în stare a face faţă orĭcărĭĭ situaţiĭ şi după o palmă la joc de cărţĭ Bucureşteanul va şti să strige: «Cine a datără o palmă, cine a primitără o palmă?».

Piesa înfăţişează, înnainte şi după peţirea fetelor luĭ Bîrzoiŭ, de către aceştĭ falşĭ boierĭ, cari sînt prinşĭ, la urmă, înşelînd la cărţĭ şi daţĭ pe mîna Agieĭ, — toaleta provincialeĭ, «cu gavanoşèle de dresurĭ şi păişoare de tăcut sprincenele», convorbirea eĭ cu o rudă din Iaşĭ, iniţiată în tainele civilisaţieĭ de salon, şi un bal din acelea în care triumfă la lumina candelabrelor şi trichelelor, în sunetul ariilor apusene, spiritul cel noŭ, care copleşeşte lipsa de creştere şi de simţ a Chiriţeĭ până în clipa cînd, uluită de arestarea viitorilor ginerĭ, tîrîtă spre trăsura de drum de către soţul eĭ, venit anume pentru a-ĭ încheia tristele aventurĭ în Iaşĭ, ea dispare, cu rochia-ĭ de catifea roşie şi «turlubanul cel cu pene stacojiĭ», rugîndu-se de tineriĭ ce sînt de faţă, «bonjurĭ cu lungĭ plete», să se îndure a-ĭ lua fetele, «tinerèle, curăţele, hărnicele, cu franţuzeasca lor, cu ghitarda lor, cu cadrilul lor, gospodine bune, econoame, cetite, jucate, pricopsite».

Acasă aşteaptă răzăşiĭ, fără dorinţă de a vedea Iaşul, şi de sigur că eĭ vor fi făcut fericirea celor două duducĭ, lipsite de acum înnainte de înrîurirea răŭfăcătoare a mameĭ lor: oamenĭ folositorĭ vor fi fost nepoţiĭ de fiice aĭ «cocoaneĭ Chiriţeĭ», dacă nu-ĭ va fi ispitit o prea mare ambiţie, moştenită de la bunica lor. Aceasta, rămasă singură, cu o cumnată doar, care iea asupră-şĭ sarcinile gospodărieĭ, din ce în ce maĭ mult despreţuită, e stăpînită de patima tinereţiĭ — are, de la măritişul fetelor, tocmaĭ 35 de anĭ —, a modelor nouă: călăreşte ca o «armazoană», fumează, vorbeşte o limbă pe care o crede franţuzească, cere să i se aducă scrisorile pe taler şi şervet, înnoieşte mobilele, visează de isprăvnicie, cu jandarmiĭ la fereasta trăsuriĭ şi cu peşcheşurile aduse de împricinaţĭ, şi aşteaptă, în sfîrşit, ceasul plecăriĭ la Paris, pe cînd Guliţă ucide vitele oamenilor, dă foc bordeielor ţerăneştĭ şi ţine calea fetelor, în aprobările

înduioşate ale uneĭ mame care-ĭ admiră inteligenţa şi vioiciunea.

Isprăvnicia vine, şi, cu baniĭ cîştigaţĭ de Bîrzoiŭ, *modernisarea* urmează, cu «bontonurĭ şi tenechele», cu trăsură «cu fundul la pămînt», «lampe de cele cu apă», «rochiĭ cu jăletce», «conţerturĭ de strîns talia» şi alte podoabe de la «marşandă» — «şandramandra» —, până la manşoanele nouă, «cuşme jidoveştĭ de ascuns mînile iarna». Cînd şi cînd apare, ca represintant al adevăratuluĭ occidentalism, superior formelor, şi cu atît de mult acesteĭ caricaturĭ a lor, «Musiu Şarl», învăţătorul luĭ Guliţă, Frances care vorbeşte, făcînd reflecţiile sale asupra stîngăciilor Chiriţeĭ civilisate, limba luĭ, — sigur fiind că auditoriul cult îl va înţelege; recunoştinţa pentru maieştriĭ noştri îngăduie abia luĭ Alecsandri să amestece icĭ şi colo cîte un cuvînt românesc, stîlcit, ce e dreptul, dar maĭ mult în sens simpatic.

În de obşte, cu maĭ multă farsă şi situaţiĭ schimbătoare în clipă, cu tipurĭ maĭ slab desemnate şi maĭ puţin consecvente, «Chiriţa în provincie» rămîne inferioară pieseĭ care o precedase. Alecsandri dovedia că, neavînd o adevărată îndreptare critică şi concepţiĭ despre ce e firesc şi nefiresc, scusabil şi nescusabil, vrednic de osîndă şi vrednic doar de un zimbet trecător în clipele de prefacere ale unuĭ popor, nu poate exploata după cuviinţă, cu seriositate şi simţ de răspundere, un tip representativ, care înfăţişează unul dintre curentele în luptă. Publicul însă corespundea poetuluĭ, şi Chiriţa în orĭce împrejurărĭ rămase favorita publiculuĭ.

Cu *Cinel-Cinel* din 1858, în care un ţeran moldovean e cununat cu o fată munteancă, în care, fără intenţia de a stîrni rîsul, cele două subdialecte româneştĭ sînt făcute să sune împreună, în care, apoĭ, se expune cu mîndrie portul «românesc», pe care-l îmbracă şi fete de boierĭ, jucînd cu ţeranul din codriĭ Neamţuluĭ jocurile îndătinate ale naţieĭ, în care, în sfîrşit, se cîntă imnurĭ la coroana luĭ Ştefan-cel-Mare, care ar fi fost găsită la Putna, menind Unirea politică, — teatrul luĭ Alecsandri era acum pe alt teren, al uneĭ nouă şi maĭ puternice propagande politice[1].

[1] V. declaraţiĭ ca acestea: «Moldovean, Muntean, — tot una-ĭ... tot Romîn... Care haină poate să ne prindă maĭ bine pe noĭ, care sîntem Romînce, decît haina românească?».

III. Poesiĭ nouă ale luĭ Alecsandri.

A. Mărgărita şi călătoria luĭ Alecsandri în Mediterana.

Alecsandri lipsise din Moldova până la 1851 [1]. Abia întors, în primăvara anuluĭ 1852, pe care o cîntă după reţetă, «verzie», cu «cosiţa aurie», cu «dulce soare», «sîn plin de lăcrămioare» şi «lună plină», — în stîrşit «drăguliţă», îĭ face poetuluĭ dor de ducă:

Daţi-mĭ, daţi-mĭ aripioare,
C'aud glasurĭ de cocoare;
Daţi-mĭ àripĭ sprintenele,
C'aud glas de rîndunele...

Iarăşĭ voià să plece «pasărea pribeagă» [2]. O viaţă monotonă ca aceia de după potolirea Revoluţieĭ, viaţă cu bănuielĭ, riscurĭ şi primejdiĭ, cu totul nesigură de ziua următoare, nu-l putea opri mult în Iaşĭ.

El merse cu I. G. Voinescu la Toulouse, de aicĭ pe Marea Mediterană, apoĭ — dacă e să-l credem, cu un Engles, — în Spania, unde văzu, înţelegînd cît putea înţelege cineva cu cultura luĭ istorică, Grenada cu Alhambra Maurilor şi Curtea Leilor, de unde plecase cu veacurĭ înnainte, lăsînd aceste strălucite risipurĭ, viaţa de credinţă, de voluptate liniştită, *evlavioasă* am zice, de cavaleresc avînt războinic, a luĭ Boabdil, *el rey chico*. Cu acelaş tovarăş străin, el străbătu partea maĭ accesibilă a Maroculuĭ.

Fără a-şĭ lua note zi cu zi, Alecsandri şi-a publicat maĭ tîrziŭ amintirile luĭ, maĭ mult saŭ maĭ puţin exacte, adăogind povestirĭ independente, maĭ vechĭ, ca aceia a «Munteluĭ de foc» [3], cu un conte urît, care se face, din desnădejde amoroasă, un vestit bandit italian după normele romantice, cu intercalare de poesiĭ în asemenea nuvele diabolice:

Beţĭ, copiĭ, tot după mine,
Şi 'nchinaţĭ cupele pline,
L'a' fulgèrelor lumine!,

orĭ ca istoria «celuĭ d'intăiŭ pas în lume» al unuĭ Engles care se face căpitan de corabie, pentru că n'a avut noroc cu presin-

[1] V. maĭ sus, pp. 25-30, 36, nota 2.
[2] *Dor de călătorie*; ediţia noastră, pp 204-5.
[3] Apărută şi în *Albina* pe 1843, p. 180 şi urm.

tarea luĭ într'un salon. Povestirea luĭ Alecsandri e mult superioară celeĭ din descrierile de călătorie ale luĭ Bolintineanu: fără să se încurce în lămuririĭ istorice și arheologice, fără să se coboare la accidentul banal, el se ține în acea lume dintre adevărul absolut și fantasia liberă, care l-a prins maĭ bine totdeauna. Sînt în aceste paginĭ cîteva peisagiĭ marocane foarte bine văzute și reproduse cu un condeiŭ ager. Alecsandri se interesează de datinĭ, de sunetul, armonios orĭ ba, al cuvintelor uneĭ limbĭ atît de străine ca acea arabă; el dă traducerea cînteculuĭ de laudă al caluluĭ arab, cîntec pe care-l prelucră apoĭ însușĭ, datînd «Munțiĭ Uadras, Maroc; 1853», în El Rbaâ:

Din Tùnis la Maroc
Nu-s iute rîndunele
Așa de ușurele
Ca murgul mieŭ în joc [1]...,

singura poesie orientală care vine după «Alhambra» și *Seguidilla* spaniolă.

Paginile despre viața Evreilor în Maroc ca și judecata asupra civilisațieĭ marocane sînt pline de o adîncă și adevărată observație. Cadrul neobișnuit, întîmplările de călătorie, audiențele la șefĭ arabĭ cari aŭ fața de Țiganĭ și lătratul de șacal, toate daŭ acesteĭ descrierĭ o valoare deosebită și trainică în literatura noastră. Primirile solemne ale luĭ Hagì-Ahmed-el-Hedet din Tetuan merită să rămîie în amintirea cetitoruluĭ. Rîndurile lăsate de poetul romîn în cartea de oaspețĭ a hanuluĭ evreiesc din orașul marocan resumă astfel cele ce-ĭ trecuseră înnaintea ochilor:

Am văzut în Tetuan
Un Hagiŭ despot, țigan,
Patru capete tăiete
Și gîrbace peste spete.....

Versurile amestecate în această «Călătorie în Africa» ar trebui scoase pentru a li se da locul cuvenit între poesiile lirice din întăia epocă a talentuluĭ luĭ Alecsandri:

Îmĭ place pe Mare să fiŭ legănat,
Îmĭ place prin lume s'alerg nencetat.

[1] Ed. noastră, pp. 265-6.

[2] Călătoria a fost răŭ tipărită în volumul de «Proză» din ediția Socec. Evădit că înnainte de capitolul Tanger-Tetuan trebuie să vie trecerea la Tanger, capitolul «Tanger și Maroc», care începe cu îmbarcarea la 1-iŭ Octombre 1853 în portul Gibraltaruluĭ. — Foarte bine se înfățișează ediția «Minerveĭ».

. . . . . .

Ca valul de spume eŭ sînt călător
Şi veşnic mă'ngină al patrieĭ dor.

e dintre cele maĭ simple şi sincere din efusiile sentimentale ale poetuluĭ.

Îl mînase din ţară o iubire vinovată, pe care simţul săŭ de onoare şi maĭ ales porunca femeiĭ iubite îl făcuseră a o jertfi, plecînd în lume, pentru Mărgărita. Această dragoste nouă nu samănă cu cea veche, pentru Elena Negri; şi aicĭ e o curte boierească, cercetată însă în zile aspre de iarnă, cînd păharele de ceaiŭ aşteaptă între lumînările de spermanţetă pe drumeţul întîrziat în cale, pentru ca a doua zi caĭ de lux să-l poarte în largul cîmpiilor acoperite cu zăpadă, lîngă iubita care-l umple de foc. Din aceste amintirĭ, Alecsandri a făcut o nuvelă, pe care n'a tipărit-o decît în parte[1]. O fată din boierimea Moldoveĭ şi Mărgărita, dar nu o ideală figură de fecioară, o zîmbitoare icoană de mireasă, un palid obraz de bolnavă care se stinge, cu ochiĭ la fratele iubit şi la logodnicul maĭ iubit încă. Aicĭ sînt şi maĭ multe convenţiĭ, e maĭ multă reservă, maĭ multă patimă bolnavă de-o parte şi hotărîtă răspingere, de alta; cîntecul de triumf lipseşte acum, ca şi tînguirea de durere, clipele de chinuitoare îndoială cu privire la viaţa iubiteĭ, ruperea de inimă înnaintea celeĭ ce moare, ca şi lungul răsunet dureros pentru pierderea eĭ.

Sînt alusiĭ graţioase, dulcĭ complimente dibace şi, din depărtare, împreună cu dorul de ţară, salutărĭ curtenitoare — astfel în «Floarea Oceanuluĭ», scrisă la Biarritz, în 1853, — orĭ înduioşate — «Ce gîndeştĭ, o Mărgărită?», de la Gibraltar, şi «Iahtul». Sînt priveliştĭ ale firiĭ, cu care i se confundă dorul:

De la mine păn' la tine
Numaĭ stele şi lumine,

şi ultime părerĭ de răŭ pentru ce n'a putut să fie. De ce, nu spune poesia, şi nimenĭ n'a crezut până acum că ar avea dreptul să întrebe, maĭ mult decît lasă a se şti poetul, care-şĭ încheie iubirea în clipa cînd o nouă viaţă, venită prin ea, chiamă pe iubită la o nouă datorie.

«Frumoasă, dulce 'ncîntătoare», «floare vie căzută din soare», în stare a trezi prin singura eĭ înfăţişare «lira dulce» a unuĭ

[1] Întreagă în ediţia «Minerva» a *Proseĭ* luĭ Alecsandri, îngrijită de Il. Chendi.

suflet de poet tînăr, a-l face să-ĭ ofere, în făgăduiala minciunoasă a versuluĭ, Seraiŭ pe Bosfor, «gondolă dulce legănată» şi închinăciunea lumiĭ întregĭ,—astfel rămîne această nouă şi trecătoare iubită.

Risipite, fără dată, alte cîteva cîntece de iubire aŭ răsărit din bucuria şi durerea aceleiaşĭ iubirĭ, — cea din urmă adevărată iubire a unuĭ poet care se apropia de sfîrşitul tinereţiĭ sale. «I-iŭ Maiŭ» e un strigăt de bucurie, fără curăţia, fără adîncul simţ mistic care înnalţă pe cellalt, vechiŭ, din zilele dragostiĭ d'intăiŭ, — aşa de serios, de sever, de trist acela, încît pare că meneşte a răŭ. Totuşĭ, despărţirea e plînsă în accente simţite, prin «Adio»:

Anĭ întregĭ am fost departe
De al ţeriĭ dulce sin,
Numaĭ ca să aĭ tu parte
De un traiŭ plăcut şi lin.

Caracterul acesteĭ iubirĭ fără «jertfă» din partea eĭ, singură închinare de departe, îngăduire a uneĭ adoraţiĭ respectuoase, e fixat bine şi în acest cîntec din urmă.

Jalea, scurtă, ce urmează, îşĭ găseşte expresia într'un refren de cîntec popular:

Duce-m'aş şi m'aş tot duce,
Dor să nu mă maĭ apuce!
Cine 'n cale m'a vedea,
Să plîngă de jalea mea!

Şi cu aceste rînduri de durere se înfrăţesc, acelea pentru moartea uneĭ fiice a suroriĭ Eleneĭ luĭ de odinioară, — «Emmi», care, închizînd ochiĭ, i-a cerut un cîntec, şi puţinele versurĭ, străbătute de o jale ce nu ştie să strige, pentru sora ce pleacă:

În ce loc, unde se duc!
Florile ce se usuc?

B. Cîntece patriotice, până la 1855.

Această iubire, căreia nu-ĭ pune capăt nicĭ moartea, nicĭ înşelarea, mîngîiase pe un cîntăreţ care numaĭ rare orĭ până atuncĭ, doar în clipa hotărîtoare din 1848, găsise accente maĭ puternice pentru a da glas aspiraţiilor uneĭ societăţĭ, unuĭ neam; îl mîngîiase decĭ de «chinurile grele ale patrieĭ». Acestor chinurĭ li doreşte el încetarea în «Anul 1855», an care aduce poate «bieteĭ

Românii», singura care există pentru el, peste despărțirea vremelnică dintre cele două Principate:

Pace, glorie, mărire, libertate, fericire,
Îndurările cerești,

Maĭ curînd saŭ maĭ tărziŭ, Pronia va trebui să se îmblînzească totușĭ pentru a răsplăti vrednicia unuĭ neam. Un astfel de neam e al nostru, «sentinelă înnaintată» pe «mîndre țermurĭ răsăritene», păstrîndu-șĭ «postul», «douăzecĭ de veacurĭ» biruitoare din «miĭ de lupte»:

Căcĭ Romînul e întocmaĭ precum stîncile mărețe,
Care 'n valurile mării furtunate și mărețe,
Neclintite 'n vecĭ rămîn.

Această ideie a permanențeĭ veșnice pe pămîntul național, a uneĭ legăturĭ nedesfăcute între om și brazdă, ca și ideia lunguluĭ șir de încercărĭ și ispite prin care a trecut poporul românesc se îmbracă puțin timp după aceasta în poema *Sentinela Romînă*[1].

Iarășĭ poesia populară dă în cea maĭ mare parte felul rimeĭ, măsura versuluĭ, mișcarea eĭ specială, calificativele, întru cît ele nu oglindesc slăbiciunea pentru zădarnice diminutive, a epoceĭ. «Ostășelul» — iată diminutivul și înrîurirea luĭ Bolintineanu!—, «verde ca un stejărel», care samănă și cu «un puiŭ de leŭ» și cu «un zmeŭ» și cu un «zeŭ nemuritor», e Romanul așezat la Dunăre de strajă, față de hordele barbare ale Răsărituluĭ. Aceste horde le înfruntă el fără frică, știind că

Maica Roma cea bătrînă
I-a pus arma asta 'n mînă.

Norul sălbatec vine, și Alecsandri dă acum poemuluĭ săŭ un avînt plin de spaimă, care samănă cu acela din «Orientalele» luĭ Hugo, cînd norul de pucioasă, care va nimici Sodoma și Gomora, răsare în capătul zăriĭ.

«Oardele avane», «limbile dușmane» ale Gepizilor, Bulgarilor, Lombarzilor, Avarilor:

— Vin și Huniĭ, vin și Goțiĭ,
Vin potop, potop cu toțĭ,
Pe caĭ iuțĭ ca rîndunele,
Fără frîie, fără șele, —

[1] Întăiŭ în «România Literară», p. 93 și urm.

pier pe rînd de sabia singuruluĭ străjer al Romeĭ, pe care el o crede eternă.

Iată însă că vestea peiriĭ oraşuluĭ împărătesc soseşte în clipa cînd biruitorul privia cu o liniştită mîndrie întinderea cîmpuluĭ de măcel, de jertfă:

Neagră veste:
Roma, Roma nu maĭ este.

Şi-l vezĭ atuncĭ luînd, cu «calu-ĭ frăţior», în clipa cînd «noaptea oarbă, fioroasă» a barbarieĭ se coboară peste ţermurile apărate de dînsul, drumul mîntuitor al munteluĭ.

Aşa cum este, înfăţişînd legenda eroică a celor maĭ vechĭ lupte pentru păstrarea graiuluĭ de glorioasă origine, *Sentinela romînă* e una din cele maĭ îndrăzneţe creaţiunĭ ale unuĭ poet pe care de obiceiŭ avînturile îl sperie. E maĭ puţin originală poate decît izbutită, căcĭ pe acest timp era scrisă de mult altă legendă, în proză poetică, una maĭ cuprinzătoare, maĭ adevărată şi logică, cu deosebire însă maĭ sinceră, acea *Cîntare a Românieĭ* pe care Alecu Rusu o avea în text frances, o tipărise în versiunea luĭ Bălcescu şi pe care o prefăcu apoĭ însuşĭ în româneşte pentru a o tipări atuncĭ, în aceiaşĭ revistă cu «Sentinela» luĭ Alecsandri, şi numaĭ puţină vreme după dînsa.

IV. Alecsandri şi Poesia populară.

A. Generalităţĭ.

«Zimbrul» dădea la lumină, în două broşurèle destul de îngrijit tipărite, maĭ mult ca o ediţie provisorie, în lipsa poetuluĭ, care la întoarcerea sa avea să adauge notele trebuitoare, redactate în parte, Baladele populare ale luĭ Alecsandri.

Ele aŭ fost primite cu multă bucurie şi eraŭ vrednice de această bucuroasă primire. Judecata noastră de astăzĭ se poate deosebi mult de a contemporanilor. Ea e însă cu totul protivnică aceleĭ critice neîndreptăţite care mustra pe Alecsandri pentru prefacerea pe ascuns, pentru trădătoarea falsificare a cînteculuĭ românesc de la ţară, care ar fi trebuit să fie presintat cu toată rigurositatea ştiinţifică a celuĭ ce culege ştiinţific aceia ce se zice de o vreme folklore [1].

[1] Numaĭ pentru a da cetitoruluĭ prilejul de a cerceta singur dosarul uneĭ obraznice nedreptăţĭ, amintim broşurile de acum douăzecĭ de anĭ ale unuĭ M. Schwartzfeld, urmat apoĭ şi de alţĭ conaţionalĭ aĭ săĭ, specialişti în folklorul romîn.

De fapt, broşurile luĭ Alecsandri mărturisesc chiar în titlu — «Balade adunate şi îndreptate de V. Alecsandri» — «îndreptarea» de către poet a unuĭ material poporal, pe care niciodată nu s'ar fi lăudat că l-ar fi cules singur, fără ajutorul nimănuĭ, aşa încît şi chestia de prioritate poate fi privită ca oţioasă [1]. Chiar dacă nu s'ar fi făcut atît de formal o asemenea mărturisire, ea ar fi resultat de la sine din prefacerile, foarte însemnate şi atît de lesne de constatat, la care culegătorul-îndreptător a supus baladele, horele şi doinele sale. În adevăr, avem *o* formă în «Bucovina» şi în «Zimbrul», o a doua în publicaţia integrală, pentru ca pe urmă să treacă printr'o a treia formă, din manuscriptul de «Balade şi cîntece populare» al Academieĭ Romîne (nr. 819) şi să găsească în sfîrşit o ultimă fixare — şi aceasta ar fi fost la rîndul eĭ schimbată cu prilejul uneĭ ediţiĭ noĭ — în splendidul volum de «Poesiĭ populare ale Romînilor», publicat la Bucureştĭ după Unire, supt auspiciile celeĭ d'intăiŭ Doamne a Românieĭ, Elena a luĭ Alexandru-Vodă Cuza.

Publicaţia din 1852 cuprinde balade pe care toată lumea le cunoaşte, balade moldoveneştĭ: de Mocanĭ, Codrenĭ şi Dunărenĭ [2], ca Mioara, Codreanul, Romîn Grue Grozovanul, Toma Alimoş, Şalga, Bujor, Dolca, Badiul; unele din ciclul domnesc, Ştefăniţă-Vodă; altele de obîrşie munteană, Sîrb-Sărac, Păunaşul codrilor, Mihu Copilul, Chira, Negru-Vodă, Mihnea şi Radu Calomfirescu, Brîncoveanu, Mogoş; baladele novăceştĭ, şi altele de obîrşie nedesluşită: Blestemul, Balaurul, Turturica şi Codrul, Inelul şi năframa, Vidra, Bogatul şi săracul, Năluca, Luna şi Soarele.

Tipărind aceste poveştĭ minunate de lupte voiniceştĭ, de rătăcirĭ grele prin locurĭ duşmane, de alte întîmplărĭ ale drumurilor marĭ şi cărărilor mărunte, Alecsandri îşĭ simţia o îndoită datorie.

Întăiŭ el voià să le întregească, să suplinească lipsurile în desfăşurarea fapteĭ, care trebuia să fie maĭ iute, maĭ mlădioasă şi, tot aşa, lacunele dialoguluĭ, care se cădea să fie maĭ bogat,

[1] V. prefaţa: «ajutat de cîteva persoane, şi maĭ cu seamă de d. Alecu Russo», Alecsandri numeşte pe uniĭ din ţeraniĭ cari i-aŭ cîntat cîntecele în «călătoriile sale prin munţĭ după căutarea baladelor poporale». Astfel Brînduşă din Bicaz.

[2] Pentru aceste împărţirĭ, v. *Neamul Românesc Literar*, I.

maĭ ales, maĭ dezmierdător în unele locurĭ, maĭ epic în altele. Spiritul săŭ propriu, acela pe care de la un timp îl împrumutase de la Bolintineanu, poetul iubit al modeĭ trecătoare, i-aŭ impus tonul întregirilor, şi, dacă unele se ascund aşa de bine, încît nu e cu putinţă a face osebire, altele se desfac lămurit din cea d'intăiŭ urzeală, strînsă şi tare, aspră şi trainică, a baladeĭ.

B. Prelucrarea formeĭ cîntecului popular.

Astfel de la poetul retoriceĭ dezmierdătoare vin «fata sălbăţică», «cuibul de floricele ivite la stele», «puiculiţele» şi «voiniceiĭ de războiŭ», «murguţiĭ», une orĭ şi «mititeĭ», «guriţele», «dulciĭ copilaşĭ, cari alungă fluturaşĭ», «copiliţele gingăşele» şi «sprintenèle» lîngă «bărbaţĭ voinicĭ la trudă»,—cari supt acest raport nu puteaŭ impresiona pe semeniĭ lor, «voinicĭ la trudă» şi eĭ, de voie orĭ de nevoie—; «mîndruliţele drăgăstoase», «aurica drăgulică» din Păunaşul codrilor. Fac parte din aceiaşĭ gamă «aripioarele» «şoimuleţuluĭ duios la graiŭ», «sinurile de floare» pe care se culcă Brumărelul, «floricelele dunărence»,

Vorbitoare, cîntătoare,
Şi de pînzĭ înnălbitoare,

călătoriile sentimentale în vre-o «luntricică», «tineriĭ mîndri bujorĭ», «ochiĭ dezmierdătorĭ» şi «sinul plin de florĭ», «zinele de plaiŭ» lîngă «florile de raiŭ», «luceferiĭ cu chip vesel şi domnesc», fetele «mîndre ca o păsărea», «dulcĭ ca o floricea», ca «o floare'n sîn crescută», «albe, gingaşe ca florĭ de viorele», «ochiĭ dulcĭ cari sticlesc», «luceferiĭ pămînteştĭ cu chip dulce femeiesc», «copiliţele drăguliţe cu sîn alb de porumbiţă», care se «înclină ca o floare de grădină» şi zic: «sîntem chiar ca două florĭ [1]».

Şi tot aşa cu cîte o «floricică rumeoară, care-o porţĭ în buzişoară», cu cîte o «mîndruţă drăgăstoasă», un cîntec urmează după altul, lăsînd aceiaşĭ întipărire de «eleganţă»!

Urmărind maĭ departe forma baladelor, *antitesa*, unul din mijloacele poetice obişnuite ale romantismuluĭ, maĭ ales în fasa luĭ Hugo, nu poate lipsi din cîntecele revăzute şi gătite de ucenicul romanticilor parisienĭ. În «Soarele şi Luna» iată cum se compară unul din luminoşiĭ iubiţĭ cu cellalt:

[1] Întîlneştĭ şi nume ca Steliţica!

Eŭ am plete strălucite,
Tu aĭ plete aurite,
Eŭ am fața *arzătoare*,
Tu fața *mîngîietoare*

Poesie fără *comparație* nu se poate, cred mulțĭ poețĭ, de la maieștri marĭ până la ceĭ din urmă cîrpacĭ. Iată însă că poesia noastră populară nu aleargă după comparațiĭ, ci prinde numaĭ pe acelea care se ridică de la sine până la dînsa. Era o lipsă care trebuia îndreptată fără zăbavă.

Astfel, întîlnim versurĭ ca acestea, adause de la o ediție la alta:

Ca un vînt înviforat
Într'un lan de grîŭ uscat,

în care nu e populară nicĭ icoana, nefiind adevărată, nicĭunul din cuvintele întrebuințate: «înviforat». Un căluț de voinic trebuie să fie

Mînz ce fuge ca șoldanul,
De nu-l prinde nicĭ arcanul.

Tot așa e cu haiducĭĭ:

Oaspețĭ agerĭ de păduri
Ce se *port* din crîng în crîng:
Cițĭ îĭ văd, de el se plîng.

Poetul popular, în cele maĭ multe casurĭ, presupune că eroiĭ luĭ îțĭ sînt cunoscuțĭ; cel mult dacă-ĭ va încondeia dintr'o singură trăsătură, cu un epitet unic, care poate să revie apoĭ în desfășurarea baladeĭ. Nicĭ cînd el nu va insista asupra luĭ într'o *descriere*, grămădind colorile tarĭ, ca să-ți lase o impresie adîncă, căcĭ doar luĭ nu-ĭ e de portrete, ci de povestirea însăși, care trebuie să curgă ca firul ce se desface din furcă, simplu, curat și neîntrerupt. Romanticuluĭ din 1840-50 însă îĭ trebuie chipurĭ peste fire, ca frumuseță saŭ grozăvie, supraoamenĭ împovărațĭ de epitete, și astfel în *Mihu* vom găsi pe dușmanul Păunașuluĭ nostru răsărind fioros din această complicată îngrămădire de tonurĭ tarĭ:

Cu barba zburlită,
De rele 'nvechită,
Până 'n brîŭ lungită,
Cu brîu 'nvelită.

Luptătoriĭ străinĭ îșĭ expun îmbrăcămintea ciudată:

Cu chivere nalte,
Cu cozile late
Lăsate pe spate,

ca Nemţiĭ oştiriĭ de ocupaţie din vremea poetuluĭ.

Iată acum şi o odraslă de Domn :

Un luceafăr se arată
Cu chip vesel şi domnesc
Şi cu mersul voinicesc.

Epitetul poesieĭ populare e aşa de strîns legat de substantiv, încît pare să facă o singură noţiune cu dînsul orĭ să derive în chip firesc din el. Altfel e epitetul înflăcărat, strălucitor, care se vede totdeauna a fi lipit saŭ întunecă prin însuşirile sale poetice lucrul saŭ fiinţa la care se referă. Din această categorie sînt însă în aceste balade «rafinate» «ulmiĭ, uriaşiĭ culmilor», cutare bătrîn asemenea unuĭ «sfînt cu chipul omenesc», etc.

În general, prin prescurtărĭ, suprimărĭ, adausurĭ, împărţirĭ, Alecsandri caută să apropie «cîntecul bătrînesc», care maĭ totdeauna se aude cu scăpărĭ din vedere, cu cîrpiturĭ grosolane şi cu lungirĭ prin care se caută a nu se opri cîntarea, de balada cultă, cu proporţiile delicat chibzuite. A face aşa ceva e datoria orĭcuĭ nu e un simplu aparat de înregistrare, poate şi dialectală. Dar pentru aceasta poesia populară trebuie întregită *din sine,* prin cercetarea tuturor variantelor. Pe cînd Alecsandri o întregeşte *de la el,* în afară de *spiritul eĭ,* şi dă adesea o creaţiune proprie, în care se păstrează — ca în blusele de modă astăzĭ — şi anumite elemente populare, dar numaĭ de podoabă exterioară, nu de ţesătură intimă.

C. Schimbarea fondului de sentimente al cîntecelor.

Trecînd de la mijloacele materiale ale formeĭ poetice la spiritul eĭ însuşĭ, contururile poesieĭ populare sînt netede, sigure. *Noţiunĭ neclare,* îngăimate, ca acelea care ascund golurile de simţire, de cugetare, de închipuire ale poesieĭ culte, lipsesc într'însa. Şi de aceia putem atribui meşteruluĭ corector versurĭ ca acestea:

Eŭ la umbră, la răcoare,
Am menire 'nfloritoare.

Poesia populară dă întăia expresie a unuĭ sentiment adevărat.

Astfel, ea nu se poate opri îndelung pentru a chibzui o *fineţă* din acelea care presupun cunoaşterea adîncă a tehniceĭ poetice şi răgazul unuĭ muncitor cu condeiul. Astfel de «fineţe» însă aŭ plăcut totdeauna poeţilor culţĭ, maĭ ales cînd s'aŭ ţinut, — cruţaţĭ de durere, netulburaţĭ de gîndurĭ răzvrătite, lipsiţĭ de «crucea» uneĭ chemărĭ — în lumea de raze, de mirezme, de cîntece şi zimbete a luĭ Alecsandri. Ce bucurie trebuie să fi avut el cînd inspiraţia i-a dat aceste versurĭ:

Că e lumea 'ncăpătoare
Pentru-o pasere şi-o floare!

Fetele din baladă sînt pentru poetul cărturar «floricele dunărence, vorbitoare, cîntătoare şi de pînzĭ înnălbitoare». Voinicul care vorbeşte luĭ Vodă Ştefan despre ciuntirea sa în luptă zice:

A căzut şi mîna mea
Cu păgînu-alătureà.

Cuĭ i-ĭ frică de «sorbitul soareluĭ» i se răspunde:

Să n'aĭ nicĭo frică
De vînt şi de soare,
De-a lor sărutare!

Poesia populară trebuia decĭ să capete o notă de *delicateţă*. Nu acea gingăşie firească, de care eştĭ fermecat şi uimit la străbaterea rîndurilor eĭ simple, ci o alta, potrivită cu saloanele în care «culegătorul» întîlnia pe Mărgărita şi-ĭ destăinuia iubirea luĭ, cu acelea pe care pretutindenĭ cu o deosebită bucurie caută şi ştie să le înfăţişeze, în luciul stofelor scumpe, în lustrul mobilelor de preţ, în strălucirea lumînărilor aprinse de serbătoare. Decĭ, cu credinţa că în această materie adevărul, credinţa în reproducere, *autenticitatea* n'aŭ nicĭun preţ, Alecsandri, care, în alte privinţĭ, curăţise şi netezise, se sîrguieşte acum să adauge podoabe, adecă să coase florĭ de tîrg în urzeala ţesăturiĭ primitive.

Cîte o eroină a cînteculuĭ popular se va înfăţişa astfel la dînsul

Dulce, răcoroasă,
Cu păr aurit,
Pe umăr leit.

Florile ştiŭ să jălească pe urma voinicilor şi chiar să moară de dorul lor:

Şi, cînd plec voios cu soare,
După mine floarea moare.

Se vede, la năvălirea ciumiĭ, cîte

... Un dulce copilaş,
Care alung' un fluturaş, —

ca şi cum de fluturaşĭ şi de copilaşĭ ar fi plin gîndul unuĭ neam sărac şi muncit cînd i se ridică puţin gîndul maĭ presus de nevoile grele ale vieţiĭ!

Nu orĭce plîns e sentimental, precum nu orĭce *sentimentalitate* plînge. Din potrivă. Lacrimĭ curg în mijlocul cîntecelor de dragoste, de dor, de jale ale poporuluĭ, dar suspinele cu ochiĭ întorşĭ spre «Cer» lipsesc cu desăvîrşire în această artă bărbătească şi sănătoasă. Aceasta însemna pentru Alecsandri, în epoca bocetelor luĭ Bolintineanu şi a tuturor ciracilor săĭ, care-l impresiona şi pe dînsul, o lipsă. Şi iată-l adăugind «inimĭ veştejite», «surioare», culcîndu-şĭ Brumărelul «pe sîn de floare»...

Ceia ce numim noĭ *spirit*, legătura fulgerătoare între două noţiunĭ care de obiceiŭ nu merg împreună, orĭ, maĭ puţin propriu, săgeata satirică atingînd sigur şi răpede, lipseşte cu totul literaturiĭ populare, cînd ea nu e închinată numaĭ glumeĭ, ca în chiuiturile de horă orĭ în cîntecele de batjocură, în care ceia ce atrage luarea aminte e puterea şi noutatea închipuiriĭ. Alecsandri crede însă că acest element al spirituluĭ nu poate lipsi nicĭ din baladă, şi astfel el introduce în bucata pe care a cules-o saŭ care i s'a trimes, acea glumă care e obişnuită în cercul săŭ. «Spiritul» cu soacra, care e cu totul străin poporuluĭ nostru, se întîlneşte astfel la sfîrşitul cunoscutuluĭ «cîntec» al Ciumeĭ, care iea pe rînd ce i se pare maĭ frumos şi plin de viaţă, — până ce

Iat' o babă, iat' o soacră:
Cum o vede, Ciuma 'ndată
Dă la fugă spăimîntată.

Alăturarea «turmelor de oĭ» ale bogatuluĭ cu «turmele de nevoĭ» pare a face parte tot din adausurile luĭ Alecsandri.

Eroiĭ luĭ Homer ţin, până a nu începe lupta, lungĭ cuvîntărĭ în care se ameninţă, dar maĭ ales spun cine sînt, ce-aŭ făcut,

ce sînt în stare a isprăvi, — şi se laudă straşnic. Aşa era cerul, vremea şi rasa. Voiniciĭ noştri nu amintesc şi nu prevestesc nimic, în cuvinte înflăcărate. O luptă dreaptă, pe tăcutele, în care hotărăşte voinicia, fără ca biruitorul să scoată vre-un strigăt de triumf, care ar şedea răŭ. La Alecsandri, odată ce e vorba să se arăte vitejia neamuluĭ, prefeţele de înnălţare a eĭ înnaintea trîntelor şi încăierărilor nu pot lipsi. Iată în «Mihu» cum vorbesc Romîniĭ înnainte de încercarea puterilor:

Ciţĭ sînt eĭ? Cinzecĭ,
Şesezecĭ, optzecĭ,
O sută şi-o mie?
. . . . . .
Daţĭ cu lăncile,
Daţĭ cu flintele!

Tot astfel în înşirarea triumfurilor luĭ Mihaĭ Viteazul, de presupusul luĭ cîntec, care strigă, «eroic», că aŭ căzut:

Mulţĭ ca frunzele de brad,
Ca nisipul de pe vad,
Ca gemetele din Iad.
. . . . . .
Spuie corbiĭ munţilor
Şi fiarele codrilor
Care-aŭ fost nutreţnl lor!

Une orĭ poesia noastră populară atinge *sublimul*. Dar fără să-l fi căutat vre-odată, ceia ce şi este singura cale pe care el poate fi atins. Poeţiĭ culţĭ, îndată ce-şĭ simt puterĭ saŭ aplausele uneĭ societăţĭ întregĭ îĭ suie sus în preţuirea lor, aceia sînt necontenit în căutarea sublimuluĭ, pe care parcă voiesc să spuie că-l ştiŭ bine unde se sălăşluieşte.

Astfel dintr'o vînătoare după sublim vin anume locurĭ din «Mioriţa», dintre cele maĭ mult şi maĭ des admirate, orĭ versurĭ ca acestea:

Munţiĭ că răsun
Şoimiĭ se *adun'*,
. . . . . .
Stelele clipesc,
Şi 'n cale s'opresc, —

şi aicĭ decĭ o împărtăşire a naturiĭ, detaliată în toate strălucirile eĭ, la sentimentele erouluĭ.

Şi se poate pune în seama poporuluĭ această reminiscenţă clasică:

Am prins fulgerul din norĭ!

Natura trăieşte în poesia populară, trăieşte de aceiaşĭ viaţă ca şi neamul cîntăreţuluĭ; el se confundă în viaţa eĭ, care, dacă nu-ĭ chiamă simţirile, răspunde totdeauna simpatic la dînsele. Nicăirĭ nu se vede o viaţă *deosebită* a naturiĭ, care în chip neobişnuit, în forme impunătoare orĭ delicate, să se amestece în povestire saŭ în efusia de sentiment.

Romanticiĭ văd şi eĭ o natură vie, dar pe care trebuie s'o caute, pe care vezĭ că eĭ aŭ găsit-o şi se bucură de descoperirea lor. Astfel e şi la Alecsandri, cînd ulmiĭ

Sînt gata să *răspunză*,
Cu freamăt voios de *frunză*.

Încheind, în toate împrejurările, poetul popular e totdeauna *logic* şi răzimat pe experienţa adevărată, de cele maĭ multe orĭ dureroasă, a vieţiĭ. Rima bogată nu-l ispiteşte la non-sensul înflorit, la neadevărul cu găteală.

Cînd însă la Alecsandri se spune de soare astfel:

Ca un soare ce'ncălzeşte,
Şi 'ncălzeşte şi luceşte, —

pe lîngă o repetiţie cu totul zădarnică e şi o intervertire a mersuluĭ normal al gînduluĭ.

D. Tendinţele cînteculuĭ popular «îndreptat» de Alecsandri.

Ca tendinţe, poesia noastră populară, cînd nu e glumeaţă şi nu scapără porecle pentru toate neamurile ca şi pentru toate defectele, e *umană*. Romînul e omul, singurul om; de alt fel de oamenĭ nu-ĭ pasă. Eĭ pot să se ivească în povestire, dar fără a trece prin vre-o judecată şi a primi pe umerĭ o osîndă. Doina poate să blesteme, în ceasurile suferinţelor celor maĭ grele; balada e obiectivă. Cutare e Turc, Grec, — şi s'a încheiat.

Alecsandri e însă un poet patriotic, trăind într'o vreme de lupte pentru o nouă înjghebare de Stat românească, pentru scuturarea rămăşiţelor de stăpînire străină. Astfel şi în baladă el va introduce ideĭ şi sentimente politice, din acelea care stăpîniaŭ atuncĭ clasa cultă; el va întrebuinţa «cîntecul bătrînesc»

ca să arăte că şi poporul, în stratele luĭ adîncĭ, şi din cele maĭ vechĭ timpurĭ, a urît pe străinul năvălitor saŭ copleşitor. Şi astfel ni e dat să cetim în Baladele corectate declarațiile următoare:

Că sîntem de *soiŭ* (!) romîn,
Nu sîntem de *neam* (!) păgîn.

— atuncĭ cînd cuvîntul «păgîn» ajunge să însemne pentru poporul nostru maĭ mult un om aspru, sălbatec, decît o noțiune generală a tuturor neamurilor afară de Romînul drept-credincios.

Orĭ Tatarilor li se strigă aşa:

Tatarĭ, păgînilor,
Duşmanĭ aĭ creştinilor.

Un timp, păgînii i se înfățişează ca duşmanĭ luĭ Alecsandri, dar, după ce, împotriva lor, se face Unirea şi urmează o împăcare cu vechiĭ stăpînĭ, în locurile duşmănoase la o nouă ediție «Turc țărigrădean» e înlocuit cu «Grec țărigrădean». Caracterisarea firiĭ greceştĭ se face astfel, într'un chip cu totul străin de cugetarea poporuluĭ, care în Grecul cel răŭ vede numaĭ pe arendaş, pe strîngătorul de dăjdĭ, pe ciocoiŭ, şi-l blastămă numaĭ în această legătură. Dincoace cetim:

Grecu-ĭ fiară duşmănoasă,
Crecu-ĭ limbă veninoasă,
Grecu-ĭ boală lipicioasă,
Ce pătrunde păn' la oasă.

La o judecată de haiduc înnaintea luĭ Vodă, care pentru popor e atîta numaĭ, fără deosebire de neam, poetul preface:

Domnul Grec îl judeca...

Un Grec e zugrăvit astfel, numaĭ cu elemente de poesie cultă:

Iat'un Grec, unul Zoilă,
Om de vrajbă şi de silă.

Dacă-ĭ e să piară voiniculuĭ, el cere «moarte de Romîn». Odată Alecsandri «greşise» reproducînd aceste versurĭ:

Să nu-l vinzĭ la vr'un Muntean,
Că Munteanu-ĭ om viclean,
Ci să-l vinzĭ la Moldovan:
Moldovanu-ĭ ortoman.

Vine însă lupta pentru Unire şi biruința, desființarea noțiunilor politice de Muntean şi Moldovean, slăbirea vechilor sen-

timente de rivalitate provincială. Răpede poetul drege «lipsa de tact»:

Să nu-l vinzĭ la Ungurean —

ceia ce luĭ i se părea că e tot una cu Ungur —,

Nicĭ la Turc ţărigrădean,
Să nu-l vinzĭ nicĭ la Litean,
Că Liteanu-ĭ om viclean,
Ci să-l vinzĭ la un *Romîn*,
Că-ĭ om drept şi bun stăpîn.

Trădătoriĭ sînt înfieraţĭ cu asprime, în sentinţe de acelea care nu se întîmpină nicĭodată în *adevărata* poesie a poporuluĭ:

Cine-a duce oastea 'n ţară,
Supt blestemul ţeriĭ piară!

Ca fond poetic, acum, informaţia şi presintarea eĭ sînt cu totul altele la Alecsandri şi în cîntecul popular.

Credinţele poporuluĭ în fiinţe maĭ presus de fire, care se amestecă nevăzute, binecuvîntînd orĭ aducînd blestem, în toate rosturile noastre, nu vor dispărea încă multă vreme. Ele fac parte integrantă din sufletul nostru popular, de veacurĭ, de multe veacurĭ, din zilele frăţieĭ cu Slaviĭ şi ale vechilor originĭ tracice. Poporul le cunoaşte aşa de bine, el a trăit aşa de mult lîngă ele, încît nu-l miră.

Din potrivă poetul cult, şi maĭ ales romanticul, care cercetează viaţa neamurilor pentru a găsi noutate, coloare, lucrurĭ neobişnuite şi zguduitoare, superstiţiĭ diabolice şi închipuirĭ infernale, acela, foarte voios de toate descoperirile sale, nu va pierde nicĭun prilej să le înşire pe toate, dînd astfel un colorit superior scrisuluĭ săŭ. Astfel, în «Grozovanul», Alecsandri adaugă descrierĭ de locurĭ fantastice, ca acesta:

Unde *fat'* zmeoaicele
Şi s'adun' zernoaicele
Şi s'ascund leoaicele (?)...

Şi locurile le cunoaşte acel minunat poet popular, pe care l-a creat Alecsandri prin adausurile luĭ. Ţarigradul e pentru popor o lume, cetatea cetăţilor, Scaunul Împăratuluĭ, minunea minunilor, poarta Raiuluĭ. Unde e însă acest Ţarigrad, şi cum sînt cele de pe acolo, nu ştie şi nu-ĭ trece prin gînd că ar fi dator să spuie. În reproducerea de Alecsandri a luĭ «Sîrb sărac» se ştie

bine că la Ţarigrad este «ceşmeaua luĭ Murad», ortografiat chiar în această formă. Aiurea se vorbeşte de «halcà» şi de «Haidar-Paşà». Şi demnităţile Împărăţieĭ Osmanilor sînt aşa de bine cunoscute ca şi cum poetul popular, purtat îndestul prin Constantinopol, ar fi cetit şi pe Hammer: întîlnim, cu precisie, pe «Cîzlariul din harem». Cîntăreţiĭ de la ţară ştiŭ că Paşiĭ şi Sultaniĭ staŭ supt «verde cort de şal». Eĭ prind bine strigătul de luptă turcesc «Alalah». Vulcan e duşmanul Sultanuluĭ Soliman». Ţeriĭ-Româneştĭ Turciĭ îĭ zic exact: Cara-Iflac, «Valahia cea Neagră».

Ba simplul cîntăreţ are şi noţiunĭ generale politice, şi odată se pune întrebarea: «din ce Stat, din ce oraş?»...

În schimb, pe cînd poetul popular, vorbind de anume elemente ale vieţiĭ culturale, le ştie, cel cult, care trebuie să afle asemenea lucrurĭ din cetire, din studiĭ, nu nemereşte. Astfel cînd Alecsandri pune: «biciŭ de sîrmă», neştiind că *sîrmă* însemna pe vremurĭ «fir».

E. Planul general al culegeriĭ luĭ Alecsandri.

Gîndul călăuzitor al luĭ Alecsandri era acela că istoria noastră întreagă trebuie să se oglindească în baladă. Şi anume nu în acel chip în care poporul ţine minte faptele marĭ ce s'aŭ întîmplat şi eroiĭ ce le-aŭ săvîrşit, făcînd din toate luptele, din toate suferinţele o singură amintire şi din toţĭ eroiĭ anume *tipurĭ* de oamenĭ ce aŭ fost, cîteva figurĭ represintative, afară de care plutesc asupra uităriĭ doar nume, care se întrebuinţează după voia cîntăreţuluĭ, saŭ cum se întîmplă. După Alecsandri, care văzuse desfăşurîndu-se istoriografia românească maĭ nouă, se cuvine însă ca, din cele maĭ vechĭ vremurĭ, fiecare stăpînitor să fie pomenit în timpul luĭ, la locul luĭ, cu înrudirile luĭ şi amănuntele Domnieĭ luĭ.

Pe Decebal Dacul, pe Traian strămoşul, apărat de inspectorul Laurian în costum de lictor, n'a îndrăznit Alecsandri să-ĭ răpească din odihna lor. Dar trebuia un eroŭ pentru Roma veche, şi, iată-l, prin conruperea unuĭ cîntec bănăţean, cules şi trimes cine ştie de cine, — iată-l pe «Erculean», care e, pe de o parte, un Hercule,

Ercul, Erculean, —

iar, pe de alta, un «căpitan rîmlean».

Pentru începutul Moldoveĭ, negăsind în materialul cules nimic care să se poată întrebuinţa, Alecsandri face însuşĭ o baladă, pe care o presintă ca fiind scrisă în ton popular, ba o amestecă şi cu celelalte balade. De fapt, în acest fals «cîntec» al luĭ Dragoş se daŭ tablourĭ care pentru o baladă populară sînt exagerate:

Cerbul moare, urşiĭ pier
Şi vultùriĭ cad din cer;

se pun întrebărĭ aşa de «gingaşe»:

Eştĭ tu Zina istuĭ plaiŭ,
Saŭ o floare dela Raiŭ?

la care Moldova, Zina întîlnită la vînătoare, răspunde:

Ci am suflet fecioresc
Şi Moldova mă numesc,

primind în schimb aceste complimente:

O Moldovo 'ncîntătoare,
Gingaşă fermecătoare! —,

până la tabloul final:

Amîndoĭ îmbrăţişaţĭ,
Cu florĭ mîndre 'ncununaţĭ....

Pentru Ştefan-cel-Mare se găseşte legenda luĭ Burcel, — pe care o cred făurită de la un capăt până la altul. Ea începe cu o descriere a Duminecii serbate de Domn între arme:

Clopotele răsuna',
Steagurile se 'nchina',
Armăsariĭ spumega',
Friiele şi le muşca'.

Burcel declară, mîndru, că, Romîn fiind, nu se teme de nimenĭ:

Teamă n'am, că sînt Romîn.

Orĭ:

Că-s Romîn cu patru mînĭ
Şi am leacurĭ de păginĭ,

şi din gura luĭ iese amintirea — exact istorică — a tuturor duşmăniilor şi biruinţelor luĭ Ştefan:

De Tatarĭ şi de Litfenĭ
Şi de falnicĭ Ungurenĭ,
Iar în foc *(sic)* la Războienĭ, etc.

Şi nu se uită, maĭ departe, «Ungurii făloşĭ», «Haniĭ tătăreştĭ», «urdiile» turceştĭ.

Şi oştile timpurilor vechĭ sînt amintite exact : «lefegiiĭ şi darabaniĭ».

Cîntecul luĭ Ştefan-cel-Mare, găsit, se spune, de «editor» într'un manuscript bisericesc[1], e, ca şi al luĭ Mihaĭ Viteazul, de care strigă «Craiova vaĭ», o fabricaţie nedibace.

Povestea luĭ Petru Rareş măjarul, care merge cu carele de peşte şi află în cale Domnia Moldoveĭ, dă luĭ Alecsandri,—care adaogă un vis în care se înfăţişează mama pescaruluĭ, Maria din Hîrlăŭ, vădindu-ĭ taina cea mare, — o bună baladă, pe care el n'o dă ca populară, de şi nu se deosebeşte prea mult de acelea al căror caracter popular a fost aproape cu totul înlăturat prin îndreptărĭ şi adausurĭ.

Nicĭ chiar ca ucigător de boierĭ un Domn ca Lăpuşneanu nu poate trăi în amintirea poporuluĭ. Alecsandri are însă nevoie de acest chip domnesc, care trebuia să-l impresioneze ca romantic, precum impresionase pe Negruzzi şi, ca liberal revoluţionar, trebuia să-l bucure pentru prigonirea boierilor. El va apărea decĭ într'o baladă, încunjurat de Curtea luĭ, rînduită după stricte norme de ierarhie :

Curtea-ĭ plină de boierĭ,
Vornicĭ, Hatmanĭ, Vistierĭ,

şi îndată se notează caracterul stăpîniriĭ şi fapteĭ luĭ :

Ura lăpuşnenească
E peire boierească !

Întăia oară, Alecsandri, în truda luĭ de a da o coloare istorică desăvîrşită baladelor sale, făcuse din «Bogdan» al unuĭ cîntec Bogdan fiul luĭ Ştefan-cel-Mare. Şi, maĭ tîrziŭ, el revine cu această explicaţie naivă : «S'a lunecat o greşeală importantă, confundînd pe Bogdan Chiorul, fiul luĭ Ştefan-cel-Mare, cu Bogdan fiul luĭ Alexandru Lăpuşneanu. *După aflările de la alţĭ cîntăreţĭ, balada a luat schimbare la începutul eĭ, şi se potriveşte chiar cu cronica Moldoveĭ.*»

[1] «O psaltire foarte veche din biblioteca mănăstiriĭ Neamţuluĭ, cu slovă călugărească (!) : Scrisu-s'aŭ acest viers bătrîn (!) de mine, ieromonahul Paisie, credincios rob al luĭ Dumnezeŭ (!), iar eŭ l-am auzit şi l-am învăţat de la răposatul bunul mieŭ, Stoian Jolde armăşelul (! !).»

Mihaĭ Viteazul nu e cîntat de popor, pentru care n'a fost un bun părinte şi a căruĭ Domnie a trebuit să însemne pentru cel sărac multe birurĭ, pradă de Tatarĭ, apăsare boierească. Luĭ Alecsandri-ĭ trebuie cîntecul luĭ Mihaĭ, care «sare pe şepte caĭ», cîntec cerut de Bălcescu şi fabricat, pentru a-ĭ face plăcere, din elemente istorice cărturăreştĭ, ca frica Sultanuluĭ de el, «rîul cel oltean», «valul dunărean», «codrul călugărean (!)», marturĭ aĭ bìruinţelor luĭ. Mihaĭ, un Domn pe care ţeraniĭ n'aveaŭ de ce să-l iubească, e chemat de dînşiĭ ca

Să ne scape de-amar şi vaĭ!

Prelucrătorul maĭ preface legenda luĭ Radu Calomfirescu — dacă a fost Calomfirescu —, de supt Mircea-Vodă, într'o nouă pagină poetică a Viteazuluĭ. Mihaĭ maĭ are şi balada Oprişanuluĭ.

Pentru Brîncoveanu se dă aceia a peiriĭ luĭ, foarte suspectă ca autenticitate, în care se şi *motivează* căderea Domnuluĭ, prin planul, pentru care-l mustră Turciĭ,

Să desparţĭ a ta Crăie,
De a noastră 'mpărăţie,

prin baterea medalieĭ de aur în Ardeal:

Că, de mult ce eştĭ avut,
Banĭ de aur aĭ bătut.

Pomenirea Imbrohoruluĭ ca prigonitor de frunte vădeşte aceiaşĭ mentalitate de om cult. Şi eroismul romantic se oglindeşte în blestemul din urmă al Domnuluĭ, care «a fost mare pe pămînt:

„Doamne, fie 'n voia ta!"
Cînĭ turbaţĭ, Turcĭ, liftă rea,
De'ţĭ mînca şi carnea mea,
Să ştiţĭ c'a murit creştin
Brîncoveanul Constantin!

Şi pănă şi epoca fanariotă e amintită în «Iordachi al Lupuluĭ», Iordachi Costachi, despre care se spune apriat că e din «Ţinutul Huşuluĭ», după cîtă geografie a ţeriĭ ştia Alecsandri însuşĭ.

O baladă fără caracter istoric, maĭ curînd în legătură cu haiduciĭ, a voiniculuĭ ce visează un balaur ameninţător şi strică-

ciunea armelor sale, e atribuită luĭ Tudor Vladimirescu, şi acesta e chemat din mormîntu-ĭ,

Pe ciocoĭ să-ĭ prinză 'n ghiară
Şi s'alungĭ Greciĭ din ţară.

Nicĭ Horia, răsculatul ardelean din Ţara Moţilor, nu e uitat, şi, supt cuvînt că i s'a trimes poetuluĭ, din Ardeal, un «cîntec de o formă maĭ regulată şi maĭ corectă», Alecsandri-l pune «în numărul baladelor fiindcă are un caracter istoric». Aceasta dă prilejul de a întregi cunoştinţa urilor noastre naţionale prin

Ungurean, cîne turbat,
Ungurean, mustaţă-lungă,

şi prin canibalicul strigăt :

Cum răcnesc jivinele,
Cum s'aprind slăninele !

În refacerea şi prefacerea cîntecelor rîvna luĭ Alecsandri se simte şi altfel. El, poetul cult, nu făcea decît rare orĭ greşelĭ de ritm orĭ de rimă ; poetul necunoscut al munţilor face însă foarte multe greşelĭ de acestea, dar în schimb nu greşeşte, ca poetul saloanelor, în ce priveşte limba. Culegerea luĭ Alecsandri e totuşĭ, plină de *aceste* greşelĭ :

Călătorul se opria
Nicĭ că *maĭ călugăriă*,

în loc de «se maĭ călugăriă» ;

Puse prunca a cînta,
Codriĭ *prinser' a* suna,

în loc de «se puseră». În «juniĭ fac certele», se introduce un neologism pe care Alecsandri-l credea popular, ceia ce poate fi în alte părţĭ decît Moldova.

Anumite întorsăturĭ sintactice în sfîrşit sînt străine cînteculuĭ popular. Astfel, el înfăţişează toate lucrurile direct, într'un singur chip. Nu e o povestire pe care să o întrerupă un dialog şi după care să vie o descriere. Acolo un singur fir se deapănă, fără a se ascunde şi a se împletici vre-odată. Decĭ nu se pot afla în baladele autentice astfel de construcţiĭ :

Eŭ sînt, dragă, Brumărelul,
— Îĭ răspunde voinicelul.

Cînd cetim:

O icoană poleită
Trosnia, făr' a fi lovită,

recunoaştem sintaxa «literară», ca şi în aliteraţiĭ ca acestea:

Tremura lucrînd,
Lucra tremurînd.

din refacerea baladeĭ mănăstiriĭ Argeşuluĭ.

În acelaşĭ fel îşĭ găteşte Alecsandri şi doinele, care maĭ tîrziŭ numaĭ, eraŭ să iasă la iveală. Şi aicĭ e o lume de florĭ, de privighetorĭ, de «copilițe dulcĭ» cu «bujorĭ pe obraz», «puicuțe de Romîn», «dulcĭ florĭ», «dulcĭ sărutărĭ», de «flutureĭ de foc», aceiaşĭ stejarĭ cari judecă, aceiaşĭ bunĭ Romînĭ, aceiaşĭ ştiință despre «Dunărea cea mare» şi «Marea Neagră», despre fete de «Maghiarĭ», aceleaşĭ tablourĭ şi comparaţiĭ cu «şoimĭ de codru» şi aceleaşĭ strigăte de patriotism:

Decît în oastea rusească
Maĭ bine 'n cea românească,

căcĭ rămîĭ în

Țara ospețieĭ,
Țara dulce-a veselieĭ,

care e însă o

Sărmană biată țară,

pentru că

Ruşiĭ vin, te calicesc,
Nemțiĭ te batjocuresc,
Şi ciocoiĭ te hulesc.

Şi aceştĭ duşmanĭ sînt calificaţĭ aiurea astfel:

Iepe căzăceştĭ,
Cînĭ flămînzĭ nemțeştĭ,
Pilafgiĭ turceştĭ,
Rîme ciocoieştĭ.

În sfîrşit un presupus poet popular îşĭ simte dorinţĭ aşa de sălbatece ca acestea:

Aş bea sînge de păgîn,
Aş bea sînge de Moscal,
Aş bea sînge de Tatar,
Aş bea sînge de ciocoiŭ...

Până atuncĭ datoria fiecăruia e:

Țara să ni-o țărcuim
Şi de iezme s'o ferim.

Şi aicĭ, în sfîrşit, întîlnim aceleaşĭ greşelĭ de limbă (de ex.: «sărmanul de eŭ»).

Statornicind caracterul adevărat al acesteĭ poesiĭ, restituind luĭ Alecsandri versurile sale, cunoştinţele sale, firea sa poetică şi scutind poporul de tălmăciri cu privire la felul săŭ de a cugeta şi de a simţi pe temeiul unuĭ material poetic care nu e al luĭ, — nu s'a scăzut valoarea Baladelor orĭ a Doinelor care le urmează. Este în ele Alecsandri pe care-l cunoaştem: vesel, vioiŭ, uşor, meşter de versurĭ armonioase, limpede povestitor poetic, fericit din cînd în cînd până la ajungerea uneĭ adevărate şi trainice frumuseţĭ literare, dar — trebuie să adăugim — vlăguit de atmosfera bolnavă a romantismuluĭ unuĭ Bolintineanu şi de aceia, moleşitoare, a saloanelor care alcătuiaŭ încă aproape singurul public pentru literatură [1].

---

[1] Alecsandri află îndată şi imitatorĭ în Bucureştĭ. Astfel, Hrist Ioanninu dă la 1859 «Tilinca saŭ culegere de maĭ multe cîntece naţionale din ambele Principate, cele maĭ multe noĭ, de maĭ mulţĭ poeţĭ rominĭ, şi o părticică adunate de la lăutariĭ de prin ţară», culegere prefăcută şi în care se amestecă şi poesiĭ culte, ca şi în «Dorul, culegere de cîntece naţionale şi populare». Şi unele calendare daŭ poesiĭ populare prelucrate maĭ bine orĭ maĭ răŭ.

Poate fi interesantă şi această nouă (cf. maĭ sus, p. 68) apreciere a poesieĭ populare a luĭ Alecsandri, de Bolintineanu, în «Manoil» (Iaşĭ, 1855; tiragiŭ a parte din «România Literară»), p. 94:

«Alecsandri a făcut maĭ mult decît mulţĭ din poeţiĭ noştri. El a reînviat musa poporală, care de secolĭ zăcea uitată şi care era ameninţată a se pierde în gura lăutarilor ţiganĭ, cari aŭ urmat vechilor trubadurĭ ce a avut poporul odinioară. Baladele, doinele, horele poporale, în care este istoria patrieĭ, suferinţele poporuluĭ, poesia şi caracterul natural al Rominuluĭ, cu dispoziţiile sale de eroism, generositate, loialitate şi sensibilitate; aceste balade, doine şi hore, pe care Alecsandri, găsindu-le în fragmente pe icĭ pe colea, a ştiut a le întocmi şi a le reproduce atît de bine, sînt un tesaur pentru literatura românească. Nu este o bucată în care să nu vezĭ o eleganţă, o ideie saŭ un sublim.... Ele aŭ ieşit din sufletul, din inima poporuluĭ; şi negreşit că poporul nostru n'a putut să cînte şcoala luĭ V. Hugo, Lamartine, Béranger şi alţiĭ, după cari poeţiĭ noştri se screm a cînta. Cu toate acestea, el, în simplicitatea luĭ, fără a se consulta cu literaturĭ străine, fără a şti ceti saŭ scrie, a cîntat aşa cum n'a maĭ cîntat alt popor.»

Cf. şi rîndurile despre Negruzzi, *ibid.*, p. 96:

«Negruzzi este unul din ceĭ maĭ bunĭ scriitorĭ aĭ noştri. Gustul şi eleganţa stiluluĭ săŭ, compunerile sale originale în proză şi în versurĭ, traducerile sale din V. Hugo şi Cantemir, caracterisează pe omul care ştie arta scrieriĭ.»

CAPITOLUL IV.

«România Literară» şi literatura românească a timpuluĭ.

Întors în ţară încă din 1854, tămăduit de lunga luĭ iubire, care-l trimesese pe mult timp supt cerurĭ atît de străine, Alecsandri, care se găsia de-odată în curentul politic noŭ creat de evacuarea Principatelor de către Ruşĭ şi de aşteptarea resultatuluĭ războiuluĭ Crimeiĭ, care nu putea să se încheie decît cu triumful Puterilor apusene şi, decĭ, cu al libertăţiĭ şi naţionalităţiĭ româneştĭ, se hotăreşte a începe din noŭ lupta culturală pusă în serviciul aspiraţiilor politice ale neamuluĭ. Vechiul luĭ plan, pe care-l împărtăşia odată luĭ Bălcescu, de a deschide o nouă revistă, era să fie adus acum la îndeplinire. Tradiţia pe care o pornise întâiŭ «Dacia literară», pe care o urmase «Propăşirea», pe care încercase a o relua foaia din Bucureştĭ şi de care, în sfîrşit, eraŭ inspiraţĭ tinerii de la «Zimbrul», această tradiţie era să fie de fapt înviată prin colaborarea celor maĭ bunĭ scriitorĭ aĭ timpuluĭ supt conducerea luĭ Alecsandri, ajuns la culmea popularităţiĭ şi autorităţiĭ sale şi încunjurat în literatură numaĭ de prietenĭ.

Încă de la sfîrşitul anuluĭ 1854, Asachi însuşĭ publică, în «Gazeta de Moldavia», o înştiinţare a luĭ «către publicul cetitor din *ţerile româneşti*», — din toate — că va edita cu începutul luĭ 1855 o nouă foaie literară în formatul «Propăşiriĭ» [1]. Şi în n-l 2 de pe acest an 1855 Asachi anunţa apariţia «Românieĭ literare», îngrijită de un «june literator» care colaborase şi la gazetele bătrînuluĭ redactor «moldovenesc».

[1] N-l 102.

«România literară», ca şi «Dacia literară» de odinioară, era un titlu care valora un program, ce nu se putea dezvolta, împrejurările fiind încă grele,—şi, de fapt, articolul de introducere lipseşte. Ca un visător se gîndia odinioară Kogălniceanu la o «Dacie» culturală care putea să fie, care începuse a fi prin silinţile, conştiente saŭ inconştiente, ale tuturor celor ce scriaŭ, de veacurĭ, în acelaşĭ graiŭ românesc, fixat într'o singură limbă literară. Ca un prevăzător al celor maĭ apropiate şi maĭ fireştĭ schimbărĭ politice,—dintre luptătoriĭ pentru aducerea lor la îndeplinire fără zăbavă, Alecsandri invoca în titlul revisteĭ sale, după cinsprezece anĭ de activitate literară, deosebit de rodnică şi înnoitoare a sufletelor, «România», Ţara Românească unită supt raportul politic, pe care în cîţĭva anĭ era s'o vadă. Dar în numirea revisteĭ celeĭ nouă se cuprindea maĭ mult; şi visul aicĭ îşĭ avea partea luĭ: această «Românie», pe care Alecsandri o cîntase în 1848, şi pentru Ardeleniĭ cari-şĭ cereaŭ o viaţă naţională, şi pentru Bucovineniĭ cari prindeaŭ a se simţi iarăşĭ Romînĭ, n'avea numaĭ decît hotarele celor două Principate. Numele eĭ era, pentru Alecsandri, ca şi pentru aceia cari l-aŭ dat, din acest motiv şi nu pentru că Principatul muntean se numia «România», Principatelor-Unite,—şi el trebuia să fie, maĭ ales, pentru ceĭ ce eraŭ să urmeze, — amintirea datorieĭ lor supreme faţă de neamul sfăşiat prin vitregia vremilor, dar şi prin păcatele înnaintaşilor.

I. Colaboratoriĭ «Românieĭ Literare». Alecsandri, Negri. Poesiile luĭ Conachi şi Beldiman.

Poesiile de iubire, ca şi poesiile patriotice ale luĭ Alecsandri din ultimiĭ anĭ—pănă la «Sentinela Romînă»—apar în «România Literară», şi ele singure ar fi fost în stare să-ĭ asigure cetitorĭ. În acelaşĭ timp, poetul dă la lumină aicĭ, ca un apendice al revisteĭ, un mare număr de cîntece lirice, de doine, revăzute şi îndreptate cum s'a arătat maĭ sus. Începuse a-şĭ tipări aicĭ şi impresiile de călătorie, dar, dintr'un motiv saŭ din altul, le opri la povestirea tre-ceriĭ în Africa. «Balta Albă», schiţa din 1847 — păţaniile unuĭ Frances acolo —, apare întăiŭ în «România Literară». Se reproduce «Toader şi Mărinda». Scurte notiţe de cronică ating chestiĭ ale zileĭ: «Melodiile româneştĭ» ale luĭ Miculi, «Prieteniĭ

Romînilor» ; St.-Marc de Girardin, a căruĭ descriere de călătorie pe la noĭ apăruse în foaia luĭ, «Journal des Débats»; Félix Colson, care tratase, în 1839, despre starea Principatelor *(De l'état présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie)*, carte cu ştiriĭ folositoare, a unuĭ spirit cinstit, pe care o traduce în acest timp un tînăr ce isprăvise bune studiĭ la Iena, fiul Logofătuluĭ Alecu Sturza, Dimitrie Sturza, care-şĭ începea o mare carieră politică, şi Ubicini, care, în *Lettres sur la Turquie*, o carte hotărîtoare asupra Turcieĭ nouă, nu ne uita, cum nu era să ne uite nicĭodată. O notă asupra capeleĭ româneştĭ de la Paris, a căriĭ iniţiativă o luase «un preot cuvios din Valahia [Iosafat Snagoveanul] şi cu micul ajutor de banĭ al proscrişilor de la 1848, precum şi al celorlalţĭ Romînĭ aflătorĭ», pentru a aduce «o frăţească apropiere între toţĭ Moldo-Romînii ce se găsesc afară din ţară», poartă tot iniţialele luĭ Alecsandri [1].

Alecsandri dă la lumină şi frumoasa scrisoare a poetuluĭ Conachi, acum mort de mult, către Mitropolitul Veniamin [2], una din cele maĭ înţelepte declaraţiĭ în ce priveşte limba ca şi în ce priveşte şcoala [3], şi, în vederea ediţieĭ poesiilor acestuĭ înnaintaş, Negri publică o notă despre bătrînul poet «limpede în graiul neamuluĭ săŭ» [4], ca şi probe din versurile luĭ [5].

La 1856, Catinca, fiica poetuluĭ şi soră după mamă a luĭ Negri, acum soţia luĭ Nicolachi Vogoridi, făcea să se publice volumul, supt îngrijirea profesoruluĭ N. Ionescu, «ca firesc omagiu.... şi în nădejde că aceste a' sale scrierĭ ar putea aduce ţeriĭ noastre vre-un folos, slujind de înzestrare şi adaus literaturiĭ pămîntene».

Tot pietăţiĭ luĭ Alecsandri pentru aceştĭ începătorĭ aĭ nouluĭ vers românesc în Moldova se datoreşte tipărirea după manuscris a lupteĭ de la Slatina din «Jalnica tragodie» a luĭ Beldiman, pe care-l aşează în «pleiada de poeţĭ ce s'aŭ ivit în Mol-

[1] Pp. 138-9.
[2] P. 213 şi urm.
[3] V. *Ist. lit. rom. în veacul al XVIII-lea*, II, p. 500-3.
[4] Pp. 73-4.
[5] Se dă şi a doua parte, scrisă de Negri însuşĭ, a poesieĭ «Strigoiul» şi o altă bucată poetică, *Călugăriţa* (v. Operele luĭ, editate la «Minerva» de Em. Gîrleanu).

dova pe la începutul veaculuĭ și care se alcătuia din Conachi, Tăutul, Bălșucă, Pogor»[1]. «Eteria saŭ jalnicile scene prilejite în Moldova» — acesta-ĭ titlul ce i-l dă editorul — apăru însă numaĭ la 1861, prin îngrijirea luĭ Alecu Balica, pe care-l prinsese simpatie pentru «mica, părăsita și uitata compunere în versurĭ».

II. Mihail Kogălniceanu și Negruzzi.

M. Kogălniceanu, începătorul de odinioară al mișcăriĭ care apărea din noŭ în «România literară», represintată prin două generațiĭ de scriitorĭ, dă o schiță a viețiĭ Mitropolituluĭ Iacov Stamati, după biograful luĭ contemporan, medicul sas Andreas Wolff. Lucrarea nu e isprăvită: o frumoasă scriere, plină de pietate și de adîncă înțelegere istorică. Laturea politică nu pare a-ĭ lipsi, și, ținînd seamă de dînsa, credem că autorul avea biografia Mitropolituluĭ Iacov gata încă din vremea cînd Mihaĭ Sturza izgonise pe Mitropolitul Veniamin. Frase ca: «Istoria Moldoveĭ ni-a păstrat în toată cruzimea adevăruluĭ toate mijlocirile și vicleniile ce se întrebuințaŭ de Domniĭ grecĭ cînd voiaŭ a se desface de un Mitropolit» aveaŭ, astfel, un ascuțiș. Să fi oprit censura din 1855 cele ce urmaŭ? Se poate. E curios că prefața luĭ Kogălniceanu la «Coliba luĭ Moș Toma»[2] nu e dată nicĭ aceia în întregime. Ea se oprește la capitolul ce privește șerbia la noĭ, și tipăritura de la 1853 în fruntea traduceriĭ luĭ Codrescu era și ea întreruptă în mijlocul acestuĭ capitol, acolo unde se vorbia de cele ce urmară după «dezrobirea» țeranuluĭ de Constantin-Vodă Mavrocordat. Acuma Kogălniceanu lasă la o parte și acest început de expunere a chestieĭ țerănești, a căriĭ discuție se vede că nu voià s'o îngăduie censura moldovenească din 1855. Întărește maĭ mult încă în această părere faptul că articolul e intitulat «Sclăvie, *vecinătate* și *boieresc*», deși aceste din urmă două forme ale aserviriĭ muncitoruluĭ de ogoare nu sînt de loc atinse.

Kogălniceanu maĭ dă o apreciare a calendarelor pe 1855, el care avuse un rol însemnat în ridicarea calendaruluĭ la o valoare literară și culturală, la o menire folositoare în răspîndirea noțiunilor de adevărată civilisație, morală și națională. Colaborația luĭ Kogălniceanu are însă și maĭ multă însem-

[1] P. 61, nota.
[2] V. p. 119.

nătate prin aceia că el deschide lupta împotriva jargoanelor savante care înlocuiseră limba obişnuită, măcar în unele privinţĭ, pe rînd în cele două provinciĭ româneştĭ nelibere şi care ameninţa acum, prin şcoala luĭ Laurian, bunul stil tradiţional, în Principate chiar. Dar despre aceasta, maĭ departe.

Despre îndepărtarea luĭ Negruzzi de vechiĭ săĭ tovarăşĭ, la cari se alipise trecînd peste oarecare deosebire de vîrstă, a maĭ fost vorba [1]. Stăruinţele luĭ Alecsandri îl aduc la «România Literară». Aicĭ dă el «Jidaniĭ şi florile», o lacrimă pe mormîntul vechiĭ poesiĭ a oraşuluĭ săŭ, pătat, pe lîngă tina uliţelor, de tina etnică a «Bulgaro-Sîrbo-Grecilor» şi maĭ ales a grosolaneĭ prose iudaice. «Ce să facem dar? Să gonim Jidaniĭ ca să avem florĭ, saŭ să gonim florile ca să avem Jidanĭ?», e spirituala încheiere a finuluĭ umorist: se ştie că am ales ultima alternativă.

O amintire glumeaţă din vremea zavergiilor şi a Turcilor cari i-aŭ potolit, venind şi eĭ tot pe spinarea noastră, e subiectul «Istorieĭ uneĭ plăcinte». Se dă încă o schiţă din acea vreme. În cîteva paginĭ suggestive, apoĭ, Negruzzi învie tot trecutul Moldoveĭ dela Dragoş până la «Constituţia» cea nouă, privind de la Cetăţuia Iaşul «beat de vuiet, culcat pe costişa luĭ, ca să-şĭ odihnească mădularele cele de granit» în giulgiul trist al ceţeĭ de vară.

III. Donicĭ. Ralet.

Donicĭ, a căruĭ fabulă rămîne tot aşa de desăvîrşită fără a primi elemente nouă, are în «România Literară» numaĭ treĭ bucăţĭ.

D. Ralet, şi el fabulist, dar ajuns acum ministru, e autorul unor cugetărĭ satirice, — gen noŭ în literatura noastră —, care cuprind maĭ mult jocurĭ de cuvinte saŭ spirit de tot uşor. Se tipăreşte şi o cuvîntare a luĭ, ţinută în calitatea sa oficială la mănăstirea Neamţuluĭ, pentru deschiderea şcolilor, în fruntea cărora nu stătea altul decît arhimandritul Dionisie Romanò, unul dintre ceĭ d'intăiŭ clericĭ aĭ timpuluĭ, represintantul, împreună cu mult maĭ tînărul Melhisedec, al cărturărieĭ bisericeştĭ, ce mergea, cu toate acestea, spre o tot maĭ adîncă decădere.

Un tabloŭ al Constantinopoleĭ la vestea căderiĭ Sevastopoluluĭ se datoreşte luĭ Ralet, a căruĭ scrisoare din Septembre

[1] Cf. p. 121.

1855 nu era menită însă, de sigur, publicității [1]. La 1858, întors din misiunea pe care o îndeplinise, cu Negri, la Constantinopol, Ralet, urmînd exemplul luĭ Bolintineanu, îșĭ va publică «Suvenire și impresiĭ de călătorie în România, Bulgaria, Constantinopole» [2].

Cartea acestuĭ bun observator ager începe cu note asupra civilisațieĭ celeĭ nouă, în care «pălăriile ușoare aŭ înlocuit șlicele gheboase», în care «se vorbește franțuzește de rost», în care carta de visită, «dineul», clopoțelul, lornieta țin loc de documente ale culturiĭ, ca și «lucrișoarele scumpe, dar de modă, prisosnice *(sic)*, dar aduse de departe», ca și «băile depărtate, datoriile neplătite». În tonul vremiĭ, călătorul vorbește de haiducĭ — hoțul Condrea —, citează poesiĭ populare și admiră hora răzășilor, el amintește «războaiele vechĭ ale Mihailor, ale Ștefanilor, ale Vasililor» și îndeamnă către Unire, care ar fi fost scopul lor ultim. Cînd se coboară la Bucureștĭ în «Hôtel de France», el adauge că aceia e «limba inimiĭ sale»; în Capitala munteană vede orientalism și lux desfrînat: astfel întîlnește și aicĭ «multele obiecte de modă, plătite scump, și puține cuvinte francese știute pe de rost», ca și desprețul pentru ce a putut da în fasa eĭ modernă civilisația noastră [3]. La Cotrocenĭ vede cum «pasc mielușeiĭ la glasul fluieruluĭ dulce [4]». La Călugărenĭ află o punte «cu podelele mișcătoare ca tușele de clavir».

Asupra Turcieĭ modernisate dă multe știrĭ și interesante, cu glume despre «cele maĭ marĭ nenorocirĭ» ale Constantinopoleĭ: «focul, ciuma și dragomaniĭ» și despre turiștĭ. Cu privire la Patriarhul de Constantinopol de atuncĭ, la care era trimes pentru negocierĭ în chestia moșiilor închinate, el scrie că: «se afla diacon la Iașĭ cînd Nemțiĭ luară prisonier pe Domnul [Alexandru] Ipsilant și-l duseră la Brünn, însoțit de bunul mieŭ, Vornicul D. Ralet [5]». Cercetează pretutindenĭ așa de îngrijit, încît în tainița

[1] Pp. 420-1.

[2] Paris, De Soye și Bouchet. — Am avut în mînĭ exemplarul dedicat doamneĭ Conachi-Vogoridi și purtînd data de: Paris, 30 Iulie 1858.

[3] V. p. 18: Cine merge la teatru, «crede a face un mare sacrificiu cînd îĭ onorează cu ființa sa».

[4] P. 20.

[5] P. 91. — D. profesor Ralet din Iașĭ are portretul acestuĭ boier.

neagră a celor Şepte Turnurĭ i se pare a fi găsit numele luĭ Vasile Lupu, şi el oarecînd oaspete pe acolo, «săpat în piatră» [1].

În Constantinopol Ralet găsise şi pe D. Negulicĭ, de la care se publică în «România Literară» o poesie sentimentală, destul de slabă, şi fabula «Momiţa şi Amorul», care prin proporţiile şi tonul săŭ arată putere şi originalitate.

IV. Alecu Rusu (Russo).

In sfîrşit, foaia numără între ceĭ maĭ harnicĭ colaboratorĭ pe Alecu Rusu (Russo), care până atuncĭ nu era cunoscut decît prin comedia sa «Băcălia ambiţioasă», prin răspunsul la critica ce i-o făcuse Gusti [2], prin temniţa ce o făcuse în chiliĭ călugăreştĭ la Soveja, scriind şi note într'o frumoasă limbă plină de umor şi de icoane — dar care nu fură tipărite îndată — prin «Studia Moldovană» din «Zimbrul» [3], însemnată ca stil, dar maĭ însemnată pentru ideile politice pe care le exprimă autorul, şi, în sfîrşit, prin amintirile despre holeră, în Calendarul pe 1853 al «Buciumuluĭ» [4].

Prin marele număr al amintirilor, înfăţişate în tablourĭ pline de coloare, paginile din «Zimbrul» chiar, anunţaŭ un scriitor de o mare valoare. În acele cîteva paginĭ se oglindeşte vioaie întreaga lume care se ducea, şi scriitorul e însufleţit de o adîncă pietate faţă de dînsa, cu toate scăpărările de ironie ale spirituluĭ săŭ. O seamă de datinĭ sînt zugrăvite cu o deosebită dragoste, cu o frăgezime minunată, — astfel serbările dela 1-iŭ Maiŭ pe vremurĭ [5].

«România Literară» dă, de acest scriitor neegal, capricios, bogat în repetiţiĭ, dar scăpărător de ideĭ şi strălucitor de viaţa stiluluĭ, «Cugetărĭ». Cel maĭ potrivit titlu pentru genul săŭ de literatură: nu e discuţie, pentru că luĭ Rusu-ĭ lipseşte şirul, nu sînt memoriĭ, fiindcă el nu se poate concentra asupra trecutuluĭ săŭ, nu e polemică, pentru că el nu-şĭ poate opri atenţia asupra

[1] P. 109. Ştie să întrebuinţeze şi cronicele; p. 112.
[2] *Albina* pe 1846, pp. 49-52; *Opere*, p. 3 şi urm.
[3] *Ibid.*, p. 10 şi urm.
[4] *Ibid.*, p. 24 şi urm.
[5] *Ibid.*, pp. 21-2.

unuĭ adversar. Toate aceste elemente sînt amestecate însă la un loc, trecîndu-se fulgerător de la o adîncă reflecţie la o glumă uşoară, la o învinuire gratuită orĭ numaĭ la un capriciu cu *brio*.

Multe ideĭ din «Studia Moldoveană» sînt reluate acum, şi nu în maĭ bună legătură orĭ într'o formă superioară. În privinţa ideilor exprimate aicĭ, se va vorbi maĭ departe, dar forma e plină de expresiĭ juste, de pasagiĭ colorate orĭ însufleţite de umor, de avînturĭ de pasiune şi de formule fericite. În «Amintirĭ», publicate 'n aceiaşĭ revistă, se întîlnesc paginĭ care întrec ca adevăr înduioşat pe acelea din «Zimbrul», în care scriitorul înfăţişează mediul copilărieĭ luĭ. Vezĭ satul basarabean din Codriĭ Bîculuĭ, cu «opcina strămoşească» a curţiĭ boereştĭ, pe «troscotul verde al ograziĭ marĭ», cu livada, biserica, ţintirimul «pestrit de iarbă lungă, de sulcină aurită şi de crucĭ negre», cu fîntîna de lîngă «răchita crengoasă» şi cu pădurea fără fund. Te pătrund amurgurile senine, cu întorsul turmelor «aducînd miroasele cîmpurilor cu ele», cu poveştile moşnegilor, cu închipuirile superstiţioase ce răsar ca viĭ în mintea copiluluĭ, cu vre-o dragoste ţerănească pe care o văzu perind supt ochiĭ săĭ. Despre schimbările sufleteştĭ pe care le aduceaŭ oamenilor din generaţia luĭ şcolile Apusuluĭ, se pot culege aicĭ note preţioase. Consideraţiile asupra epoceĭ vechĭ eroice şi a celeĭ de la Ruşĭ încoace aŭ un neobişnuit relief. La urmă se vorbeşte pe larg despre pribegiĭ din 1821 şi despre pamfletistul Tăutu.

Urmarea, făgăduită, a acestuĭ articol, a rămas în manuscript: Rusu n'a isprăvit nicĭ descrierea călătorieĭ celor doĭ ofiţerĭ francesĭ veniţĭ în Moldova la 1817[1].

Din scrierile maĭ vechĭ ale luĭ Rusu se publică din noŭ, nu după tipăritura anterioară într'o foaie efemeră de-a exilaţilor, ci după manuscriptul traduceriĭ făcute de Rusu însuşĭ, — traducere maĭ exactă, dar inferioară ca stil românesc şi ca avînt aceleia pe care o făcuse Bălcescu în Paris —, «Cîntarea Romănieĭ». În foaie, frumoasa poemă apare fără vre-o iscălitură, fără iniţiale, foarte obişnuite pe atuncĭ, măcar, dar în tabla de materiĭ această măiastră imitaţie a biblismuluĭ luĭ Lamennais e atribuită adevăratuluĭ eĭ autor, care, prin această

[1] V. *Opere*, pp. 169-71.

nouă traducere, de el însuşĭ, căutase a restitui textul cel adevărat al poemeĭ [1].

Într'aceasta şi în publicarea unuĭ articol mişcat despre poetul Cuciureanu se încheie colaborarea,—de altfel aşa de bogată, încît dă oarecum tonul «Românieĭ Literare» faţă de alte publicaţiĭ asămănătoare, începute în acelaşĭ spirit spre a atinge aceleaşĭ scopurĭ, — a luĭ Rusu la foaia luĭ Alecsandri. După încetarea acesteĭ foĭ, unde ar fi dat fără îndoială şi traducerea, prelucrarea altora din manuscriptele sale francese, maĭ vechĭ decît anul 1848, acest scriitor scrie doar la «Steaua Dunăriĭ», gazeta luĭ Kogălniceanu, de care va fi vorba îndată [2], purtînd maĭ departe lupta împotriva înnoitorilor latinomanĭ aĭ scrisuluĭ românesc.

Încă din 1865 [3], Rusu nu maĭ era în viaţă. Peste treĭ anĭ prietenul săŭ statornic Alecsandri comunică «Foiĭ societăţiĭ pentru literatura şi cultura romînă în Bucovina» [4] cîteva rîndurĭ cuprinzînd o paralelă între Decebal şi cam depărtatul Ştefan-cel-Mare, rîndurĭ care se încheie cu această patriotică dorinţă: «Cine oare va fi chemat a ridica spada purtată cu atîta glorie de Ştefan-cel-Mare?». Aceiaşĭ publicaţie, în acelaşĭ an, tipăreşte, supt titlul de «Studiĭ naţionale», datate 1840—titlu asămănător cu acela al contribuţieĭ din «Zimbrul» — ceva despre haiducul Bujor şi urmaşul săŭ Ion Pietrariu, cu citaţiĭ din poesia populară. Maĭ departe se tipăresc Cugetările pe care le-a inspirat, la 1848, luĭ Rusu scurta-ĭ petrecere în temniţa ungurească din Cluj, şi un mic studiu, bogat în extrase din culegerea sa de cîntece, asupra poesieĭ populare [5]. Într'un tîrziŭ, *Columna luĭ Traian* pe 1874 dă suggestivele şi foarte folositoarele paginĭ ale luĭ Rusu despre Palatul luĭ Duca-Vodă, curţile, atuncĭ pustiĭ, astăzĭ dispărute, de la Cetăţuia [6]. Notele luĭ francese despre o călătorie în munţĭ, ca şi descrierea Iaşilor în 1840, s'aŭ păstrat numaĭ în manuscript, neputînd contribui la reputaţia unuĭ scriitor care era din bielşug înzestrat cu darurile închi-

[1] Cf. Haneş, *Alexandru Russo*, şi Prefaţa, anexele la ediţia «Operelor» acestuia.
[2] În anul I, n-le 28 şi 30.
[3] *Opere*, p. 366 şi urm.
[4] N-le 6-7, din Iunie-Iulie.
[5] *Opere*, p. 172 şi urm.; cf. şi p. 199 şi urm.
[6] *Ibid.*, p. 195 şi urm.

puiriĭ şi ale poesieĭ, dar fără socoteală şi scop, în viaţa luĭ literară, ca şi în viaţa luĭ de om[1].

În prefaţa la *Opere*, editorul arată că Ruso era Donicĭ numaĭ după mamă şi, după o comunicare a d-luĭ Gh. T. Kirileanu, el poate da lămuririĭ asupra luĭ Iancu Rusu, tatăl scriitoruluĭ, «dvoreanin» basarabean şi supus rusesc, om bogat, care lua în arendă moşiĭ prin muntele Suceveĭ şi care lăsă, de la a doua soţie, Maria Rosolimo, Greacă, văduvă a unuĭ consul frances în Orient, orfanĭ ce stătură, şi până la moartea scriitoruluĭ nostru, supt epitropia luĭ. Familia Rusu, Rusul, e cunoscută supt Vasile Lupu, cînd unul din membriĭ eĭ se găseşte între boieriĭ fruntaşĭ aĭ Moldoveĭ, fără să poată lăsa însă o moştenire de trecere şi putere urmaşilor săĭ, rămaşĭ între răzăşiĭ basarabenĭ[2]. Alecu Rusu ar fi fost născut dintr'o relaţie nelegitimă a luĭ Iancu cu «vară-sa, al cărîĭ nume nu-l cunoaştem»[3].

«Actele şi documentele relative la renaşterea Românieĭ» ale d-luĭ D. A. Sturdza ni ajută însă a maĭ şti ceva despre acest scriitor, care a ştiut aşa de bine să se ascundă, prin lipsa luĭ de amestec în viaţa publică şi prin discreţia luĭ literară[4]. Îl vedem întâiŭ printre unioniştiĭ cari iscălesc memoriĭ, ca simplu boier fără titlu; fu făcut apoĭ Agă şi Spătar, şi ocupâ, supt caimacamul Vogoridi, locul de director al Ministeriuluĭ de Lucrărĭ Publice. Pentru o datorie de 9.000 de galbenĭ către Cihac, se ceru ştergerea luĭ din listele electorale, în care fusese trecut ca proprietar de moşiĭ[5]. În lipsă de altele, şi aceste ştirĭ biografice vor fi bine venite.

---

[1] *Opere*, p. 205 şi urm. O traducere de sublocotenentul C. Mărgăriteseu *Piatra Teiuluĭ*, etc., Vălenii-de-Munte, 1908. Cf. vol. II, pp. 257-8.

[2] Pentru rudele luĭ Rusu, din familiile Aslan, Spiro-Paul şi Fotinò, v. tabla genealogică de la p. XVII a *Operelor*.

[3] Faţa spirituală, ironică a luĭ Rusu, se poate vedea în fototipia adausă la volumul d-luĭ Haneş.

[4] Un A. G. Rusu iscăleşte punctele Uniriĭ între represintanţiĭ judeţuluĭ Neamţ, ca şi Gavril Grigore Rusu, vre-un răzăş; *ibid.*, III, p. 550. Pentru alţĭ doĭ Rusu, din alte familiĭ, *ibid.*, VIII, p. 811; cf. IX, p. 516.

[5] *Ibid.*, III, pp. 430, 700; IV, pp. 170, 251, 509, 771, 842, 844; V, p. 190; VII, p. 1097. Familia luĭ era aşa de puţin însemnată, încît ea nu se află în *Arhontologhia* luĭ Sion, care pomeneşte totuşĭ pe dr. Russo, Curlandes, de curînd imigrat.—Pentru o familie bucovineană cu acest nume, v. Xenopol, *Cuza-Vodă*, II, p. 152.

V. Colaboratorii pentru partea economică.

I. Ionescu, altul dintre pregătitorii şi actorii Revoluţieĭ de la 1848, face să folosească foaia luĭ Alecsandri din experienţa pe care o adunase el în petrecerea sa la Turcĭ, ca agronom. De la dînsul vine şi un foarte bun articol despre Romîniĭ din Dobrogea, un altul despre ceĭ din Macedonia, cu o folositoare statistică, răzimată pe cercetărĭ propriĭ. El scrie adesea şi cronica, al cărĭ stil e deosebit de vioiŭ şi colorat, dînd lămurirĭ despre deosebitele întîmplărĭ politice maĭ însemnate, din ţară şi străinătate. Luĭ i se dădu apoĭ şi sarcina de a porni atacul împotriva manualuluĭ de geografie, cu numele româneştĭ întoarse înnapoĭ la presupusa origine latină, al luĭ Laurian [1].

Ionescu nu scrie însă un singur articol despre agricultură saŭ economie politică. Totuşĭ Alecsandri păstrase din programul «Propăşiriĭ» grija pentru studiĭ din aceste specialităţĭ, care îngăduiaŭ a se tratà într'un chip maĭ puţin bătător la ochĭ şi probleme politice. El ceru cu stăruinţă luĭ Ion Ghica, ajuns acum beiŭ al insuleĭ Samos, unde aduse o mulţime de imbunătăţirĭ, să trimeată din reşedinţa luĭ princiară ceva în legătură cu vechile sale studiĭ şi ocupaţiĭ. Fostul profesor de matematică la Academia Mihăileană, acum vasal al Porţiĭ şi Domn al uneĭ insule din Arhipelag, nu găsi răgazul trebuitor pentru ca să-şĭ aştearnă în româneşte ideĭ privitoare la depărtatele Principate dunărene [2].

Dar articolele de economie politică, de finanţe, de ştiinţe de Stat şi alte specialităţĭ nu lipsiră. Profesorul Gh. Apostoleanu, fost şi el redactor de revistă, începe publicarea unuĭ «curs de economie politică», şi o notă a luĭ Ionescu aminteşte cu acest prilej lecţiile revoluţionare ale luĭ Ghica [3]. Apostoleanu arată un om cetit, cunoscînd limbile francesă, germană, englesă, şi un spirit destul de liber, care strecoară alusiĭ la împrejurările morale contemporane. El publică şi un lung articol erudit, maĭ mult fără rost, asupra duelului, şi lămureşte asupra fabriceĭ de postav a luĭ Kogălniceanu, citînd şi pe «Faust» în sprijinul

[1] V. maĭ departe.
[2] N. Petraşcu, *V. Alecsandri*, Bucureştĭ, 1894, pp. 75-6.
[3] P. 257, nota.

săŭ: se desfăşură atuncĭ şi un program de dezvoltare economică a Moldoveĭ.

Panaite Donicĭ tratează despre «Asociarea capitalurilor»: el a fost ministru de Lucrărĭ Publice în 1858-9. Evreul botezat Vitlimescu, censor pentru cărţile jidoveştĭ, scrie despre Mătasă şi Albine, într'un plăcut stil popular, de modă maĭ veche. Alexandru Papadopol-Calimah, tînăr boier învăţat, care era să-şĭ închine toată viaţa unor compilaţiĭ erudite, foarte folositoare, de şi lipsite de critică[1], vorbeşte nu numaĭ de «limba românească» dar şi de «telegraful electric», pe care pe atuncĭ îl introduceaŭ Austriecĭĭ, şi chiar de Ordinul engles al Calţaveteĭ saŭ, cum scrie el, al «Calţodeteĭ»[2]. Gr. Cobîlcescu, profesor de tot tînăr la gimnasiu, viitorul mare geolog, care nu pare a fi deosebit de ofiţerul pe care-l întîlnim ca neobosit alcătuitor de poesiĭ în toate genurile la modă, — dă o prefaţă la Istoria naturală a Moldoveĭ — pe care n'a maĭ publicat-o, — prefaţă plină de un mare avînt filosofic, de o pietate deosebită pentru rostul tainic al vieţiĭ unitare a lumilor, ca şi de încredere în ştiinţa care cucerise aşa de mult în acel veac al XIX-lea: pe Cobîlcescu îl întîlnim şi printre unioniştĭ[3]. Advocatul Ţigarà, care se scrie «Sigara», începe un lung studiu despre dreptul, «dritul», roman. Colonelul P. Scheleti publică studiĭ de istorie militară, după acelea ale luĭ Adrian[4]. În sfîrşit N. Suţu reiea problema Căilor Ferate, tratată maĭ înnainte de Ion Ghica.

VI. Romanul luĭ Alecu Cantacuzino.

Un contemporan al luĭ Alecsandri şi unul din oameniĭ de la 1848 care nu publicase nimic până la apariţia «Românieĭ Literare» şi nu era să maĭ publice nimic în acest gen, nicĭ

[1] El era fiul uneĭ Domnite a luĭ Scarlat-Vodă Callimachi, care luă, fără voia mameĭ sale, pe săracul ofiţer de marină elin Pappadopulos.

[2] Şi un I. A. C. se ocupă de telegraf; p. 24.

[3] Sturdza, *o. c.*, X, p. 347. Cf. *Enciclopedia Romînă*, I, pp. 867-8.

[4] *Mémoire sur l'organisation d'une force armée dans les principautés danubiennes; Ideie răpede despre resbelul de partisanĭ, urmat de instrucţiunĭ asupra serviciuluĭ de campanie şi de un manual de fortificaţiune pasageră*, de Gh. Adrianu, es-militariŭ din principatul Românieĭ; Bruxelles, Dehou, 1854. — Scheleti publică însuşĭ, la 1860, fiind şi acum tot colonel, «Cvestia Armateĭ Principatelor Unite». Astfel începe literatura noastră militară.

după aceia, face în această foaie, puţin timp după ce Kogălniceanu începuse «Tainile Inimiĭ» şi în acelaşĭ timp cînd Bolintineanu lucra la «romanul naţional» «*Manuil*», încercarea de a zugrăvi într'un alt roman, de proporţiĭ foarte întinse, viaţa ţerănească de la sfîrşitul veaculuĭ al XVIII-lea prin părţile Covurluiuluĭ, precum şi Iaşiĭ din vremea luĭ Alexandru-Vodă Moruzi.

«Prinţul» Alexandru saŭ Alecu, fiul luĭ Alexandru Cantacuzino, e acela care a întovărăşit pe represintantul frances de Talleyrand în drumul săŭ către Iaşĭ[1]. Era un om bogat, de o cultură deosebită, şi un călduros sprijinitor al Unirii[2].

O discuţie la ţară între boierul de modă nouă, care crede în progres şi felicită ţara luĭ că şi-a schimbat înfăţişarea îmbrăcînd veşmîntul apusean, şi între Şătrarul de casă, rămas la moşie, cu aceiaşĭ evlavie faţă de însuşirile gospodăreştĭ şi morale ale timpuluĭ săŭ, deschide romanul luĭ Alecu Cantacuzino. Nicĭ unul nicĭ altul, fireşte, nu pot birui în acest schimb de vederĭ, la baza căruia sînt sentimente pe care nimic nu le poate izgoni saŭ slăbi măcar. Convorbirea dă prilej autoruluĭ să înfăţişeze însă ideile epoceĭ. «*Moldovenia*», se spune, «se întinde peste hotarele sale materiale: cu gîndul, prin literatură, cu fapte, prin negoţ... În cîtă depărtare a rămas neamul nostru de civilisaţie, care dă o aşa de falnică dezvăluire, o înflorire aşa de mănoasă ţerilor apusene a' Europeĭ!». Saŭ, maĭ ales: «Am tradus Moldovenia d-tale în Românie, arhon nemulţămite», strigă zîmbind tînărul către acel care a văzut alte zile şi poartă în ele ultimele raze ale altor luminĭ.

Această discuţie îndreptăţeşte titlul: «Serile de toamnă la ţară». Îndată e vorba însă de altceva. Şătrarul prinde a-şĭ aduce aminte. El pomeneşte de tatăl săŭ, Petre Criţă, din Storojeştĭ, la Prut. Toată vechea viaţă patriarhală a unuĭ Ţinut de răzeşĭ, cari-«şĭ amestecă sîngele» din sat în sat, învie într'un frumos stil simplu. «Petre Criţă avea bună parte a bătrînuluĭ Zahan în Storojeştĭ şi vre-o 600 de stînjenĭ în Smulţĭ şi în Corod. Trăia bine şi cu îndestulare şi fără grijă; caiĭ îĭ eraŭ caĭ, vitele, vite. Maĭ bun pescar nu era pe toată întinderea Prutuluĭ, nicĭ se afla maĭ bun puşcaş în tot ocolul decît Criţă. Trebuia cuiva o

[1] D. A. Sturdza, *o. c.*, IV, pp. 407-8.
[2] V. *ibid.*, X, p. 333.

viză la Blagoveștenie? Petre îșĭ lua mrejele de pe gard, vîslele din căsoiŭ, punea luntrea în car și se cobora la apă; viza era prinsă, cît de mare, pentru cel ce o plătia, și una maĭ mică pentru casă. «Unul să aibă», zicea Petre, întorcîndu-se acasă, dar și celălalt să nu fie lipsit»[1].

Și nu lipsesc comparațiile originale fragede: «părul îĭ ședea creț pe tîmple, ca spicele grîuluĭ pe claie», orĭ: «rumenă și albă, dreaptă ca nuiaua de alun»; expresiile pline de sevă: «Criță, care nicĭodată nu rostia bucuria ce o avea în piept», notele gingașe de simțire: «Cînd voià mama a mă scăpa, numaĭ vedeam că se ridica sprînceana, o lacrimă pica din ochiul mameĭ, și tot se făcea cum era să se facă», orĭ: «într'o zi m'am văzut cu un frate maĭ mic pe lîngă mine», «nicĭuna în Storojenĭ nu-ĭ, ca să-ĭ vie la brîŭ măcar»; priveliștĭ văzute cu ochiul sănătos și ager: «găinușa începe a luci peste Brateș»; scene ale naturiĭ minunat de suggestive: «cînd răsărise steaua și razele sale dulcĭ se răsfrînseseră bine în oglinda apeĭ, lungind lumina din mal în mal, se auzi și zgomotul vîslelor plescăind în apă»[2].

Un drum la Iașĭ pentru rosturĭ de familie ne face să cunoaștem acuma — întăiŭ privesti la o idilă de logodnă în sat bogat, slobod și fericit — pe înșelătorul Grigore Belè, care-ĭ duce acolo, pe bătrîn și pe fiul săŭ, ce povestește acum, făcîndu-șĭ întrarea «în toamna anuluĭ șepte sute optzecĭ și..., ian vezĭ, dragă, cum slăbește capul cu bătrînețele..., pe la sfîrșitul Domnieĭ luĭ Alexandru Ipsilant». Boierĭ călărĭ trec spre Curte, pe cînd toată lumea cealaltă, «negustoriĭ, treptașiĭ, străjile orășenештĭ, plăieșĭ, aprozĭ», așteaptă alaiul luĭ Vodă. Acest alaiŭ se înfățișează înnaintea noastră, până la Vodă el însușĭ, «călare pe un harmăsar alb, frumos ca soarele și împodobit, ca o mireasă, cu fir, cu țarțamurĭ, cu fiongurĭ de cordele»[3]. Apoĭ o judecată la Divan, o ceartă la un blănar, care dă pe Criță vina unuĭ furt, o petrecere la temnița unde ceĭ închișĭ se uită și mîntuirea de către boierul pe care Criță cel tînăr îl scăpase de la moarte. O poveste a bătrînuluĭ se amestecă pentru a trece vremea. Acuma vedem cumplitele fapte ale Ienicerilor ce bîntuiaŭ margenile țeriĭ,

[1] P. 192.
[2] P. 194.
[3] P. 262.

şi iarăşĭ natura Brateşuluĭ, viaţa pescarilor vitejĭ ne încunjură; Mocaniĭ, Ţuţuieniĭ, tovarăşiĭ acestora, cu turmele lor, îşĭ aŭ partea în larga şi vioaia descriere, care nu se poate asămăna cu nimic din cele d'intăiŭ romane istorice ale noastre şi întrece chiar cele din urmă încercărĭ în acest gen.

Cu sfîrşitul acesteĭ povestirĭ dramatice se mîntuie şi cea d'intăiŭ seară de amintirĭ a Şătraruluĭ, adecă partea d'intăiŭ a romanuluĭ. Dacă «România Literară» nu s'ar fi oprit cu n-l din Decembre 1855, poate că am fi avut şi urmarea, a cărĭĭ lipsă n'o putem regreta destul.

Într'unul din ultimele n-re al foiĭ se anunţă de alminterea şi un alt «roman naţional», care trebuia să descrie patimile unuĭ «Cordunean», unuĭ sărac ţeran din Bucovina la 1818; Alecsandri făgăduia să-ĭ înceapă tipărirea, fără a numi pe autor [1].

Şi, pentru a încheia cu aceste romane, dintre ceĭ maĭ tinerĭ fusese primit alăturea cu ceĭ maĭ bunĭ scriitorĭ aĭ neamuluĭ V. Alexandrescu, al căruĭ *Batişte Veleli* se inspiră din nuvelele istorice ale luĭ Negruzzi, fără să aibă scurtimea lor plină de viaţă şi dramatismul lor: Kogălniceanu însuşĭ aprecia umorul luĭ Alexandrescu în paginile Calendaruluĭ «Buciumuluĭ Romîn» [2], şi el punea şi poesiile acestuĭ scriitor fără originalitate orĭ sinceritate printre cele maĭ «însemnate» ale calendaruluĭ [3].

VII. Colaboratorĭ moldovenĭ maĭ mărunţĭ: Sion, Istrati, Dăscălescu.

Sion, care se afla, pentru întăia oară, în călătorie de nuntă, prin ţerile Apusuluĭ, trimete note de drum destul de vioaie. Dar asprimea cu care Kogălniceanu pedepsi articolul uşurateculuĭ poet, care, în *Timpul* de la Bucureştĭ, al luĭ Bosueceanu, îşĭ bătuse joc de doamnele din Moldova, ce i-ar fi «înnălbit părul» [4] — «nimic maĭ nedrept, maĭ arogant şi maĭ puţin meritat» şi o «vină de *lèse-moralité*» —, îl înlătură de la orĭce altă co-

[1] P. 516.
[2] *România Literară*, p. 26.
[3] *Ibid.*
[4] Pp. 77-8.

laborare. Supărarea luĭ Sion îĭ atrase, de alminterea, o teribilă execuţie din partea luĭ Kogălniceanu [1].

Nicolae Istrati e un colaborator în treacăt al «Românieĭ Literare», de care nu-l lega sufleteşte nimic. El merită să stea însă între scriitoriĭ ceĭ bunĭ aĭ neamuluĭ. Bucăţile luĭ de satiră, de imaginaţie, cu chipurĭ şi scene diabolice, se cetesc cu interes. Strălucita descriere romantică din *Baba şi Dracul* [2] poate fi pusă alăturĭ cu cele maĭ bune bucăţĭ ale luĭ Alecsandri însuşĭ. Poate tot de el să fie şi epopeia glumeaţă a cărţiĭ româneştĭ, epopeie ce se publică într'un calendar al luĭ Asachi; biata carte, după alte păţaniĭ,

Va să 'ncapă la copiĭ,
Cari, în puţine zile,
Unde-s stampe-or rupe file,
Iar apoĭ
La ciocoĭ,
Carte-a fi de silabat,
De ris şi de disputat.
După ce vor destrăma-o
Şi de săŭ vor sătura-o,
Un guzgan politicos,
Ca să 'ncheie a eĭ sortă,
O va trage 'n a sa bortă [3].

Nu se poate zice că «Mihu» e o poesie frumoasă, nicĭ că ar putea să înfrunte astăzĭ o represintaţie. Nu e nicĭ mişcare şi nu sînt nicĭ tipurĭ. Eroiĭ din vremea luĭ Ştefan-cel-Mare vin numaĭ ca să-şĭ declame versurile. Aceste versurĭ sînt însă maĭ totdeauna bune, şi autorul ştie să se ţie totdeauna la o oarecare înnălţime. Bucata care începe astfel:

Amară e vĭaţa cînd piere şi se stinge
Scinteia ce speranţa în suflet a aprins,

a ajuns populară.

[1] *România Literară*, p. 194 şi urm. Acesta face alusie şi la mama, greacă, a luĭ Sion, din familia Desila. «Maică-mea a fost Moldovană. Aceasta este o *silă* — subliniarea e a luĭ Kogălniceanu —, pe care d. Sion nu o poate înţelege»; *ibid.*, p. 196.

[2] Reprodusă şi în «Foaia» din Braşov; v. vol. II din această «Istorie», p. 256, nota 1; în Calendarul luĭ Asachi pe 1852, aceste versurĭ sînt iscălite de Istrati.

[3] Acelaşĭ calendar. În cel pe 1847 el dă povestirĭ în legătură cu Cetatea Neamţuluĭ.

Fără închipuire, lipsit de o simţire maĭ delicată, avînd şi o cultură mediocră, dar ştiind bine româneşte, ferindu-se de exagerărĭ şi mergînd numaĭ pe drumurĭ pe care le cunoaşte bine, D. Dăscălescu de la Focşanĭ, ale căruĭ începuturĭ fură salutate cu căldură de Rusu [1] şi încurajate şi de Sion, cu care e adese orĭ asemenea în ce priveşte scrisul prosaic, plăcea prin naturalul desăvîrşit al scrisuluĭ săŭ:

Tată-mieŭ, cu prevedere, m'aşeză pe franţuzească,
De la vrîsta cea maĭ crudă, cînd aveam numaĭ cincĭ anĭ;
Schimbăiŭ dascălĭ peste dascălĭ, ce pe limba românească
Ziceaŭ toţĭ cum că am vreme s'o învăţ de la Ţiganĭ....

El scrie mult, în cîţĭva anĭ, şi pentru «Foiletonul Zimbruluĭ», şi tipăreşte în scurt timp «Poesiĭ» (1854) şi «Scrisorĭ din Ţara Ţinţărească» (1856). Unele bucăţĭ, ca aceia către mama sa, nu sînt lipsite de duioşie, şi cutare legendă fantastică, a Undineĭ ce chiamă pe ape, are caracterul uneĭ poesiĭ maĭ înnalte. În bucăţile de iubire avem un Béranger sensual şi cam stîngaciŭ. Iar satira luĭ, de un caracter prea general — afară doar de descrierea clubuluĭ din Focşanĭ —, se repetă prea des şi e prea puţin energică pentru a nu obosi [2].

Tinerĭ, încă maĭ puţin cunoscuţĭ, ca Gheorghe Stamati, se află şi eĭ printre colaboratoriĭ poeticĭ.

VIII. Scriitoriĭ tinerĭ de la «Foiletonul Zimbruluĭ».

Ceĭlalţĭ scriitorĭ tinerĭ colaborează deosebĭ, la «Foiletonul Zimbruluĭ», prefăcut în revistă la 1855 tocmaĭ, dar urmînd şi în 1856, după ce «România Literară» încetase acuma. Aicĭ sînt poesiile luĭ Gusti, pe lîngă multe ale luĭ Dăscălescu, aicĭ versurĭ de Grigore Cobîlcescu, la fata ce moare şi la eroiĭ neamuluĭ, aicĭ traducerile luĭ Sion din Lamartine şi Byron; aicĭ încercările luĭ Gheorghiu, luĭ Budu. Ba chiar bucăţĭ trimise de Bolintineanu şi Creţeanu se amestecă une orĭ cu celelalte.

Gheorghe Tăutu îşĭ face aicĭ debutul literar, cu bucăţĭ în nota timpuluĭ, dintre care însă una, lacrimile la mormîntul

[1] *Opere*, pp. 149-50; v. şi p. 349: răspunsul luĭ Dăscălescu.
[2] Alegere din poesiile sale în culegerea noastră de «Poesiĭ din epoca Uniriĭ». Pentru el, v. şi Gh. Sion, în *Revista Carpaţilor*, II, pp. 171-8.

vechiuluĭ luptător liberal, Ionică Tăutu, mort în Constantinopol, se ridică sus de-asupra banaluluĭ:

De-aicĭ departe, departe tare,
La cel tirg falnic scăldat de Mărĭ.
. . . . . .

Prin descrierea morţiĭ la Nistru a luĭ Constantin-Vodă Movilă:

Pe-un cal comos, ager, un Tatar călare,
De la Prut spre Nistru merge 'n fuga mare, —

urmează Gh. Tăutu, în Calendarul Buciumuluĭ pe 1857, cariera luĭ poetică. Cînd, peste un an, îl auzim cîntînd:

Jună copilită
Cu mîndră cosită
Ce creţ flutură [1],

recunoaştem acum nota luĭ Alecsandri.

De Alecsandri se ţine de altfel şi Gheorghe Melidon (1831-1897), care dă şi bucăţĭ în prosă interesante.

Odată el face visul Moldoveĭ peste cinzecĭ de anĭ, în 1907 [2]; altă dată, în «meditaţia fantastică» pe mormîntul luĭ Ştefan-cel-Mare, cu prilejul uneĭ nouă dezgropărĭ a oaselor luĭ, el găseşte frase cu un mare avînt: «Treĭ secolĭ aŭ trecut: nicĭun Moldovean n'a venit să depuie pe mormîntul tăŭ o floare culeasă în valea zîmbitoare de la Şcheia; nicĭun păstor n'a venit să cînte doina Războienilor la umbra brazilor mormîntuluĭ tăŭ» în aşteptarea ceasuluĭ «cînd Ştefan va fi în bordeiele noastre şi în ţarinele noastre, căcĭ el va fi în inimile noastre: atuncĭ veţĭ fi ce aţĭ maĭ fost». Şi în «Coroana luĭ Ştefan-cel-Mare» versul cuprinde tot aşa de mult:

Lumea-ĭ plină de-al tăŭ nume; saltă munţĭ, codriĭ răsună,
. . . . . .
De la plaiurĭ păn' la Mare se 'ntindea a luĭ Domnie.... [3].

Articole despre politică şi comerţ, traducerĭ din franţuzeşte

[1] Calendarul pe 1858, p. 78. — Bucăţĭ alese de Tăutu în culegerea noastră de «Poesiĭ din epoca Uniriĭ».

[2] *Calendarul «Albineĭ»* pe 1857.

[3] V. şi «Mormîntul luĭ Alexandru-Vodă cel Bun» în «Almanahul de învăţătură şi de petrecere» din Iaşĭ, 1858. — Glume de-ale luĭ, maĭ mult proaste, în Calendarul «Buciumuluĭ» pe 1858.

se găsesc aicĭ destule. Iar, la orĭce întîmplare, în prosă orĭ în versurĭ, elasticul talent al luĭ Melidon dă numărul gata [1].

IX. Colaboratoriĭ bucovinenĭ şi basarabenĭ: C. Hurmuzachi, C. Stamati, I. Sîrbu.

Din Bucovina, vine la foaia care fusese salutată în cercurile româneştĭ de acolo «ca o manifestare din cele maĭ frumoase ale redeşteptateĭ vieţĭ naţionale», drept îndemn un articol al luĭ C. Hurmuzachi, vechiul colaborator al «Dacieĭ Literare» despre desfacerea boieresculuĭ în acea provincie. Părerea luĭ e în sensul ideilor luĭ Kogălniceanu, că, adecă, «interesul cel maĭ mare şi însemnat, acela care domneşte pe toate celelalte, care este adevărata causă a poporuluĭ, a ţeriĭ întregĭ» stă în «reforma agrară saŭ regularea referinţelor între proprietarĭ şi locuitorĭ» [2].

Dintre Basarabenĭ, Stamati, colaborator şi el, în 1840, al «Dacieĭ Literare», lipseşte. Îl găsim însă în «Foiletonul Zimbruluĭ», unde apare de el zugrăvirea anuluĭ de groază 1821 [3], şi «Dorinţă saŭ vedenie» [4]. Versurile luĭ sînt maĭ sigure acuma, în ce priveşte caracterisarea, ca şi în ce priveşte tehnica:

Peste stîncĭ de cremenĭ oable,
Peste răsfăţatul lac,
În care ca plete albe
Rădăcinĭ de copacĭ zac,
Peste bîrlogul ursoaiceĭ,
Peste dumbrava cerboaiceĭ.

Vedenia trecutuluĭ pe care el o are la Iaşĭ, unde caută şi află

Slava Dacieĭ trecute
Şi-a neamuluĭ românesc,

cu «călăraşiĭ groaznicĭ» şi «fugariĭ supt povodnicĭ», e în adevăr o frumoasă bucată poetică. Cu adîncă emoţie stă el înnaintea ruinelor şi a pustiuluĭ:

---

[1] Şi cronica luĭ Huru e reprodusă în vol. II, p. 80 şi urm.
[2] P. 281.
[3] I, pp. 15-6.
[4] *Ibid.*, pp. 37-8.

Decĭ, unde odinioară
Cîmpiĭ se cutremuraŭ
De biruinţĭ româneştĭ,
De vaiete duşmăneştĭ,
Acolò plugarul mînă
Leneşiĭ boĭ hăulind,
Pănă cînd plugul se-anină,
Oase din pămînt zvîrlind...

Şi gîndul luĭ inspirat străbate în viitor şi vede

Geniul cel de nădejde
Crescînd ca un urĭaş.

Va trece însă maĭ multă vreme, pănă ce, în ultimele lunĭ ale vieţiĭ sale, «cavalerul» basarabean îşĭ va tipări la Iaşĭ toate operele—între altele dramatica poveste a «Păgînuluĭ şi fiicelor sale», versurile frumoase ale bucăţiĭ «Roman din Vrancea», fabulele, — într'un timp cînd vigoarea luĭ poetică, fericita alegere a expresiilor, cunoştinţa adîncită a mitologieĭ şi a tuturor superstiţiilor populare şi, în sfîrşit, stăpînirea deplină a limbiĭ «moldoveneştĭ» pe care o vorbia ţerănimea Basarabieĭ, n'aveaŭ nicĭun preţ fără o perfecţie de ritm şi rimă, o noutate de inspiraţie şi un caracter modern al spirituluĭ care lipsiaŭ cu totul acestuĭ biet înstrăinat, trăind la o parte de lumea celor în adevăr viĭ [1].

Un alt Basarabean, care se căznia a face pentru ideĭ banale şi simţirĭ comune versurĭ «moldoveneştĭ» pe care nu le reuşia, dar ale căruĭ fabule cuminţĭ aŭ şi o formă cuviincioasă, e Ioan Sîrbu. O duioasă prefaţă precedează «Fabulele alcătuite în limba moldovenească», apărute la Chişinăŭ, în tipografia luĭ Popov, la 1851. Opera luĭ i se pare «ca şi un fir de paiŭ cînd silnicul crivăţ din aria lăcuinţiĭ îl suflă aruncîndu-l în văpaia pierzăriĭ luĭ». L-a făcut să-şĭ publice încercările doar «scînteia dragosteĭ carele s'aŭ aţîţat în sufletul mieŭ către fiiĭ româneştĭ», cari vorbesc într'o limbă ce e «fiică a slăviteĭ şi vechiĭ mume latine». «Aducînd în jitniţa patriotismuluĭ acel mic grăunte», el vorbeşte astfel cetitoruluĭ basarabean: «Cred că, de veĭ avea cea maĭ mică pîcătură de sînge romîn, aĭ sălta văzînd în mînile tale această cărticică».

[1] *Musa Românească*, tom. I, Iaşĭ.

Din volumaşul de la 1852 al «Alcătuirilor» nu se poate culege însă chiar nimic.

X. Colaboratorĭ muntenĭ: Gr. Alexandrescu. «Manoil» al luĭ Bolintineanu şi «romanul naţional». Tinerii: Creţeanu. Al. Odobescu.

Cu toate glumele luĭ pe socoteala poetuluĭ romantic din şcoala bucureşteană [1], Alecsandri ceru, fireşte, şi colaboraţia Muntenilor.

O strălucită fabulă, «Ogarul şi iepurele» e singura contribuţie a luĭ Grigore Alexandrescu: şi acum fabula e în mîna poetuluĭ o armă.

Era de soiŭ nobil şi se născuse prost.

iese din lumea dobitoacelor luĭ, cu «Senat» şi paragrafe, şi trece în aceia, aspru oprită, a politiceĭ, — ca şi cumintea sentinţă:

Carnea se va păstra pentru judecător,
Iar labele vor fi pentru jăluitor.

Bălcescu murise acum, şi în amintirea luĭ «România Literară» începe cu un fragment din marea operă istorică închinată luĭ Mihaĭ Viteazul. Voinescu, care trimesese însemnărĭ din ţerĭ străine, se stingea şi el în acelaşĭ an, după ce fusese şi tovarăşul de călătorie al luĭ Alecsandri [2].

Bolintineanu colaborează printr'un număr de poesiĭ, dar maĭ ales trimiţînd romanul «Manoil». Aceasta dă prilej să se vorbească maĭ pe larg de rostul şi condiţiunile romanuluĭ nostru la începuturile luĭ.

Întrînd în legătură de atîrnare cu literaturile Apusuluĭ — ceia ce înseamnă, aproape exclusiv, cu literatura francesă —, ceĭ d'intăiŭ scriitorĭ modernĭ aĭ noştri se inspiraseră la început din noua poesie romantică, din partea eĭ tînguitoare şi neguroasă, ca şi din cea plină de coloare şi răsunătoare. Lamartine, Hugo, Musset, chiar veselul Béranger, cîntăreţul cam grosolan al mulţămiriĭ de sine burghese, îşĭ avuseră ucenicĭĭ şi imitatorĭĭ. Iarăşĭ după modelele francese se încercaseră în prosă bucăţĭ fantastice,

[1] *Prosă*, p. 393.

[2] Cuvîntarea luĭ Ubicini la îngroparea luĭ în Paris o dă *Steaua Dunăriĭ* şi apoĭ *Foiletonul Zimbruluĭ*, I, pp. 380-1.

ca *Istoria unuĭ galben* de Alecsandri, descrierile de călătoriĭ ale aceluiaşĭ poet, saŭ ca notele maĭ puţin cunoscute ale luĭ Ralet; se maĭ făcea încercarea vre-uneĭ nuvelete care nu cerea studiĭ prea adîncĭ, nicĭ silinţe prea marĭ.

Dar de la un timp «genul de modă» se schimbă în Franţa. Odată romanul se adăugia numaĭ sfios pe lîngă bogata înflorire, cu mirosurile ameţitoare, a poesieĭ lirice, epice, dramatice, care fusese vrăjită, în cîţĭva anĭ numaĭ, din puterea tinereţeĭ unor scriitorĭ marĭ romanticĭ. Încetul pe încetul, poesia scădea ca însemnătate şi înrîurire; venise rîndul făuritorilor de versurĭ rare, cu bogată rimă neaşteptată, cu un ritm noŭ, — însuşirĭ toate pe care numaĭ ceĭ cu multă învăţătură şi cu gust deosebit pot să le guste. Nu maĭ răsuna ca odinioară, de la un capăt la altul, trîmbiţa uneĭ nouă evangheliĭ de artă, aducînd dezlegările sale pentru toate problemele vieţiĭ moderne şi gînduluĭ modern. Avîntul economic al veaculuĭ XIX-lea, èra munciĭ celeĭ nouă începuse. O înrîurire firească fu exercitată asupra împrejurărilor sociale şi politice. Era acum o burghesie stăpînitoare, un «popor» sărac, neluminat, foarte nemulţămit, gata de luptă pentru apărarea drepturilor sale. Se începea o judecată mare, ce nu s'a încheiat nicĭ până astăzĭ. Se trecuse acuma rostul romanelor d-neĭ Sand, care nu era, adesea, altceva decît o idilă, o pastorală, o discuţie de dragoste pusă în prosă, în loc de a fi îmbrăcată în veşmîntul de paradă al versuluĭ. Romanul social al luĭ Eugène Sue, care trebuia să-şĭ afle urmaşĭ, cu alte forme şi formule, dar cu acelaşĭ temeiŭ de viaţă a deosebitelor clase, apăruse. Era, de alminterea, o vreme, a Republiceĭ a doua, a Imperiuluĭ de «usurpaţie», cînd până şi cîntăreţiĭ de odinioară aĭ sufletuluĭ singuratec, aĭ vitejieĭ cavalerilor evuluĭ mediu, aĭ scînteierilor Răsărituluĭ, luaŭ arma şi se pogoraŭ în luptă, ca Hugo, în cartea sa despre «Pedepse», în «les Châtiments» fulgerătoare pentru regimul, duşman «Libertăţiĭ», al luĭ Napoleon al III-lea.

Şi în ţerile noastre multe lucrurĭ se schimbaseră din aniĭ 1830, cînd scriitoriĭ îşĭ încercaŭ vechea alăută pentru a cînta cîntecele nouă ale «Europeĭ», în auzul boierimiĭ tinere şi a celor din boierimea bătrînă cari se puteaŭ învoi, în totul saŭ în parte, cu duhul cel noŭ. Se mîntuise cu buna împăciuire între oamenĭ,

cu ticnita «armonie socială» între işlicarul învelit în giubea, tînărul cu părul ridicat în *toupet*, cu barba tăiată în favorite, cu mustaţa răsucită a cucerire, cu trupul cuprins în fracul strimt şi pantaloniĭ bufanţĭ, şi între scriitorul, în mare parte încă «dascăl», «logofăt», om de casă, cirac şi ciocoiŭ. Trecuse şi vremea schimbuluĭ de săgeţĭ satirice între vechea generaţie şi tineriĭ în haina şi cu spiritul Apusuluĭ. O adevărată duşmănie, firească şi neîmpăcată, se pornise. 1848 adusese dihonia ce nu se maĭ putea înlătura; el împărţise pentru mulţĭ anĭ pe «fiiĭ patrieĭ» în oamenĭ noĭ şi oamenĭ vechĭ, «aristocraţĭ» şi «apărătorĭ aĭ libertăţiĭ», «fanarioţĭ» şi «europenĭ», cari nu-şĭ maĭ puteaŭ întinde mîna. După sfîrşitul Revoluţieĭ, uniĭ eraŭ în ţară, tremurînd asupra triumfuluĭ lor, ceĭlalţĭ împănaseră Europa, încălzindu-se şi hrănindu-se, în sărăcia şi nesiguranţa lor de *bohemi* deşteraţĭ şi prigoniţĭ, printr'un ideal ce se întăria şi se îmbogăţia la atingerile cu nenorocirea. Eraŭ două curente neîmpăcate, eraŭ două cete veşnic luptătoare, eraŭ două steagurĭ ce se înfruntaŭ cu orĭce prilej. Un vînt de războiŭ, de neogoită duşmănie bătea asupra întregiĭ societăţĭ româneştĭ în această epocă a Uniriĭ şi a stăpîniriĭ luĭ Vodă Cuza, ba chiar în ceĭ d'intăiŭ anĭ aĭ «principeluĭ străin», până la amestecul vechilor clase în politicianismul izvorît din Constituţia pripită a anuluĭ 1866.

Acest antagonism trebuia să-şĭ găsească întruparea şi în forma literară, aşa de cuprinzătoare, de îndrăzneaţă, de războinică, a romanuluĭ social, pe care dezvoltarea din propriile sale puterĭ a literaturiĭ francese o înfăţişa gata făcută scriitorilor noştri.

Şi e caracteristic cum în aceiaşĭ anĭ încercările de roman se ivesc de supt condeiul unor scriitorĭ foarte deosebiţĭ între sine şi din cari poate nicĭunul nu se credea chemat, cu puţin timp înnainte, pentru opere literare de acest fel.

Iată decĭ pentru ce, în 1855, apare şi *Manuil*, care trebuia să fie o destăinuire, cel d'intăiŭ roman al poetuluĭ Bolintineanu, cel d'intăiŭ mare roman românesc.

E însă o înjghebare slabă, cam copilăroasă, plină de nepotrivirĭ romantice, de lucrurĭ neaşteptate, capricioase şi crude, de orbecăirĭ în lumea unor suflete nelămurite, ce se strecoară ca umbrele, se înlocuiesc, se încurcă; o înseilătură de intrigă uşoară, ca un fir supţire învîrtit de stă să se rupă, dar care

totuşĭ nu se rupe, spre uimirea celor ce văd meşteşugul; o împroşcare a ochilor nedeprinşĭ aĭ publiculuĭ cu efecte de foc roşu, vînăt, alb, care strămută în altă lume.

Manuil, al căruĭ nume chiar e căutat să sune bine, cum sună bine în romanele d-neĭ Sand nume ca Lelia, Indiana, Orio, — Manuil e un «eroŭ», un nobil eroŭ romantic, în stare să înşele, să mintă, să ucidă, să terfelească, să se coboare la mesele de joc de cărţĭ, la ospeţele de scandal cu femeile pierdute, la duelul cu aventurieriĭ, în stare să se piardă în toate rosturile luĭ pe lume, să se înduşmănească, de bună voia luĭ şi lipsit de un motiv de principiu saŭ de ideal, cu o societate întreagă, fără ca pentru aceasta cununa de aur străveziŭ a nimbuluĭ săŭ eroic să slăbească orĭ să se întunece. Nu, în convorbirile visătoare de la casa de ţară a boieruluĭ din Petrenĭ, în lungile dialogurĭ nespus de dulcege cu Smărăndiţa, stăpîna tînără a caseĭ, cu Mărioara, prietena şi maĭ tînără. maĭ albă, a Smărăndiţeĭ, cu Zoe, fetiţa de casă, pe care vîrtejul romantic o logodeşte, o deslogodeşte, o ceartă, o împacă, o apropie, o desparte de eroŭ, apoĭ în pribegirile prin lume ale poetuluĭ nenorocit fără nicĭ-o pricină şi căruia lumea, plină de darurĭ pentru dînsul, îĭ apare goală după potriva goliciuniĭ sufletuluĭ săŭ, în sfîrşit în beţia de fiece clipă de după întorsul în ţară, unde află pe o foastă călugăriţă, scăpată de dînsul de la moarte, prefăcută într'o femeie ispititoare, luxoasă, care «maĭ nu vrea şi maĭ se lasă», pe Mărioara ajunsă ca o suverană a desfrînatelor între care se mîndreşte a se chiama «Nebiruita», pe Smărăndiţa moartă (de sigur cu gîndul la el, omul *fatal)* şi pe Zoe gata să-l mîntuie din adîncul păcatelor cu ramura de crin a nevinovăţieĭ sale îngereştĭ, de sfîntă neînţelegătoare, — orĭunde calitatea de eroŭ îĭ este scut şi pavăză. Chipul săŭ se ridică totdeauna maĭ presus de chipul oamenilor, bunĭ şi răĭ, vinovaţĭ şi nevinovaţĭ, pricepuţĭ şi proştĭ, dar toţĭ palizĭ şi abia schiţaţĭ, cari se frămîntă ca într'o jucărie de copil, ce se schimbă tot la fiecare moment, la picioarele sale, — idolul predestinat, menit a uimi, a fermeca şi a stăpîni pe oamenĭ.

Dar «Manuil» nu este numaĭ o fantasie romantică. Satira socială îşĭ are şi ea partea sa, şi pentru dînsa se scriŭ paginile cele maĭ bune şi maĭ trainice, deşi cele maĭ puţin gustate, de sigur, pe acea vreme, ale acestuĭ premergător al romanelor noastre

de moravurĭ. Bolintineanu înţelege să înfăţişeze despreţuluĭ şi uriĭ pe tinerii ce-şĭ pierd vremea în zgomotul vieţiĭ petrecerilor neghioabe, în învîrtirea cărţilor la «otuzbir», «albţvelve» şi «sfichiŭ», pe femeile căzute în vină de gustul risipeĭ şi al beţieĭ de plăcere, pe străinul poruncitor şi stricat, pe Muscalul obraznic al ocupaţieĭ de la 1853, înnaintea căruia se tîrăşte o administraţie orientală şi se gudură o societate care ştie de frică şi de ispită. Iar în faţa putreziciuniĭ el schiţează în cutare paginĭ semnele vremiĭ nouă, acea literatură curată şi sănătoasă a luĭ Alecsandri, a luĭ Negruţ, a luĭ Murăşanu, a luĭ Sion chiar, asămănat cu Béranger, pe care lumea o răspinge încă. Căcĭ «literatura francesă singură e cunoscută : de cea naţională n'aŭ nicĭo ideie şi pentru cultura eĭ nicĭun zel», şi aceştĭ oamenĭ vorbesc doar «o franţuzească umplută pe icĭ pe colo cu vorbe româneştĭ». Şi, iarăşĭ, într'un timp cînd, după dezbaterile comisieĭ bucureştene a proprietăţiĭ la 1848, Bălcescu ridica într'un studiu de istorie chestia ţerănească, prin broşura sa franceză din 1850 —, Bolintineanu cutează a dezvălui viaţa ţerănească în povestea feteĭ de la ţară care-şĭ dă cinstea pentru a scoate de la temniţa celor închişĭ şi bătuţĭ pentru datoriĭ de muncă pe un tată bătrîn, — schiţă sentimentală care se sprijine însă pe o întinsă nenorocire adevărată şi care întru cîtva înduioşează, chiar şi în graiul de papagalism uşuratec al romantismuluĭ de împrumut.

Dintre poeţiĭ tinerĭ munteni întîlnim pe Gheorghe Creţeanu, care primise adînc înrîurirea luĭ Alecsandri, şi urmà exemplul luĭ de simţire cumpătată, de ideie limpede şi limbă îngrijită. Aicĭ se încearcă întăiŭ şi Radu Ionescu, care era să scrie îndată de toate şi să-şĭ piardă puţinul talent în osteneala poligrafieĭ.

Dintre aceştĭ scriitorĭ munteni, afară de Creţeanu, se maĭ întîlnesc doar slabele poesiĭ ale luĭ Alexandru, fiul colonelului Odobescu (n. 23 Iunie 1834) care, scriitor încă de la treĭsprezece anĭ, cînd putea să zugrăvească frumos lumea de vară de la minunata Baltă-Albă, se întorcea acum din Paris, unde-şĭ isprăvise studiile, şi saluta ţara de naştere în versurĭ de factura luĭ Alecsandri. În articolul săŭ despre Satira latină, plin de învăţătură înfăţişată cu o eleganţă cam pretenţioasă şi molatecă, se simţiaŭ totuşĭ însuşirile unuĭ prosator îngrijit şi limpede.

XI. Gh. Baronzi.

Dintre aceştĭ colaboratorĭ muntenĭ lipseşte însă Gh. Baronzi, ale căruĭ «Nopturne» vin după o culegere de traducerĭ de tinereţă apărută la 1852[1]. Înrîurirea luĭ Alecsandri e de netăgăduit în cele d'intăiŭ scrierĭ ale luĭ chiar. De la acesta vine părerea de răŭ pentru aniĭ pierduţĭ aĭ tinereţiĭ:

Era un timp odată, cînd inima mea jună
Se încînta de toate, căcĭ viaţa mea nebună
Fu plină de amor.

Dar Eliad l-a învăţat să cînte «bela ragaţă», care e poftită să iasă pe «teraţă». Complimente de-ale luĭ Bolintineanu sînt acestea:

Căcĭ coama-ĭ negrişoară
Şi faţa-ĭ rumeioară
Şi gura-ĭ dulcişoară
Mă fac să mă renasc.

De la Boliac vine revolta politică şi socială:

Popoarele-şĭ plec capul supt sarcina de anĭ,
Şi omenirea geme supt felurĭ de catene,
Iar demoni-şĭ daŭ coate la lacrimĭ de orfanĭ.

Tot de la acesta e tonul silit al unuĭ romantism fără frîŭ:

Şi buzele-ĭ s'adaptă
Pe gura-mĭ care-aşteaptă.
. . . . . .
Şi pieptu-ĭ ce turbează
D'un scandalos amor.

Iar greşelile de gust, cu «interesele amicale», «cununa iridocoloră», «avîntul de dromadare», «a Basarabeştilor frumoasă Capitală», care e Bucureştiĭ, «capriţie» şi «artifiţie», cad în seama tinereţiĭ scriitoruluĭ[2].

---

[1] *Potpuri literar, cuprinzînd doă novele..., doă poesiĭ din lord Byron*, etc.

[2] Întîlnim cuvinte ca: «analisat, infortunat, deliberat, resuvenir, potestate». Greşelĭ de gust maĭ găsim destule, în cel d'intăiŭ volum şi în cele următoare:

Amor, nodurĭ conjugale,
Datorĭĭ de cetăţean,
Interese amicale,
Interesul cel uman.

Aiurea:

Făr' amoru-ţĭ, tu vezĭ bine,
Eŭ nu pociŭ a exista.

Şoseaua din Bucureştĭ e învrednicită de un cîntec în care se spune că «nu va avea rivală» şi se pomenesc şi «mîndre artifiţiĭ cu raze colorate», «cùcerĭĭ nemţĭ», «Lipoveniĭ birjarĭ», «lacheĭ cît namile, kaiserĭ licho-albanĭ».

Gheorghe Baronzi, colaborator al luĭ Eliad încă înnainte de 1848, era dintr'o familie de insularĭ, Ctenà, care-şĭ prefăcuse numele în Paroncin (*Padroncino,* «căpitănaş de corabie»), — de unde Baronţi, cu pronunţarea grecească.

Se născuse în Brăila, unde tatăl săŭ, unul din ceĭ d'intăiŭ imigraţĭ după colonisarea creştină a vechiuluĭ oraş turcesc, era advocat, la 20 Octombre 1828. După o lungă viaţă, în care a căpătat şi el, întîmplător, cîte o prefectură saŭ direcţie de cancelarie, ba chiar o presidenţie de Curte la Bucureştĭ, a murit aicĭ, la 28 Maiŭ 1896. De la el aŭ rămas maĭ multe manuscripte, parte din ele — poesiile —, pregătite pentru o ediţie completă şi definitivă [1].

De la început însă, dacă n'are o figură proprie în ceia ce priveşte ideile, concepţiile, nota de simţire, ci e numaĭ un ecoŭ, cuprinzător maĭ mult decît clar, el dovedeşte virtuositatea care-l va deosebi totdeauna, în ritm, rimă, calificative, icoane. Fără a o căuta, noutatea zbucneşte din scrisul săŭ; cum n'a voit s'o cheme, astfel, de altmintrelea, el nu ştie s'o înfrîneze. Silabele sunătoare-l duc după ele, silindu-l a-şĭ îndreptăţi mersul prin simulacre de ideĭ, şi i se poate întîmpla să afle în cale o ideie poetică, adevărată şi luminoasă. Totul e la dînsul spontaneitate, vioiciune nestăpînită, capriciu romantic, jucărie cu vorba, cu sunetul, cu învăţătura şi, nu arare orĭ, cu ideia. Din tot ce poate să aibă un poet de frunte, o singură însuşire-ĭ lipseşte: sinceritatea uneĭ simţirĭ personale, desluşite şi puternice.

Poesia de iubire îĭ dă numaĭ scurte versurĭ fugare ca acestea:

Ce e maĭ dulce 'n lume?
E num' acel minut
În care te sărut;

[1] Supt titlul de *Poesiĭ alese* (Vălenii-de-Munte, tip. «Neamul Românesc», 1909), am dat o ediţie care cuprinde baladele luĭ, o alegere din fabule şi alte poesiĭ, reproducerea celor maĭ bune din bucăţile luĭ patriotice şi politice şi specimene din deosebitele genurĭ poetice pe care le-a cultivat. El a publicat volumele «Nopturne» (1853) şi «Danubianele şi Zinele Carpaţilor» (Bucureştĭ, 1860); «Legendele şi Baladele» luĭ aŭ apărut la Galaţĭ, în 1876, «dedicate d-lor membri aĭ Consiliuluĭ judeţuluĭ Covurluiŭ din 1876». Se maĭ află încă, în broşurĭ rare (ca aceia închinată oştiĭ româneştĭ la 1877) orĭ în caietele luĭ, o sumă de poesiĭ, care, maĭ inegale şi cu maĭ multe negligenţe de formă decît celelalte, cuprind totuşĭ versurĭ de toată frumuseţa, o sumă de icoane nouă şi multe accente energice.

orĭ, în ton poporal:

Să sărut pe mîndra mea,
Mîndra mea ce nu mă vrea...

Pe urmele luĭ Boliac, el cîntă jălania orbuluĭ care întinde mîna în zădar:

Creştinilor fraţĭ,
Orĭcine veţĭ fi,
Daţĭ orbuluĭ, daţĭ..., —

ridicîndu-se însă la înnălţimea acestuĭ final religios, în care se recunoaşte puternica şi nobila credinţă din «Oda la Creator», maĭ tărzie:

O, daţĭ, că 'n cer, sus,
Un frate am eŭ:
Pe Crist Iisus...,

Şi durerile ţerănimiĭ, dezrobite numaĭ în slabă măsură la 1864, află cîndva în el un cîntăreţ plin de simţire, şi înnaintea meseĭ din 1867 se înfăţişează un bătrîn lăutar, care, odată ce-şĭ porneşte viersul, nu-l maĭ poate opri decît atuncĭ cînd mîntuie de spus toată suferinţa celor de o seamă cu dînsul.

O fire ca a luĭ Baronzi, impresionabilă şi războinică, părea anume făcută pentru poesia politică. Inspirîndu-se de la doctrina, aşa de simplă, a lupteĭ cu tirania pentru libertate, el alcătuieşte imnurĭ revoluţionare, chemărĭ la luptă, blestemurĭ, elegiĭ de exil, care aŭ rămas netipărite până după începerea ereĭ nouă, de presă cu totul liberă, la 1859. Odată întreabă, la rîndul luĭ, rămăşiţele Tîrgovişţiĭ eroice asupra tainelor viitoruluĭ, altă dată slăveşte pe Eliad orĭ urmăreşte pe trădătoriĭ Revoluţieĭ. Pe urmă a îndemnat, cum se va arăta maĭ departe, şi el la Unire, într'o vibrantă poesie pe care o tipăreşte «Concordia» din Bucureştĭ, a salutat ca pe un «Făt-Frumos» pe Alexandru Ioan I-iŭ, într'un timp cînd toţĭ îl salutaŭ, dar a îndrăznit să-l regrete, înfierînd pe trădătoriĭ datorieĭ civile şi onoareĭ militare, la 1866, şi, la moartea fostuluĭ Domn, a găsit măreţe accente de pomenire pentru dînsul.

Versurĭ puternice întrerup la el monotonia articolelor rimate de propagandă:

Mîndria noastră din timpĭ trecuţĭ
Fără paradă şi fără arme,
Nu simt nicĭ zgomot şi nicĭ alarme
De ginţĭ străine, ce-ĭ calcă 'n piept.

Saŭ:

Ucigător de State, de drepturĭ, de popoare...

Inspirația luĭ Alexandrescu se simte în locurĭ de îndrăzneală poetică, precum e acesta:

Barca mea plăpîndă, unde mă ducĭ oare?
Vezĭ căscînd supt tine Marea fără fund,
Fulgerul brăzdează ceru 'n depărtare.
Recĭ fiorĭ de spaĭmă sufletu-mĭ pătrund!
Barca mea nu poate termul să ajungă:
Noaptea este neagră; calea este lungă.
Pretutindenĭ spuntă negura profundă,
Nicĭun port aproape, nicĭun ajutor,
Nicĭo rază dulce, nicĭo lină undă:
Vîntul e sălbatec, valu 'nşelător...

Orĭ în această înduioşătoare icoană a morțiĭ înnainte de vreme, care lasă, desnădăjduită, o iubire în urmă:

Atuncea, desperată, îngenuncheşĭ perdută
Şi brațele-ți spre cerurĭ, plîngînd, le-aĭ înnălțat,
Şi, murmurînd din buze o rugăciune mută,
Mi-aĭ zis un lung adio, şi 'n cerurĭ aĭ zburat.

«Dan şi Arabul», povestea «feciorului de lele», cu «săbiuța cît o undrea», de care, cînd vrea să facă vre-o vitejie, rîd fetele, dar care poate smulge Arabuluĭ roaba iubită, deschide şirul prelucrărilor luĭ Baronzi după literatura populară. Şi în «Ana-Floreĭ» balada populară află un tălmaciŭ iscusit, care o ridică la înnălțimĭ pe care nu le atinge obişnuit, de la sine. Un minunat tabloŭ încheie desfăşurarea poveştiĭ:

Eĭ se duc pe calea dreaptă,
Pe doĭ cal uşorĭ ca noriĭ,
Acolò unde-ĭ aşteaptă
Ana-Floriĭ.

În «Corbea Haiducul» icoane de o neobişnuită putere pironesc interesul prin exagerarea epică a liniilor lor:

Şi, cînd somnul îl răpune,
Barba căpătiiŭ îşĭ pune,
Perişorul îşĭ aşterne
Pe pămînt în loc de perne.

În «Oprişan», care se mîntuie slab, povestea din cîntecul popular e iarăşĭ mărită pentru a da o maĭ tare impresie. În «Caraiman» caricatura eroică a Paşeĭ celuĭ «avan» rămîne îndelung în mintea cetitoruluĭ:

Vine răpede pe cal
Turcul negru, ca un val,
Ca virtejul pe cîmple,
Ca un nor de vijelie,
Ca un vînt de uragan ...

Ca şi, în «Badea Haiducul», cea maĭ desăvîrşită din aceste balade cu subiect, metru, rimă şi adiective populare, fiorosul chip, schiţat totuşĭ cu umor, al luĭ «Florea Dinu din Latinu»:

Fruntea-ĭ e ca de buhaĭ,
Cînd îl vezĭ pe drum, te spaĭ,
Şi-ĭ e braţul ca copaciul,
Gura-ĭ ca de căpcăun,
Ochiul luĭ gură de tun
Si piciorul ca ulciorul,

Duioşia cînteculuĭ popular se simte în «Crucea şi sfoara», cu povestea feteĭ de Împărat înlocuită, prin vrajă, de o Ţigancă în iubirea tînăruluĭ Împărat legat de amorţirea luĭ cu grele lanţurĭ de farmece, până ce biata cenuşăreasă se vădeşte a fi Împărătiţă, şi lumea, mulţămită, vede

O Ţigancă, ce o duce
Spînzurată pe o cruce,
Şi-o grădinăreasă 'n tron.

Intr'un amestec de uşoare rime populare şi grele rime artistice după cerinţa romantică, poetul desfăşură, într'un ton pe care Alecsandri nu-l poate afla aşa de uşor, nicĭ păstra aşa de sigur, idile din poveste ca aceasta:

La fîntîna zinelor
Vine zina zorilor
Din grădina florilor:
Faţa-ĭ floarea soculuĭ
Si vîlvoarea foculuĭ.
. . . . . .

Şi altă dată, în sfîrşit, ca în descrierea lupteĭ dintre Cîmpulungenĭ şi «părinţiĭ argeşenĭ» pentru îngroparea şi pomana «văduveĭ luĭ Cîrja-Domn», poporul dă poetuluĭ fantasia umoristică deplină, despreţuitoare de orĭce hotare ale realităţiĭ.

Cetirea însă a cîntecelor populare a dat închipuiriĭ luĭ *intregĭ* o direcţie nouă şi vie, în care icoanele poveştilor naţionale se întreţese cu acelea pe care le află uşor, din acelaşĭ străvechiŭ repertoriŭ, orĭce tînăr poet amorezat:

Mergĭ maĭ iute, ca o rază,
Pe-àripile norilor,
Să n'apuce să te vază
Împăratul zorilor,
Steaua călătorilor.
Du-mă, du-mă, stea plăcută,
Să-mĭ arăţĭ grădinile,
Unde noaptea se sărută
Zmeiĭ cu Murginile,
Ziniĭ şi cu zinele, —
Căcĭ e una dintre ele
Zina cugetelor mele.

Doinele, fete 'nţelepte,
Dorm la umbra florilor,
Aşteptînd să le deştepte
Buciumul păstorilor
Cu cîntarea zorilor, —
Numaĭ tu, drumaşă lună,
Îmbli noaptea ca nebună!

Colindar de căĭ de noapte,
Pe un negru 'ncurător,
Printr'a' cringurilor şoapte,
Trece ca un zburător.
. . . . . .
Sus din munţĭ se lasă 'n vale
Romîn verde ca un brad:
Roibu-ĭ, strîns în mîndre zale,
Trece ape fără vad,
Sare piscurĭ şi vîlcele,
Stîncĭ înnalte şi colnicĭ,
Zboară peste deluşele:
Bagă frica 'n marĭ şi micĭ,
Şi supt ageru-ĭ picior
Saltă pulberea în nor.

Înţelegerea luĭ adîncă, frăţească şi duioasă pentru iubirea, dorul, nenorocirea şi peirea micilor cîntăreţĭ cu aripe, zimbetul şi jalea pentru păsările mititele şi slabe, care-şĭ aŭ, totuşĭ, harul dumnezeiesc al clipeĭ de dragoste, triumful cînteculuĭ şi nobleţa suferinţiĭ, — vin încă din familiarisarea acestuĭ suflet, ajuns aşa de românesc, cu doinele noastre. De aceia la dînsul tragedia amoroasă a cuculuĭ şi privighitoriĭ, orĭ scurta plîngere pentru rîndunica părăsită, ce moare:

Aleĭ, aleleĭ,
Cine plînge 'n urma eĭ?!

Balada cultă dă prin Baronzi literaturiĭ noastre bucăţĭ ca «Elenor», pe cînd «Legenda Românieĭ» întrebuinţează, în mare parte, pentru o alegorie patriotică elemente, de fond şi formă, care sînt ale poporuluĭ:

Cal avea şi cal n'avea,
Doar pămîntul c'atingea.

Firicele supţirele
Mustăcioara-ĭ înfira',
Tuleiaş de păserele
Bărbioara-ĭ mugura.

Iar pe cal sta fără frică
Şi se cumpănia uşor,
Ca un puiŭ de rîndunică
Care saltă 'ncetişor
Pe un vîrf de copăcel
Şi se leagănă pe el.

Şi, cînd triste lăcrimele
Ochişoriĭ 'nnoura',
De pe gene supţirele
Strop de rouă picura,
Rîndunelele uşoare
Din zbor iute se lăsa'
Ca s'apuce 'n aripioare
Roua de pe geana sa.

Poet cult, cunoscător al literaturilor clasice, al celeĭ itaiiene şi germane, pe lîngă cea francesă — citează pe Koerner şi *concetti* de Petru-Vodă Cercel, şi el un scriitor toscan! —, Baronzi putea să aibă ambiţie, şi o are. El caută a zugrăvi tragedia omeniriĭ robite şi înşelate, după învăţătura veaculuĭ al XVIII-lea, de preoţĭ şi regĭ, împotriva cărora se îndreptase toată duşmănia «filosofilor» francesĭ, învăţătoriĭ poetuluĭ romîn.

Altă dată legenda Evreuluĭ rătăcitor pentru că a izgonit în rătăcire pe Isus cerşind adăpost şi pîne, află în el un maiestru în stare să o îmbrace în versurĭ răsunătoare:

Fatală, mult fatală fu ziua ceia 'n care
Mîntuitorul Lumiĭ, de umblete stătut,
Şi ars de focul zileĭ, cu crucea la spinare,
Naintea porţiĭ mele stînd lînced un minut,
S'apropiè de mine, şi, mîna sa divină
Pe umeri-mĭ puind-o, mi-a zis cu-o voace lină:
„De! lasă-mă, o frate, să şed la poarta ta."

Severin, pribeagul ce cugetă pe stîncă, e descris în accente tarĭ, vibrante:

Pe-o stîncă solitară, în oara nopţiĭ brună,
Cînd Marea-ĭ fără zgomot şi cerul fără lună...

Orĭ, maĭ departe:

Cînd, vaĭ! supt stînca-ĭ Marea se 'nnalţă pe tăcute,
La Severin s'ajungă, genunchiĭ să-ĭ sărute!
Ea vine până 'n brîu-ĭ, îl fură 'ncetişor,
Şi de pe stînca 'nnaltă cu el s'avîntă 'n zbor;
Îl leagănă pe valurĭ, ce-acum se alinară,
Îl saltă lin pe unde, îl scaldă 'n ap' amară,
Îĭ pune florĭ de spume pe pieptu-ĭ palpitînd,
Îl mîngîie, -l răsfaţă ca pe-un copil plîngînd.

Baronzi s'a lncercat cu noroc în legende indiene, cu largă filosofie, în poemul alegoric şi moral, ca în «Naraţiunea danesă», şi în fabula ridicată la înnălţimea uneĭ drame cu animale drept actorĭ, ca în «Lupta între fiare». Maĭ tărziŭ a făcut o cărticică întreagă dintr'o poveste *(Pasărea măiastră;* 1896 [1]) şi a cutezat

[1] A doua ediţie, Vălenii-de-Munte, 1909.

să cînte înfrîngerea Dacilor, din punctul de vedere al durerilĭ acestora, într'o *Daciadă*[1].

Astfel am străbătut toată cariera fără noroc a unuĭ poet liric care nu poate fi urmărit potrivit cu mişcărĭ literare la care n'a luat parte şi cu mode cărora nu li s'a supus şi care, maĭ ales, n'are o dezvoltare normală a concepţiilor sale poetice orĭ a formeĭ sale.

O valoare poetică deosebită, prin virtuositatea energică a versuluĭ, prin noutatea comparaţiilor — astfel pentru norocul trecător:

Şi pasărea de aur iea spicu 'n cioc şi zboară —,

prin caracterul natural ce-l are dialogul, plin de scăpărărĭ strălucite, prin delicateţa exprimăriĭ sentimentelor şi prin vioiciunea mişcărilor şi tonul istoric adevărat, o are piesa din 1858 a aceluiaşĭ Baronzi, *Mateĭ Basarab saŭ dorobanţii seimenĭ*, cu o frumoasă descriere a lupteĭ de la Finta, făcută de un călăraş către Doamna Elina:

Atuncea se arată pe cer un negru nor,
Ce revărsa o lavă de trăsnete spăimoase
Şi spulbera tot locul acoperit de oase.

Doamneĭ, al căriĭ caracter istoric e cu totul schimbat — e aicĭ fiica luĭ Leon-Vodă şi moare în răscoală — îĭ place de un copil de casă, care în clipa cea maĭ grea a lupteĭ scapă pe soţul eĭ. Dar o fată de vrîsta luĭ, romantic botezată Florisina, îl iubeşte, dorind pe acel cavaler frumos,

Ce azĭ-mîne s'aşteaptă învingător să vie
Şi, 'ncunjurat de-o fală culeasă 'n bătălie,
Să-şĭ plece înnainte-ĭ genunchiul la pămînt
Şi, repetîndu-ĭ iară un tînăr jurămînt,
Să îĭ sărute urma pe pulberea, pe care,
Trecînd, a scuturat-o din mîndrele-ĭ picioare....

Mateĭ, a căruĭ Doamnă e de tot tînără şi care nicĭ el nu pare maĭ bătrîn decît rolul ce-l joacă, apare deplîngînd biruinţa asupra fraţilor, el care n'ar fi vrut-o

Spre a-mĭ umplea cămara cu despoierĭ de spadă,

[1] Din care, în volumul de «Poesiĭ alese», s'a dat numaĭ un frumos fragment descriptiv.

și blestemînd

Îngerul cel negru al desbinăriĭ crude.

Altă dată, el privește chipurile înnaintașilor săĭ, făcînd fiecăruia din ceĭ marĭ o pomenire vrednică de dînsul; astfel

. . . Mihaĭ . . .
Ia uită-te la dînsul cum stă măreț și cată
De pe Carpațĭ Danubiul în calea-ĭ depărtată!

Mateĭ dispare pentru a face loc răscoaleĭ, cu «miros sălbatec de oamenĭ din popor» și «mestecătură» a bogățiilor; scena de beție a seimenilor, cu unele exagerărĭ împrumutate, are multă viață și coloare, ca în laudele răsculaților:

Și lîngă dînșiĭ iară vr'o douăzecĭ Tatarĭ,
Ce-șĭ coc la soare burta și capetele 'n parĭ.

Orĭ, altul:

De ni-ar fi zis atuncea: „Pe eĭ, băiețĭ", — iĭ nene!
Nu li puteaĭ alege nicĭ fulgiĭ dintre pene.

Și în sfîrșit cel care strigă călugăruluĭ:

Noĭ nu venim vre-odată în vinăria voastră,
Pe cine cauțĭ dară în mănăstirea noastră?

Călugărul e însă tot Vodă, și cuvîntarea luĭ e o frumoasă bucată de poesie.

Dintre boierĭ, pe lîngă sentimentalul Romiel, dragul Mărieĭ Sale, se înfățișează chipurile, maĭ răspicate, al luĭ Diicul Spătarul, moștenitorul Scaunuluĭ domnesc, în credința tuturora, ale luĭ Radu Vărzarul și luĭ Ghinea Olarul, «îndemănatec la măiestriĭ de banĭ», căruia autorul află cu cale a-ĭ zice Bragandi.

Tu umbli după Doamnă și eŭ după Domnie,

lămurește acesta, vorbind celuĭlalt, rostul amîndurora. Pentru a-șĭ spune taina, Radu află cuvinte ca următoarele:

Un cap ce-ĭ încă june de treĭzecĭ primăverĭ,
Un cap ce-abia începe să cugete de ierĭ,
Trăsnit în cea maĭ naltă și mîndră cugetare,
Ca un vultur ce cearcă a se urca în soare!

Iar, cînd vorbește de dușmaniĭ ce-l pîrăsc:

Voiŭ astupa cu aur aceste gurĭ ce latră,
Și, de-or cîrti și 'n urmă, le-oiŭ astupa c'o piatră.

Chiar şi figurĭ ce apar în treacăt pot căpăta în cîteva vorbe o caracterisare; astfel Gheorghe Ştefan, vînătorul de Domnia a Moldoveĭ, care,

. . . om mîndru şi semeţ,
O 'ntoarce cînd spre Crivăţ şi cînd spre Băltăreţ.

Încolo sînt oamenĭ fără nume, cari-şĭ ascund fruntea scrijălată cruciş cu cuţitul şi cari se destăinuiesc a fi fost Domnĭ — Leon-Vodă —, sînt recunoaşterĭ tragice şi planurĭ lugubre, otrăvurĭ a căror contra otravă nu se va da decît atuncĭ cînd cel ce a băut va împlini sarcina neplăcută ce i s'a aruncat pe umerĭ, apoĭ morţĭ cari învie pentru a face răŭ, declamaţiĭ asupra nimicnicieĭ, pe care toţĭ le spun de o potrivă, «religioşĭ» cari se cunosc a fi oamenĭ de pe alte plaiurĭ, şi nu biată călugărime de-a noastră, şi, la urmă, prăpădenie generală pentru ruperea intrigilor ţesute de poet, care nu le poate şi desface. Dar, cu asemenea lipsurĭ, şi aşa de marĭ şi grele, această piesă, frumos scrisă, cu atîtea pasagiĭ avîntate, e de fapt cea d'intăiŭ operă de teatru pe care o stăpîneşte adevărata poesie.

XII. Ideĭ politice în «România Literară».

Colaboratoriĭ «Românieĭ Literare» eraŭ uniţĭ şi prin ideile lor politice, — ideile definitive ale romanticilor cari cu cinsprezece anĭ înnainte plecaseră la războiŭ siguri de izbîndă.

Negruţ are şi el un punct de vedere politic, care nu se deosebeşte de acela pe care l-am fost întîlnit în «Alexandru Lăpuşneanu». E acelaşĭ admirator al vechiĭ boierimĭ democratice, al vechiĭ Domniĭ, de care se putea apropia orĭcine, dar acelaşĭ duşman al feudalilor sumeţĭ şi încălcătorĭ, avînd în inimĭ «duhul vrajbeĭ şi al răzvrătiriĭ», vînzătorĭ de ţară şi de neam pentru a-şĭ sătura trufia, conrupătorĭ aĭ ţeranuluĭ căzut «în lipsă şi ticăloşiĭ» şi prefăcut într'un veşnic fugar nenorocit înnaintea biruluĭ. Faţă de asemenea boierĭ, el plînge pe mormîntul Lăpuşneanuluĭ săŭ şi al străinuluĭ reformator Despot. Domniĭ grecĭ, serviţĭ de «simbriaşĭ nemernicĭ», încunjuraţĭ de o boierime în care eraŭ foştĭ «caicciĭ şi seizĭ», înseamnă despreţul şi ruina tradiţieĭ în toate privinţele. 1821 i se pare un an de mîntuire pentru că «dărîmâ edificiul efemer lucrat de Fa-

narioțĭ», fără a inova, ceia ce nu era de nevoie, iar Regulamentul Organic e un scump dar al Turcieĭ și Rusieĭ pentru «a pregăti civilisația, a deștepta naționalitatea și a vindeca durerile trecute». În același sens e și protestarea luĭ împotriva pierderiĭ, față de Patriarhie, a drepturilor străvechĭ de autonomie pe care le avea Biserica Moldoveĭ [1].

Și acest crez e cuprins chiar în cîntecul săŭ, cînd îndeamnă pe orĭcine a «nu uita pămîntul săŭ», care pentru noĭ e «dulcea România», ce hrănește atîția «corcĭ veneticĭ». Fie și cu «șosele stricate», dar cu «caldă găzduire», cu «dulcele-amor al romîncelor copile», cu Cotnarĭ și Odobeștĭ, — tot aicĭ îĭ e maĭ bine. Acesta e un punct de vedere național-conservator, simpatic țerănimiĭ apăsate, decăzute și demoralisate fără vina eĭ.

Luĭ Ralet i se pare că maimuțăria de forme, cu articole de modă și franțuzească de societate, trebuie să înceteze. Un drum noŭ, de muncă, nu de risipă, de respect pentru averea noastră națională, nu de ignorare saŭ de cinică batjocurire a eĭ, trebuie să înceapă, și anume «îmbrățișînd cu spirit practic interesele vitale ale țeriĭ, ce trebuie treptat dezvălite» [2]. Și ceva maĭ departe, îndemnînd la o prefacere radicală: «Nu vom căuta a începe casa de la acoperemînt, ci de la temelie». Îndreptarea se va lua, de cîte orĭ va fi vorba a se înnoi, tot din Apus, căcĭ în Răsărit e doar slavismul — adecă panslavismul — și grecismul, tot așa de străin de firea noastră: «Chiar în Macedonia, unde sînt cîteva coloniĭ romane uitate de multe veacurĭ, mamele romîne învață foarte greŭ limba greacă și îșĭ păstrează obiceiurile [3]».

Noua politică nu pierde din vedere nicĭo fărîmă din neamul nostru, nicĭ chiar pe depărtațiĭ Aromînĭ, pe cari Turciĭ, dacă sînt cuminți, trebuie să-ĭ întrebuințeze ca o «contra-greutate la elementul grec [4]», și Ralet adauge: «Principatele s'ar grăbi a da Turcieĭ toată înlesnirea spre acel scop». Pentru Rușĭ, el știe cîntecul «Prutule, rîŭ blestemate», și numaĭ consideraţiĭ de limbă-l îm-

[1] *România Literară*, pp. 255-6.
[2] *Suvenire și impresiĭ de călătorie*, p. 19.
[3] Pp. 26-7.
[4] P. 27.

piedecă de a vorbi cu aceiaşĭ căldură de Bucovinenĭ şi Ardelenĭ.

Primejdia cea mare pentru viitorul nostru o vede scriitorul în acele păcate care distrug Statele : «desbinările, spiritul de partid, aninarea de străinĭ şi mai ales menţinerea servituţiĭ poporuluĭ» [1].

Aceiaşĭ cugetare critică asupra mişcăriĭ tinerilor de pe la 1835-40 şi a schimbărilor aduse prin talentul, spiritul şi munca lor în viaţa socială a Romînilor din Principate deosebeşte şi scrierile luĭ Rusu, ajuns ca şi ceĭlalţĭ pe pragul bătrîneţeĭ, care în toate obişnuieşte a lua socotelile. Într'o foarte frumoasă prosă, vioaie, concretă, bogată'n imaginĭ, Rusu constată în «Studia» sa din «Zimbrul» marea schimbare ce se săvîrşise, măcar la suprafaţă. Începe a-l durea însă, pe dînsul ca şi pe toţĭ ceĭlalţĭ cari luaseră cu asalt vechea cetate a culturiĭ noastre, corespunzătoare şi armonioase, cu toate lipsurile şi păcatele eĭ, pentru «risipa societăţiĭ casnice»: «Moldova veche ni se înfăţişează ca o pădure deasă şi mare, unde toporul a tăiat iute fără a avea vreme de a curăţi locul». O lipsă de legătură cu tradiţia începe a se simţi, şi încă un lucru, deplina înţelegere de odinioară între ţeran şi boier, cari se împărtăşiaŭ de aceiaşĭ cultură, întăiŭ desprețuită, apoĭ distrusă în clasele superioare. În aceste clase viaţa, redusă numaĭ la forme, nu maĭ poate da fericirea, care resultă totdeauna numaĭ din potrivirea formelor cu fondul moral de la care ele pleacă şi pe care ele trebuie să-l represinte. Plictiseala şi viciul care îmbată şi înşeală sînt cele două rele între care se vor zbate aceştĭ oamenĭ «fără dogmă», pentru a întrebuinţa formula luĭ Sienkiewicz, adecă fără credinţă şi fără ideal, fără un resort al vieţiĭ: «Generaţia noastră e posomorîtă, lumea era zgomotoasă şi cerul neguros cînd m'am născut... Serbătorile aŭ zburat... Străinătatea se oploşeşte între noĭ... Cu cît cîştigăm în propăşirĭ, cu atît pierdem în relaţiile private [2]».

---

[1] Pp. 98-9.

[2] *Ibid.*, pp. 22-3.

CAPITOLUL V.

Continuarea munteană a «Românieĭ Literare»: «Concordia». Sihleanu. Depărățianu.

I. «Concordia.»

Precum «Propășirea» avuse urmare într'o foaie care apăru la Bucureștĭ, tot astfel, după încheiarea neprevestită a «Românieĭ Literare», o publicație bucureșteană-ĭ luă moștenirea; dacă nu o revistă cu caracterul maĭ ales literar, măcar o gazetă care făcea un loc larg celeĭ maĭ bune literaturĭ în coloanele sale.

Foaia anunțată de Bolintineanu în scrisorile sale apăru la Bucureștĭ, supt blîndul regim, foarte îngăduitor în materie de presă, al Caimacamuluĭ Alexandru Ghica, la 1857. «Concordia» are în frunte un articol iscălit de C. Crețulescu și strînge în jurul eĭ pe un alt fruntaș al boierimiĭ muntene, pe I. Filipescu, apoĭ pe Ioranu, pe Cernătescu, pe Crețeanu, pe Gh. Baronzi și pe Aricescu chiar.

Era un ziar fără caracter de partid bine lămurit, propovăduind în ton liniștit acea «concordie» în vederea marilor scopurĭ naționale, care-ĭ stătea în titlu. Ceĭ cari-l publicaŭ înțelegeaŭ însă, potrivit și cu ocupațiile obișnuite ale celor maĭ mulțĭ dintre eĭ, să dea «Concordieĭ» caracterul uneĭ foĭ pentru literatură, la care să colaboreze, ca odată la «Dacia Literară», la «Propășirea», la foaia bucureșteană din 1847, în sfîrșit la «Zimbrul ieșan» și la «România Literară» a luĭ Alecsandri, represintanțiĭ, din amîndouă Principatele, aĭ literaturiĭ nouă cu un caracter politic militant.

Grigore Alexandrescu dă ziaruluĭ celuĭ noŭ satira «Cometeĭ

anunţată pentru 13 Iunie». În această glumă poetică el dovedeşte că n'a pierdut nimic din vechile sale însuşirĭ de avînt al versurilor, de scurtă glumă fină :

Cometă cu lungĭ coade, însă cu scurtă minte.
. . . . . .
Atuncĭ cînd Tata Noe, în luntrea-ĭ încărcată,
Plutia pe universul în unde înnecat.

Sensul politic al adreseĭ către Cometă nu e însă bine lămurit, şi Alexandrescu se mulţămeşte a spune :

Căcĭ noĭ avem de lucru în Ţara-Românească,
Legĭ vechĭ şi ruginite avem să le 'nnoim,

şi a cere steleĭ temute să «topească a inimilor ghiaţă» [1]. Fabula pe care o maĭ dă Alexandrescu n'are noutate şi ascuţiş [2].

Rolul de crainic inspirat al lupteĭ pentru noua viaţă a neamuluĭ, rol pentru care Alexandrescu se părea potrivit după cele d'întăiŭ scrierĭ ale sale, — acest rol trebuia să-l lase altora.

Între aceia nu putea fi nicĭ Bolintineanu. Şterse, puţin serioase şi legate sînt multele versurĭ ale acestuia din «Oda la România», la noua Românie ce trebuia să se închege prin Unire [3]. Maĭ multă putere are Creţeanu, care dă aicĭ frumoasa-ĭ plîngere pentru moartea luĭ Bălcescu, pe care-l pomeneşte şi în prosă [4], precum şi vibranta chemare «La Romînĭ» [5] şi o traducere din Zedlitz, în care se înfăţişează nălucile, din mormînt ivite, ale epopeiĭ napoleonice [6]. O interesantă poemă în prosă de el asupra ruinelor Tîrgoviştiĭ arată înrîurirea luĭ Rusu din «Cîntarea Românieĭ» [7] : «Norĭ de lăcuste s'aŭ abătut pe holdele rămase de la moşĭ ; inima sa a sîngerat. Dumnezeul părinţilor săĭ, atins de atîtea suferinţe, vrea azĭ să-l mîntuiască (neamul)» [8].

Din Moldova vine un articol politic al luĭ Ralet, dar colaboratorul moldovean cel statornic şi cu iubire primit e Alecsandri însuşĭ. Aicĭ trimete el marşul săŭ pentru întoarcerea

[1] N-l 3 : răspunsul cometeĭ, p. 124.
[2] *Corbiĭ şi barza* ; p. 39.
[3] Pp. 107-8, 112, 151.
[4] P. 151.
[5] P. 171.
[6] P. 104. Iscăleşte G. Z. C., indicînd astfel şi numele tatăluĭ săŭ.
[7] Pp. 38-9.
[8] Şi Melidon încearcă, în «Foiletonul Zimbruluĭ», o asemenea imitaţie.

Basarabieĭ către Moldova, marş pe care n'a găsit cu cale să-l reproducă în ediţia ieşeană din 1863 a operelor sale:

Haĭ cu Domnnl sfîntul,
Haideţĭ peste Prut,
Să păzim pămîntul
Care l-am avut.

Tot în «Concordia» apar poesiĭ de luptă, ca «Oda la Unire» [1] iscălită de I. Alecsandri, «Coroana Moldoveĭ» şi «Moldova în 1857» [2], care poartă iscălitura poetuluĭ însuşĭ. În «Concordia» se dă şi «Banul Mărăcine» de acelaşĭ.

Luĭ Alecsandri i se închină, în sfîrşit, şi o poesie, de un tînăr scriitor muntean, A. Costiescu, care declară cîntecul luĭ

Plăcut ca şi suspinul ce scoate o vergură [3].

II. Alexandru Sihleanu.

De altminterea, doĭ poeţĭ maĭ noĭ din Bucureştĭ încep şi se desvoltă înnainte de toate supt înrîurirea celuĭ maĭ mare dintre scriitoriĭ moldovenĭ, dovedind astfel biruinţa curentelor, stiluluĭ şi facturiĭ poetice introduse de Alecsandri.

Unul din eĭ, care se înfăţişează întăiŭ în «Concordia», e Al. Sihleanu.

Cariera luĭ Alexandru Sihleanu (n. 1834), fiŭ de Păharnic, moştenitor la Sihlea şi om bogat, a fost scurtă. Student la Paris în 1852, întors prin Viena în Septembre 1855, o clipă colaborator la «Concordia», poetul tînăr, care se născuse la 1834, moare la 14 Mart 1857. Puţin timp după aceia se tipăresc în Bucureştĭ, la «Imprimeria luĭ Ferdinand Om» — «Armoniile intime», într'un elegant volum de 119 paginĭ, care a avut peste cîţĭva anĭ — publicul fiind înduioşat de această răpede dispariţie a unuĭ cîntăreţ ce făgăduia mult —, o a doua ediţie.

La acest poet înrurirea luĭ Bolintineanu — icĭ şi colo cîte o «porumbiţă blîndişoară», o «cupă plină de venin», o rîvnire mistico-sensuală la «al fecioareĭ sin» — e mult maĭ slabă. Afară de modèle francese, Sihleanu are înnaintea sa opera, acum

[1] P. 44.
[2] P. 59.
[3] P. 72.

pretutindenĭ recunoscută, la Romîniĭ de orĭunde, a triumfătoruluĭ Alecsandri.

Tonul potolit, cuminte, de simţire discretă a poesiilor lirice trimete întăiŭ la fruntaşul din Moldova al poesieĭ româneştĭ. Şi la acestălalt poet iubita, moartă saŭ uitată, e un «slăvit înger» pierdut în «negura uităriĭ», orĭ o «steluţă luminoasă» lucind din Ţinuturĭ cereştĭ unde nu se poate ajunge; farmecul eĭ ţine «cît trăieşte pe-un val albastru spuma». Cel părăsit rămîne

Ca barca sfărîmată de vînturĭ, vijeliĭ.

Şi accentul de trăinicie al uneĭ durerĭ resignate răsună şi la acest imitator maĭ tînăr, în versurĭ ca următoarele:

În noaptea veşnicieĭ mulţĭ anĭ vor trece încă,
Dar sfînta mea credinţă, iubirea mea adîncă
Mă vor urmà şi 'n lumea cea fără de sfîrşit!

Şi, după trecerea din rîndul celor ce pot suferi, lacrima pe mormînt e în stare a răsplăti pentru

Cumplita pătimire şi lunga suferinţă.

Lumea, cu convenţiile eĭ meschine, cu cerinţele eĭ fără motivare superioară, cu gîndurile şi simţirile-ĭ mărgenite şi condiţionate de interese trecătoare şi adese orĭ josnice, cu nedreptatea eĭ neruşinată, îl desgustă ca pe orĭce romantic. Îĭ plac decĭ pădurile cu cîntecele, casa de ţară de la Sihlea:

Ah mult îmĭ place, cînd toamna vine,
Să fiŭ afară la deal, la viĭ,
Să văd butuciĭ plinĭ cu ciorchine
De strugurĭ rumenĭ şi auriĭ!

Il mişcă decĭ, ca pe Alecsandri — şi nu maĭ sincer decît pe acesta — «luna bălăioară», «floricica smulsă din tulpina-ĭ verde», «gîrliţa cu tainicĭ şoapte», «pîrăul lin», «a filomeleĭ voace divină», din «pădurea misterioasă»:

O, ce ferice e omul care,
Fugind de-a' lumiĭ zgomot, durerĭ,
Vine de cată a sa scăpare
Într'a' naturiĭ simple plăcerĭ!

Şi el are ceasul cînd se gîndeşte la Patria ce trebuie să fie, dar la dînsul sentimentul revoluţionar, patriotic e mult maĭ

slab decît la Creţeanu, prietenul săŭ, decît la Baronzi, maĭ bogat, dar cu un stil maĭ neîngrijit şi neegal.

Ca şi acesta din urmă, are aplecare spre satiră, şi de mîna luĭ avem o izbutită caricatură a Cişmegiuluĭ bucureştean din 1857. Poetul glumeţ ni înfăţişează, ca dovadă a contrastelor de acolo:

Surtucelul plin de pete de la Moïsi Jidanul,

care rimează numaĭ în poesie cu «talmaua şi raglanul», hainele la modă ale timpuluĭ.

Între ceĭ ce-şĭ pierd vremea în grădina aceasta, aşa de cercetată pe atuncĭ, aflăm pe cîte o Chiriţă orĭ Iorgu de la Sadagura, pe

... Actorĭ dramaticĭ scurţĭ în artă, lungĭ în plete,
Mume care vin de cată gineri pentru a' lor fete;

apoĭ destuĭ

... Boiernaşĭ de mahalale,
Cari judecă Guvernul, cari pun ţara la cale,

şi pe ceĭ cari se recomandă astfel:

... Şi noĭ, stîlpiĭ vechĭ aĭ ţeriĭ, cari ştim cu vrednicie
Să 'nmulţim din slujbuliţe mica noastră avuţie.

E romantism în începutul «Strofelor», cu setea de luptă «a două armiĭ», «vuirea bombeĭ», nechezul cailor, foc roşu în văzduh, plumbĭ în «ploaie», arme rupte, dîrĭ de sînge şi rămăşiţe jalnice omeneştĭ, în închinarea naturiĭ sălbatice şi uriaşe: Oceane nemărgenite, în frămîntarea epică a furtunilor, care

Răscoală miĭ de valurĭ pe Marea spumegată
Şi şuierînd răstoarnă abisele adincĭ,

pădurĭ de cedri, stîncĭ pustiĭ, şivoaie pornite pe nimicire, adîncĭ prăpăstiĭ şi, în alt domeniu, în mărturisirea pătimaşă a plăceriĭ pe care o dă poetuluĭ biciul furios al satireĭ contra tiranuluĭ, strigătul de desnădejde al unuĭ Byron, nebuna plăcere a orgiilor, suferinţele sufletuluĭ care rîvneşte spre înţelesul deplin al lumilor şi nu-l poate afla:

O, Doamne-a' tale taine aĭ vrut adîncĭ să fie!
Căcĭ cel ce le măsoară, se pierde rătăcit,
Întocmaĭ ca vultùrul, ce 'n oarba sa trufie,
Se 'nnalţă păn' la ceruri, — şi cade ameţit!

Ştie că în aceste avînturĭ imense care nu-şĭ ting ţinta, nu se află fericirea «vetreĭ părinteştĭ», cu liniştea şi cu farmecul naturiĭ maĭ apropiate, dar o nevoie firească a unuĭ suflet maĭ mare decît cele obişnuite îl îndreaptă aiurea, către prea-sus, îĭ suflă dorul călătoriilor

Prin nourĭ, munţĭ de ghiaţă, prin bălţĭ şi prin pustiĭ.

Acesta e romantismul înflăcărat, asemenea romantismuluĭ unuĭ Hugo, deprins a se juca în voie cu icoanele marĭ, cu strigătele pasionate, cu sentimentele suite la diapasonul eroic. Aşa e şi frumoasa bucată «la Sevastopol», scrisă după căderea puterniceĭ cetăţĭ, cheia Crimeiĭ. Aşa sînt şi poemele luĭ romantice, cea maĭ puternică şi maĭ izbutită, ca formă, din silinţele poetice pe care le-a făcut.

Acelaşĭ romantism cu atitudinĭ desperate, cu vedeniĭ sculate din mormînt, cu tragediĭ prin locurĭ străine, stăpîneşte decĭ în «Strigoiul», cu motto din Byron —, eroŭ lugubru şi neodihnit al întunereculuĭ, cu fruntea «trutaşă de noapte», de pe care nu se poate şterge «stropul de sînge» al crimeĭ, «crima luĭ Cain», ce chiamă blestemul, fiindcă un omor de mîna fiuluĭ a sfîrşit zilele aceleĭ care fugise de o iubire vinovată, neştiută până atuncĭ, spre a evita păcatul. Acelaşĭ însufleţeşte de o lumină ciudată paginile de iubire, luptă, răzbunare, crimă ale celor două poeme maĭ lungĭ, bogate în frumoase versurĭ descriptive, dar şi în false nume căutate: Roland, Oscar, Emma, în declamaţiĭ secĭ şi în scene de crudă închipuire bolnavă.

III. Alexandru Depărăţianu.

Altul care moare tînăr, Alexandru Depărăţianu (n. c. 1835), autorul «Dorurilor şi amorurilor», care nu ascultă decît de dînsul şi de mariĭ săĭ învăţătorĭ francesĭ, maĭ ales Hugo,— era în 1858-9 încă student la Paris, cu moşie la Deparaţiĭ din Teleorman şi case de locuinţă în tîrguşorul Roşiĭ-de-Vede. Limba luĭ n'are siguranţă şi nu ţine seamă de gust. «Mund», «incert», «angustie», «discordiĭ», «sempiterne», «blem» *(blême)* sînt cuvinte care se îngăduie în versul luĭ, uşor, dar cu valul tulbure. Greşelile de măsură sînt dese, neegalitatea stridentă. Puţine din bucăţile luĭ Depărăţianu se pot reproduce azĭ în întregime, şi maĭ fiecare

din acestea are elemente care opresc interesul şi întrerup sentimentul.

De la maieştriĭ săĭ el a luat ura împotriva vechiuluĭ regim de guvern şi credinţă: «regiĭ, popiĭ, masacrele, muncile, tiraniĭ»; de la eĭ icoanele uriaşe, monstruoase chiar, prinse în cuvinte-formule: Ideia-Om, Ideia-Dumnezeŭ, Progresul, Gintele, Haosul. De la eĭ, în sfîrşit, alegerea subiectelor marĭ şi grele, care nu sînt de măsură unuĭ tînăr, în orĭce cas de măsura orĭcăruĭ tînăr de talent.

Dar acest scriitor cult, foarte cetit, care se laudă cu titlurĭ spaniole, are concepţiĭ filosofice, de panteism, de unitate dumnezeiască a vieţiĭ naturiĭ întregĭ, şi, în versurĭ ce se avîntă puternic, el ştie să le exprime. Fiorul poetic îl dă în ascultătorĭ evocarea «gintelor confuse»,

Cu arma lor în mînă, cu vorba lor pe buze,
Ca 'n fundul uneĭ urne, s'agită de destin,

urmărirea iubiriĭ în tot cuprinsul celor ce se văd:

El ce lumină pe ceurĭ, soare,
El ce parfumă pe pămînt, floare.
El ce e 'n undă mărgăritar,
El ce sclipeşte, aur, în munte,
El ce palpită, geniu, în frunte,
El care arde, foc, pe altar,
El care 'n piatră este scînteie;

vrăjirea depărtatelor locurĭ străine, în aureolă de legendă veche: pentru templul luĭ Solomon

Libanul dete cedriĭ, Ofirul dete aur,
Sidonul, Tiru-Egiptul golir' al lor tesaur
De tot ce-avea maĭ mare, maĭ nobil şi maĭ rar
La facerea acestuĭ gigantic sanctuar.

Orĭ aiurea, pentru alte priveliştĭ asiatice:

Pămîntul tăŭ de aur, de soare şi de viaţă,
Pămîntul tăŭ cu cipri şi cedri de Liban.

Nu odată el izbuteşte cu bucăţĭ care rămîn prin ultimul vers, ce dă strălucitor o ideie. Astfel în vestita-ĭ poesie de patru versurĭ «Mama», în care aceia ce frînge pînea toată pentru copiĭ, răspunde astfel la întrebarea lor:

Ţie ce-ţĭ rămîne? — Voĭ, răspunse ea.

Saŭ în povestea amoruluĭ care nu poate încălzi la urmă inimile fetelor ce s'aŭ coborît în mormînt, în a fulguluĭ ce, zburînd, e măcar o clipă fluture, în a cuibuluĭ care cere numaĭ o amintire de la cine pleacă, a trebuit să plece :

— Zboară, — păn' la ceruri, păn' la Dumnezeŭ,
Dar spune-ĭ o! spune-ĭ că te-am crescut eŭ!

Pe nedrept, şi nu în folosul luĭ, e cunoscut poetul numaĭ prin «Vara la ţară», maĭ tîrzie:

Locuinţa mea de vară
E la ţară;
Acolo eŭ voiŭ să mor,
Ca un fluture pe floare,
Beat de soare,
De parfum şi de amor, —

Poetul, — şi era un adevărat poet, sacrificînd însă peste măsură gustuluĭ romantic parisian şi întrebuinţînd curent jargonul franco-romîn —, se pierde aicĭ în banalităţĭ şi non-sensurĭ. Îĭ trebuie «iubirea timpuluĭ patriarhal», şi îndată specifică : «să cheme din colibĭ afar'» pe «ale soareluĭ copile», care pe semne atîta aŭ de lucru, să asculte cum «murmură copilişe şi copiĭ», să vadă undularea grînelor «între malurĭ de sulfină şi d'aglicĭ», să asculte «basmele azurate şi 'nstelate», să miroase «odorile minunate, parfumate din fruntea luĭ Teocrit», să descopere «plaiul verde de zmaraldă» *(émeraude)*, «silfidele... surioare cu Camila luĭ Virgil», «umbrele obscure», care 'n codru joacă într'un picior, ielele care «se lanţă» amorezate, ba chiar «mireasa nopţiĭ», în ie de argint, care se arată cîntăreţelor «goală 'n patu-ĭ nupţial».

Şi tremurînda virgină
Ce suspină
În al umbrelor mister,
Zice-amiculuĭ ce-ĭ cere
Din sîn mere...

Ce zice? Zice:

„Uite luna sus pe cer!"

Se ştiŭ iarăşĭ versurile de revoltă socială inutilă :

Moară tonţiĭ în palate
Îmbrăcate
Cu covoare d'Ispahan.

Dar admirația ar scădea, dacă s'ar adăugi celelalte versurĭ ale strofeĭ :

Eĭ ce chem pietrele triste
Ametiste
Și părinte pe tiran !

Să lăsăm celelalte blestemurĭ ale tînăruluĭ revoluționar, care-șĭ făcea stagiul parisian atuncĭ cînd alțiĭ luptaŭ pentru Unire și să încheiem cu a treia strofă favorită a publiculuĭ :

Mie dați-mĭ valea verde,
Unde pierde
Omul negrele gîndirĭ ;
Unde-țĭ uițĭ de infamia
Și sclăvia
Auritelor zidirĭ !

Biblioteca societăţii acad.
„România Jună"
VIENA.

CAPITOLUL VI.

Noua luptă pentru limba literară.

I. Literatura din Ardeal și Ungaria.

«România Literară» are însemnătate și pentru lupta ce s'a purtat în paginele eĭ împotriva curentuluĭ latinisator ardelean.

Ardealul are abia în acest timp o literatură. Poețiĭ din Principate privesc de sus la singurul cîntăreț ardelean de oarecare însemnătate, Andreĭ Murășanu, în care Bolintineanu vede aproape numaĭ pe represintantul uneĭ ideĭ politice. De fapt, în zădar declară prelucrătorul «Descrieriĭ scurte a țeriĭ Ardealuluĭ» din 1847 că în Blaj «se lucrează și novele românești»: partea beletristică lipsește și acum, aproape cu totul, Romînilor de dincolo.

Se tipăresc maĭ ales cărțĭ de școală.

Pentru școlile din Blaj, întăiŭ, Simion Mihali dă la 1850 o *Istorie naturală*. Acolo apare «Geografia Ardealuluĭ, pre scurt lucrată dupre nemție de Simeon Mihali, profesor» (Blaj, 1857), după «Descrierea scurtă a țeriĭ Ardealuluĭ aplecată la cuprinderea minteĭ primilor începătorĭ, cu întrebărĭ și răspunsurĭ, tradusă de pre ungurie» (Blaj, 1847), și Catehismul de Vlădica Șuluț (Blaj, 1857). Istorieĭ Bisericiĭ de Șaguna, Blăjeniĭ îĭ opun o alta, din 1854, a luĭ Vasile Rațiŭ. Ciapariŭ dă apoĭ o «Purtare de bună cuviință între oamenĭ», care avu o a doua ediție la Sibiiŭ, în 1863 [1].

Ca o curiositate merită a se pomeni «Biografiile celor maĭ vestițĭ Romînĭ și Romîne, istorico-dramatice prelucrate de Ioane Munteanu, de Lăpușul-Superior, în anul 1839, în Urbea-Mare,

[1] «Purtarea de buna cuvenentia.»

1858», şi «Versuinţĭ romanĭ, culesiune versuarie din foile naciunale de la 1838, editată prin societatea de leptură a giunimiĭ romane studinte în scoalele oradene, sarcina I» [1].

«Istoria Bisericiĭ» a luĭ Şaguna, redactată maĭ ales după izvoare sîrbeştĭ, e de sigur o lucrare însemnată, alcătuită în stil bun. Marele arhiereŭ făcu, de alminterea, să apară şi o întreagă serie de cărţĭ pentru învăţătorĭ şi slujbă.

Şaguna compilează astfel «Elementele Dreptuluĭ canonic» (1854), care întrebuinţează, din literatura bisericească naţională, «Pravila» şi *Pidalionul* Mitropolituluĭ Veniamin: carte tipărită cu litere cirilice; în acelaşĭ an apar «Cunoştinţele folositoare despre trebile căsătoriilor»; *Teologia pastorală*, prelucrată de dînsul, se publică la 1858. El dă o nouă ediţie (1855) din *Chiriacodomion* al luĭ Nichifor Theotokis, adăugind predice pe care însuşĭ le alcătuise. Pastoralele şi circularele sale [2] aŭ de sigur o însemnătate literară [3].

El şi-a avut apoĭ o largă parte în redactarea «Telegrafuluĭ Romîn», care, îngrijit de Florian Aaron, apoĭ de Vasicĭ, de profesorul I. Bădilă, de Visarion Roman şi I. Raţiŭ, dă reproducerĭ din foile de dincoace, dar şi poesiĭ originale, note despre ziaristica românească şi însemnărĭ despre datinele poporuluĭ; el iea şi o atitudine în chestiile de ortografie şi limbă, impunînd o direcţie moderată, potrivit cu ideile scriitorilor ieşenĭ. «Foaia literară» pe care o făgăduise, n'a ieşit însă nicĭodată [4].

În ce priveşte limba, Sibiiul stătea oarecum maĭ reservat în latinisare. Tot aşa şi Braşovul.

Aicĭ «Reuniunea femeilor romîne spre ajutorul creşteriĭ fetiţelor orfane ş. c. l.», publică un «Comput public», la care îngrijitoarea cărţiĭ, Maria Nicolaŭ, adaogă o «parte de lectură». Întîlnim o traducere din Aimé Martin, un imn de I. M., reproducerĭ din Bolintineanu şi Murăşanu. Încă din 1857 directorul Gavril Munteanu dă o bună Carte de cetire pentru şcolile Braşovuluĭ.

---

[1] V. *Foiletonul Zimbruluĭ*, I, p. 104, nota.
[2] Vor fi retipărite de păr. Gh. Tulbure şi d. N. Bălan.
[3] A se adăogi şi broşura din 1858, *Datorinţele supuşilor către monarhul lor*.
[4] V. I. Lupaş, *Mitropolitul Andreiŭ Şaguna*, Sibiiŭ, 1909, p. 192 şi urm.

Blajul însă ca şi Oradea ţineaŭ morţiş la ortografia luĭ Cipariŭ, dar fără să-l asculte pe acesta în ce priveşte curăţirea limbiĭ, «înlăturarea elementelor străine». Şi Bucovina, care aparţine cu totul luĭ Aron Pumnul, urmà aceiaşĭ direcţie.

De la 1852, *Gazeta de Transilvania* apare cu litere latine, într'o ortografie moderată, pe care o laudă Asachi [1]. Foaia luĭ Bariţ o urmâ.

Cea maĭ însemnată operă pe care o daŭ Ardeleniĭ în acest răstimp e «Istoria Romînilor din Dacia Superioară» — aşa numeşte el Ardealul — a luĭ A. Papiu Ilarian, apărută la Viena, în 1852.

Papiu Ilarian (n. la Budiŭ, în 1828) era fiul unuĭ preot care plăti cu prigonirea, închisoarea şi moartea pentru partea pe care tînărul student plecat din casa luĭ o avuse în Revoluţie [2]. Scriind cartea sa, acesta avea în vedere maĭ ales a împărtăşi amintirile ce păstra din anul cel straşnic. I se păru însă că e maĭ bine să înceapă cu capitole de introducere asupra vieţiĭ Romînilor în acele Ţinuturĭ de moştenire ale lor. Aceste capitole alcătuiră un întâiŭ volum, după care urmâ cel privitor la întîmplările din 1848 până la adunarea din Cîmpul Libertăţiĭ. Volumele III-VI trebuiaŭ să încheie această largă şi bogată expunere, la care era să se adauge, în anexe, o sumă de acte originale. Tiparul fu însă oprit după acest al doilea volum, şi Papiu Ilarian părăsi şi gîndul de a da o urmare cărţiĭ, înşirînd dezvoltarea politică ulterioară a părţiĭ din Romînime de care se ocupa. Lucrarea e scrisă cu simţul demnităţiĭ istorice, fără a se face nedreptate duşmanilor şi ferindu-se de orĭce efusiĭ sentimentale orĭ manifestare de ură. Stilul e foarte îngrijit, sintaxa bună, cuvintele alese, cu înlăturarea celor de origine slavă. Cu adevărat e ceia ce-şĭ propusese autorul, «o icoană vie şi adevărată a acestor marĭ evenimente la care aŭ luat parte şi Romîniĭ ca actorĭ principalĭ».

Din nenorocire forma cuvintelor în ortografia grea, cipariană, ţinu totdeauna această lucrare departe de cetitoriĭ pe cari ar fi trebuit să-ĭ aibă în mare număr.

---

[1] *Gazeta de Moldavia*, 1852. n-l 6.

[2] V. şi revista *Ramurĭ* pe 1909; scrisoare comunicate de N. Bănescu. O biografie complectă a luĭ Papiu o are d. V. Pîrvan. Părţĭ din ea s'aŭ tipărit în «Luceafărul», 1902-3, «Convorbirĭ literare» Studiĭ asupra luĭ a făcut şi profesorul I. Raţiŭ din Blaj (v. *ibid.*).

Dacă noua limbă, ortografia nouă, noua concepţie despre obîrşia şi menirea neamuluĭ ar fi rămas numaĭ în Ardeal şi Ungaria, orĭ şi în Bucovina, de sigur că nimenĭ nu s'ar fi gîndit s'o înfrunte, cu discuţia liniştită, saŭ cu atacul violent, cu ironia şi cu sarcasmul. Dar veni biruinţa sistemuluĭ în Principate, în Bucureştĭ ca şi în Iaşĭ, maĭ ales însă în acest din urmă oraş, unde Laurian însuşĭ dicta măsurile şcolare şi supraveghea aducerea lor la îndeplinire. În curînd Papiu Ilarian, doctor din Padova, ajunse profesor de drept penal şi statistică, jurisconsult al Moldoveĭ. Bărnuţ, care suferi şi el ca pribeag în Muntenia ocupată de Ruşĭ şi ajunse până la Constantinopol, îşĭ luase acum şi el doctoratul la Pavia (1854). Şi P. Suciu fu printre ceĭ d'întăiŭ profesorĭ de drept din Moldova. Bărnuţ aducea şi o teorie, un sistem, care trebuia să cîştige mulţĭ învăţăceĭ.

Prin acest triumf al latinismuluĭ în Moldova, se înteţiaŭ la războiŭ toţĭ aceia cari, fără a lepăda elementele de mîndrie ce puteaŭ veni din trecutul roman, înţelegeaŭ că pentru nimic în lume nu trebuia părăsită limba cea adevărată, a datiniĭ şi a poporuluĭ.

II. Atacurile luĭ Kogălniceanu. Răspunsurile luĭ Iacob Murăşianu, Bariţ şi Ciparіu.

Spiritele eraŭ astfel gata de luptă cînd «România Literară» începu să apară şi să discute limba.

Negruzzi, cel maĭ sigur represintant al bunuluĭ simţ, nu iea loc nicĭ între «radicaliĭ» înnoitorĭ, nicĭ între «conservatoriĭ» cari ţin morţiş la datină, ba nicĭ chiar între «moderaţĭ», şi încheiarea luĭ, care nu e o încheiere, sună astfel: «După părerea noastră, a învoi toate aceste capete învăţate e maĭ greŭ decît a afla mişcarea perpetuală» [1].

La rîndul săŭ, cînd vorbeşte de calendarele nouă, Kogălniceanu, care laudă pe Asachi, află pentru calendarul luĭ Bariţ numaĭ recunoaşterea că dă «articole de folosinţă publică», iar în cel din Bucovina el critică «stilul latino-polono-ruteno-ungaro-germano-românesc», adăugind că el «a caracterisat totdeauna literatura Bucovineĭ», afară de foaia cu acest nume din 1849 [2].

[1] P. 212.
[2] Pp. 25-7.

Fără intenția de a stîrni o polemică, se publică apoĭ supt iscălitura luĭ Kogălniceanu o scurtă apreciare a «jurnalismuluĭ românesc în 1855», precedată de ştirĭ asupra celor d'intăiŭ gazete scoase pe Romînĭ. Cu părere de răŭ scriitorul îşĭ aminteşte de vremurile entusiaste ale buneĭ înţelegerĭ prin aniĭ 1840, pe cînd «astăzĭ greutăţile împrejurărilor politice care aŭ trecut peste ţerile noastre, materialismul vrîsteĭ coapte, visurile ambiţieĭ neîmplinite saŭ orgoliul posiţiilor cîştigate ne-aŭ despărţit, aŭ pus între noĭ diversităţĭ de interese şi de ideĭ». Se urmăresc cu înduioşare toate încercările, răpede înnăbuşite saŭ căzute prin nepăsare. Se înşiră foile din pribegie, dintre care unele ni sînt astăzĭ necunoscute saŭ se află foarte cu greŭ, ca «Albumul Peregrinilor» al luĭ Bolintineanu şi «Junimea romînă» a luĭ Bălcescu, unde s'a publicat şi cuvîntarea luĭ din Ardeal la 1848 [1]. Se daŭ în vileag faptele rele ale censuriĭ, căreia i se aruncă şi vina de a fi oprit «România Literară» înnainte de apariţie chiar: «crima sa înnaintea diplomaţilor străinĭ era pentru că purta titlul de «România»». Salutîndu-se libertatea cea nouă, fie şi relativă, se judecă sumar cele şese foĭ politice româneştĭ: «Telegraful romîn» al luĭ Şaguna are păcatul de a se mărgeni prea mult şi a nu ţinea seamă, poate din neputinţă, de ce se petrece 'n Principate, iar «Gazeta de Transilvania», pe care Bariţ a trecut-o luĭ Iacob Murăşanu, «este în mare decadenţă» faţă de un strălucit trecut, în care, o clipă, fusese foaie despre toţi Romîniĭ şi pentru eĭ toţĭ. În Ardeal ea ţine seamă numaĭ de «interesele materiale», şi pentru Moldova orĭ Muntenia redactorul eĭ tipăreşte extrase din foile oficiale orĭ corespondenţe de-ale oamenilor Guvernelor.

Îndată după cuvintele luĭ Kogălniceanu urmâ atacul violent şi nedrept al luĭ Rusu împotriva sistemelor de limbă ale Ardelenilor [2].

În Mart şi April 1855, Bariţ însuşĭ răspunse, prin «Foaia», criticilor ieşenĭ. Într'un articol de o minunată ironie, din cele maĭ bune din cîte le-a scris acest meşter scriitor, se caută a se arăta cît de puţin întemeiată e lupta pe care o duc scriitoriĭ tinerĭ din Moldova. Literele se luptă cu slovele, unele şi altele fiind înfăţişate ca nişte făpturĭ foarte războinice; şcoala luĭ

[1] V. *România literară*, p. 66. Foaia ieşia încă, în Iunie 1851, ca nr. 2. Cf. Rusu, *Opere*, p. 67, nota 1.

[2] V. maĭ departe.

Eliad e numită «proorociĭ din pămîntul Bucureştilor», Kogălniceanu cu aĭ săĭ sînt alţĭ «proorocĭ», cari duc la luptă un «norod». Adversariĭ sînt arătaţĭ ca nişte partisanĭ aĭ originiĭ slave şi decĭ aĭ vocabulariuluĭ împestriţat cu vorbe luate de la Slaví. Sfîrşitul are o mare frumuseţă dramatică: se aminteşte, de acest represintant al Romînilor ce n'aŭ fost nicĭodată liberĭ şi cărora mult trebuie să li se ierte pentru că şi-aŭ păstrat graiul şi firea, că, atuncĭ «cînd noĭ plîngeam şi ne tînguiam pe limba noastră, pe care nu eram suferiţĭ nicĭ a o vorbi, nicĭ a o scrie, pe atuncĭ voĭ rîdeaţĭ şi vă bucuraţĭ în braţele străinilor... Întru mîndria voastră grecească, aţĭ uitat de toată rudirea şi frăţinătatea. Din contra, cînd voĭ aţĭ cuvîntat şi aţĭ zis nouă: «Vină Romînţane, vină Vasile Pop, şi tu Fabiane, şi tu Lazăre, pentru ca să facem Învierea împreună», noĭ părăsim căminul nostru şi ne smulserăm din braţele cele duioase ale părinţilor şi fraţilor noştri, şi am zis inimilor noastre: «Iată părinţiĭ şi fraţiĭ noştri, să mergem ca să serbăm ziua Învieriĭ împreună cu dînşiĭ». Dincoace eĭ nu află adăpost statornic, dincolo, la întoarcerea acestor învăţătorĭ aĭ credinţeĭ şi mîndrieĭ naţionale, pe cari ceĭ cu condeiele ascuţite îĭ uitaseră cu totul, li se strigă de stăpîniĭ pămîntuluĭ să plece cu gîndul şi scrisul lor, «căcĭ neam de robĭ este neamul vostru şi petrecerea luĭ în pămîntul acesta e numaĭ o suferinţă până la bunăvoinţa stăpînilor luĭ». Cu «făclioare supţirĭ» în mînă, îndărătniciĭ îşĭ făcură însă şi maĭ departe închinarea către Dumnezeirea sufletuluĭ românesc.

E decĭ nedrept războiul ce se încaieră şi e impie ura de care sînt cuprinşĭ duşmaniĭ Ardelenilor «stricătorĭ de limbă». Nu astfel se lucrează la întărirea unuĭ neam asa de nenorocit şi de ameninţat, a căruĭ fiinţă face poate maĭ mult decît chestia literelor şi a vocabulariuluĭ. Şi, prin graiul «Minţiĭ», Bariţ vorbeşte, solind împăcare: «Pace vouă, poporul vostru vrea pacea şi o va şti stoarce de la voĭ cu armele la brîŭ. Eŭ, Mintea, îĭ voiŭ arăta luĭ căile păciĭ. Acum, cînd tot pămîntul tremură de ceia ce stă ascuns în sînul viitoruluĭ, acum cînd lumea se copere de flacărĭ, iară poporul vostru stă în linia d'intăiŭ, — vouă nu vă este iertat a pierde nicĭo clipită cu certele scolastice».

Eraŭ cele maĭ cuminţĭ cuvinte care se puteaŭ spune, şi acela care-şĭ păstra aşa de mult firea încît să le spuie 'n acest

ton dovedia că e vrednic de încrederea pe care un Ţinut românesc întreg o punea, de mult timp, într'însul.

Iacob Murăşanu răspunse însă, în «Gazeta» cu violenţă, şi astfel Kogălniceanu, căruia lecţia luĭ Bariţ îĭ folosise prea puţin, urmâ polemica.

Răspunsul luĭ Kogălniceanu cătră Iacob Murăşanu e maĭ mult o polemică personală, foarte elocventă şi caustică, dar prin care nu înnaintează discuţia de ideĭ; ironiile la adresa uneĭ foarte slabe bucăţĭ de versurĭ a redactoruluĭ «Gazeteĭ» e cam ieftină, şi 'n toate aceste paginĭ în care patima răspunde patimeĭ, vorbăreaţă şi aprinsă, e maĭ curînd vorba de «injuriile grosolane şi murdare» ale redactoruluĭ braşovean decît de lucrurĭ care de sigur ar fi interesat maĭ mult partea sănătoasă a publiculuĭ.

Nu totdeauna tonul întrebuinţat de Ardelenĭ era superior acestuia. Cutare socoate că n'are nicĭun preţ «un sujet de comedioară orĭ farsă, de la Sadagura orĭ din mahalalele Iaşilor» — negarea valoriĭ luĭ Alecsandri, pe care nimenĭ n'ar fi trebuit s'o nege — şi, nedreptate încă maĭ grosolană, că «baladele luĭ V. Alecsandri» nu pot «mulţămi» pe un om de gust, şi anume fiindcă de acelea — «cîntece de ale luĭ Manu tălharul, ale luĭ Marcu şi Mircea Ciobanul» — «şi la noĭ în Ardeal cîntă orbiĭ pe la toate podurile şi tîrgurile, şi în Ţara-Românească lăutariĭ ţiganĭ».

Şi acest critic nu era altul decît însuşĭ Timoteiŭ Cipariŭ.

Gramaticul Ardealuluĭ, acela al căruĭ drept de a hotărî în limbă ca şi în ortografie ajunseseră a-l recunoaşte toţĭ, Cipariŭ trebuise să răspundă, şi el o făcuse în prefaţa la «Compendiul de gramatica limbiĭ romîne» din 1855 [1].

El socoate că româneşte se *vorbeşte* foarte frumos de popor în «Valahia», pe unde a fost; despre Moldova, pe care n'a cercetat-o, nu poate spune acelaşĭ lucru. Limba scriitorilor munteni sufere de franţuzisme; a Moldovenilor, până la primirea normelor luĭ Eliad, e cu neputinţă de cetit, şi se aduce ca exemplu vechea traducere a luĭ Negruzzi, «Jucătorul de cărţĭ». Cărţile vechĭ, cele bisericeştĭ, fără a lăsa la o parte

[1] Prefaţa reprodusă şi în *Operele* luĭ Rusu, p. 337 şi urm.

produsele traducătorilor moldovenĭ, sînt în graiŭ bun şi pot sluji aproape ca model. De la ele trebuie făcut orĭce împrumut, iar nu din «saloanele Parisuluĭ», frecventate de «boierăşiĭ» din Principate. El, care se mîndreşte a fi un filolog, şi-a dat osteneală să strîngă astfel de cuvinte uitate, dar încă viĭ, fiind în spiritul limbiĭ. Un dicţionariŭ, o gramatică, după «dialecte şi monumente» îĭ staŭ în gînd, — şi de fapt el le pregătia tipărind preţiosul material de istorie şi limbă din «Acte şi fragmente» (1855). În 1854 a publicat o încercare a acesteĭ gramatice, căreia îĭ dă acum o înfăţişare cuvenită pentru şcolĭ. Ea va trebui să contribuie la curăţirea, necesară, a uneĭ limbĭ care samănă, în starea eĭ de azĭ, cu un «un păhar de apă turbure şi, aşa-zicînd, plină de gunoaiele» pe care le-aŭ aruncat «popiĭ ceĭ sîrbeştĭ, logofeţiĭ ceĭ greceştĭ, solgabiraiele cele ungureştĭ». Iar împrumuturile sînt trebuincioase pentru noţiunile nouă, şi fireşte că din limba latină va trebui să le facem.

Bune observaţiĭ, ale căror principiĭ le cunoaştem ; numaĭ cît scriitoriĭ din Iaşĭ, cari greşiaŭ prin neînţelegerea împrejurărilor deosebite şi a sufletelor pe care le puteaŭ plăzmui acele împrejurărĭ, cari, decĭ, păcătuiaŭ în ceia ce priveşte tonul, nepotrivit şi necuviincios, şi cari nu vedeaŭ decît un singur fel de Ardelenĭ, toţĭ latinisatorĭ, toţĭ pedanţĭ, aveaŭ de fapt, în vedere, acel stil noŭ, acea prefacere nefirească şi zădarnică a limbiĭ pe care o represinta Laurian şi, dispunînd de şcolĭ, era în măsură s'o şi impuie.

Pe acesta, care era dus prin ţerile apusene într'o călătorie de studiĭ, de unde trimetea corespondenţe pentru foiletoanele «Gazeteĭ» luĭ Murăşanu, îl atacară de-a dreptul, la întoarcere, şi *Zimbrul*, şi *Steaua Dunăriĭ*, noua foaie politică din acest an, a luĭ Kogălniceanu [1].

Atacul dădu încă maĭ multă putere războiuluĭ, coborîndu-l şi maĭ jos în personalităţĭ. «Gazeta» protestă împotriva «muşcăturilor pe furiş», a «diatribeĭ», a «motivelor ascunse» din foĭ ce se înfăţişează ca «mărgenite, bornate de un provinţialism filistic», ca şi cum «un milionaş de Moldovenĭ» aŭ chemarea să dea legĭ naţieĭ [2] şi care ar avea alţĭ duşmanĭ de combătut, ca de pildă, pe «fiiĭ luĭ Israil, cari n'aŭ trebuinţă decît de un sened sultă-

[1] Rusu, *Opere*, pp. 350-1.
[2] *Ibid.*, p. 353.

nesc spre a se face stăpînĭ pe moşiile boiereştĭ»[1]. Ironiĭ împotriva «argonautuluĭ» Laurian, «tîrziŭ îndoctorat», sînt răspunsul luĭ Kogălniceanu[2]. Un noŭ răspuns al luĭ Bariţ e plin de aceiaşĭ înţelepciune mustrînd cu duioşie, ca şi cel d'intăiŭ articol: se aminteşte Moldovenilor, oamenĭ cu «soliditate de caracter, patriotism şi iubire de străinĭ», că şi bieţiĭ dascălĭ ardelenĭ, veniţĭ cu gînd bun, aŭ dreptul de a se folosi de aceste însuşirĭ vrednice de laudă. Se pomenesc strînsele legăturĭ, de tot felul, care n'aŭ lipsit nicĭodată îptre Ardeal şi Moldova, unde a fost profesor şi Ioan Lemeni, episcopul de maĭ tărziŭ, adus ca simplu cleric de Mitropolitul Veniamin[3]. «Intrigile asiatice» pot cruţa pe învăţătoriĭ de astăzĭ, deprinşĭ a umbla «cu crucea în sîn». «Decît franzele albe de Bucureştĭ şi Iaşĭ», scrîe într'o frumoasă mişcare de mînie Bariţ, «intrigate şi pizmuite, poate şi udate cu lacrămĭ, de o mie de orĭ maĭ bine mălaiŭ şi ceapă în Ardeal, mîncate în deplină odihnă a sufletuluĭ şi a cugetuluĭ»[4]. Şi, ca încheiere, dacă nu-ĭ plac cuiva ideile filologice ale luĭ Laurian, «combată-l cu arme egale, drepte, cu critica cea maĭ sănătoasă», căcĭ asemenea discuţiĭ trebuie să urmeze «fără patimă şi fără iuţeală, prieteneşte, cu sînge rece, cu bună înţelegere, şi maĭ vîrtos ferindu-se de vanitate».

Ralet criticà şi el, din fugă, în călătoria sa chiar, stilul «neolatinilor» şi «ciunismul», cerînd, în numele bunuluĭ simţ, «o limbă maĭ înţeleasă, care, fără a fi retrogradă, să ţie multă socoteală de întrebuinţare, de caracterul limbiĭ romîne şi maĭ ales de starea poporuluĭ»[5], — nicĭ «limba boierească», decĭ, a unuĭ trecut isprăvit, nicĭ aceia «neo-latină *(sic)* şi dăscălească», a unuĭ viitor imposibil. «Povestea vorbeĭ» a luĭ Anton Pann, cu minunata eĭ înnălţare a anecdoteĭ, a glumeĭ, a zicaleĭ populare la înnălţimea literaturiĭ, face maĭ mult decît cel maĭ savant produs neînţeles, şi aŭ dreptate decĭ burghesiĭ din Bucureştĭ, cari «cetesc în sînul familieĭ pe A. Pan, care, prin «Povestea Vorbeĭ» şi prin «Spitalul Amoruluĭ» — din care şi Alecsandri

[1] *Ibid.*, p. 354.
[2] *Ibid.*, p. 364 şi urm.
[3] *Ibid.*, p. 358.
[4] *Ibid.*, p. 359.
[5] P. 17.

reproduce în «România Literară» — «a smult din uitare glumele şi proverbele» [1].

Maĭ mult talent, o vervă maĭ strălucitoare şi, cu deosebire, o adevărată patimă a cheltuit cu acest prilej omul de spirit şi de concepţie răpede care era Rusu.

Încă din «Studia moldovană», el face pe Ştefan-cel-Mare a se minuna înnaintea unuĭ imn în noua limbă, în care «penetră», «anime», «bravĭ», «admirăciune» sînt elemente obişnuite ale celeĭ maĭ inspirate poesiĭ [2]. El atacă «literatura pedantă în silogism, pedantă în condeiŭ, pedantă în ideĭ», asemenea cu scrierile Alexandrinilor şi Bizantinilor. Mîntuirea nu poate sta decît în reluarea legăturilor cu tradiţia, în culegerea ultimelor rămăşiţe ale uneĭ comorĭ irosite: cîntecul poporuluĭ, datinele luĭ. «Trebuie să facem chipul trecutuluĭ, precum se face la ceasul morţiĭ portretul uneĭ rude.» Peste cinsprezece anĭ va fi prea tîrziŭ.

El rîde, apoĭ, în legătură cu altă manie a reformatorilor latinomanĭ, de mania căutăriĭ originilor orĭcăriĭ credinţe «pe vremea strămoşuluĭ nostru Traian şi suitoriĭ luĭ până la bunul Evandru» [3].

În «Cugetărĭ» atacurile se precisează: e vorba de «Dragoşiĭ şi Răduleştiĭ literaturiĭ», cari «n'aŭ auzit răsunînd cimpoiul prin văĭ, n'aŭ ascultat nicĭ jalea, nicĭ bucuria cîntecelor, n'aŭ apipăit inima lăuteĭ», ci «fugariĭ de la Turnul Babilonuluĭ» aŭ făurit după mintea lor graiŭ noŭ, de la eĭ pentru eĭ. «Cimiliturile d-luĭ R.» înlocuiesc adevărata literatură scrisă în «limba plămădită două miĭ de anĭ în lacrimĭ şi în sînge». «Sistemul» lor a înlocuit «logica limbiĭ, pe care nu o fac nicĭ învăţaţiĭ, nicĭ lexicoanele». Ca Francesiĭ «Pleiadeĭ», grupa reformatorilor bucureştenĭ, ardelenĭ şi, de la Pumnul şi Laurian încoace, bucovinenĭ şi moldovenĭ, «autoriĭ ardelo-romîno-moldovenĭ» cearcă imposibilul, vrînd să dezbere un neam de vorba luĭ, adecă de sufletul luĭ. Limba moartă înseamnă un suflet dispărut, care nu maĭ poate învia nicăirĭ, «iar forma veche întrebuinţată la lucrul noŭ nu-ĭ decît o jucărie», căcĭ «literatura nu poate fi decît haina uneĭ fiinţĭ», iar «cea maĭ înţeleaptă limbă este

[1] Pp. 17-8; cf. p. 132.
[2] *Opere*, p. 12.
[3] *Ibid.*, p. 21.

limba care ajută pe om a-şĭ tălmăci gîndul într'un chip ca toţĭ ascultătorii să-l poată înţelege». Eliad, Laurian, Bariţ, Săulescu sînt numiţĭ ca începătorii haosuluĭ[1]. Ce rele pot ieşi din această tiranie a sistemelor a dovedit acea mare zi din Cîmpul Libertăţiĭ de la Blaj — Rusu era de faţă — cînd ceĭ de jos n'aŭ putut înţelege pe ceĭ de sus, decît după ce s'aŭ înfrăţit cu dînşiĭ în rostirea aceluiaşĭ graiŭ, purtător de aceiaşĭ înţelepciune. Şi la Papiu se critică acest «sistem al limbiĭ» care împiedecă scrierea luĭ inimoasă despre mişcările, isprăvile şi suferinţele de la 1848 de a intra în mîna poporuluĭ.

De la Petru Maior şi Şincaĭ, latinisatoriĭ ceĭ d'intăiŭ, — se urmăreşte prefacerea nenorocită a graiuluĭ, care-ĭ iea şi frumuseţa şi folosul. Eĭ aŭ uitat, călăuziţĭ de consideraţiĭ pe care criticul nu le ştie orĭ nu le poate să le ştie, că în Principate, unde viaţa politică românească era totuşĭ pentru tot neamul «un punct strălucitor», se vorbeşte cea maĭ bună limbă — aserţiune gratuită, pentru că şi aicĭ ca şi în Ardeal aŭ bîntuit teoriile şi modele.

Şi acum tot în ele, şi maĭ ales în Moldova, neînrîurită de eliadism — pe care Rusu-l combate în stilul şi ideile nouluĭ ziar *Patria*[2] —, în Moldova «eclectică» trebuie căutate norme pentru scrierea firească, pentru bunul stil. Încercarea de a «lega un om viŭ de un trup mort» pe care o face Laurian, nu va izbuti. Gramaticiĭ nu vor birui poporul. «Literatura ţigărită şi şonţită, fără noimă, fără cap şi rădăcină», nu va putea înlocui pe aceia care se desface din sufletul poporuluĭ şi se îmbracă în forma logică a graiuluĭ săŭ. «Limba înţeleasă de la Tisa la ţermurile Mării» va strînge iarăşĭ pe Romînĭ laolaltă în ce priveşte cultura maĭ înnaltă, şi va restabili «unitatea morală ce leagă deosebitele familiĭ româneştĭ, acea unitate care ne-a mîngîiat veacurĭ şi a făcut puterea sufletuluĭ nostru»[3], dînd orĭcăruĭ Romîn «pînea zilnică» a aceleiaşĭ literaturĭ. Şi ea va evolua după legile eĭ, nu după capriciile «gramaticilor». Cîntecul popular, documentul — «sutele de miĭ de zapise, cercetărĭ, titlurĭ de proprietate şi hotărnicie originale

[1] *Opere*, p. 41.
[2] N-l 26.
[3] P. 74.

românești», cronicile, — cu slavonismele lor ce nu se pot desrădăcina [1],— trebuie însă restituite, la basa aceleĭ dezvoltărĭ fireștĭ [2].

Cu exprimarea, altfel nesistematică, a acestor ideĭ sănătoase, Rusu unește, de alminterea, și deosebite elemente de discuție și polemică, atăcînd, în treacăt, «școala ultra-romantică francesă», și imitația eĭ din Bucureștĭ, cu «păr lung, manta pe umăr, ghitară la gît și spadă în mînă», toate accesoriĭ ale «geniuluĭ» [3]. Consideațiile asupra fonduluĭ roman și adausuluĭ slav în limba noastră întreceaŭ de sigur competența acestuĭ artist și om de spirit.

În articolul citat din «Steaua Dunăriĭ», Rusu lovește, nu numaĭ împrumuturile nepotrivite din limbĭ străine, dar și înrîurirea copleșitoare a spirituluĭ străin, tără a maĭ face deosebire între latinism și alte maniĭ lingvistice stricătoare, orĭ, cum zice însușĭ, «babioniĭ putregăioase». «În adevăr străinismul ne-a deșteptat odată, dar începe, de la o vreme, și supt toate chipurile, a ne înnăduși, întocmaĭ ca aceĭ făcătorĭ de bine cari scot pe nas binele ce aŭ avut noroc de a putea face» [4]. Se teme că nu va maĭ găsi, în curînd, «un locușor pe pămîntul moldovenesc unde să se vorbească moldovenește». Și, îndreptîndu-se către Kogălniceanu, prea aplecat el însușĭ către împrumutarea de cuvinte francese, el i se roagă astfel: «Dă-ni ideĭ multe și bune în limbă proastă, și cetitoriĭ te vor binecuvînta... Hristos nu a spus oare că vorbește pentru proștĭ și lipsițĭ?... Vorbia, nu în limba Fariseilor și a cărturarilor, ci în limba luĭ Petru Pescarul [5].»

Cu prilejul manualuluĭ de geografie al unuĭ Laurian «purcegînd din patrie ca din centru către periferie», și un I. Ionescu atacă «furia limbistică, cu care o mulțime de cuvinte de baștină românești sînt aruncate din limba și scrierile prea-docților bărbațĭ ce și-aŭ luat asupră greaua sarcină de a ne mîntui în literatură de slavonisme» [6]. Protestînd împotriva noilor numirĭ

[1] *Ibid*, p. 82.
[2] V. *ibid.*, p. 65.
[3] *Ibid.*, p. 73.
[4] *Ibid.*, p. 167.
[5] *Ibid.*, p. 168.
[6] *România Literară*, p. 303.

născocite pentru a ni dovedi obîrşia curat romană, recensentul cere ironic «să ni se deie carte la mînă, cu pecete tare, ca să ştim cum ne chiamă pe noĭ şi locurile noastre unde ne aflăm cu şederea». Şi în cuvinte răspicate se afirmă fiinţa unuĭ graiŭ românesc pe care nimenĭ nu-l poate preface şi reface după plac: «Noĭ cunoaştem o limbă a noastră, limbă de Biserică, limbă de Curte, limbă de poesie, limba unuĭ popor, în sfîrşit, plină încă de viaţă, după atîtea lupte ce a ţinut, după atîtea barbariĭ ce a învins de şeptesprezece veacurĭ neîncetat».

Dicţionariul luĭ Nifon Bălăşescu se învredniceşte de aceiaşĭ tratare [1]. Şi I. Ionescu e acela care face prohodul luĭ «u scurt».

Cercetarea, foarte savantă, a luĭ Papadopol-Calimah despre «Limba românească», purtînd un motto din Salustiu, care critică înnoirea fără nicĭun rost, — arată pe cale istorică puţina îndreptăţire a «duhuluĭ nobilismuluĭ saŭ neo-latinismuluĭ», care acţiune e calificată de «întreprinderea cea maĭ greşită şi cea maĭ împotrivitoare civilisaţieĭ popoarelor». El admite numaĭ «curăţirea» limbiĭ strămoşeştĭ de «acele zicerĭ străine ce ar fi cu totul neromîne şi neînrădăcinate în popor», iar nu a celor «melodice şi frumoase», care s'aŭ încetăţenit cu totul, din timpurĭ străvechĭ. «Cărţile franţezo-neo-latineştĭ, prescrise numaĭ, ca să zic aşa, cu litere româneştĭ» n'aŭ nicĭo înrîurire şi nu pot însemna nimic. Exemplul tuturor naţiilor dovedeşte aceasta. «Să respectăm limba strămoşilor» e şi pios, şi cuminte şi folositor, arată şi tînărul critic înnainte de a încheia cu o ultimă citaţie.

Şi în potrivire cu ideile cuminţĭ despre limbă eraŭ şi părerile, publicate de Negri, ale luĭ Conachi bătrînul: «Cuvintele cîte le avem, fie rîmleneştĭ, fie sloveneştĭ, fie greceştĭ, fiindcă lumea noastră aşa le-a deprins, să nu le schimbăm»; iar nelogismele să se prefacă «pe teapa graiuluĭ nostru» [2].

[1] *România Literară*, p. 176.

[2] *Ibid.*, p. 213 şi urm. Cf. şi părerea luĭ despre învăţămîntul în franţuzeşte: «Limba franţozască a mea socotinţă ar fi să se înveţe numaĭ prin instituţiĭ particularnice, unde, adecă, voinţa şi înlesnirea stărilor mină pe tinerime, iar nu unde Gubernul deschide loc public şi chiamă pe tinerime la învăţătură»; p. 214. Această părere o combate, de alminterea, şi Basarab Brîncoveanu, fiul luĭ Vodă Bibescu, în broşura pe care o închină acestuia la 1858 (*Prinţul G. Bibescu*, pp. 42-3).

Chestia graiuluĭ fabricat nu se încheie, de alminterea, cu polemicele luĭ Rusu. Ea se înfăţişează şi pe scenă atuncĭ cînd, în 1860, Nicolae Istrati ridiculisează o peţire în deosebite stilurĭ literare la modă, de la :

O, virgină,
O, divină,
Cu trăsurĭ aerĭene.

până la limba de cancelarie a cinovniculuĭ care

Nacazaniĭ pentru slujbă nicĭodată n'a avut,

şi la jargonul în *-ciune* al luĭ Şomuzel Blăjescu :

În această năräciune
Eŭ nu fac vr'o stricăciune
Dacă tot vorbesc cu -ciune,

pentru a se ajunge la o încheiere care era a tuturor oamenilor de bun simţ : «Limba trebuie să o păstrăm curată ca cel maĭ scump tesaur şi uric al naţionalităţiĭ noastre» [1].

---

[1] *Babilonia românească, farsă filologică într'un act*, Iaşĭ 1860 ; a 2-a ediţie, Vălenĭĭ-de-Munte, 1908. — Cf. declaraţia autoruluĭ, în «Mihul» : «N'am învăţat nimică în toată puterea cuvîntuluĭ, nicĭ chiar vre una din multele gramaticĭ ale limbiĭ mele, şi nicĭ m'aŭ iertat până acum mijloacele măcar de a voiaja un pas afară din pămîntul natal».

CARTEA a IV-a.

Literatura românească în epoca Unirii și în Domnia luĭ Vodă Cuza.

CAPITOLUL I.

Poeţiĭ romînĭ ca luptătorĭ pentru Unire.

I. Poeţiĭ moldovenĭ.

Luptele pentru Unire ajunseră, încă din 1856, rostul de căpetenie al vieţiĭ noastre întregĭ. Poeţiĭ nu crezură că aŭ dreptul de a se închide în cetatea lor măiestrită de frumuseţă, ţiindu-se la o parte de simţirile, avîntul şi munca tovarăşilor lor de ideĭ şi de speranţe. Nicĭ până acum literatura nu avuse un caracter de isolare, ceia ce i-ar fi restrîns înrîurirea asupra unuĭ cerc foarte îngust de admiratorĭ aĭ arteĭ: desvoltarea eĭ nu mersese alăturĭ cu aceia a vieţiĭ politice, care urmăria scopurĭ marĭ naţionale, ci una şi alta alcătuiseră, de fapt, o singură mişcare, care, acum, părea că se apropie de biruinţă. Cîntăreţiĭ neamuluĭ lăsaseră să se zărească, la început, o nouă viaţă; maĭ tărziŭ eĭ porniseră lupta pentru aducerea eĭ la îndeplinire, pentru înfrîngerea piedecilor ce-ĭ stăteaŭ în cale, şi eĭ ajunseseră, în sfîrşit, aşa de departe, încît puteaŭ să iea parte, în frunte, la cel din urmă asalt şi să-şĭ pregătească acele cîntece de biruinţă cu care vremea nouă trebuia să înceapă.

A. V. Alecsandri.

Celuĭ d'intăiŭ poet şi scriitor al timpuluĭ, pe care nu se gîndia nimenĭ să-l tăgăduiască, îĭ venia şi datoria cea maĭ mare, în această nouă înteţire prin cîntec a sentimentelor ce cuprinseseră toate inimile. Fără să se ridice la marea înnălţime a unuĭ îndrumător, fără să găsească în sufletul săŭ acea putere de inspiraţie care dă imnurile nemuritoare, la sunetul cărora un popor se deprinde a merge în toate manifestaţiile sale, Alec-

sandri a făcut tot ceia ce stătea în margenile talentuluĭ săŭ şi a concepţiilor sale.

Astfel, el plînge în poesia, de o sinceră durere prietenească, pe care o închină amintiriĭ luĭ Nicolae Bălcescu, pe unul dintre ceĭ maĭ curaţĭ, maĭ stăpîniţĭ de un superior idealism, dintre luptătoriĭ pentru înfăptuirea visurilor generaţieĭ sale. În «Cîntece şi sărutărĭ» — deşi titlul s'ar părea că nu îngăduie aceasta, — el pomeneşte ţara care «se luptă 'n durere» şi chiamă întru ajutorul eĭ pe toţĭ iubitoriĭ de neam:

Tot omul tînăr şi simţitor
Trebuĭ să-ĭ deie cu-a sa putere
O mîngîiere
Şi-un ajutor.

Orĭce ispită spre plăcerile care îndeamnă pe poet maĭ mult poate decît pe ceĭlalţĭ, şi daŭ maĭ multă viaţă lireĭ sale, cînd ea nu e închinată, ca în casurĭ rare, unor superioare scopurĭ naţionale,— trebuie acum înlăturată, pentru ca rîndurile ostaşilor să nu se sfarme la fiecare momeală trecătoare:

June poete, ascunde-ţĭ dorul,
Căcĭ nu e timpul de dulcĭ plăcerĭ;
Decît pe liră să cînţĭ amorul,
Apăr' onorul
Sărmaneĭ ţerĭ!

«Versul falnic de reînviere», «ridicarea neamuluĭ de la cădere» apar acum ca *rostul* cel d'intăiŭ al unuĭ cîntăreţ.

Această datorie e astăzĭ steaua, «lucinda stea» care se iveşte în zare, trimeţînd razele eĭ ca un îndemn pentru ca orĭcine-şĭ simte puterea să caute a fi «geniu falnic» şi «şoim pe munte» spre a folosi cu aceste puterĭ crescute celor ce se află în luptă[1].

În clipa de crisă a vestitelor alegerĭ ale luĭ Vogoridi, Alecsandri va scrie cîntecul de durere şi blestem «Moldova în 1857», care se putu tipări numaĭ în Bucureştĭ, pe cînd în Moldova el se răspîndia prin foĭ volante. O «ţară de jale» e aceia pe care

Lupiĭ, şi corbiĭ, şi vulpĭ străine

s'aŭ strîns ca să-ĭ sfăşie trupul fără apărare, ajutaţĭ fiind în fapta lor ucigaşă de fiiĭ rătăciţĭ aĭ eĭ, de anti-unioniştĭ, ca Nicolae Istrati, pe care satira politică francesă îl numia «Eros-

[1] Ediţia noastră, pp. 318-9.

tratul Unirii saŭ Spartacul austriac» şi din condeiul căruia ieşi cu acest prilej un veninos răspuns la «Moldova în 1857» a luĭ Alecsandri. Blestemul, lipsit de energie poetică, al acestuia cade asupra «capuluĭ nelegiuit» al luĭ Istrati, în obişnuitele formule de retorică, şi, faţă de asemenea nerecunoscătorĭ, poetul se înfăţişează ca apărătorul, orĭce ar fi şi i s'ar întîmpla, al ţeriĭ nenorocite :

Pentru Coroana-ţĭ de Suverană,
Pentru-al tăŭ nume şi al tăŭ drept
Eŭ înfrunta-voiŭ hidra duşmană,
Şi-un scut ţi-oiŭ face cu al mieŭ piept!

De aceste drepturĭ de Suverană e vorba şi în «imnul naţional» *Coroana Moldoveĭ*, care se cîntă şi în *Cinel-Cinel*, cu «lumina triumfală» răsărind din «vechiul mormînt» al împărătesculuĭ Ştefan-Vodă :

În picioare, toţĭ, cu fală,
Saltă, saltă, ţara mea,
Căcĭ, coroana-ţĭ triumfală,
Ea pe frunte-ţĭ va şedea [1].

Blestemul împotriva Romînilor răĭ — căcĭ în luptă nu se recunoştea ce era sincer şi cinstit în sufletul Moldovenilor cari, judecînd greşit, porniaŭ de la Moldova lor străveche pentru a se opri tot la dînsa — e adevăratul scop al poesieĭ fantastice «Noaptea Sfîntuluĭ Andreiŭ» (1857), în care se ridică din mormintele lor, care pentru uniĭ nu eraŭ încă săpate, cel care

A împins în grea urgie
Pe sărmanul săŭ popor, —

adecă Mihaĭ Sturza, ca şi cel care-şĭ înlănţuieşte ţara şi o vinde străinuluĭ. Dar aicĭ măiestria evocaţieĭ face ca priveliştea învieriĭ din morţĭ pentru spovedania păcatelor să aibă, chiar ea, rostul de căpetenie.

Însăşĭ ziua cea mare a Unirii e prevestită într'o odă care trece supt numele luĭ Ioan Alecsandri, fratele poetuluĭ, acela căruia i se închină şi amintirile de călătorie în Africa. Ea are ritmul şi unele elemente din «Anul 1848», începînd chiar cu aceleaşĭ cuvinte. Cu greŭ am putea admite ca al doilea Alec-

[1] Ediţia noastră, pp. 322-3. — Cf. poesia asămănătoare a luĭ Melidon, «La Coroana luĭ Ştefan-cel-Mare», *Poesiĭ ale scriitorilor din epoca Unirii*, Vălenii-de-Munte, 1900, p. 67 şi urm.

sandri, care n'a fost însă străin de literatură, să fie autorul acesteĭ frumoase bucăţĭ poetice, plină de un puternic avînt şi turnată într'un graiŭ desăvîrşit[1]. După îndoita alegere a luĭ Vodă Cuza s'a cîntat o «horă» care în titlu purta data de 1857, cînd ea a fost redactată întâiŭ, nu pentru a glorifica o faptă care nu fusese încă săvîrşită, ci pentru a îndemna la îndeplinirea eĭ:

Vin' la Milcov cu grăbire,
Să-l secăm dintr'o sorbire,
Ca să treacă drumul mare
Peste-a' noastre vechĭ hotare[2], —

zice Moldoveanul vecinuluĭ săŭ de până atuncĭ, de care nu maĭ înţelege a fi despărţit. Iar, cînd oştile moldovene, din biata miliţie de până atuncĭ, care, prin căpitanul Filipescu, tîrît apoĭ până departe în Rusia, ştiuse a se împotrivi poruncilor de colaborare venite de la generaliĭ Ţaruluĭ, merse pentru a lua în stăpînire judeţele basarabene pe care tratatul din Paris le făcuse din noŭ ale Moldoveĭ, Alecsandri cîntă marşul acestor restatornicitorĭ aĭ stăpîniriĭ româneştĭ în locurĭ de unde de mult fusese izgonită.

Dacă e vorba acum de Franţa, în ea vede poetul pe puternica noastră ajutătoare, pe sora latină ce ne ocroteşte, şi, în dorinţa luĭ de a găsi cît maĭ multe legăturĭ între Francesĭ şi noĭ, Alecsandri născoceşte după un vers al luĭ Ronsard, care vorbeşte de obîrşia «dunăreană» a neamuluĭ săŭ, povestea — crezută şi azĭ de mulţĭ naivĭ — a Banuluĭ Mărăcină, din care Filip de Valois ar fi făcut, spre a-l răsplăti de lungul şi greul drum îndeplinit pentru a-ĭ veni în ajutor, un marchis, marchisul de Ronsard, prin traducerea numeluĭ săŭ românesc:

Ţine spada mea în dar,
Brav Marchise de Ronsard!

În tranşeele de la Sevastopol, în «zgomotul de tunurĭ ce tună neîncetat», în şuieratul bombelor, în faţa corăbiilor scufundate şi a oraşuluĭ nimicit de focul ghiulelelor, plin de indignare împotriva «monarhuluĭ despotic» făptaş al atîtor nenorocirĭ — acelaşĭ Ţar Nicolae Pavlovicĭ pentru slava căruia se încordase

[1] După o foaie volantă, în ediţia noastră, pp. 324-6.
[2] E citată şi în pamfletele luĭ Orăşanu la această dată. V. maĭ departe.

în atîtea mînĭ strunele lireĭ românești, — el dorește ziua păciĭ bune, a frățieĭ creștine între oamenĭ, a deschideriĭ ochilor de regĭ, a «dreptățiĭ, libertățiĭ și frățieĭ» adevărate, întinse de la un popor la altul. Și, într'un contrast ca acelea care dau maĭ multă viață poesieĭ luĭ Hugo, maestrul de acum al poetuluĭ romîn, iată «o mică mărgărită» crescută 'ntre sfărîmăturĭ de bombă, care cuprind apă pentru păsările ceruluĭ. Dar această icoană nu știe s'o prindă îndestul, oprindu-se la ea, și refrenul patriotic revine la sfîrșit, cu dorința ca sîngele ce stropește pămîntul acesta de cruntă dușmănie

Să deie-o roadă bună, un drept de renviere
Pentru-a mea țară scumpă, ce zace în durere!

La 1859 însă, cînd dorințele celor maĭ bunĭ fură îndeplinite, Alecsandri nu rămase în țară pentru a lua parte la serbarea triumfuluĭ definitiv. Însărcinat cu o misiune în Italia și la Paris, după ce cu puțin timp înnainte îl aflarăm la Sevastopol, el lipsi cîtva timp din țara a cărĭĭ prefacere totală începuse. Maĭ tîrziŭ el a publicat[1] note din această călătorie diplomatică, care-ĭ împlini și dorul de a maĭ vedea «Veneția mult iubită», Palermo, împodobită cu «a' naranzeĭ albe florĭ» și Neapole, orașul «învăpăierilor» răsfrînte în «Marea caldă». Nouă poesiĭ, cu caracter maĭ mult politic, înseamnă popasurile acestor drumurĭ nouă. La Nizza el face o apropiere între Italia luĭ Victor-Emanuel, care *era*, și România care va fi, neapărat, pentru

Legïoanele uitate
De la Dunărea măreață,

întregind astfel «ginta latină» liberă, superioară celorlalte semințiĭ. La Turin el scrie pe albumul d-reĭ Vegezzi Ruscala, al cărĭĭ părinte traducea din românește, că «a țeriĭ sfîntă iubire» și «iubirea de libertate» pot să lege suflete care nu se cunosc. Luĭ Cavour îĭ închină, în acelașĭ oraș, poesia simbolică a Pilotuluĭ care

În furtuna 'ngrozitoare
Poartă cîrma pănă 'n zorĭ,

și e uitat apoĭ în liniștea mulțămită a limanuluĭ. Trecînd pe cîmpul de luptă de la Novara, cîntă biruința de la Pa-

[1] În «Convorbirĭ literare». — V. maĭ departe. — Aceste paginĭ n'aŭ fost reproduse în nicĭuna din edițiile luĭ Alecsandri.

lestro a «vitejilor zuavĭ» a «bersaglierilor sprintenĭ», călăuziţĭ de «eroul Victor»; la Magenta el se inspiră de amintirea alteia din luptele de eliberare, alegînd tabloul tînăruluĭ ostaş ce moare

In dalba cîntare de privighitorĭ

a primăverii. Veneţia i se înfăţişează, ca roaba Austriecilor,

... O regină
Care supt lanţurĭ se chinuieşte.

«Damelor italiene» li dedică, din Milan, trilogia sceneĭ florentine în care, la serenada de supt balcon, aceia în cinstea căreia a venit amorezatul trubadur răspunde trimeţîndu-l supt steag, unde e locul tinerilor, apoĭ a lupteĭ de la Solferino—foarte viŭ descrisă —, în care suspinătorul din Florenţa, urmînd poruncii, se jertfeşte pentru Ţară şi Neam, şi, în sfîrşit, a morţiĭ luĭ cu gîndul mulţămit că a fost şi el printre pregătitoriĭ cu arma aĭ «Italieĭ măreţe»:

O, cerească Providenţă, sfarmă cruda tiranie,
Ce Veneţieĭ regine pune lanţurĭ de robie,
Şi din Alpĭ cu fruntea 'nnaltă până 'n Mare-Adriatică
Dă putere ţeriĭ mele, care astăzĭ se ridică!

Maĭ tîrziŭ, închizînd acest ciclu, poetul va saluta şi Polonia ce învie odată cu Hristos ieşit din mormînt:

Hristos Mîntuitorul din morţĭ a înviat,
Şi fruntea-ĭ, ca un soare
Lucind peste popoare,
Fiorĭ de nemurire în lume-a 'mprăştiat.

II. Alţĭ poeţi: Sion, Dăscălescu.

Printre poeţiĭ maĭ tinerĭ aĭ Moldoveĭ maĭ toţĭ urmară exemplul dat de Alecsandri, şi «Zimbrul» putea să deie un număr întreg închinat proclamăriĭ de Divanul din Iaşĭ a necesităţiĭ Uniriĭ.

Sion e cel maĭ harnic, dacă nu cel maĭ inspirat, dintre aceştĭ cîntăreţĭ de valoare maĭ modestă, dar ale căror ode şi imnurĭ întîmpinaŭ răsunet:

La Unire, la Unire
O strigare toţĭ să dăm!
. . . . . .

Haĭ să facem, dar, maĭ mare
Ţara care o avem!
. . . . . .
Aşa dar pentru Unire
Chiar vĭața să ni dăm!

se aude glasul luĭ neobosit, vorbind pe înțelesul tuturora.

El atacă deslușit clasa politică grecească ce stătea dușmănește în fața unioniștilor, cu Caimacamul Vogoridi în frunte:

Cine patrie nu are
Şi o cată 'ntre Romînĭ,
Cine cată zestre mare
Şi o are 'ndată 'n mînĭ,

cîntă el la urechea aceluia care-şĭ căpătase 'n țară un rost şi o avere prin căsătoria cu fiica luĭ Conachi, ale căriĭ simpatiĭ eraŭ însă toate pentru causa pe care soțul eĭ avea şi ordin şi interes particular să o prigonească, fie şi prin cele maĭ nerușinate falsificațiĭ.

Dar Sion, fiul uneĭ Grece, se grăbeşte să arăte că nu e împotriva Grecilor celor adevărațĭ cari sînt bucuroşĭ a se numi astfel şi a sta în țara Grecilor:

Nu e Grecul ce'n Troada
De Homer a fost cîntat,
Nu e Grecul ce Elada
Din cenuş' a ridicat,
Nu e Grecul care moare
Pentru libertatea sa,

ci acela care vine, după cîştigurile şi înnaintările răpezĭ ale aventuriĭ, la noĭ, aducînd cu dînsul «ciocoism şi umilire».

Acest poet spune anume ce doreşte nația şi are cîntece pentru toate împrejurările şi la toate datele:

Vino, Muntene,
Vin', Moldovene,
Spunețĭ Eŭropeĭ voĭ ce doriți
. . . . . .
Cereți o țară şi-un domnitor,

scrie el odată, în articolele sale de ziar rimate;

Te opreşte, sfinte soare,
Fă maĭ lungă astă zi.
. . . . . .

Saltă, saltă, Românie,
Visul tăŭ s'a împlinit,

strigă el la 7-9 Octombre 1857.

Cele maĭ în adevăr mişcate din versurile luĭ sînt în legătură cu întoarcerea la Moldova a Basarabieĭ:

Dulce sor' a ţeriĭ mele, Basarabie iubită,

orĭ la maĭ depărtata Unire cu Romîniĭ de peste munţĭ:

Vînturĭ line-suflătoare,
Treceţĭ şi peste Carpaţĭ,
Duceţĭ ştirĭ mîngiietoare
La iubiţiĭ noştri fraţĭ!

Tăutu, cîntăreţul primăveriĭ, —

Salutare, primăvară,
Timp frumos, bine-aĭ venit,

zice cîntecul luĭ, care a pătruns şi a rămas în cărţile de şcoală din epoca lor cea neatîrnată şi bună, — are maĭ puţine accente patriotice, şi numaĭ în Ianuar 1861, doĭ anĭ după Unire, cînd cele două Adunărĭ legiuitoare se prefăcură într'una singură, crede el că a venit «ziua cerească, serbătoarea românească», pe care e dator s'o cînte. Dar el e autorul frumoaseĭ bucăţĭ «O păsărică», în care se arată impresionant strîngerea de inimă pe care o produse, după plecarea Ruşilor, întrarea oştilor de ocupaţie austriace:

Dar nu vezĭ alt vultur cu aripĭ întinse,
Gata să s'azvîrle crud asupra mea?
Mîntuie-mă, Doamne! Mare Dumnezeŭ[1]!

În mijlocul satirelor cam monotone ale luĭ Dăscălescu găsim cîte un îndemn la îngăduirea luminiĭ, în fina bucată de versurĭ «Lăsaţĭ lumînarea 'n pace»; găsim cîte o lacrimă pentru

... cumplita, grea durere,
A unuĭ popor împilat.

Celor de vrîsta sa li strigă el, scepticul, bucuros că e liniştit în colţişorul luĭ de lume:

Dragĭ Romînĭ, să fim uniţĭ.

[1] Editia noastră, pp. 150-1.

Unirea crede el că o putem face fără multă diplomație, noĭ de noĭ:

În poporul moldovan
Ca să nască sfint' Unire,
Nu-ĭ nevoie de firman!

Și poetul va lovi 'n zilele de nesiguranță asupra viitoruluĭ, pe aceia cari căutaŭ să ni-l împiedece:

Muso! e vreme,
Cînd țara geme,
Cînd țara piere,
Să scriŭ cu fiere!

II. Poețiĭ munteni.

În Țara-Românească, Grigore Alexandrescu care, pe vremurĭ, cîntase și luĭ Mihaĭ Sturza cerînd să-ĭ rămîie pomenirea, el, care slăvise înaugurarea Teatruluĭ luĭ Știrbeĭ, face acuma un imn pentru Victor Emanuel, plin de amănunte foarte prosaice. Maĭ avîntat e cîntecul pentru Unire:

Fiiĭ noștri vor ascunde a lor frunte în țărînă,
Dacă voĭ acum veți pierde marea causă romînă.

Într'un ritm viŭ se desfășură iute marșul nouluĭ ostaș. Dar Cuza merita, la întrarea-ĭ în Bucureștĭ, altă salutare decît aceia care răsună de pe lira cam părăsită a luĭ Alexandrescu. Mult superioară e cererea ironică a omuluĭ de modă veche de a fi ales ca deputat la Divanul ad-hoc, orĭ blestemul împotriva renegatuluĭ:

Urînd orĭce virtute ce n'o puteam ajunge,
Pe orĭce om de merit în vecĭ am defăimat,
Proteŭ cu fețe multe, strigoiŭ setos de sînge,
La umbră, la 'ntunerec pe mulțĭ am zugrumat,

și, în sfîrșit, rîndurile care se aruncă la plecare consululuĭ, proconsululuĭ Halcinschi, «tiran omeopatic»:

Adio, lung adio și fără revedere,
Departe, mult departe te dù de țara mea:
Pustiul Siberïeĭ te-așteaptă cu plăcere,
Pămîntul să te 'nghità și Dracul să te iea!

Crețeanu, care se mișcase de la cel d'intăiŭ «freamăt de stindarde» al Europeĭ pornite pentru libertatea neamurilor — credea poetul idealist — împotriva vechiuluĭ cuib de tiranie al Rușilor,

luptă cu duşmaniĭ causeĭ naţionale, «reptile veninoase», care îndeamnă la răbdarea «umilirilor străine» şi aŭ acelaşĭ respect de robĭ pentru «acvila urală», «trista semilună» şi «vulturul nemţesc» [1]. El pomeneşte în cuvinte maĭ înduioşate decît ale luĭ Alecsandri şi într'o maĭ puternică mişcare de sentiment pe Bălcescu, mort înnainte de a vedea ceasul cel mare [2]. El chiamă pe Romînĭ «supt steagul românesc», pentru izbîndirea Unirii [3]. În vorbe aspre se aminteşte tinerilor datoria pe care prea mult aŭ uitat-o [4]. Şi, ca şi Alecsandri, acest poet maĭ tînăr vede în realisarea unităţiĭ italiene o bună prevestire nentru ce ne aşteaptă [5]. Chiar şi eroismul Cretanilor ce-şĭ voiesc o patrie liberă află recunoaşterea şi admiraţia luĭ. În sfîrşit, el e acela dintre poeţiĭ munteni care a cîntat Unirea «din Carpaţĭ la Mare».

Dintr'un lac de sînge mîndrul nostru soare
A ieşit,

strigă, într'o frumoasă icoană, la 1855, în Septembre, Sihleanu [6], fără să îmbrace însă şi el — delicat poet al iubiriĭ —, pentru a o purta statornic, în tot timpul războiuluĭ sfînt, platoşa luptătoruluĭ.

Şi Baronzi, maĭ puţin cunoscut şi preţuit, pierdut în multele luĭ ocupaţiĭ pentru traiŭ, are vedeniĭ de oştĭ şi lupte pentru o ţară nouă, liberă şi mîndră:

Ducèţi-mă prin taberĭ
De oştĭ sclipind de zale,
Prin cîmpurĭ de bătaie
Lăsaţi-mă să merg.

El îndeamnă pe deputaţiĭ din 1857, destul de prosaic:

Deputaţĭ, Romînĭ de frunte,
Fiţĭ uniţĭ, nestrămutaţĭ:
Pentru cele patru puncte
Într'un cuget bun votaţĭ!

---

[1] Ediţia noastră, pp. 48-9.
[2] Pp. 53-5.
[3] P. 56 şi urm.
[4] Pp. 63-5.
[5] Pp. 60-2.
[6] Ediţia noastră, pp. 16-7.

El dorește ca intriga să nu maĭ răzleţească pe cele două surorĭ:

Românie și Moldovă, tot o lege vă unește,
Tot o limbă, tot un sînge vă 'mpreună, vă 'nfrățește,
Ca pe sînul uneĭ mame două tinere surorĭ.

Și, într'o bucată poetică al căriĭ caracter e prea general, poetul se închină la «ţărîna asasinatuluĭ de la Turda». În acelaşĭ ton scrise și «O noapte la Călugărenĭ».

CAPITOLUL II.

Ziarele românești de la 1855 la 1866.

I. «Steaua Dunăriĭ.»

«Zimbrul este cam spăriet», scrie Kogălniceanu în 1855[1]; «deşi îşĭ arată cornițele în toate zilele, el s'a făcut cu totul mititel.» Luĭ îĭ trebuia o altfel de foaie acum, cînd agitațiile pentru Unire luaŭ un caracter tot maĭ puternic, războiul Crimeiĭ fiind pe sfîrşite şi chestia Principatelor avînd să fie înfățişată înnaintea Europeĭ, iar Romîniĭ în curînd întrebațĭ cu privire la soarta lor viitoare.

Foaia politică pe care o doria Kogălniceanu, pentru a sprijini cu pricepere şi energie causa Uniriĭ, n'o putea da decît el însuşĭ. In «România Literară», judecînd gazetele în ființă, el arată nevoia ce este de a se înființa «un jurnal serios, neatîrnat, supus numaĭ legilor adevăruluĭ, care zilnic să proclame şi să apere drituriile Principatelor...., dînd Ocîrmuiriĭ un sprijin credincios şi desinteresat, să-ĭ desvălească abusurile ce se fac fără ştiința sa şi în paguba țeriĭ, care să-şĭ puie de singur scop al stăruințelor sale de a formà, nu numaĭ educația noastră politică, dar încă de a ni cultiva natura morală, întemeind nobilele credințe, dezvoltînd în inimile noastre sentimentul frumosuluĭ şi al onestuluĭ şi fiind în toate apărătorul şi sprijinitorul bunelor moravurĭ». Clase politice uitate ar putea fi chemate astfel la conştiință şi la o muncă luminată în folosul țeriĭ, ce trebuia neapărat, în scurtă vreme, să-şĭ schimbe înfățişarea[2].

---

[1] *România Literară*, p. 77.

[2] *Ibid.*, p. 38.

Cu toate că *Zimbrul*, reapărut la 17 Ianuar 1855, merse până la sfîrşitul anuluĭ cu redactoriĭ obişnuiţĭ şi alcătuirea pe care o cunoaştem, cu toate că Asachi urmà în linişte cu foaia luĭ veşnic guvernamentală, fără să maĭ lovească acum în Puterile prielnice înnnaintăriĭ noastre, să «profaneze credinţele, simpatiile, interesele şi chiar naţionalitatea Romînilor», fie şi «plîngînd sara» în mijlocul prietenilor, pentru ce fusese silit a tipări ziua,— Kogălniceanu, cu cîţĭva tovarăşĭ maĭ tinerĭ, începu a publicà «Steaua Dunăriĭ», care făgăduia să fie, nu numaĭ «comercială», dar şi «literară». Puţină literatură-şĭ află locul în această gazetă de format mare şi de redactare foarte îngrijită, care înţelegea, înnainte de toate, a-şĭ îndeplini chemarea politică, aşa de însemnată. Scriitoriĭ nu prea colaboraŭ la dînsa, avîndu-şĭ publicaţiile lor literare, şi Rusu făcu «Steleĭ» critica franţuzismelor, pe care, în graba unuĭ scris care începea a-şĭ pierde din frumuseţă, Kogălniceanu însuşĭ nu maĭ căuta să le înlăture.

«Steaua» ieşi un timp de două orĭ, apoĭ de treĭ orĭ pe săptămînă; de la al doilea an se dă şi o traducere francesă resumată, pentru informaţia străinătăţiĭ: în curînd ea nu maĭ apăru la Iaşĭ, ci la Bruxelles[1]. Deşi se păstra un ton foarte liniştit şi obiectiv, neînţelegerile cu censura nu lipsiaŭ, şi odată, vorbind de prigonirile ce avuse a îndura ca publicist, Kogălniceanu spunea în Cameră[2]: «La 1848 s'a pus preţ pe capul mieŭ 700 de galbenĭ: şi astăzĭ păstrez decretul, iscălit de Postelnicul Vasile Beldiman! În vremea luĭ Grigore Ghica am fost pîrît că voiam să-l fac călugăr. Deşi toată Domnia luĭ am fost prigonit, după ce a căzut, după ce a murit, eŭ i-am apărat Domnia şi memoria în «Steaua Dunăriĭ», deşi «Steaua Dunăriĭ» a fost închisă de cincĭ orĭ supt acest Domn»[3]. V. Mălinescu, V. Alexandrescu şi I. M. Codrescu eraŭ după 1859 redactoriĭ foiĭ.

---

[1] La 1859 apărea şi o «Correspondance de l'Étoile du Danube».

[2] *Cuvînt în contra adreseĭ*, rostit în şedinţa Adunăriĭ generale a Romănieĭ din 9 Februar 1863; Bucureştĭ, 1863, pp. 14-5.

[3] Pentru ziarul gălăţean «Patria», al luĭ Vrabie, «ce nu putea publicà nimică patriotic» şi «căzu pentru că nu avea pentru ce a fi sprijinită», v. Kogălniceanu, în *România Literară*, p. 66.

II. Cele d'intăiŭ gazete din Paris şi Bucureştĭ. Alte foĭ până la Unire.

În 1855 Ţara-Românească avea numaĭ «Timpul» luĭ Bossueceanu, foaia pe care Kogălniceanu o judeca fără direcţie şi însemnătate politică, fiind o publicaţie «sprijinită de casele cele marĭ de negoţ din Bucureştĭ», ale căror nouă interese burghese le represinta [1].

Patria luĭ Nenovicĭ, «politică, literară şi industrială», se tipăria, avînd şi colaboraţia luĭ Creţeanu, ceva maĭ tîrziŭ, în acelaşĭ an 1855; şi prin articole despre limbă, pe care le combătea, în foaia luĭ Alecsandri, Rusu [2], ea represinta punctul de vedere al uceniçilor luĭ Eliad, limba «franţuzită», modernisată. Ieşeniĭ îĭ găsiaŭ frumos titlul şi hîrtia, «cum nu se fabrică la Piatra» [3].

În anul 1856, apărea urmarea *Timpuluĭ*, *Secolul*, care avea şi pretenţia de a fi «judiciar», ba chiar şi «religios». E o gazetă foarte slabă, care urmează până în 1857, cînd se întrerupe, pentru ca de la 1859 să avem iarăşĭ la Bucureştĭ un *Secol* «politic-comercial», care se tîrăşte încă doĭ anĭ.

Bosueceanu saŭ Ilariu, — căcĭ «numele Ilar e identic cu numele Bossueceanu» (!) — avu chiar curajul să încerce, fiind însuşĭ poet şi critic, o foaie pentru literatură, *Albumul Litterariŭ*, care începu, în caieţele, la 1-iŭ Decembre 1856. El află şi colaboratorĭ: pe un A. Lăzărescu din Rîmnicu-Vîlciĭ, care cînta Cetăţuia de-acasă, «faimoasă monticulă», pe C. D. Aricescu, pe Gr. Serurie, care-şĭ tipăreşte versurile la 1858 [4], dînd, pe lîngă sentimentalism amoros cu totul ridicol, într'un stil în care se îmbulzesc toate franţuzismele, o folositoare descriere, în ton absolut prosaic, a Bruseĭ surgunieĭ sale:

Mulţime uliţĭ strîmte, necurăţite 'n vecĭ,
Şi casele sînt multe, cu tină construite,
Cu două şi treĭ rîndurĭ, dar toate foişoare,
Ferestre 'n toţĭ păreţiĭ, dulapurĭ şi uşcioare,
Încît, cînd suflă vîntul, ca'n leagăn iţĭ petrecĭ [5].

---

[1] *România literară*, p. 77. Maĭ tîrziŭ, în Calendarul săŭ pe 1860, Orăşanu scrie: «*Timpul*, turburat de vîntul ciocoismuluĭ, care se prefăcu într'un *Secol* ce nu ţinu nicĭ chiar un an»; p. 11.

[2] *Opere*, p. 66 şi urm.; v. *ibid.*, tabla, la «Patria».

[3] *România literară*, p. 161. Pe «Patria» Orăşanu, *l. c.*, o numeşte: «măreaţa *Patria* cea cu doĭsprezece colaboratorĭ».

[4] «Kollekţiune de poezii skrise în esiliŭ».

[5] Folositoare sînt şi notele în prosă care întovărăşesc descrierea.

Ba între prieteniĭ luĭ Ilar-Bossueceanu e şi Creţeanu, care îndreaptă către fratele săŭ o bucată «scrisă pe cînd Ruşiĭ inundaŭ nenorocita noastră ţară». Redactorul însuşĭ, în calitate de critic, judecă traducerea de poesiĭ româneştĭ a luĭ Stanley.

Cu anul următor chiar numărul foilor creşte, dacă nu se îmbunătăţeşte redactarea lor şi nu li creşte valoarea culturală şi literară. Bucurîndu-se de un regim de presă ceva maĭ liber, tineriĭ întorşĭ din pribegie, dar maĭ ales aceĭ cari trecuseră maĭ de curînd prin şcolile din ţară, Academia Mihăileană orĭ Colegiul Sf. Sava, hrăniţĭ cu puţină cetire, maĭ ales prin jurnalele apusene care răzbăteaŭ la noĭ, îşĭ cearcă sîrguincios condeiul în discutarea unor chestiĭ care cereaŭ poate altă pregătire prin studiĭ şi experienţă de viaţă publică.

«Naţionalul», căruia Sion[1] îĭ recunoştea un «sigiliu clar şi neted», datorit luĭ Boerescu, tînăr cu «o posiţie strălucită, atît pe tribună cît şi pe catedră, atît în politică cît şi în ştiinţă, atît în elocvenţă, cît şi în condeiŭ», avea «un prestigiu maĭ mare decît celelalte foĭ», necoborîndu-se «la personalităţĭ, nicĭ la trivialităţĭ» şi urmărind numaĭ «formarea uneĭ opiniunĭ publice pe base şi principiĭ solide». Foiletonul, redactat de un începător, N. T. Filimon, de care va fi vorba pe larg în alt loc, trezia un deosebit interes[2].

În 1857, Boliac încearcă a da o foaie a sa, *Buciumul*, purtînd devisa-program «Autonomia, Unirea şi principe străin»; şepte numere apărură la Paris, unde se afla încă redactorul, fără a produce vre-o influenţă în ţară. E o foarte frumoasă publicaţie, de format mare, cu o materie aleasă, tipărită îngrijit[3]. Boliac nu apare de-alminterea ca redactor de căpetenie, de şi multe din articole şi din poesiile de luptă sînt ale luĭ. Se spune în declaraţia de la început că «Buciumul» a fost «fundat printr'o impulsiune spontanee a majorităţiĭ junimiĭ din străinătate» şi astfel «este expresiunea unor sentimente colective». Decĭ nuanţa extrem revoluţionară e înlăturată, dîndu-se, din potrivă, asigu-

[1] *Revista Carpaţilor*, I, pp. 132-3.

[2] Sion găsia chiar că Filimon «a eclipsat» ca nuvelist pe Negruzzi şi Alecsandri.

[3] N-l întâiŭ iese la 10/22 Mart.

rarea că jurnalul va avea în vedere «reformele moderate și clasice», pentru îndeplinirea cărora se adresează, de altfel «la orĭce Romîn, fără distincțiune de partidă și de castă».

Între colaboratorĭ aflăm pe C. Bălcescu, pe arhimandritul Iosafat, apoĭ pe Vaillant, îndată sprijinitor al candidaturiĭ luĭ Grigore Sturza în Moldova, pe Radu Ionescu, pe Sion, cu poesiĭ politice [1], pe I. Strat și chiar pe Donicĭ, cu o bucată de luptă.

Buciume cu voace tare,
La bună vreme să sunĭ:
Eŭ salut a ta cîntare
Ca vitejiĭ mieĭ străbunĭ.

Al lor bucium suna semnul
Mișcărilor ostășeștĭ,
Iară tu ni cînțĭ îndemnul
La fapte înțelepțeștĭ.

Patriotica simțire
Vreĭ să deștepțĭ între fraț̆ĭ,
A cărora despărțire
A stat anĭ îndelungațĭ.

Și ce viață e maĭ bună,
Cum psalmistul a cîntat,
Decît fraț̆iĭ împreună
Să trăiască nencetat?

România să vieze
Supt o lege, supt un scut,
Să tot binecuvinteze
Pre ceĭ ce-o aŭ renăscut.

O frumoasă bucată simplă a celuĭ care prin tot scrisul săŭ de pănă atuncĭ nu era potrivit să puie la gură marea trîmbiță eroică. Și în aceleașĭ zile, pentru altă foaie a tinerimiĭ muntene emigrate, el întrebuința veșmîntul obișnuit al fabuleĭ pentru a explica de ce eĭ nu-l află între poețiĭ luptătorĭ aĭ ceasuluĭ celuĭ mare. Se asamănă cu presura

... care cîntă
În adînca liniștire
La revărsatul de zor,

și care răspunde astfel privighetoriĭ:

Nu cutez
Cu glasu-mĭ fără putere
Soarele să salutez,
Dar cu nespusă plăcere
Eŭ vă binecuvintez [1].

În vara aceluiașĭ an, fostul Vornic de Poliție al Revoluțieĭ

[1] Și «Veneticul».

[2] *Opiniunea*, p. 24. Și el adauge:

Așa și eŭ mă căinez
Că n'am talentul poesieĭ,
Să cînt Unirea Românieĭ.

era însă la Bucureştĭ, împreună cu tovarăşiĭ săĭ de exil[1], şi el putea să-şĭ urmeze astfel lupta în condiţiĭ maĭ bune. El fu candidat la alegerile din acest an, şi căzu[2]. Maĭ tîrziŭ colaborează la alte foĭ revoluţionare. Afacerea diamantelor comiteluĭ Zichy, pe care, primindu-le de la Kossuth, le-ar fi pierdut în mîna hoţilor din Belgrad, trebuia să-l oprească de acum înnainte de a împărtăşi puterea şi gloria cu vechiĭ săĭ prietenĭ[3]. Ar fi jucat un rol de promotor în alegerea luĭ Cuza-Vodă[4], al căruĭ gazetar oficios a şi fost o bucată de vreme. La 1862 apare, acum cu strălucire, în format mare, cu mult amestec de literatură, une orĭ bună şi folositoare — Boliac publică astfel «Genealogia Cantacuzinilor» şi alte documente cantacuzineştĭ, precum şi unele memoriĭ privitoare la mişcarea luĭ Tudor Vladimirescu, ca al luĭ Dîrzeanu[5] —, «Buciumul, ziar politic, literar şi comercial», care urmează până la sfîrşitul Domnieĭ de şepte anĭ, publicînd articole în care adesea era tot aşa de puţină vervă saŭ formă literară, cît şi orientare orĭ cinste politică.

S'a vorbit despre *Concordia* luĭ C. Creţulescu, «cea dorită de Romînĭ»[6], foaie cu caracterul literar foarte pronunţat; ea n'apucâ al doilea an de existenţă şi a lăsat urme numaĭ în ce priveşte dezvoltarea literaturiĭ româneştĭ. Redactorul «Concordieĭ», Agă al Regulamentuluĭ Organic, a fost preşedintele comitetuluĭ unionist din Bucureştĭ şi el a represintat în Divanul ad hoc muntean pe proprietariĭ marĭ din judeţul Brăila[7].

N'am văzut exemplare din *Conştiinţa Naţională*, tot din 1857. V. Alexandrescu încearcă în acest an la Paris o altă publicaţie a «Romînilor din străinătate», *Opiniunea*, care avu o existenţă foarte scurtă. Foaia aceasta are programul şi chiar înfăţişarea foiĭ

---

[1] Sturdza, *Acte şi documente*, V, p. 134.

[2] *Ibid.*, p. 657.

[3] V. şi *ibid.*, IX, pp. 183-5, 210, 554; *Revista Carpaţilor*, I[3], pp. 198-9.

[4] Sturdza, *o. c.*, IX, p. 466.

[5] În anul 1868. — Însemnările luĭ Chiriac Popescu, în *Rominul* pe 1862. — Memoriile luĭ Cioranu apăruseră supt titlul *Revoluţia luĭ Tudor Vladimirescu*, la 1859.—Un actor de căpetenie al mişcăriĭ, Ioan Solomon, îşĭ publică la 1862, în Craiova, *Biografia*, redactată de P. Georgescu.

[6] Orăşanu, *l. c.*

[7] Sturza, *o. c.*, X, p. 439.

luĭ Boliac, pe care înțelegea a o combate. În «Opiniunea, *organul Romînilor din străinătate*», care începe la 30 Mart, întîlnim, pe lîngă fabula luĭ Donicĭ, articole de Ralet și de D. P. Vioreanu. Posta austriacă refusâ a transmite pachetele cu această gazetă, și aceasta va fi fost una din causele disparițieĭ eĭ. Fostul colaborator al luĭ Alecsandri și maĭ ales al «Zimbruluĭ» plecă maĭ tărziŭ pentru studiĭ în Apus care-ĭ aduseră o diplomă de licențiat din Spania și o cultură destul de întinsă, dar foarte puțin solidă, care nu putea să ajute de-ajuns un talent mediocru și să sprijine o mare ambiție multilaterală.

În toamna anuluĭ 1858 el cerea, împreună cu I. Codrescu, voia de a tipări din noŭ «Zimbrul și Vulturul»[1]. Alecsandri, acum secretariŭ de Stat, făcu însușĭ raportul, cu privire la această cerere și la a d-ruluĭ Costachi Vîrnav de a edita «Timpul», «politic, științific, literar, industrial, comercial și agricol». «Este o datorie sfîntă», scria el, «pentru acest noŭ Guvern al Căimăcămieĭ de a încuraja organele de luminare a națieĭ noastre și de a întinde preseĭ o mînă liberală, spre a o scoate de supt lanțul greŭ supt care a fost înnăbușită pănă acum», scria el, bietul, care singur putea să știe bine ce înseamnă vechea censură[2]. Codrescu și Gusti reapar ca redactorĭ aĭ foiĭ, care, ieșind în format mare, zilnic, a adus marĭ foloase causeĭ liberale și curentuluĭ către Unire. După săvîrșirea mareluĭ act politic pe care-l pregătise, Kogălniceanu fiind amestecat în rosturĭ marĭ, de prim-ministru orĭ de leader al opositieĭ, «Zimbrul și Vulturul» se contopește și cu «Steaua Dunăriĭ», dispărînd însă la 1860 chiar[4].

Bucureștiĭ capătă în anul alegerilor pentru Divan treĭ foĭ marĭ. Una o dă Vasile Boerescu (n. 1830)[4], care tocmaĭ în acest an îșĭ luă la Paris doctoratul în Drept, pe care încă numaĭ puținĭ îl aveaŭ. Profesor de drept comercial supt Caimăcămia luĭ Vodă Alexandru Ghica, «director al școlilor»[5], el tipărește, pregătind

[1] Sturdza, *o. c.*, VI, p. 619.

[2] *Ibid.*, VII, pp. 619-20; cf. și *ibid.*, pp. 621-2.

[3] I. Ionescu, din partea luĭ se mulțămește a redacta, în 1857, o revistă de agricultură, la Iașĭ. Se citează și o foaie bucureșteană a luĭ, din acelașĭ an, *Țeranul*.

[4] V. maĭ sus, pp. 77-8.

[5] Sturdza, *o. c.*, IX, p. 177.

Comentariul Codului Comercial romîn — în curînd era să fie deputat, ministru de Justiţie, de Instrucţie — o foaie liniştită, *Naţionalul*, ce ieşia de două orĭ pe săptămînă [1]. Foaia urmează fără întrerupere până la 1861 [3].

România relua titlul publicaţieĭ de odinioară a luĭ Florian Aaron: începe să apară, în româneşte şi franţuzeşte, la 2 April 1857, avînd articole de C. Bozianu, care o şi conducea; în ea se întîlneşte prea puţin material literar [3]. Şi acest redactor era funcţionar supt Căimăcămie, ocupînd locul de director al Ministeriuluĭ de Justiţie; şi el făcu parte dintre deputaţiĭ chemaţĭ a da ţeriĭ saŭ amînduror ţerilor un Domn. Foaia sa fu închisă îndată [4].

Mare răsunet, prin tonul aprins al articolelor sale, prin îndărătnica statornicie în cele maĭ înnaintate ideĭ, prin acel spirit de sectarism care e totdeauna molipsitor, cîştigă şi fanatisează, dar, fără îndoială, şi prin talentul de scriitor al luĭ Rosetti, prin putinţa ce avea el de a ţinea anumite păreri politice la înnălţimea oamenilor cu jumătate de cultură, dar cu pretenţiĭ odată şi jumătate, — află marea foaie a «Roşilor», *Romînul*, urmaşul, crescut în format şi în siguranţă, al *Pruncului romîn* de la 1848 — «Pruncul romîn», devenit astăzĭ om şi Romîn verde, apărător al drepturilor noastre», scrie Orăşanu, unul dintre ceĭ maĭ credincioşĭ aĭ luĭ Rosetti [5]. «Ziarul politic, comercial şi literar» al pribegilor ireconciliabilĭ a dat totdeauna şi literaturiĭ o parte din coloanele sale: în 1859 colabora la dînsul şi Millo şi d. Carada, prelucrător de piese francese, «Fermecătoriţa», «Învăţătorul satelor», care eraŭ sîrguincios analisate şi foarte mult

[1] De el şi *Explicarea Convenţieĭ din 19 August*, 1858; *Le firman turc pour la convocation des Divans ad-hoc*, Paris, 1857; cf. Sturdza, *o. c.*, III, p. 341 şi urm.

[2] Despre dînsa scrie Orăşanu: «*Naţionalul*, care, cu toate doctrinele sale cele bune şi doctorale, e însă cam timid şi necutezător cîte odată»; *l. c.* — Totuşĭ pentru articolele sale pierdu Boerescu locul de director al şcolilor.

[3] Cf. şi Sturdza, *o. c.*, V, p. 745.

[4] Cf. Orăşanu, *l. c.*: «*România* care, ca *Ţinţarul*, într'o jumătate de an produse sumă de articole cu ideĭ sănătoase şi salutariĭ şi care încetă din causa putinuluĭ săŭ număr de abonaţĭ.»

[5] *L. c.*

lăudate în foileton, de unul din tovarășĭ. Rosetti era însă pierdut și pentru literatură, și chiar pentru cugetarea politică: în curînd el nu maĭ arăta prin articolele sale de fond că-șĭ aduce aminte de zilele cînd fusese scriitor, și unul dintre ceĭ bunĭ. Verva, vehemența, pasiunea, în forme care nu sînt printre cele maĭ simpatice, deosebesc scrisul săŭ de luptă, care căzu răpede în repetiție și logomahie, ceia ce nu simțiaŭ de-ajuns cetitoriĭ săĭ, nicĭ măcar aceia cari-ĭ eraŭ dușmanĭ de ideĭ[1].

În 1858, beizadeaua Grigore Sturza, fostul tovarăș de studiĭ al luĭ Kogălniceanu și potolitorul prin violență brutală și nedreaptă al mișcăriĭ ieșene din 1848, acum de curînd venit din Crimeia, unde în rîndurile Turcilor fusese *fericul*, generalul de divisie Muhlis-Pașa, începea să scoată la Iașĭ o foaie pentru ambiția luĭ de Domn. Gh. Balș, N. Aslan eraŭ printre redactorĭ. Dar grija «Constituționariuluĭ», care făcea de la înnălțime conservatism dogmatic, ascunzîndu-șĭ cu dibăcie scopul practic, singurul scop adevărat, o avea unul care prin aceasta se răzleția dintre unioniștĭ, al căror vechiŭ tovarăș, bun prieten și statornic colaborator literar fusese, C. Hurmuzachi (n. 12 Novembre 1811). Așezat în Moldova cu prilejul unuĭ proces, «advocat în cause civile», alăturĭ cu Kogălniceanu[2], pregătitor în 1852 al legilor celor nouă ale Moldoveĭ, Agă, Mare-Vornic de-aĭ Regulamentuluĭ Organic, Moldovean cu toate drepturile politice prin împămîntenire, deputat în Divanul ad-hoc, Hurmuzachi îșĭ alesese de sigur greșit tabăra. Foaia luĭ Grigore Sturza, răŭ privită de toțĭ, încetă după cîteva lunĭ de zile[3].

Maĭ lungă durată și o valoare literară deosebită o are gazeta bihebdomadară pe care Bolintineanu o întemeiè în acelașĭ an, 1858, de la 1-iŭ Octombre, *Dîmboviția*. El dă articole limpezĭ, într'un stil îngrijit și măsurat. Pantazi Ghica începuse a face recensiĭ despre cele maĭ nouă produse ale literaturiĭ bucureș-

[1] În 1857 maĭ apare, la Craiova, «Voacea Oltuluĭ», a luĭ Gh. Chițu, autorul unuĭ frumos sonet închinat luĭ Wiest, din Viena; v. *Poețĭ din oremea Uniriĭ*, adaus la Prefață. — Evreiĭ muntenĭ începură a publică «Israelitul Romîn», care-șĭ zise apoĭ «Timpul».

[2] O pledoarie strălucită a acestuia, în *Studiĭ și doc.*, XVI.

[3] Cf. Sbiera, în *Enciclopedia Romînă*, II, pp. 736-7; Morariu, *Părțĭ alese*, pp. 158, 171.

tene. Alt colaborator era N. Orăşanu (n. în Craiova, 1833), care scrisese de curînd piesa «Fata de măritat» şi ale căruĭ versurĭ, de romantism sarbăd, cu două singure bucăţĭ frumoase, una despre Isus şi alta despre moarte, fură publicate supt titlul de «Floricele de primăvară» în 1854 şi care era, de sigur, maĭ cunoscut prin cîntecele sale împotriva luĭ Fil-fil-son, pe care-l aflase la «balta Cişmigiuluĭ»[1]. Aicĭ tipăreşte cele d'intăiŭ versurĭ ale sale M. Zamfirescu, orĭ, cum se scrie, pentru maĭ multă nobleţă, «Zamphirescu» (n. 1839, în Bucureştĭ), un cîntăreţ sentimental — dar nesincer — al cerşetorilor orbĭ:

— Nu treceţĭ pe bătrînul sărac şi rugător —,

al «nopţilor pe lac», al «amantelor amoroase», «copilişe plăpînde», cu «plăpînde comorĭ», al «roselor amoroase» şi «crinilor aromaţĭ», al «timpurilor încîntătoare», cu «oare fericite», iar, în momente tragice, al nebunelor ce plîng despletite la vre-un mormînt. Un adevărat ucenic al luĭ Bolintineanu, ca şi Macedoneanul Grigore Haralamb Grandea, născut în Ialomiţa, la Ţăndăreĭ, în 1843, şi ale căruĭ volume de «Preludiĭ» şi «Miosotis» (1862, 1865) — dar întîlnim şi bucăţĭ datate 1859 — fură salutate cu un adevărat entusiasm de un public deprins acum cu maniera, şi chiar de aceĭ cari pe atuncĭ îndepliniaŭ sarcina de criticĭ, ca Sion. Serurie şi căpitanul Cobîlcescu sînt bucuroşĭ să colaboreze la foaia luĭ Bolintineanu. Ea aduse, de alminterĭ, literaturiĭ mult maĭ puţine serviciĭ de cum s'ar fi putut cineva aştepta, şi la urmă era chiar slab redactată, palidă foaie oficioasă, plătită din budget pentru abonaţĭ cari n'o cetiaŭ totdeauna.

În 1858, Asachi schimbâ, pentru ultima oară, titlul foiĭ sale. Intitulînd-o, de la 27 Novembre 1858, în ajunul alegeriĭ de Domn, «Patria», el înţelegea să apere, prin acest nume noŭ chiar, fiinţa deosebită a Moldoveĭ, în nevoia căreia credea orĭ avea interes să creadă. Fiul luĭ Asachi, Dimitrie, şi Nicolae Istrati colaborează la acest jurnal, care nu preface nimic din

[1] Orăşanu a tradus şi Istoria luĭ Carra, în 1857.— Despre el v. maĭ departe. *Orăşanu* va număra pe urmă *Dîmboviţa* între foile «care văd cu ochiĭ altora, judecă cu capul stăpînilor, dar folosesc punga redactorilor maĭ mult decît prin abonamente»: *l. c.*

înfățișarea și cuprinsul aceluia pe care-l înlocuia. «Otrăvurĭ nu distila», cum și făgăduise de la început, dar, în acelașĭ timp, nu învăța și nu încălzia pe nimenĭ. La 5 Octombre 1858, după ce apărătorul Moldoveĭ osebite fusese unul dintre ceĭ d'intăiŭ cari se închinară Domnuluĭ Românieĭ unite, care nu-l trecu cu vederea, «Patria» se confunda cu Monitoriul din Iașĭ, dat în seama bătrînuluĭ publicist.

Acest an, 1859, e deosebit de roditor în gazete nouă. Juristul Brăiloiŭ, un inițiator al studiilor de Drept la noĭ, de un timp rămas cam la o parte și foarte nemulțămit de rolul pe care ajunseseră a-l juca tinerii, un oposant îndărătnic față de propunerile pe care Kogălniceanu și ceĭ de părerile acestuia le făceaŭ în Adunarea de la Focșanĭ, — o modestă Constituantă cu hotărîrile fără sancțiune, — se gîndește a represinta și în presă punctul de vedere strict doctrinar, «doctoral», ziceaŭ contemporaniĭ, dar nu din punctul de vedere liberal, ca Boerescu, ci din cel conservator. Brăiloiŭ era, de alminterea, boier de viță și apăra astfel privilegiile, nu numaĭ cu convingerea teoreticianuluĭ, ci și cu instinctul celuĭ ce a moștenit drepturĭ și mijloace superioare. «Conservatorul progresist» apăru la sfîrșitul anuluĭ, ieșind de două orĭ pe săptămînă, în românește și franțuzește. Proprietariĭ se alcătuiseră în societate pe acțiunĭ pentru a-l susținea, și uniĭ se temeaŭ că tot meșteșugul și toată experiența bătrînuluĭ profesor nu va fi de ajuns pentrŭ a împiedeca această foaie de luptă de a «învenina» chestia mare a proprietățiĭ, care, oficial, nu se deschisese încă [1].

Altfel de foaie conservatoare, dincolo de margenile unuĭ adevărat interes de clasă, fără mandatul acelor cari-l represintaŭ, lipsită apoĭ de îngrădirea unor teoriĭ de drept și de firul călăuzitor al disciplineĭ științifice, era să fie «Curierul Romîn» al luĭ Eliad, care înviè la 2 Novembre din acelașĭ an, puțin înnainte de apariția jurnaluluĭ luĭ Boerescu, — în anul «al 31-lea», numărîndu-se și aceia cît nu apăruse. «După ieșirea celuĭ întăiŭ număr, publicul alergă cu furie la birourile de abonare: uniĭ oamenĭ aŭ așteptat cîte două, treĭ oare, până să li vie rîndul să-șĭ iea biletul și foaia.» Și Sion se întreabă: «Era oare aceasta

[1] Sion, *l. c.*, pp. 133-4.

o manifestare sinceră de simpatiĭ populare către redactorul săŭ (carele se credea mort în opiniunea publică de către adversariĭ săĭ politicĭ) saŭ un spirit de curiositate ca pentru un lucru noŭ ?[1]». Părea că voieşte a îndrepta numaĭ stilul curent, dar felul de a scrie al celuĭ maĭ neîmpăcat sarcastic al timpuluĭ nu-ĭ îngăduia să aştearnă cîteva rînduri fără ca ascuţişul condeiuluĭ săŭ muiat în venin să nu se întoarcă împotriva unor persoane, prefăcînd răpede orĭce discuţie într'un pamflet învierşunat. Pe atuncĭ un articol de ziar ducea pe d. D. A. Sturdza la Pîngăraţĭ, pe Cuparescu la temniţa obişnuită, pe Orăşanu şi pe alţiĭ la Văcăreştĭ[2]. Eliad se alese cu foarte puţin dacă «expresiĭ cutezătoare asupra închiderii adunărilor»,—de către Cuza usurpatorul, omul de nimic, care-ĭ luase luĭ, uriaşul culturiĭ româneştĭ, tronul la care credea că are dreptul—, aduseră numaĭ, la al treilea număr, suprimarea de-a dreptul, «fără avertisment», a «Curieruluĭ», fiind acesta un «organ scandalos şi sediţios». Nicĭodată Eliad n'a iertat Domnuluĭ din 1859 această măsură, care-l lovia greŭ şi în interesele luĭ. Semizeul căzut se ocupă de acum înnainte cu prelucrarea unuĭ manual de Istorie românească, în care întră multă fantasie, cu publicarea luĭ «Issachar», una din cărţile sale de justificare profetică, orĭ cu înfăţişarea tendenţioasă a «Instituţiilor Romănieĭ» începînd cu Traian (1863), cu unele cuvîntărĭ de îngropăciune — pentru Maria Păucescu şi poetul Iancu Văcărescu († 1863)—, cu satire ce-şĭ încep insinuările chiar din titlu: «Votul-răsvotul universal», «Unirea şi unitatea». Îşĭ tipăria din noŭ vechile scrierĭ literare, dînd la iveală atuncĭ întăiŭ fabule politice din timpurĭ, ca «Măceşul şi florile» şi cîntecul luĭ Duhamel.

În «Biblioteca portativă», Eliad publică şi o nouă ediţie din «Ciclopele tristeĭ figurĭ» saŭ «Tandalida», pe care o intitulează «poemă eroică». Prefaţa e o denunţare, o delaţiune împotriva luĭ Nicolae Golescu, care s'ar fi învoit cu emigraţiĭ polonĭ, doritorĭ de o Polonie mare, pentru a fi supt regele eĭ Guvernator al Principatelor. Emigratul care născocise acest proiect politic ar fi înfiinţat apoĭ o legiune polonă în serviciul Turcieĭ, cu cîţĭva Romînĭ, «naţionalĭ cu luna în frunte, ucigă-ĭ toaca!», pe cînd alţiĭ se făceaŭ «cete de lunatecĭ». Insulte la

[1] *L. c.*, pp. 134-5.

[2] *Revista Carpaţilor*, I, pp. 228-9; Orăşanu, *Din închisorile mele*, Bucureştĭ, 1861, *passim*.

adresa celor «vre-o zece, douăzecĭ de corciturĭ ce luară naţionalitatea romînă cu asalt», urmează. În ce priveşte poema, poate că originala dedicaţie:

Lele Musă cîntăreaţă,

să aibă haz pe icĭ, colo; încolo ea se ţine în trivialitate şi cel maĭ răspingător pedantism. *Issachar saŭ laboratorul* e de fapt o revistă politică, din care maĭ trăiesc încă, nu triunghiurile, şirurile de noţiunĭ abstracte saŭ încercările de sistem filosofic, orĭ, în sfîrşit, falsa erudiţie, ci amintirile pe care scriitorul le presară. Şi în broşurile de propagandă se maĭ pot ceti doar acele paginĭ care cuprind anecdote mucalite saŭ discuţiĭ în tonul popular.

Nu se poate tăgădui însă că, în aceste rătăcirĭ ale sale, în această biată activitate înteţită une orĭ de furiile uriĭ, de amărăciunea speranţelor înşelate, iar alte orĭ numaĭ de nevoia pîniĭ de toate zilele — Orăşanu-ĭ cînta, nu fără lipsă de pietate şi fără o inconştientă cruzime:

Rus cu Rusul, Turc cu Turcul,
Tămîiaşĭ pe sfinţiĭ toţĭ.
. . . . . .
Baniĭ sînt a ta credinţă,
Aurul e ai tăŭ sfînt[1]! —,

stăpînirea desăvîrşită asupra uneĭ prose de o mlădiere extraordinară, verva unuĭ spirit îndrăcit, originalitatea neatinsă unuĭ spirit în stare de scăpărărĭ uimitoare şi de cugetărĭ adîncĭ şi adevărate, rămăseseră şi la bătrîneţe, după încercărĭ care ar fi distrus alt suflet, acesteĭ superioare inteligenţe.

E, de sigur, cel d'intăiŭ pamfletist într'o epocă a căriĭ nevoie de pamflet era necontenită, dar el se ridica, prin însuşirile formeĭ ca şi prin bogăţia minţiĭ, mult maĭ pre sus de pamfletarul de meserie. Rămînea însă, în această neobosită răspîndire de broşurĭ, totdeauna inferior, nu numaĭ omuluĭ politic, dar şi ziaristuluĭ în cel maĭ frumos înţeles al cuvîntuluĭ, prin aceia că lupta luĭ era numaĭ negaţie şi insultă şi că, din clipa cînd trebui să abdice de la o ambiţie fără margenĭ, nicĭun ţel nu-ĭ licăria înnaintea ochilor — decît doar ridicula Constituţie a Domnieĭ pe cincĭ anĭ. Ceĭ maĭ mulţĭ îl cruţaŭ, cîţĭva îĭ regretaŭ starea; de urmat, însă, nu-l urmà nimenĭ, deşi orĭcine era doritor să

[1] *Iluştriĭ contemporanĭ*, Bucureştĭ, 1861: «Lui I. H. R.».

afle, nu părerile luĭ, ci cele din urmă răutăţĭ pe care le aşternuse pe hîrtie un condeiŭ meşter. Miniştriĭ luĭ Vodă Cuza ar fi putut să nu împiedece un scris care era inofensiv supt raportul politic —, deşi pentru fostul dictator Domnul ales în 1859 era un fel de Răzvan-Vodă, venit din Moldova deprinsă de mult cu «alegerĭ de Ţiganĭ şi de vagabonzĭ», iar Kogălniceanu, cînd înfăţişa legea rurală, «un tulburător de meserie, un Attila» El îmbogăţia esenţial literatura, fie şi măcar într'una din ramurile eĭ maĭ puţin nobile. Îngăduind însă apariţia şi vînzarea broşurilor cu titlurĭ sublime şi apocaliptice, eĭ lăsaŭ totuşĭ ps bătrînul lor duşman, de fapt, a îndeplini operă de gazetar. Că aşa era, dovedeşte, de alminterea, şi împrejurarea că Eliad avea «abonaţĭ» la «Issachar», în care făgăduia să publice «o serie de articole» cu titlurĭ ca acestea, pe lîngă cele arătate maĭ sus: «Istoricul instituţiilor Românieĭ» — şi după izvodul luĭ Clănăŭ, pentru publicarea căruia mulţămia luĭ Asachi. — «Legea şi făr delegea», «Mănăstirile zise închinate şi ţeraniĭ», «Credincioşiĭ şi Renegaţiĭ», «Biserica Răsărituluĭ şi Biserica Apusuluĭ» [1].

Sion şi Baronzi începură foaia politică, literară şi ştiinţifică *Ziua*, o înnoire, fiind vorba de o publicaţie zilnică. Pornită la 3 Mart, îndată după Unire, ea nu merse departe. Sion întrâ în magistratură, şi peste puţin tovarăşiĭ săĭ de luptă se plîngeaŭ că noul magistrat îĭ trimete prea uşor la temniţă pentru a face pe placul Cîrmuiriĭ, faptă pentru care Orăşanu-l dădea în judecata luĭ Iupiter însuşĭ:

> Pentru-o leafă de nimica, pe-aĭ luĭ fraţĭ de meserie
> Îĭ condamnă fără milă şi-ĭ trimete 'n închisorĭ,

şi marele zeŭ, cu priinţă pentru gazetarĭ, osîndia în instanţa superioară şi inapelabilă a Olimpuluĭ săŭ pe vinovat să «toace bureţĭ» de acum înnainte [2]. Se va vedea îndată că fostul re-

[1] «Anunţ» la «Votul şi Răsvotul», ed. a 3-a, 1863. Se adauge că «Issachar» a încetat «la pagina 196, nu pentru lipsa de mijloace, ci pentru că nu venise timpul articolelor anunţate. Lumea n'ar fi fost în stare acum doĭ anĭ a le înţelege ca astăzĭ, după o pătire de cincĭ anĭ». Eliad se grăbise a-şĭ face iarăşĭ o tipografie: «Heliade şi asociaţĭ». Pentru a-ĭ da de lucru, el începu o reeditare a «Curieruluĭ», care acum putea să aibă numaĭ un interes de istorie literară.—Se pare că în 1860 a colaborat la foaia *Proprietarul Romîn*.

[2] *Iluştriĭ contemporanĭ.*

dactor al «Zileĭ» nu se opri de a judeca evenimentele politice, ci strămută exprimarea părerilor sale în cronica foiĭ literare pe care o întemeiè încă din acest an, «Revista Carpaților».

Doĭ scriitorĭ munteni, puțiin cunoscuțĭ, I. A. Comăneanu și I. G. Valentineanu, dintre cari cel din urmă avea o adevărată chemare și o mare iubire pentru gazetărie, pe care n'o părăsi, cu toată statornica neizbîndă și marea sărăcie de la sfîrșit, decît odată cu viața, începe a publicà un mare ziar liberal, împăcat însă cu noul regim, «Reforma». Aceasta era o foaie menită să trăiască, și, în adevăr, ea nu dispăru decît după aproape treĭzecĭ de anĭ de viață. Sion presintă această publicație după cetirea celor d'intăiŭ numere ca necruțătoare, fără frică și sfială. Valentineanu fusese, de alminterea, și până atuncĭ împărtășit cu temniță pentru scrisul săŭ [1].

Moldova dă *Tribuna Romînă* (de la 10 Maiŭ înnainte) a luĭ Holban, la care colaboraŭ I. Ionescu, A. Sihleanu și tînărul P. Poni, și chiar Hasdeŭ, refugiat basarabean, cu *Ivonia*. După socotința luĭ Sion, era «expresia liberalismuluĭ celuĭ maĭ independent și al sentimentelor celor maĭ tinere» (!). Aicĭ scria maĭ ales N. Ionescu, care nu era încă vestit ca orator al generalităților vaste și al fraselor ritmate, fără coloare, ci numaĭ ca «o inimă focoasă» [2]. Ea se publică până în 1867 [3].

Cu un caracter de oficialitate, față de atîtea foĭ ale gînduluĭ liber, abia scăpat dintr'o temniță îndelungată, era doar foaia trecătoare a ministruluĭ N. Crețulescu, «Curierul Principatelor Unite», care încetă odată cu acest regim de moderație, și «Anunțătorul», în care se prefăcuse, adăugîndu-șĭ articole-prime într'un ton potolit, vechiul «Vestitor» al luĭ Carcalechi [4].

---

[1] *Revista Carpaților*, I, p. 130. Cf. Orășanu, în Calendarul pe 1860, p. 11 și urm. «*Reforma*, care avea să reformeze toate fără să producă reforme în Guvernurile vicioase, dar care-șĭ face însă datoria în conștiință».

[2] Sion, *l. c.*, pp. 12-3.

[3] Orășanu, în *Calendarul Draculuĭ* pe 1861, scrie că foaia era «persecutată de ofițerii feciorĭ de boierĭ», p. 47. În adevăr ofițerii, crezîndu-se jigniți, se dedară la tulburărĭ reprobabile și împiedecară continuarea gazeteĭ.

[4] *Revista Carpaților*, I, pp. 130-2.

Să adăugim, în sfîrşit, că o foaie fără viitor, *Libertatea*, îşĭ datoria existenţa unuĭ străin care stătu la noĭ, venind din Veneţia, unde încercase un mare rol revoluţionar împotriva luĭ Manin, şi înnainte de a se duce la Paris, pentru a-şĭ povesti lumiĭ întregĭ activitatea luptătoare [1]. O curioasă personalitate acest Mazzinian nesociabil şi bănuitor, care venise în România căutînd un drum pentru a lovi Austria şi maĭ ales pentru a pregăti Revoluţia «simfonă şi sincronă» a întreguluĭ Răsărit, trezit din vechiul luĭ somn. Cum ştia greceşte, învăţă răpede şi româneşte. La alegerea luĭ Cuza-Vodă, acest oaspete schimbăcios s'a crezut dator să cînte în limbagiul odeĭ clasice italiene fericita schimbare [2]:

Come elettrico fluìdo percorra
L'ampie valle bagnate dall' Istro,
Dalla Tissa diffondasi al Nistro....

Aceasta nu l-a împiedecat maĭ tîrziŭ să răspîndească cele maĭ urîte poveştĭ pe socoteala alesuluĭ din 1859, încurajat la aceasta, poate, şi de frecventarea luĭ Rosetti, care, în chiar acele zile marĭ ale Uniriĭ, cînd era la Iaşĭ ca trimis al Camereĭ muntene, spunea despre Cuza-Vodă tovarăşuluĭ de ideĭ revoluţionare: «Maĭ bine că e Romîn: *il trintesc maĭ lesne*» [3].

Canini a maĭ dat «Naţionaluluĭ» «Studiĭ istorice asupra originiĭ naţiuniĭ româneştĭ». E o lucrare cu pretenţiĭ de erudiţie, în care se citează pe lîngă Leibnitz, Gibbon, Niebuhr, Troja, scrierĭ de-ale luĭ D. Miculescu şi memoriĭ ale luĭ Ion Brătianu, care propusese a se întemeia o societate literară şi ştiinţifică şi o catedră pentru filosofia istorieĭ Romînilor. De aicĭ aflăm că Vegezzi Ruscala, către fata căruia Alecsandri a adresat una din bucăţile sale poetice de pe timpul petrecerii în Italia, tradusese o poesie populară din cele prelucrate de acesta, tipărind-o în «Revista contemporanea» din Turin, şi tot el cerea Italienilor a dărui cărţĭ biblioteceĭ din Sf. Sava [4]. Canini însuşĭ făgăduise

[1] V. Marco Antonio, *Vingt ans d'exil*, Paris, 1869. Pentru petrecerea luĭ la noĭ, p. 147 şi urm.

[2] *L. c.*, pg. 343-5. Şi în româneşte, cu titlul *Imn la 5 Ianuar 1859 de Marc' Antonio Canini.*

[3] *Ibid.*, p. 221: cuvintele subliniate sînt date româneşte în original.

[4] Pp. 32, 72, din ediţia separată a *Studiilor*. I se dădu maĭ tîrziŭ sarcina de a supraveghia pe bursieriĭ romînĭ din străinătate; *Revista Carpaţilor*, I[3], p. 404.

să urmeze traducerea începută de Vegezzi [1]. De alminterea pe atuncĭ Carlo Cattaneo, ocupîndu-se de *Tentamen Criticum* al luĭ Laurian, vorbia cu căldură de Latiniĭ uitațĭ la Dunărea depărtată [2]. Pe lîngă călătoria diplomatică a luĭ Alecsandri, frunțașĭ aĭ tineretuluĭ ardelean, Bărnuț și Ilarian, amestecațĭ în mișcarea de la 1848, făcuseră o altă călătorie, de natură științifică, pentru a-șĭ lua diploma de doctorat în drept, pe care o voiaŭ maĭ bine de la acești frațĭ. Astfel, în acele împrejurărĭ politice asămănătoare pentru poporul romîn și cel italian, care-șĭ căutaŭ de o potrivă unitatea, avînd în fața lor aceleașĭ greutățĭ și aceiașĭ dușmanĭ, se legară, după vechile încercărĭ ale luĭ Văcărescu [3] și Asachi, care «scria italienește tot așa de bine ca un Italian» [4] și care pusese pe fiica sa, viitoarea doamnă Quinet, să traducă din Silvio Pellico *Doveri degli uomini*,—relațiĭ care, din nenorocire, în lipsă de oamenĭ cu tact, nu fură urmate [5].

Pe cînd se gîndia la întemeierea unuĭ «institut filologico-științifico-comercial pentru educațiunea junimiĭ» [6], Canini începu a publica *Libertatea*, care căpătă răpede o mie de abonațĭ. Tipărirea unuĭ articol împotriva Austrieĭ aduse însă expulsarea redactoruluĭ și decĭ încetarea foiĭ [7].

În 1860, Zane, prietenul luĭ Bolintineanu, care înnainte de Unire voise să scoată o revistă și publicase un Calendariŭ, se unește cu pictorul luĭ Vodă Știrbeĭ, Satmari, pentru a da cea d'intăiŭ foaie artistică ilustrată, *Ilustrațiunea*. Acest «jurnal universal» apare la 18 Septembre. Ilustrațiile eraŭ de cele maĭ multe orĭ împrumutate de la foile din Apus, dar icĭ și colo se găsește și cîte o frumoasă schiță originală. Ca literatură se

---

1 *Studiĭ*, p. 72, nota.

2 *Vingt ans d'exil*, p. 212.

3 V. Canini, *Studiĭ*, p. 77: «Am auzit că poetul distins d. Văcărescu știe prea bine italienește». Scarlat Crețulescu ceruse luĭ Canini pe Dante. Acesta, cu Valentineanu, traduce libretul «Normeĭ»; *ibid.*, p. 78. În *Studiĭ* se propune colonisarea cu Lombarzĭ și Venețienĭ pentru a fabrică brînză, pentru a produce orez și mătasă.

4 Canini, *ibid.*

5 Maĭ tîrziŭ Canini fundă în Italia «societatea italo-romînă»; *Vingt ans d'exil*, p. 158.

6 *Studiĭ*, pp. 81-2; *Vingt ans d'exil*, p. 153 și urm.

7 *Ibid.*, p. 163. Cf. *ibid.*, pp. 149 și urm., 210 și urm., 236 și urm.

publică false poesiĭ populare, care ar fi fost alcătuite orĭ culese de cine ştie ce bătrîn din vre-o mănăstire. Prin cîntece istorice ca al luĭ Radu-Vodă Şerban, comunicat de un Zîrneştean din Ardeal — întîlnim versurĭ ca:

Vaĭ de neamul românesc! —,

ca al luĭ Mateiŭ Basarab, în care se spune, după cronică:

Toţĭ doresc moartea maĭ bine
Decît Grec, Domn să li fie.
Noĭ, Romînii, te iubim
Şi pe Grecĭ vrem să-ĭ gonim;

prin cîntece haiduceştĭ în care se strigă:

Eram căpitan vestit,
Roşiorilor iubit:
De la Dunăre la Bran
Ţerişoara-mĭ apăram, —

se trecuse de ultimele margenĭ ale prefaceriĭ şi substituiriĭ poesieĭ populare, pe care n'o poate drege şi înlocui, de fapt, nicĭ cel maĭ mare meşter venit din altă clasă şi trăit în alt mediu.

«Ilustraţiunea» avea şi colaboraţia luĭ Alecsandri, care-ĭ dă *Stelele* şi *Emmi*. Valoarea eĭ politică însă e nulă.

Radu Ionescu (n. 1833), care se pricepea la toate, dă *Independenţa*, care supt nicĭun raport nu se ridică la vre-o însemnătate maĭ mare, de şi avea pe Ion Ghica, rămas anonim, între colaboratoriĭ foiletonuluĭ, apoĭ pe profesorul Antonin Roques, poet şi dramaturg în limba luĭ, şi cu toate că în coloanele eĭ se publică interesantele note de călătorie în Moldova ale luĭ Pantazi Ghica. În Februar 1861, Radu Ionescu înlocui această gazetă cu *Uniunea romînă*, — în foileton aflăm tragedia luĭ Constantin Cantacuzino Postelnicul, de Bolintineanu.

În acelaşĭ timp neobositul Bosueceanu dădea *Unirea*. Balş şi N. Aslan — N. Ceaur Aslan — publicaŭ la Iaşĭ *Progresul*, apoĭ, în Ianuar 1861, *Viitorul*. Ni-a rămas necunoscut *Viitorul* bucureştean al luĭ Panteliu Popassu.

Trecutul din Iaşĭ, despre care se spune că «a ştiut să-şĭ atragă într'un mod meritat stima şi aprobările oamenilor de bine», avea ca redactorĭ pe I. Strat, jurist şi economist, şi pe un tînăr doctor în drept de la Paris, Gh. Mîrzescu: nicĭ el nu putu să

trăiască. *Ţeranul romîn*, din 1861, al luĭ I. Ionescu, maĭ mult revistă, dăinui până în Mart 1863. *Proprietarul Romîn* (1862) era scos de persoane obscure[1], ca şi *Convenţiunea*, din 1863, a luĭ Grigore Eliad şi Lazăr Vlăşcianu, ca şi *Sentinela romînă*, din 1863, a aceluiaşĭ Gr. Eliad, orĭ alte foĭ trecătoare: *Regeneraţiunea* luĭ D. Preda, *Actualitatea* luĭ Pantazi Ghica (1865), *Apărătorul*, *Constituţiunea*, *Vigilenţa*, *Elocvenţa*, a luĭ Zane. D. Carada, prietenul «Romînuluĭ», încearcă, la 1864, un *Anunciator general romîn*. În sfîrşit Gh. Chiţu dă, la Craiova, foaia *Oltul*, căreia-ĭ urmează *Dunărea* luĭ Anastase Stolojan.

Importantă e *Dacia* din Iaşĭ, de la 9 Mart 1861, a luĭ Gh. Petrescu şi V. Alexandrescu, care, prin titlu chiar, arăta că vrea să cuprindă în articolele şi notiţele sale viaţa Romînilor din toate provinciile: «Stindardul nostru este acel al Romînismuluĭ... Visul nostru este România», marea, cuprinzătoarea Românie, pe care Alecsandri o cînta la 1848,—scrie Alexandrescu, care adauge, în aceiaşĭ pornire de lirism: «Noĭ nu ne vom crede fericiţĭ până cînd trîmba Carpaţilor nu se va netezi din înnaintea noastră». Între colaboratorĭ se află A. Şendre, I. V. Adrian, din Botoşanĭ, pe care-l vom întîlni între redactoriĭ de foĭ umoristice. Se publică adesea corespondenţe din Ardeal şi Ungaria, fără ca redactoriĭ înşiĭ să poată domina informaţia ce primesc şi să aibă punctul lor de vedere, judecata lor faţă de împrejurările ce se petreceaŭ în cuprinsul Dacieĭ. Alexandrescu crede că apără pe Romîniĭ de dincolo cînd luptă cu Alecsandri, pentru că acesta, cum se va vedea, înfăţişase într'o piesă nouă pe învăţătorul pretenţios şi neserios, ieşit din şcoala luĭ Laurian, ca pe o persoană ridiculă: i se pare că prin glumele asupra graiuluĭ latinomanilor, ajuns în gura unuĭ semidoct, se jigneşte conştiinţa de solidaritate a Romînilor. *Dacia* n'avu durată: ea începu şi se încheiè în cursul aceluiaşĭ an 1861.

În 1864, Rosetti cearcă să cîştige cercurĭ maĭ largĭ pentru propaganda sa liberală, publicînd *Romînul de Duminecă*, al căruĭ caracter nu se deosebeşte mult de al foiĭ obişnuite. Din aceleaşĭ cercurĭ revoluţionare, «roşiĭ», pleacă *Epoca* din 1865, cu Grigore Vulturescu ca redactor responsabil, ca şi *Opiniunea Naţională* a luĭ Orăşanu.

[1] V. şi maĭ departe.

Pentru a luptà împotriva regimuluĭ luĭ Cuza, care jignia clasa boierească şi a noiĭ «boierimĭ» de advocaţĭ, nu numaĭ prin reforma agrară ce îndeplinia, dar şi prin împiedecarea eĭ de a juca rolul politic la care se credea chemată prin drept de moştenire, prin puterea averiĭ, orĭ numaĭ prin cultură şi talent, maĭ ales prin acela de a vorbi, începură să apară foĭ de ireductibilă şi veninoasă oposiţie. Una, «Revista Dunăriĭ», înşiră un nesfîrşit comitet de redacţie, în care se întîlnesc dd. G. Gr. Cantacuzino, Teodor Văcărescu, apoĭ scriitor militar, Gh. Daniilescu, jurisconsult învăţat, P. P. Carp şi Em. Creţulescu, pe lîngă răposaţiĭ I. Brătianu, C. A. Rosetti, Al. Lahovari, Gr. Lahovari, Aristide Pascal, N. Gr. Racoviţă, V. Pogor, I. Strat, C. Brăiloiŭ, I. şi D. Ghica, I. Cantacuzino, Berindeĭ, N. Blaremberg, Radu Ionescu, Pană Buiescu, ba chiar şi Grigore Serurie. După cîteva numere, care se ţin totuşĭ într'un ton foarte liniştit, strecurînd oposiţia pe care nu cutează s'o manifeste, publicaţia cu atîţia redactorĭ era însă oprită.

A doua foaie de luptă, *Clopotul,* se chema că iese la Craiova, dar se publicà în străinătate şi ajungea în plic cetitorilor. Ea nu putu să fie oprită. E scrisă cu o violenţă une orĭ trivială, totdeauna nedreaptă, învinuindu-se Domnul, între altele, de beţie.

Cu aceasta se încheie ziaristica din epoca luptelor pentru Unire şi a celuĭ d'intăiŭ Domn peste amîndouă Principatele. Prin versurile ce publică, prin romanele ce dă la lumină — şi despre care va veni vorba deosebĭ —, prin criticile eĭ, maĭ ales în ce priveşte teatrul, dar, înnainte de toate, prin desvoltarea răpede a verveĭ polemice, a energieĭ stiluluĭ care vrea să creeze orĭ să întărească o convingere, prin vigoarea chiar a pamfletuluĭ personal, ea aduse un mare serviciu literaturiĭ noastre.

III. Publicaţiĭ speciale.

Publicaţiile speciale începeaŭ să apară acum. D-na Maria Rosetti redactează o bucată de vreme cea d'intăiŭ foaie pedagogică, *Mama şi Copilul,* de la 1865, cu bune cetirĭ pentru şcolarĭ.

Presa medicală începe prin *Medicul romîn* al tînăruluĭ doctor Severin, aşezat în Bucureştĭ, prin *Monitoriul Medical* al luĭ Wehnert (1862), prin *Gazeta Medicală* a d-ruluĭ N. Turnescu (1865), prin *Farmacia* (1865).

Pentru ştiinţele naturale, care fură cultivate în acest timp printr'o nouă societate, din Bucureştĭ, se întemeiază *Museul Naţional*, al luĭ Alexe Marin, maĭ bine ilustrat decît revista maĭ veche a luĭ Baraş, «Natura».

Oştiriĭ celeĭ nouă i se închină *Observatoriul Militar*, scos de «locotenentul de artilerie în demisie» Gr. Lipoianu şi de colonelul Voinescu, care începu a-şĭ tipări acolo memoriile[1]; apoĭ *Monitorul Oasteĭ*, al sublocotenentuluĭ Pencovicĭ din Iaşĭ (de la 1860) şi *România Militară* (1864).

Un caracter maĭ special agricol de cît foaia *Ţeranul*, îl are *Agronomia* din 1860, a luĭ Pană Buiescu.

Liebrecht face să iasă *Buletinul telegrafo-postal*. Comerţul e servit prin *Creditul Romîn* şi *Mercur*, din 1865.

Avem multe foĭ de Drept: *Gazeta Tribunalelor* a lut Aristide Pascal, *Dreptul* luĭ Gh. Petrescu, *Jurnalul judiciar*.

Ca foĭ bisericeştĭ, apar *Biserica*, *Dumineca*, ale meritosuluĭ preoĭ Musceleanu, *Preotul ieşean* al arhimandrituluĭ Climent.

Pentru statistică, în sfîrşit, se întemeiază 'n curînd foarte importantele «Anale statistice şi economice» ale luĭ Dionisie P. Marţian (n. 1829, la Ponor, lîngă Cîmpeniĭ Munţilor Apuseni), unul din luptătoriĭ ardeleni de la 1848[2]. El e autorul *Studiilor sistematice în economia politică* (1858) şi al studiuluĭ despre *Coloniştiĭ germani şi România*[3], una din cele maĭ însemnate opere de cugetare politică a timpuluĭ şi unul din cele d'intăiŭ strigăte de alarmă, din nenorocire pierdut în deşert, cu privire la primejdia înstrăinăriĭ averiĭ naţionale. Paginile despre solidaritatea Germanilor din România şi despreţul lor faţă de indigenĭ se potrivesc şi astăzĭ. «Este ceva maĭ scump decît toţĭ baniĭ lumiĭ, maĭ scump şi maĭ înnalt decît interesele materiale», scrie lapidar acest inovator, menit să fie mult timp neînţeles, «şi acest ceva este: unitatea poporaţieĭ, omogeneitatea locuitorilor ţeriĭ, a avea aceiaşĭ limbă şi religie, aceleaşĭ tradiţiunĭ, moravurĭ, istorie, nume, aceleaşĭ aspiraţiĭ în viitor[4]». În locul Germanilor, el propunea aducerea acelor Romînĭ din Ungaria cari

---

1 Reproduse şi urmate în *Revista Carpaţilor*.

2 V. Gr. Pop. *Conspect*, II, p. 178 şi urm.

3 1862; ed. a 2-a, 1870, cu o frumoasă prefaţă.

4 P. 39.

eraŭ «despoiaţĭ de pămîntul ce de secole l-aŭ muncit şi devenise asemenĭ nenorociţilor Irlandesĭ[1]».

Dar ceia ce face interesul deosebit al acestuĭ timp sînt foile de satiră politică, în care se cheltuia adevărat spirit, multă răutate, destulă patimă politică şi trivialitate, dar şi un însemnat talent de caricatură, care acum întăiŭ are prilej să iasă la iveală. Aceste foĭ, foarte mult cetite, dădeaŭ, în acelaşĭ timp, în această luptă de păreri şi de ambiţiĭ care se, deschidea nota specifică de ironie, aplecarea spre porecle, pornirea spre batjocură, împotriva cuĭ se cuvine orĭ ba, a neamuluĭ întreg, dar maĭ ales a cercurilor boiereştĭ şi, în genere, culte din Bucureştĭ şi chiar din Iaşĭ.

---

[1] P. 41.

CAPITOLUL III.

Satira politică. N. Orăşanu.

I. Foĭ de satiră şi caricaturĭ.

Încă din Mart, Rosetti care-şĭ păstrase încă vechea causticitate de spirit, se asociază la revista «Ţînţarul» cu Orăşanu — unul iscălia C. Trandafirescu, celalt N. T. Cetăţenescu — pentru a spune supt înfăţişarea glumeĭ ce nu putea fi iertat a se tipări într'o formă serioasă şi făţişă. Acelaşĭ an dă *Păcală* al luĭ Pantazi Ghica — de la Iunie la Novembre[1].

Legea de la 30 Septembre 1859 aduse încetarea foilor umoristice, acea lege pe care Orăşanu o blestema astfel:

Căcĭ preseĭ ceĭ limbute ĭĭ puse iavaşaua
Şi-ĭ acăţă belciugul şi mi-ĭ trînti halcaua,
O strînse 'n chingă bine şi-ĭ puse frîu 'n gură,
S'o 'nveţe totdeauna să fie cu măsură.

Nichipercea reapare însă la 1861, cînd I. C. Fundescu, un gazetar noŭ, încearcă foaia *Tombatera* — el scrie «Tombaterra» —, de ridicularisare a trecutuluĭ şi, în Moldova, I. V. Adrian (n. Mihăilenĭ, 1837), fost profesor de istorie la Galaţĭ[3], tipăreşte *Bondarul*, cu ilustraţiĭ frumos desemnate, dar răŭ săpate: Gh. Tăutu, cu figurĭ contemporane, şi chiar Hasdeŭ[4] sînt colaboratoriĭ luĭ. *Ghimpele, Pepelea, Vespele* luĭ D. Geanoglu, *Aghiuţă* al luĭ

[1] Sion crede că *Ţinţarul* a dispărut «după 25 de numere», pentru că «Romînilor li place puţin a rîde în timpurĭ serioase»; *l. c.*, pp. 130-1.

[2] Cf. Sion, *l. c.*, p. 131.

[3] V. Gr. Pop, II, pp. 92-4.

[4] V. p. 154.

Hasdeŭ — care nu se maĭ pot afla astăzĭ, apar în acelaşĭ timp. Anul 1865 maĭ dă *Cicala*, în locul *Vespeluĭ*, şi *Şari-vari romîn*, splendid ilustrat.

Ţinţarul avuse, de la început, un concurent în *Spiriduş* (Iunie) şi, definitiv, în *Nichipercea*, ale luĭ Orăşanu singur.

II. N. Orăşanu.

Satira-ĭ aduse acestuia, ca şi amestecul în mişcările din toamnă, întemniţarea, cuvenită pentru unul din «răsvrătitoriĭ de oamenĭ pierduţĭ şi criminalĭ de les-maiestate şi les-naţiune». El a descris-o 'n cartea «Întemniţările mele politice», dedicată «fraţilor tîlharĭ de toate condiţiile şi de toate colorile». Plăti 2.000 de leĭ amendă şi stătu şese lunĭ închis. Foaia ieşi însă şi după aceasta, supt îngrijirea unuĭ Stoienescu. Iar «Mineiele», calendarul luĭ *Nichipercea* găsiaŭ tot maĭ mulţĭ cetitorĭ.

Orăşanu, născut în Craiova, rudă a luĭ Boerescu, dar venit de foarte tînăr la Bucureştĭ, unde cunoscu îndată toate colţurile mareluĭ oraş, era un următor credincios al corifeilor liberalismuluĭ revoluţionar. Frumos, simpatic, vorbăreţ, avînd totdeauna gluma la îndămînă, risipind fără grijă un talent care era mult superior lucrărilor pe care le-a aruncat din fugă, fără să afle răgaz a scrie vre-odată în adevăr, el ajunse unul dintre ceĭ maĭ popularĭ propagandiştĭ, şi prigonirile pe care trebuia să le îndure îl făcură şi maĭ iubit de mulţimea din Bucureştĭ, cu care sămăna la suflet.

Încă din vremea luptelor pentru Unire, versul luĭ răsuna în urechile tuturora. Odată, în *Misterele muhalalelor saŭ cronica scandaloasă a oraşuluĭ*, pe care censura o amputa pe icĭ pe colo, dar tot o lăsa să se publice în broşurĭ, el tratà pe rînd despre toate neajunsurile şi păcatele Capitaleĭ muntene. Cu mult adevăr, în colorĭ tarĭ, maĭ cu gust şi maĭ fără gust, sămănînd versurĭ frumoase în tablourĭ foarte folositoare pentru istoric, — un urmaş cu maĭ mult talent al luĭ Mercier, autorul cunoscutuluĭ *Tableau de Paris*,—el înfăţişează toate tagmele în toate atitudinile. Iată Şoseaua, cu toţĭ ceĭ ce o frecventează:

Numaĭ drumurĭ ce se pierde,
Numaĭ chioşcurĭ şi bufeturĭ,
Numaĭ florĭ şi iarbă verde,

Numaĭ crînguri și boscheturi.
. . . . . .
Icĭ carăte 'nfricoșate,
Cu armùri și cu livrele
Purtînd dame delicate
Numa 'n *brusel* și 'n dantele;

Dincoacĭ mîndre faetoane,
Cu-armăsarĭ ce mînînc foc,
Ducînd sprintene cocoane,
Ce n'aŭ stare la un loc.
. . . , ...
Iar bărbațiĭ, d'altă parte,
Se ocup' cu vre-o grisetă [1].

Încă de atuncĭ se pot descoperi lesne clienții fără parale aĭ loculuĭ de exposiție permanentă pentru chipurĭ și porturĭ, «cavalerii înțoțonațĭ, decorațĭ pentru bravurĭ în cîmpul de la Șosea», cum scrie Marțian [2]:

... Cîte-un desmățat
Care n'are treĭ parale,
Saŭ că crede 'ntr'o lefșoară,
Și, trîntit în birjă moale,
Miĭ de fumurĭ desfășoară.
. . . . . .
Dar maĭ iată și grisete,
Tot umflate ca baloane,
Dichisite și cochete.

Podul Mogoșoaiĭ, atuncĭ în veșnică reparație și aliniere, fără să fi rămas totușĭ aliniat, în ciuda inginerilor:

Inginerii marĭ aĭ Capitaleĭ,
Cu planșeta 'ntinsă și umbrela 'n cap,

și în hatîrul proprietarilor influențĭ, e astfel înfățișat:

Podul nostru cel vestit,
Ce, de praf și de gunoaie,
Nicĭodată nu-ĭ lipsit.

---

[1] «Juniĭ gentilomĭ», scrie el aiurea, «cariĭ, după moda parisiană, preferă amorurile cusătoreselor de tot felul, și pierd ziua trecînd în birjĭ pe la magazinele unde micile grisete, cu părul lăsat, coase la bonete, pălăriĭ, rochiĭ, saŭ fac florĭ, vînd pandlice, mănușĭ, mătăsurĭ, ș. c. l.»

[2] *Coloniștiĭ germanĭ*, p. 27.

Cişmegiul, foarte cercetat şi popular pe atuncĭ, înfăţişează o privelişte interesantă:

Pe aleia principelă, unde curg ca într'un rîŭ,
. . . . . .
Unde luxul se desvoltă, unde filfiie dantele

şi se adună laolaltă, pentru muzică şi vedere,

Floarea de prin Dobroteasa, nobleţa din Tirchileştĭ,
Fum din Podul Mogoşoaiĭ, praful de pe la Izvor [1].

Prin alte cartiere bogate el arată «cercurile de lotoane», casele de joc pentru *stosul* la modă, «coconiţa cu romane», care

... se 'ntindichează
Şi se strînge tare 'n oase,

domnişoara

Învăţată 'n pansion,
Cunoscînd ce va să zică
Manĭeră şi bonton.

Poetul tuturor ridiculelor te duce şi la boieroaicele cu ifosurĭ, deşi din boierimea maĭ măruntă, pe la cele ce se măsoară una pe alta şi nu caută nimic maĭ mult decît să-şĭ afirme rangul:

Colea 'ntoarce nasul mîndra Pitărească
La conţopistoaia, la vecina sa.
. . . . . .
Toţĭ trăiesc din intrigĭ şi se spionează;
Damele fumează fără încetare
Maĭ mult ca bărbaţiĭ ceĭ maĭ fumătorĭ,

pe cînd iubitele odrasle, viitorĭ fruntaşĭ aĭ acesteĭ Românii libere,

Se primbă pe uliţĭ cu ţigara 'n bot.

Partea eĭ şi-o are şi «clasa amploiată, cunoscută supt numirea de scriitorĭ, transcriitorĭ şi copiştĭ», şi bogaţiĭ negustorĭ străinĭ, creştinĭ încă, şi ceĭlalţĭ, de ţară:

Librariĭ fur' din rabat,
Tutungiiĭ vînd boccea
Cu Găieştĭ amestecat
Şi cu praf de inigeà,

[1] Maĭ tărziŭ, în *Calendarul luĭ Nichipercea* pe 1861:

Oameniĭ din popul cu leicuţele de mînĭ.
. . . . . .
Cîte-un june c'o grisetă prin stufişurĭ că se pierde.

calfele de prăvălie, care ştiŭ şi ele a cheltui peste mijloace:

Băieţĭ de la lipscănie,
Cu boccea la supţioară,
Opresc birja cu mîndrie,
La leicuţa se scoboară.

şi meşteriĭ cari petrec pe bresle şi se bat între bresle, provocîndu-se prin lăsarea brîuluĭ să tîrîie,— bătaie straşnică, pe care abia o pot linişti, «epistaţĭ şi comisarĭ», după ce

Ulucĭ nu rămîne la proprietarĭ.

Pe aceştĭ oamenĭ ni-ĭ arată poetul certîndu-se pentru un loc în biserică, «la Antim, în broscărie», dar maĭ ales în petrecerile lor, pe la «gazinurĭ», la «picnicurĭ», orĭ la balurĭ, de la «Salcia pletoasă», unde merg şi contemporanele luĭ Vodă Mavrogheni, pănă la cele maĭ fine balurĭ ale străinilor. Pentru petrecerĭ şi cele în legătură cu dînsele, lucrează şi

Cloanţele 'ndrăcite, rele,
Care apele închiagă,
Care fac farmecĭ la stele,
Bolborosind noaptea 'ntreagă,

şi care fabrică

Dresurĭ, suliman,
Ouşor şi alifie,
Şi cîştigă ban la ban,
Fără s'aibă prăvălie,

Acolo, la balurile poporale, aleargă cliente din

Hanurĭ ruşinoase,
Cu marfă de depravărĭ,

fel de fel de «fete păcătoase». Şi iată o privelişte a baluluĭ din Cişmegiŭ, pentru sărăcime:

Etichetă mare
Nu domneşte-aicĭ:
Galoşi 'n picioare,
Chiar fără cipicĭ.
. . . . . .

Sala-ĭ luminată
Cu cincĭ lumînărĭ
Şi toat' afumată
De fum de ţigărĭ.
. . . . . .

Care-ĭ cu boccele,
Care cu scurteicĭ,
Care cu iĭ grele
Şi cu caţaveicĭ.
. . . . . .

Şi, cînd s'osteneşte
Şi se 'nfierbintează,
Pieptu-şĭ răcoreşte
Cu zamă de varză.

Încă de atuncĭ se strecura în versurile acestuĭ hazliŭ şi neastîmpărat alusia politică. Odată e vorba de mănăstirile ce se repară, ca Arnota,

Pentru mine, pentru tine,
Pentru ceĭ liberĭ la gură;

altă dată se aminteşte de încercarea luĭ Bibescu de a da un caracter străin şcoliĭ maĭ înnalte:

Chiar şi limba românească
Vrea s'o dea din şcoal' afară.

Clasa nouă de puternicĭ, advocăţimea şi ceata biurocraţilor, pe care o atacaŭ şi în Moldova un Dăscălescu, un Gheorghe Tăutu, e lovită de la început de cîntăreţul satiric al Bucureştilor:

Pe cînd nu ieşise 'n ţară
Legiştĭ marĭ şi advocaţĭ,
Până cînd nu inundară
Ţara ceĭ *civilisaţĭ*.
. . . . . .
Viaţa-ni patriarhală,
Fără multe complicărĭ.

În curînd Musa luĭ uşoară se va amesteca şi ea, sprenţară eroină revoluţionară, în lupta cea mare. Va da chip duşmanilor Uniriĭ supt prinţ străin, părtenitorilor Domnieĭ pămîntene, în «Fîl-fîl-zon», care se botează în nouă credinţă, adevărat liberală, la Cişmegiŭ:

Te lepezĭ de Satana,
De gîndul neuniriĭ,
De prinţul pămîntean,
De scopul invrăjbiriĭ?
. . . . . .
Crezĭ în dulcea libertate,
Ce toţĭ popoliĭ salut',
Crezĭ în maica Românie
Şi 'n dreptul de-aŭtonomie,
Crezĭ în dulcea, sfint' Unire [1]?

Eroul luĭ Orăşanu apare şi în alte cărticele, ca un scriitor din ceĭ răsăriţĭ în vălmăşagul lupteĭ:

Alexandria, Arghirul şi beţivul Leonat
Dintr'o scoarţă până 'ntr'alta le-a cetit, le-a învăţat.

[1] *Botezul luĭ Fîl-fîl-zon.*

Şi i se daŭ ca tovarăşĭ chipurĭ maĭ puţin clare, ca Drăgan, Celebì Loloaţă, etc.[1].

Încă de la cele d'intăiŭ încercărĭ de publicist ale luĭ, Orăşanu se încredinţase că a trecut vremea romanelor, bune orĭ rele, de la Ioanid, cu care se hrănia sufletul în vremile absolutismuluĭ[2], şi că a venit vremea ziaruluĭ, scris, maĭ la urmă, de orĭcine aproape, mergînd către toată lumea şi făcînd pe încetul,— cum s'a spus, pe atuncĭ chiar, de *Dîmboviţa* luĭ Bolintineanu,— «un început de educaţie politică a poporuluĭ»[3], chemat să iea o parte tot maĭ mare la afacerile Statuluĭ:

Jurnalele, ce-odată
Cu despreţ staŭ aruncate,
Aŭ umplut azĭ lumea toată
. . . . . .
Iar romanţele vestite
Îmĭ staŭ teanc în prăvălie,
Parcă n'ar fi tipărite
La Sfînta Mitropolie[4].

Orăşanu a dovedit maĭ tîrziŭ că se poate ridica la înnălţimea adevărateĭ poesiĭ, de şi nu s'a privit nicĭodată ca un scriitor de profesie. Cel care, în satira «Iluştrilor contemporanĭ» (1861), începea astfel o parodie:

Jupîn Joe, zeul-rege, sta pe tronu-ĭ de mărire,
Şi-o mulţime zeĭ, zeiţe tronul săŭ încunjuraŭ :
Era zi de gală mare, era zi de priimire,
Şi vasaliĭ din tot locul în Olimp se adunaŭ.
Joe trece în revistă adunarea cea divină,
Care vine să se 'nchine l' al săŭ tron strălucitor, —

poate fi pus între poeţiĭ ceĭ bunĭ aĭ vremiĭ sale. El află în biciuirea păcatelor de atuncĭ caracterisărĭ deosebit de expresive, cînd e vorba de pretendenţiĭ la tron ce umbla pe la Înnalta Poartă:

[1] Cf. *Treĭ Feţĭ Logofeţĭ saŭ povestea luĭ Filfilson*, Bucureştĭ, 1857 şi *Căinţa luĭ Filfilson, urmare la Ceĭ Treĭ Feţĭ Logofeţĭ, ibid.*

[2] I. N. Şoimescu traduce din Châteaubriand şi «Eventurile *(sic)* celuĭ din urmă Abenseragiŭ», Bucureştĭ, 1852. Adăogim această carte la cele pomenite maĭ sus, p. 107.

[3] *Independinţa*, IV, p. 298.

[4] *Treĭ Feţĭ Logofeţĭ.*—La actul Unirii el se înfăţişează ca un colaborator, în interesanta broşură *O pagină a vieţiĭ mele, 22, 23 şi 24 Februar 1859.*

E nădejde la agale,
La beşliĭ, la ulemale?
Saŭ s'alergăm la elciĭ
Şi să dăm cîteva miĭ?

de «Fanarioţiĭ» vechiuluĭ regim, «cusuţĭ în mişelie»:

S'a dus timpul cînd strămoşi-ţĭ, bragagiiĭ din Fanar,
Căutaŭ prin titulĭ falşe, prin mîndrie nebunească,
Pe Romîn într'a luĭ ţară să-l trădea, să-l umilească,

de ciocoiĭ lor:

Mergeam după caleaşcă şi talere ştergeam,

dar maĭ ales în oglinda pe care-o ţine înnaintea advocaţilor, pe cari se poate zice că i-a descoperit ca element primejdios şi tip ridicul:

În locul boierimiĭ şi-al vechilor ciocoĭ
Se 'nnalţă advocaţiĭ, numiţĭ ciocoiĭ noĭ.
. . . . . .
Nu vezĭ că uniĭ astăzĭ, din goĭ şi pirpiliĭ,
S'aŭ înţolit de-odată şi cumpăr' la moşiĭ,
Îşĭ fac palate falnicĭ şi-aduc de la Paris
O mobilă luxoasă cum n'aŭ văzut în vis.

El strigă domnilor zileĭ:

Pe cît poţĭ, bădiţă, fură,
Fără frică de păcat,
Dar să aĭ la mînă carte:
De prin cea străinătate
Vre-o patentă de-avocat.

Şi luĭ îĭ era dat să vadă pe advocatul fără procese, gata decĭ de orĭce:

Avocaţĭ fără procese, cari mereŭ alergaţĭ,
Pe la birturĭ, cafenele, vr'un client să căpătaţĭ.

Nu-ĭ impun «nicĭ miniştriĭ cu uniforme, cu fulgĭ şi cu tricornurĭ şi sumă de reforme», nicĭ magistratura care-l trimete la temniţă cu Pantazi Ghica, Radu Ionescu şi Valentineanu,

Ca să li piară pofta de-a scri la dandanale,

nicĭ, între favoriţiĭ Domnuluĭ, pe care nu-l iubeşte, cutare

Magistru 'n linguşire,
În tumbe procopsit;

nu-l ispiteşte

Presa curtesană,
Ce caută pomană,

nu-l uimesc alaiurile ce duc răspunsurile la Mesagiu:

Domniĭ deputaţĭ
De sorţĭ desemnaţĭ,
Cu escortă mare
De jandarmĭ călare,
Porniţĭ în alaiŭ,
În tropot de caĭ,
În frac şi 'n mănuşĭ,
Ca nişte păpuşĭ,
Să ducă plocon
Adresa la Tron;

nicĭ ceĭ «cu punga plină» cari se înfăţişează ca noiĭ ciocoĭ. Întreagă această zgomotoasă lume de politicianĭ şi exploatatorĭ, care începea să se formeze şi pe care el a descoperit-o, îĭ e antipatică, şi spiritul luĭ vioiŭ n'o cruţă în nicĭuna din speciile sale.

Astfel, Orăşanu, fără o adevărată cultură, fără un talent îngrijit şi deplin dezvoltat, maĭ ales fără un simţ moral superior şi o dreaptă orientare politică, îndeplinia în Muntenia, unde, după Bălăcescu, ale căruĭ opere eraŭ retipărite tocmaĭ atuncĭ de Eliad, nu se aflase nimenĭ pentru a însemna ridiculele uneĭ societăţĭ de transiţie, sarcina pe care, prin piesele sale, prin canţonete, prin articole, o îndeplinise în Moldova unul mult maĭ mare, Alecsandri, pe care ca om politic îl batjocuria Orăşanu la 1860 întrînd în Moldova luĭ cea cu boieriĭ ce-«şĭ petrec toată vara la moşiĭ, asuprind şi prădînd pe bietul ţeran şi, iarna, încărcaţĭ de jafurĭ, vin în Capitală să-şĭ deşarte buzunarele la covorul verde», cu «sărăcia complectă a claseĭ cultivatoare, care abia rar are cîte o cămaşă în spinare», cu Evreimea hrănită din «exploatarea ţeranuluĭ», care s'a deprins a zice «coconu' Iţic şi coconu' Leibu»,—«şarlele jidoveştĭ care infectă biata Moldovă», umplînd şi Iaşul, pustiŭ de Romînĭ, cu «gugiumanele de blană[1]».

---

[1] *Catastihul Draculuĭ* saŭ *Calendarul Sataneĭ, dăruit Moldoveĭ* pe 1851, pp. 14, 38, 41.

CAPITOLUL IV.

Elocvența.

Până la Unire elocvența românească avea rare prilejurĭ să se dovedească. În viața politică ea n'avea decît un rost foarte restrîns, de cînd Regulamentul Organic introdusese adunărĭ deliberative. Competența acestora era însă foarte mărgenită, şi, cu toate că în ele s'a auzit glasul atîtor oamenĭ înzestraţĭ cu darul cuvîntuluĭ, în protocoalele, foarte resumate, ce ni s'aŭ păstrat, n'a maĭ rămas nicĭo urmă din forma îngrijită, din vervă şi din pasiune. Cuvîntările Domnilor la deschiderea Adunărilor s'aŭ păstrat, şi unele sînt frumoase, dar ele eraŭ cetite[1].

Vechea datină a cuvîntărilor de înmormîntare cu caracter religios se maĭ păstrează, şi, din cînd în cînd, avem prin ea bucăţĭ de oratorie în adevăr frumoase. Eliad vorbise la parastasul luĭ Grigore Dimitrie-Vodă Ghica, Domnul de la 1822; cutare profesor de provincie ştia şi el să alcătuiască discursurĭ mişcătoare. Diaconul Iosif Nanie, viitorul Mitropolit Naniescu, lăudase în cuvinte pline de evlavie şi de o admiraţie sinceră pe marele episcop de Buzăŭ, Chesarie. Neofit Scriban, episcop titular de Edesa, ales al Argeşuluĭ, autor de broşurĭ politice şi de cărţĭ de şcoală[2], de versurĭ[3] chiar, represintant al singuruluĭ punct

[1] Ale luĭ Bibescu vezi-le în cartea fiuluĭ săŭ şi în Bibescu B. Brîncoveanu, *Prinţul Gh. D. Bibescu înnaintea opinieĭ publice*, Bucureştĭ, 1858.

[2] *Foiletonul Zimbruluĭ*, I, p. 168 şi urm. I s'ar putea atribui şi unele din bucăţile care se potrivesc cu scrisul luĭ Rusu, II, p. 256; Rusu, *Opere*, anexă.

[3] V. şi *Scurtă istorisire şi hronologie despre Mitropolia Moldavieĭ*, de arhimandritul Neofit Scriban, Paris, 1857. Pentru scrierile luĭ politice, v. *Istoria Bisericiĭ*, II, p. 261 şi urm.

de vedere autentic bisericesc în lupta purtată contra noiĭ alcătuirĭ dată de Cuza-Vodă Bisericiĭ Românieĭ unite, pe aĭ căriĭ arhiereĭ credea că are dreptul să-ĭ numească, — era un predicator vestit, şi cuvîntările sale sînt în adevăr frumoase, maĭ ales înnainte de a fi primit adausul de citaţiĭ şi alt material de erudiţie, şi înnainte de toate revisia de stil latinisătoare, supt care ni se înfăţişează ele în volumul din 1868, *Cuvinte bisericeşti compuse şi rostite la deosebite ocasii* [1]. Maĭ ales e plină de avînt, de cucernicie creştină şi de înnălţare patriotică pomenirea luĭ Mihaĭ Cantacuzino Paşcanu [2]. Şi preotul Iosif Bobulescu, din Botoşanĭ, apoĭ episcop de Rîmnic, era un bun vorbitor. Cuvîntările luĭ Dionisie Romanò eraŭ foarte preţuite: şi *Foiletonul Zimbruluĭ* dă una din ele, din timpul cînd fostul egumen din Sadova olteană cîrmuia pe călugăriĭ şi şcolariĭ de la mănăstirea Neamţuluĭ [3].

De cînd se organisase noul învăţămînt, profesoriĭ aveaŭ prilejul de a-şĭ arăta meşteşugul vorbiriĭ la deschiderea anuluĭ şcolar orĭ la împărţirea premiilor. Foaia luĭ Eliad, a luĭ Bariţ şi alte publicaţiĭ ale timpuluĭ eraŭ pline de astfel de discursurĭ. Un foarte bun vorbitor la asemenea prilejurĭ era Vodă Ştirbeĭ însuşĭ [4]. Ar fi de făcut o alegere şi între aceste paginĭ bogate de oratorie şcolară [5]. Din pledoariile, ce se înfăţişaŭ scrise, ni s'a păstrat numaĭ una — aceia însă strălucită — a luĭ Kogălniceanu pentru văduva luĭ Alecu Calimah [6]. Şi tot de la el e singura *lecţie* mare: aceia cu care şi-a deschis cursul de Istorie la Academia Mihăileană.

In luptele de la 1857 la 1859 vorbiră mulţĭ, uniĭ dovedind că într'o adunare n'aŭ acelaşĭ farmec pe care-l exercitaŭ asupra mulţimilor, — astfel Brătianu, Rosetti. Alţiĭ, ca M. Kogălniceanu, —

---

[1] Sînt acolo şi panegirice din 1836. Scriban a vorbit şi la înmormîntarea colonelului Al. Kogălniceanu, la a luĭ D. Ralet, la a Doamneĭ luĭ Scarlat Callimachi şi la a maiceĭ Safta Brîncoveanca.

[2] Am dat-o, după un manuscript păstrat în hîrtiile cunoscutuluĭ preot Vîrnav, în *Cuvîntărĭ de îngropare şi pomenire*. Vălenii-de-Munte, 1909, unde se află şi altele din cele de maĭ sus.

[3] I, pp. 161 şi urm. şi 241 şi urm.

[4] V. *Viaţa şi Domnia luĭ Ştirbeĭ*, II, *passim*.

[5] V. şi *Cuvînt rostit în sala Academieĭ în 9 Octomvre 1838* de doct. P. M. Cîmpeanu, Iaşi, 1838.

[6] *Studiĭ şi doc.*, XVI.

nu ca Anastasie Panu, din Huşĭ, orator de frase largĭ şi de gesturĭ studiate — se impuseră îndată prin înnălțimea punctuluĭ lor de vedere, prin bogăția faptelor concrete, de cunoştință orĭ de experiență proprie, care întovărăşiaŭ expunerea, dovedirea, atacul, şi-ĭ dădeaŭ un interes deosebit, apoĭ prin marea putere de convingere şi caldul sentiment care se uniaŭ cu această vervă neobosită, prin scăpărările geniale care zguduiaŭ orĭce auditoriŭ şi prin forma bogată, sigură, plină de un avînt cuceritor fără păreche, — am zice toate spunînd: prin sufletul cel mare care dădea viață şi celeĭ din urmă frînturĭ de frasă. Astfel îl aflăm în dezbaterile, păstrate, din nenorocire, tot în resumat, ale Divanurilor ad-hoc, până la acea scurtă şi nemuritoare adresă către alesul din Ianuar al Moldoveĭ, adresă care nu era însă improvisată, ci scrisă de 'nnainte şi răspîndită apoĭ, cum se întîmplă cu multe alte discursurĭ ale timpuluĭ, cu cele maĭ multe, în forma 'n care *trebuia* să fie rostită. În discuțiile comisiuniĭ de la Focşanĭ el are iarăşĭ o largă parte. Dibăcia argumentăriĭ, apelul la cele maĭ adîncĭ sentimente omeneştĭ, chemarea în ajutor a tuturor domeniilor de cunoştință, cruzimea uneĭ execuțiĭ hotărîtoare acoperită cu forma cea maĭ respectuoasă de persoana adversaruluĭ deosebesc marele săŭ atac împotriva luĭ Alexandru Moruzi, preşedintele Consiliuluĭ, la 9 Decembre 1861 [1]. În 1862 el dezvoltă interpelarea sa împotriva luĭ Cantacuzino, ministrul de Culte [2]. Cam difusă, atingînd uşor multe chestiunĭ, ținîndu-se maĭ mult prea aproape de pămînt, dar încheind, cînd e vorba de Unire, printr'o mare perorațiune e *Cuvîntul în contra adreseĭ*, din 9 Februar 1863 [3]. Avem de la el şi un discurs în chestia legiĭ militare. Dar nicĭodată însuşirile sale ca orator, covîrşitoarea ştiință, experiența îmbielşugată, simțirea vibrantă, care se revarsă în largĭ unde cuceritoare nu se întîlnesc aşa de fericit unite, într'o operă care pare turnată într'un tipar clasic, ca în marea luĭ cuvîntare din 25 Maiŭ 1862 pentru țeranĭ, pe cari, după putința vremiĭ şi concepțiile curente, era să-ĭ ridice spre libertate, dacă nu spre fericire [4].

---

[1] *Cuvînt în contra alegeriĭ şi eligibilității d-luĭ Alex. C. Moruzi*, Iaşĭ, 1861.

[2] Cf. *Desminţire la răspunsul d. cneazul D. Cantacuzino la interpelațiunea făcută d-luĭ ministru al Cultelor de d. Mihail Cantacuzino*; Bucureştĭ, 1862.

[3] În broşură, la Bucureştĭ.

[4] Şi deosebit, în broşură: *Îmbunătățirea soarteĭ țeranilor*, Bucureştĭ, 1862.

«Acel bărbat mare, gloria tribuneĭ romîne», astfel numeşte Kogălniceanu, înnaintea puteriĭ de cuvînt a căruia se închinaŭ şi ceĭ maĭ învierşunaţĭ duşmanĭ personalĭ [1], pe adversarul împroprietăririĭ, pe apărătorul drepturilor moştenite şi principiilor rigide, pe Barbu Catargiu (n. la 26 Octombre 1807; ucis la 8 Iunie 1862 în împrejurărĭ rămase necunoscute) [2]. Logic şi rece, cu frasa construită savant după modèle francese şi adusă cu îngrijire de-acasă, nezguduit în convingere, lipsit însă şi de o vastă convingere şi de o adevărată poesie şi de acea putere pe care o capătă cel care ştie că înfăţişează suferinţele şi aspiraţiile multor miĭ de oamenĭ nenorociţĭ, Catargiu merită să fie cetit, nu de aceĭ cari vreaŭ să-şĭ îmbogăţească sufletul, ci de doritoriĭ de a se iniţia în mijloacele oratorice de care se poate servi orĭce luptător şi represintantul inteligent şi deprins al orĭcăriĭ doctrine, al orĭcăruĭ interes.

C. Brăiloiŭ se mişcă foarte greŭ, şi ştiinţa sa de drept n'ajunge ca să-ĭ capete o autoritate. Arsachi, un foarte versat politician şi un spirit foarte ager, are numaĭ faptul în vedere. V. Mălinescu, Apostoleanu repetă în frase fără relief punctul de vedere reformator. Boerescu are un mare talent de a pleda convingător, ca şi Bosianu, cellalt advocat înnainte de orĭce. Grigore Sturza şi D. Ghica aŭ maĭ mult numele şi mîndria, îndărătnicia lor aristocrată. Iar luĭ Rosetti şi luĭ Brătianu li lipseşte solidaritate, experienţă, simţ literar şi distincţie: cu eĭ cuvîntarea trece dela familiaritate la invectivă şi ameninţare [3].

---

[1] Cf. Orăşanu, *Imbunătăţirile*, p. 64: «Marele liberal sforăitor al Moldoveĭ, Kogălniceanu» şi acelaşĭ, *Catastihul draculuĭ*, p. 49: «Singurul orator mare în Camera Moldoveĭ».

[2] Cf. Ang. Demetrescu, *Discursurile luĭ Barbu Catargiu*, Bucureştĭ, 1886.

[3] Un volum din cuvîntările luĭ Brătianu a ieşit în ultimiĭ anĭ, fără a trezi interes. Vorbind către D. Ghica, el iĭ zice: «beizadeà Mitică» în plină Cameră; Sturdza-Şcheianu, *Acte şi legiuirĭ privitoare la chestia ţerănească*», seria I, vol. II, pp. 185, 192. Acest volum dă desbaterile celeĭ maĭ însemnate reforme de la 1862 la 1866.

Biblioteca societăţii acad.
„România Jună“
VIENA.

CAPITOLUL V.

Revistele.

I. «Revista Carpaţilor.»

Sion, şi Moldovean şi Muntean, tovarăş al şcolarilor bucureştenĭ şi colaborator al marilor scriitorĭ moldovenĭ, el care scrisese fără deosebire în organele de publicitate ale amînduror Principatelor, trebuia să întemeieze cea d'intăiŭ revistă literară în ţerile unite. Ba el voi să o închine chiar Romînimiĭ întregĭ, interesîndu-se şi de stările de lucrurĭ din Ardeal, pe care le notează cronica. Astfel, fără ajutătorĭ deocamdată, el începu a tipări, îndată după ridicarea censuriĭ muntene, în Ianuar 1860, odată pe lună, «Revista Carpaţilor», adecă, înţelegea el, a laturilor amîndouă.

La început, harnicul eĭ conducător, deprins a scrie răpede, despre toate, articole care nu trebuiaŭ să rămîie, — căcĭ el era un gazetar tipic, şi, în poesie chiar, făcuse maĭ mult gazetărie versificată —, nu putu să creeze, după dorinţă, acel «foculariŭ în care să se formeze un museŭ de depus productele tuturor bărbaţilor de ştiinţă şi de geniu (!), cari pot servi spre luminarea minţiĭ şi spre perfecţionarea neamuluĭ românesc». N'avea talentul superior, autoritatea morală orĭ măcar influenţa politică ce s'ar fi cerut. Redactorul însuşĭ dă articole mărunte despre deosebitele chestiĭ la ordinea zileĭ.

Valoarea revisteĭ e însă ridicată 'ndată prin colaborarea luĭ Odobescu, «predestinat a ocupa un loc ilustru în istoria literaturiĭ romîne», a căruĭ schiţă *Mihnea cel Răŭ*, în *Romînul* de pe 1857, îl făcuse cunoscut şi a căruĭ nuvelă istorică *Doamna*

Chiajna îl aşează de-odată între ceĭ d'intăiŭ scriitorĭ romînĭ, prin puritatea, fără păreche până atuncĭ, a graiuluĭ, prin marea-ĭ putere de a înfăţişa potrivit cu adevărul şi cu frumuseţa scenele din trecut, prin superioara măiestrie a priveliştilor din natură [1]. Peste puţin începe a tipări note despre opera din Pesta orĭ povestirĭ romantice exagerate, *Mateo Cipriani, Frederic Staps*, într'o limbă ce sufere de rătăcirile timpuluĭ, un tînăr sărac şi fără sprijin, Filimon, — N. M. Philemon, cum îşĭ aşterne el iscălitura.

Pe cînd Odobescu, fiŭ de general, om încă bogat, şcolar al celor maĭ înnalte aşezăminte de cultură din Apus, se întorsese din Paris pentru a lua de la început locul săŭ în cele d'intăiŭ rîndurĭ ale societăţiĭ [2] — el căpătă la 1860 o misiune arheologică în judeţe şi începu astfel studiĭ de arheologie românească, prin care, nu maĭ puţin decît prin cele de arheologie clasică, va trăi în ştiinţa românească amintirea luĭ [3], şi era să fie peste puţin unul din trecătoriĭ miniştri aĭ luĭ Vodă Cuza —, Filimon, odraslă de oamenĭ maĭ de jos, e doar un fost dascăl de biserică. Născut în Bucureştĭ, la 1819, poate dintr'o familie de origine grecească, autodidact, care învăţase bine limbile francesă, germană şi italiană şi-şĭ căpătase cunoştinţĭ musicale foarte întinse, Filimon trăia pe la 1860 în societatea luĭ Anton Pann şi a tovarăşilor luĭ de cîntec şi petrecere, Nănescu, Chiosea, Unghiurliu: Ion Ghica-şĭ aduce aminte de el [4] ca de «un copilandru înnalt, rumăn, sprintenel, cu pletele de ţîrcovnic,... plin de originalitate, de duh şi de veselie», bun cîntăreţ, dar vorbitor gîngav, fără banĭ, dar cu o poftă de mîncare şi cu un spirit critic, în mîncărĭ, neîntrecute. Maĭ tărziŭ fu corist la trupa de operă germană, la «Madam Carl», apoĭ flautist la orhestră, după o îndelungată carieră petrecută la strană.

«Naţionaluluĭ» îĭ dădu el, din Decembre 1857, o sumă de foiletoane despre represintaţiile musicale, criticînd şi decorurile anacronice, certele dintre artiştĭ, corurile răŭ alcătuite; el făcea acolo un fel de cronică musicală şi dădu biografiile luĭ Donizetti, Verdi,

[1] V. maĭ departe.

[2] Note dintr'o călătorie a luĭ la Londra se află într'un caieţel ce se păstrează de d-na Odobescu, la Curtea-de-Argeş.

[3] V. *Revista Carpaţilor*, I, p. 393 şi urm.

[4] *Scrisorĭ*, p. 61.

Paganini, pe lîngă glume ca «influența cometului asupra artiștilor de la opera italiană», în care «demoaselele» cantatrice erau foarte rău tratate. Tot aici începe o critică artistică, *Madalena* (1857-60). În ultimul timp, la 1858, el călători, pe Dunăre, la Pesta, după ce plînsese la ultimele sunete ale cîntecelor de lăutari în Giurgiu; își face cu acest prilej însemnări de călătorie, care sînt ale unui liberal, în stare a iubi pe Ungurii revoluționari, ale unui romantic și ale unui musicant. Văzu Austria, Bavaria, Tirolul și petrecu cîtva timp în Italia, la Milano, la Bergamo, la Florența. La întoarcere, tipări în foiletonul său obișnuit «Trei luni în străinătate» [1], pentru a trece apoi cu articolele sale de musică și cu nuvela *Matteo Cipriani* la revista lui Sion. Cu aceste scrieri el își cîștigâ o reputație mare, — așa de mare chiar, încît Sion, care se plîngea că «nu cunoaște în persoană» pe acest original cu viața ascunsă, era de părere că Negruzzi și Alecsandri sînt acum întrecuți de noul venit, care, în deosebitele lui opere, arată «gust unic și cunoștință superioară de beletristică», «abundanță de spirit și înlesnire de scris extraordinară», «limbă pură și îngrijită», «gust pentru frumos și pentru rațiune» [2]. Nu e deci de mirare că, pentru unul și mai nestăpînit în judecată—pentru Pantazi Ghica, autorul lui «Matteo Cipriani» are «ceva din cugetarea filosofică și înnaltă a lui Montaigne, ceva din caracterul aspru și veridic al lui Labruyère și, ceia ce îl strică (!), generul *(sic)* lui Ste.-Beuve» [3]. Dar *Slujnicarii*, cu titlul întreg, «Nenorocirile unui slujnicar sau gentilomii de mahalà», schiță tipărită în anul al III-lea al «Revistei Carpaților», e printre cele mai bune critice sociale din acest timp, și una încă mai bună, de proporții foarte întinse, trebuia să-i urmeze în curînd.

Ca puteri nouă poetice, Sion, care primește cîteva fabule nouă de Donici și dă el însuși o frumoasă traducere din *Namouna*, a lui Musset, găsește pe Mihail Zamfirescu — după aceiași ortografie pe care o întrebuințează Filimon pentru iscălitura sa: «Zamphirescu». E un bucureștean, născut la 1839

[1] V. și *Excursiuni în Germania meridională, — memorii artistice, istorice și critice (1858)*, București, 1860.

[2] *Revista Carpaților*, I, p. 133.

[3] V. N. Iorga, *Schițe din literatura romînă*, Iași, f. an (1892), p. 153 și urm.

(moare în Septembre 1878), un funcţionar de carieră, dintre «amploiaţiĭ» pe cari-ĭ tratează satiric un Dăscălescu, un Gh. Tăutu. Cu totul lipsit de originalitate, de ideia poetică, de simţire adevărată, de înţelegerea pentru adevăratul stil românesc, pe care de la început o are, într'un grad superior, Odobescu, — noul poet se lasă legănat de armonia uşoară a versuluĭ pe care Bolintineanu i-l dădea gata făcut.

Tratînd foarte aspru pe mulţĭ din poeţiĭ cu o reputaţie meritată, Sion nu maĭ isprăvia cu laude pentru alt începător, Gr. Haralamb Grandea, subhirurg, ieşit din şcoala luĭ Davila : acest Aromîn de naştere avea imitaţia maĭ variată, dacă nu maĭ critică şi maĭ nuanţată. În scrisul săŭ, care se revarsă din bielşug pe paginile «Revisteĭ Carpaţilor», se recunosc şi ecourĭ din Alecsandri şi din poesia populară chiar, fără ca prin îngrijire orĭ prin adevăr o singură bucată măcar să fi putut rămînea de la dînsul, pe care toate aceste laude înnainte de vreme-l îndemnară numaĭ la un scris fără margene şi fără socoteală, bun doar pentru autoriĭ de melodiĭ menite mahalalelor.

Poeţiĭ ceĭ marĭ aĭ timpuluĭ se ţin de o parte, cu toate că Sion fusese bunul prieten al unuia din eĭ, Bolintineanu, la moşia căruia, Bolintinul din Ilfov, el prinsese, în 1857, datine de Anul Noŭ, pe care le descrie în revista sa [1]. *Nemesis* a acestuia, culegerea de banale satire politice, e aspru criticată de Sion chiar [2]. Cea maĭ bună literatură poetică din ceĭ treĭ anĭ aĭ acesteia e tot a luĭ Sion însuşĭ, care une orĭ află versurĭ maĭ puternice, — ca acestea, în «Mascarada» :

Obraznicele viţiĭ, virtuţile modeste
Se 'ncrucişaŭ supt masce pe icĭ şi pe coleà.

Urmînd tradiţiilor de la «Propăşirea» şi «România Literară». care creaseră tipul revisteĭ româneştĭ, Sion se crede dator a da şi articole despre economie, viaţa socială, mişcările politice.

[1] *Ibid.*, p. 47.—Eliad are o fabulă iscălită cu iniţiale, II, pp. 315-6.—Creţeanu dă cîte un proverb dramatic, «Zburătorul», «Brăţara», «Două amorurĭ», şi unele poesiĭ lirice. V. închinarea luĭ către Alecsandri, III, p. 180 şi urm. :

Precum o stea plăpîndă un meteor urmează,
Aşa te voiŭ urmà.

E şi o fabulă de Negulicĭ, de la «România Literară».— Nicĭ Dăscălescu nu lipseşte. — De Baronzi, slaba bucată în prosă «Şedinţa penelor limbiste».

[2] Anul III.

La dînsul publică o parte din cursul săŭ din Iaşĭ, oprit pentru «intenţiunĭ sediţioase», înlocuindu-se şi profesorul, prin C. Negruzzi, veşnic guvernamental cuminte, — I. Ionescu [1]. D. P. Vioreanu, un însemnat advocat, un viitor ministru, vorbeşte despre breasla sa, care nu prea era simpatică publiculuĭ. I. Misail (n. 1835), tînăr foarte harnic, neobosit cetitor, autor cu stilul uşor şi om de cele maĭ bune sentimente, dar lipsit de talente deosebite, înşiră un lung articol, în sens foarte liberal, despre chestia ţerănească; el vorbeşte apoĭ despre comune şi cere şi o reformă electorală. În această revistă publică, I. Voinescu, care se încearcă şi în nuvelă, amintirile sale. Pictorul Aman, de o reputaţie universală, dă aicĭ cîteva paginĭ despre arta sa, C. Steriade scrie despre finanţe. Sion însuşĭ vorbeşte despre mănăstirea Sinaia şi dă, într'o formă de glumă poetică, o bună descriere a Bucureştilor la 1860 [2]; el se încumetă a vorbi despre poesia epică a Sîrbilor [3]. Şi viitorul Mitropolit al Moldoveĭ, Iosif, pe atuncĭ stareţ la Găisenĭ, contribuie cu un articol de istorie [4].

Cel maĭ însemnat articol politic din «Revista Carpaţilor» e însă al luĭ Papiu Ilarian, despre «Independenţa constituţională a Transilvanieĭ». Desăvîrşit informat, cu un simţ fin al situaţieĭ, cu vederĭ originale în maĭ mult decît o privinţă, şi, în sfîrşit, cu un ton cald în pasagiile culminante, — «e bine să întrăm cu toţiĭ în Alba-Iulia pe poarta pe care întrase Mihaĭ Viteazul în cetatea de la poalele munţilor de aur, ce răsună incă de vitejiile luĭ Horia şi Iancul» —, Papiu a dat, fără îndoială, în aceste paginĭ, care apărură tot odată şi in volum, cea maĭ însemnată contribuţie de Drept pe care o poate înfăţişa literatura noastră cu privire la marea chestie a Romînilor de supt Coroana Sf. Ştefan [5].

---

[1] I, pp. 112, 282 şi urm.—Marţian voise să combată încheierile luĭ Ionescu; I, p. 192.

[2] II, p. 227 şi urm.

[3] Anul III.

[4] D. Gr. Ştefănescu, geologul, publică o traducere.

[5] Articolul fusese publicat întăiŭ, pe scurt, de «Tribuna Romînă». Un adaus se dă în n-l de Septembre al «Revisteĭ Carpaţilor»: şi el apăru în volum. Cf. şi *Dorinţele Romînilor*, de «Castore Gemenul», în anul III.

II. «Revista Carpaţilor» şi apărarea Ardelenilor.

Însemnătatea cea mare a revisteĭ luĭ Sion stă însă în atitudinea pe care o are în noul războiŭ, pornit, din aceleaşĭ motive ca şi cel d'intăiŭ, împotriva Ardelenilor din ţară.

Suirea pe Tron a luĭ Vodă Cuza nu scăzuse rostul profesorilor din Ardeal în conducerea învăţămîntuluĭ nostru, căruia-ĭ trebuiaŭ încă atîtea prefacerĭ şi adăugirĭ pentru a se organisa deplin şi unitar pe basa unuĭ sistem şi avînd în vedere un scop bine definit. Laurian, care părăsise Moldova la 1858, ajunge efor la Bucureştĭ, profesor de literatura clasică, bibliotecar la Sf. Sava, până să capete, la 1863, decanatul Facultăţiĭ celeĭ nouă de litere [1]. Luĭ i se încredinţează foaia oficială a şcolilor, «Instrucţiunea publică», care apare treĭ anĭ, până în Iulie 1861, dînd, pe lîngă programe şi îndrumărĭ, o parte istorică interesantă, în care se reproduc fragmente din scrierile marilor Ardelenĭ aĭ veaculuĭ al XVIII-lea şi se chiamă luarea-aminte asupra lor; tipărită cu litere latine, în noua ortografie şi limbă latinisată, foaia trebuia să formeze pe profesoriĭ tinerĭ într'un anume spirit [2].

În acest spirit lucraŭ şi alţĭ Ardelenĭ. Papiu plecase şi el din Moldova la 1858 şi petrecu apoĭ maĭ mult timp în Germania, pentru studiĭ istorice, dar la 1860 el era jurisconsult al Moldoveĭ, la 1861 procuror, maĭ tărziŭ ministru al Dreptăţiĭ. I se dădu, în 1861, direcţia Cultelor la Bucureştĭ [3]. I. Maiorescu avea direcţia şcolilor muntene. Patriciu conducea arhivele din Moldova şi Marţian serviciul statisticeĭ. Profesorĭ ardelenĭ eraŭ numiţĭ la licee, dintre care unul, la Bucureştĭ, lua numele luĭ Gheorghe Lazăr [4]. Era vorba de întemeierea uneĭ Academiĭ, pe care păreaŭ s'o pregătească premiile create de Vanghelie Zapa, care dădu şi o sumă de 38.000 pentru întărirea oştiriĭ, orĭ de tînărul prinţ Brîncoveanu, de contele Scarlat Rosetti, ca şi

[1] V. Gr. Pop, II, p. 142.

[2] Pentru introducerea treptată a literelor latine în cancelariĭ prin absolvenţiĭ şcoliĭ celeĭ nouă şi pentru arbitrara ortografie impusă de Ministeriŭ, v. *Revista Carpaţilor*, I, p. 297 şi urm. *Monitoriul* din Bucureştĭ apare cu litere de la 1860. La cel din Iaşĭ aduce zăbavă influenţa luĭ Asachi.

[3] *Revista Carpaţilor*, II, pp. 253, 327.

[4] Comemorarea acestuia de profesorul C. Adam, *ibid.*, I, p. 202 şi urm.

«Clubul literar» încercat de C. A. Rosetti [1]. Se discuta planul pe care-l elaborase Eforia, cu comisiunĭ de cîte treĭ învăţaţĭ [2], şi Sion, din parte-ĭ, presintà, pentru o Academie de cinsprezece, membri un proiect care nu se deosebeşte mult de organisarea actuală a instituţieĭ, prevăzîndu-se dicţionariul, premiile, culegerea de inscripţiĭ, etc., patronarea de Stat, întemeierea bibliotecĭ şi participarea «Romînilor, fără distincţie de provincie saŭ de protecţiune» [3]. Se hotărî ca şese membri să fie numiţĭ pentru a se întregi prin alegerĭ până la numărul de optsprezece; «filoromîniĭ» puteaŭ fi onorarĭ; eraŭ să se ţie o sută de şedinţĭ pe an şi fiecare secţie trebuia să deie o revistă de specialitate (Decembre 1860).

Şi Ardeleniĭ, maĭ toţĭ filologĭ şi istoricĭ, puteaŭ să domine, decĭ, şi acolo [4]. Acestor conducătorĭ aĭ învăţămîntuluĭ începură a li se aduce, astfel, şi la Bucureştĭ învinuirĭ, dar de o natură mult maĭ trivială decît învinuirile de care avuseră a suferi la Iaşĭ.

Acela care porni campania împotriva lor fu Eliad. Jignit în vanitatea luĭ, pierzînd, din causa acestor Ardelenĭ, vechea luĭ nădejde de a putea conduce întregul învăţămînt potrivit cu vederile sale, el nu cruţâ nimic pentru a distruge pe aceştĭ duşmanĭ. Membru al Eforieĭ, autor al nouluĭ *Alfabet* alcătuit în stilul Biblieĭ de odinioară [5], el începu să fulgere prin foaia *Proprietarul Romîn* împotriva veneticilor cari umpleaŭ şcolile tot cu oamenĭ de-aĭ lor, «misionarĭ aĭ papismuluĭ şi spionĭ aĭ Austrieĭ».

La urmă, Maiorescu trebui să demisioneze, Papiu să refuse locul ce i se oferia; Uniţilor li se refusâ dreptul de a fi profesorĭ în România ortodoxă; singur Laurian avu statornicia şi despreţul ce trebuiaŭ ca să rămîie [6]. Dar în Eforie D. Zalomit şi Gh. Ioanid luară locul luĭ Marcovicĭ şi luĭ Laurian [7].

E meritul luĭ Sion că a răspins cu hotărîre asemenea deso-

---

[1] *Ibid.*, I, p. 167, nota 1, 168, nota 1.

[2] *Ibid.*, p. 166.

[3] *Ibid.*

[4] Cf. şi *ibid.*, p. 495, nota 1: III, p. 70 şi urm.

[5] «Graţiadă-me D-deule, dupô marea misericordio şi dupô multitudinea indoraţiunilorŭ talle, sterge ferô-de-legea mea», — aşa trebuiaŭ să se roage de acum înnainte copiiĭ.

[6] *Revista Carpaţilor*, II, p. 325 şi urm.

[7] *Ibid.*, p. 498.

norante atacurĭ. Faţă de Ardelenĭ el avea o privire critică, nu-ĭ plăcea stilul latinoman al poetuluĭ de la Orade, Iustin Popfiu, care-ĭ trimesese versurile spre cercetare[1], nu aproba atitudinea politică a luĭ Sigismund Pop de la *Concordia* şi a luĭ Gozsdu, dar, orĭcit de multe neajunsurĭ ar fi văzut la ceĭ de dincolo şi le-ar fi semnalat fără sfială, după datoria sa, el înţelegea nevoia neapărată a înţelegerĭĭ tuturor Romînilor în opera culturală pe care avea să se razime viaţa unuĭ neam unitar în obîrşia ca şi în dezvoltarea sa istorică. Iniţiatorul mişcărĭĭ urîte e «un nenorocit care se preocupă de mult timp cu misticismul politic şi religios»[2], «Proprietarul Romîn», «un organ obscur şi fără de nicĭo coloare», «un organ obscur şi discreditat, schimbător de coloare ca şi cameleonul, fundat numaĭ pentru ca să arunce confusiunea şi amestecătura în toate», mişcarea însăşĭ, îndreptată împotriva unor oamenĭ cari n'aveaŭ alt păcat decît a fi şi eĭ Romînĭ şi de a fi consimţit să rămîie numaĭ «dascălĭ», pe cînd alţĭĭ se avîntaŭ de la început la demnităţile cele maĭ înnalte, o califică el frumos prin formula «noĭ contra noastră»[3]. Şi Ardelenilor chiar, despărţiţĭ, duşmăneşte une orĭ, în cele două confesiunĭ, el li aminteşte că «în secolul modern spiritul de naţionalitate s'a pus maĭ presus de legămintele confesionale»[4].

III. «Revista Romînă.»

Avînd abia 800 de abonaţĭ[5], revista luĭ Sion încetă la 1862, precum încetase încă din 1860 foaia luĭ Nifon Bălăşescu, *Amicul literaturiĭ romîne*, care făgăduia şi comerţ şi chiar agronomie[6]. Pentru a o înlocui, trebuiaŭ maĭ mulţĭ cetitorĭ saŭ redactorĭ maĭ bogaţĭ. Aceştia se găsiră maĭ lesne. Colaboraţia tinerilor fiĭ de boierĭ din Bucureştĭ, întorşĭ abia din străinătate, dădu, la 1861, Odobescu fiind director la Culte,—apoĭ, în 1862, ministru, —această revistă, al căriĭ format, hîrtie, tipar şi planşe adause puneaŭ cu totul în umbră sărăcăcioasa întreprindere a luĭ Sion,

[1] I, p. 598.
[2] II, p. 327.
[3] II, p. 320.
[4] I, p. 602.
[5] II, p. 505.
[6] Se dă în această publicaţie, începută la 21 Iulie, şi un discurs al luĭ I. Maioreseu.

de la care pornise totuşĭ în ce priveşte programul general românesc şi enciclopedic, ca şi în ce priveşte pe scriitorĭ.

«Liberĭ de orĭce ideie precugetată, dorind numaĭ a propaga, potrivit cu slabele lor mijloace, luminile şi ştiinţa în ţara lor», astfel se declară, în cel d'intăiŭ articol, tovarăşiĭ de vrîstă, de creştere şi de ideĭ: A. Odobescu, cel maĭ însemnat dintre dînşiĭ, fostul colaborator al luĭ Alecsandri la «România Literară» şi al luĭ Sion la «Revista Carpaţilor», I. I. Fălcoianu, Berindeiŭ, Gh. Creţeanu, Gh. Cantacuzino, A. Gianni, ş. a. Fără «spirit de partid», înţelegînd însemnătatea uneĭ «epoce de reorganisare» şi supt raportul literar — căcĭ «o naţie se afirmă atît prin actele sale politice, cît şi prin viaţa sa intelectuală», — eĭ îşĭ propun a deschide prin publicaţia lor «un cîmp de activitate studiilor serioase, a aduna, pre cît se va putea, într'o publicaţie periodică, resultatul lucrărilor literare şi al speculaţiunilor ştiinţifice» — şi în istorie, jurisprudenţă, filosofie — «ce pot grăbi progresul naţiuniĭ romîne», a da — adaugă eĭ maĭ tărziŭ — «o operă adevărat naţională şi un mijloc însemnător de civilisare pentru patria noastră». Cum se vede, nicĭo legătură cu eliadismul pontificant, cu latinismul pedant al şcolilor, ci, ca în foile de maĭ înnainte, ale scriitorilor de la 1840, orĭ ale urmaşilor lor din noua generaţie, o cuminte potrivire între literatura pe înţelesul orĭcuĭ şi între ştiinţa orĭcuĭ folositoare. Astfel tradiţia cea bună era din noŭ represintată printr'o publicaţie la care se adunaŭ cele maĭ bune puterĭ ale unuĭ noŭ tineret.

Inspirat de încercarea istorică, aşa de izbutită, a luĭ Odobescu, Creţeanu publică nuvela «Lupul Mehedinţeanul», în care însă şi concepţia şi tonul declamator-sentimental — «juna văduvă», «inima sa de Romînă şi de amantă», «absorbită în rugăciunĭ», «Dumnezeul Romînilor», «braţul protector» — şi limba, care cuprinde în ea prea multe elemente de împrumut, sînt mult interioare modeluluĭ. În curînd, prin «Ciocoiĭ vechĭ şi noĭ», cea maĭ însemnată operă a luĭ, Filimon dă o contribuţie nepreţuită revisteĭ.

Meritul acesteia nu stă în poesiĭ. E adevărat că aicĭ se află versurile luptătoare ale luĭ Alexandrescu, că aicĭ îşĭ publică un număr de bucăţĭ nouă Creţeanu, Alecsandri, căruia i se închină

şi un articol de laude, de Em. Creţulescu, care-şĭ face însă toate reservele sale — «acel aier distins, elegant, lumesc şi care însuşĭ printr'a sa delicateţă are ceva compromiţător, ca să zic aşa, pentru că nu este compatibil cu inspiraţiunile cele marĭ» —, dă pe rînd cîntecele sale din aniĭ de luptă, «Coroana vieţiĭ», «Solferino», «Bersaglierul», «Cîntece şi sărutărĭ», «Biserica risipită», «Cîntecul Mărgăriteĭ», «Moţul şi Secuiul», «Gondola trece», «La poeţiĭ romînĭ», «Pilotul», «Cîntec de lume», «Emmi», «Dragoş», «Dorul de Mare», «Strigoiĭ», «Banul Mărăcină», «Pe albumul Ideĭ Vegezzi-Ruscalla», apoĭ poesiĭ nouă, «Ştefan şi Şoimul», «Cîntecul luĭ Ştefan-Vodă», «Glasul Codruluĭ», precum şi un număr din baladele sale populare, refăcute. Şi Donicĭ e printre poeţiĭ de la «Revista Romînă», cu unele fabule şi chiar încercărĭ de poesiĭ politice, ca «Dorinţa Romînilor din 1862»:

Să aibă România industrie şi arte!

Se primesc şi poesiĭ de Dăscălescu, precum şi altele, maĭ mult saŭ maĭ puţin stîngace, de Pantazi Ghica, de Radu Ionescu. Dar nicĭo putere poetică nouă nu se vădeşte în paginile îngrijiteĭ publicaţiĭ din Bucureştĭ, precum poeţiĭ cunoscuţĭ nu găsesc accente nouă în bucăţile pe care i le trimet [1].

Foarte bogată, dacă nu totdeauna deosebit de originală şi potrivită cu nevoile societăţiĭ către care se adresă, e partea ştiinţifică. Fălcoianu vorbeşte despre astronomie şi calendar, Odobescu despre poesiile populare, cu multe amănunte bibliografice, dar cu maĭ puţin simţ critic şi cu încheierĭ foarte nesigure, D. Berindeiŭ scrie «Studiĭ artistice asupra Romeĭ antice», Racoviţă despre juraţĭ, Pană Buiescu despre libertatea munciĭ — împotriva clăciĭ din Regulamentul Organic şi a preţuluĭ maxim; cere «libertatea» pomenită în titlu şi aplicarea «legilor naturale» —, acelaşĭ despre «vitele bovine», A. Gianni despre imposite, P. Iatropolu despre minunĭ, C. Aninoşanu despre «Lucrările publice şi influenţa lor asupra prosperităţiĭ sociale», Gr. I. Lahovari despre apel ş. a., un altul despre probele în Drept, despre Dreptul internaţional, P. Teulescu despre cel constituţional, I. Ghica despre Dacia veche şi drumurile de fier, G. Gr. Cantacuzino despre Biserica ortodoxă şi «papism». Apoĭ P. S.

[1] Se reproduc şi versurĭ de Cîrlova. I. C. Fundescu dă poesiĭ populare.

Aurelian despre monedă şi despre îmbunătăţirĭ agricole, Gr. Ştefănescu despre geologie, Cobîlcescu despre calcarul de la Răpedea, Bengescu despre mănăstirile închinate[1], G. I. Munteanu despre oastea romană, dr. Felix despre moartea aparentă, ofiţerul G. Manu despre armele portative. Se traduc şi studiĭ ale luĭ Reissenberger şi Zasciuc privitoare la Romînĭ.

Articolele istorice nu lipsesc. Se daŭ părţĭ din Istoria luĭ Mihaĭ Viteazul a luĭ Bălcescu, despre care scrie Alecsandri, care trimete şi frumoase paginĭ inedite de Rusu. Odobescu însuşĭ, retipărindu-şĭ studiul despre satira latină, îşĭ arată descoperirile făcute la Bistriţa şi Snagov, dînd astfel un capitol din marea sa operă arheologică, a căriĭ publicare integrală nu s'a putut da nicĭodată. Se publică de el însemnărĭ de ale luĭ Vodă Brîncoveanu. Se înfăţişează încă odată Panegiricul luĭ Ştefan-cel-Mare de Măzăreanu[2]. Şt. Greceanu vorbeşte despre cronica înnaintaşuluĭ săŭ Radu Logofătul. Misail începe o nouă compilaţie de-ale luĭ despre «evenimentele de la 1821» şi alta despre «Învăţătura la Romînĭ».

Pentru întăiaşĭ dată Radu Ionescu[3] vorbeşte despre critica nouă, nu cum o făcea în Franţa Sainte-Beuve, dînd lămurirĭ asupra vieţiĭ scriitoruluĭ şi încercînd a lega sufletul luĭ întreg, aşa cum l-ar fi înrîurit această viaţă, cu opera care într'o anume clipă s'a desfăcut din adîncimile sufletuluĭ acestuia, ci reducînd opera la principiĭ. În «Principiile criticeĭ» el arată că datoria criticuluĭ e să se întrebe «pentru ce, prin ce mijloace, care sînt principiile şi regulele»[4]. El şi încearcă a lămuri astfel talentul luĭ Donicĭ şi al d-neĭ Dora d'Istria. După metoda francesă, din potrivă, vorbeşte Odobescu despre poeţiĭ Văcăreştĭ,

[1] Cf. Boliac, *Mănăstirile din Ţara-Românească* — operă bine scrisă — şi I. Brezoianu, *Mănăstirile zise închinate şi călugăriĭ grecĭ*. Iar maĭ ales Agaton Otmenedec (Odobescu), *Etudes sur les droits et les obligations des monastères roumains dédiés aux Saints Lieux*.

[2] Argumentele aduse împotriva acesteĭ atribuţiĭ de d. Ovidiu Densuşianu în *Viaţa Nouă* pe 1909 n'aŭ nicĭo valoare: nu se reproduce din Fléchier, care putea fi cunoscut orĭcăruĭ călugăr de la noĭ prin vre-o traducere greacă orĭ rusească, iar, dacă nu, prin întrebuinţarea de Ilie Miniat; presupusul «falsificator» Antohi Sion n'avea nicĭun interes la aceasta, el n'a dat lucrul la iveală patruzecĭ de anĭ şi, în sfîrşit, el n'avea nicĭun talent literar.

[3] El scrie încă «Domnitorul şi Unirea complectă a Principatelor».

[4] I, p. 118 şi urm.

precedîndu-şĭ notele biografice, îmbrăcate într'o foarte plăcută formă vorbareţă, cu această declaraţie: «Cînd vrem să judecăm pe dreptate talentul unuĭ scriitor, să ne ferim de a-l scoate din cercul în care s'aŭ dezvoltat şi s'aŭ exercitat facultăţile sale»[1].

Dar maĭ însemnate decît aceste încercărĭ de critică e *alitudinea* critică pe care colaboratoriĭ «Revisteĭ Romîne» o aŭ faţă de toate împrejurările, tendinţele şi operele timpuluĭ. În ce priveşte literatura, Creţeanu nu se sfieşte a spune întreg adevărul tuturor scriitorilor de atuncĭ, aşa cum, de alminterea, Creţulescu îl spusese luĭ Alecsandri însuşĭ. La unul, el va vorbi de abusul diminutivelor, la altul de «ciupercĭ din băligar», la un al treilea, bătrîn şi mare, de stilul amărît al pamfletaruluĭ»; luĭ Bolintineanu-ĭ va mărturisi că *Nemesis* a sa e lipsită de «sare atică», de «fineţă» şi «corecţie»; «Lipitorile satelor» e declarată «capodoperă», însă în legătură cu cultura timpuluĭ. Talentul noŭ al luĭ Filimon, care era să se stîngă în curînd, la 19 Mart 1865[2], e lăudat călduros pentru «Slujnicariĭ», nuvelă «plină de spirit şi de vervă» şi avînd «o mare însemnătate morală»; genul luĭ Filimon e asămănat cu acela din cunoscuta satiră politică francesă «Jérôme Pâturot», în care se caută care poate fi cea maĭ bună Republică.

Articolul luĭ Berindeiŭ are însemnătatea că ni înfăţişează ideile tineretuluĭ muntean de la 1860 cu privire la stările de lucrurĭ sociale şi politice. Concepţiile Moldovenilor de la «România literară», sentimentele de părere de răŭ pentru un trecut care avea însuşirĭ marĭ, desgustul faţă de un present fără principiĭ şi fără rînduială se întîlnesc aicĭ cu o putere şi maĭ mare, într'un stil care se întrece în frumuseţe cu al luĭ Alecu Rusu. Dar, maĭ cult, stăpîn pe unul din domeniile ştiinţiĭ, pe arhitectură, înţeleasă şi în spiritul, în simbolul şi în menirea eĭ, acestălalt scriitor spune maĭ lămurit că «legea de continuitate» în desvoltarea civilisaţieĭ noastre a fost călcată 'n graba prefacerilor, în avîntul de înnoire al celor ce nu se dădeaŭ în lă-

[1] *Ibid.*, p. 482.

[2] V. ziarul de caricaturĭ *Cicala* din 21 Mart 1865: «Vinerĭ, la 19 ale curenteĭ, d. N. M. Philemon a lăsat sănătate tuturor amicilor şi cunoscuţilor săĭ, la o oară de dimineaţă».

turĭ nicĭ faţă de cele maĭ sălbatece fapte de vandalism, atuncĭ cînd era vorba de a înlătura maĭ răpede şi maĭ deplin trecutul în toate înfăţişările luĭ. Şi iată în ce puternice şi vibrante cuvinte arată el nemărgenirea pierderiĭ suferite în sufletul eĭ, în viaţa eĭ morală, de naţia luĭ, a căriĭ întăie datorie e tocmaĭ a se osebi de alte naţiĭ prin însuşirile-ĭ tradiţionale şi a desvolta aceste însuşirĭ pe basa cuceririlor făcute de înnaintaşĭ. Le reproducem în întregime pentru ca să se vadă ce puternic aveaŭ pe atuncĭ măcar individualităţĭ răzleţe o conştiinţă pe care prin toate mijloacele caută a o răspîndi astăzĭ aceia cari cred că prin trezirea unuĭ simţ care e amorţit numaĭ, se poate chema la o adevărată şi puternică viaţă un neam vrednic, orĭ, cum zice foarte frumos acelaşĭ Berindeiŭ, «o naţionalitate care lasă sîngele eĭ pe toate cîmpurile şi care, deşi martirisată, n'a pierdut originalitatea sa şi nimic din ceia ce constituie fisionomia unuĭ popor» [1]. Lăsăm decĭ să urmeze una din cele maĭ luminoase paginĭ din ce ni-a lăsat trecutul ca manifestare a ideilor celor maĭ sănătoase :

«Am străbătut cîmpiile întinse ale ţeriĭ, care par pe alocurea încă bătătorite de invasiunĭ; iarba cîmpuluĭ ne-a îmbătat de mirosul eĭ; am ascultat în liniştirea seriĭ murmura misterioasă a naturiĭ; rîurile m'aŭ răcorit cu unda lor; natura e aceiaşĭ ca în timpurile vechĭ, dar am căutat în deşert bravura strămoşească, acea suflare de viaţă care trece peste ţară şi care dă naştere la fapte marĭ. Un trecut dureros s'a ridicat înnainte-mĭ, şi n'am văzut decît închipuirea scenelor de desolaţiune care aŭ sîngerat aceste locurĭ : horde de Tatarĭ încurînd caiĭ lor prin holdele aurite şi tîrînd în sclăvie un popor desarmat şi căzut. Am trecut prin oraşe şi cătune, şi impresiunea produsă prin lipsa de ordine, prin miseria adîncă mi-a adus aminte numaĭ epocele continue de emigrărĭ. Nicĭun edificiu care să poarte caracterul stabilităţiĭ; pretutindenĭ ruine saŭ zidurĭ ridicate în pripă, sămănate fără rînduială, fără vre-o concepţiune care să fi presidat la fundarea lor, fără legătură cu trecutul. Acea lege de continuitate ce ne face să adăogăm pe tot anul un progres la progresul făcut, o cunoştinţă la suma cunoştinţelor dobîndite, şi care constituie viaţa morală a popoarelor, nu o vom

[1] P. 320.

găsi la noĭ. Şirul tradiţieĭ e prea des întrerupt în cursul secolelor pentru a pretinde la dînsa.

«Starea aceasta de lucrurĭ e expresiunea stăriĭ morale a poporuluĭ romîn. Evenimentele politice şi greşelile celor prepuşĭ a conduce acest popor de nobilă origine, care-şĭ împlini mult timp misiunea sa providenţială, l-aŭ făcut să cază şi să treacă pe nesimţite de la viaţa activă şi eroică la o viaţă pasivă şi degradatoare. Familia cea mare a Romînilor e desorganisată, fracţionată şi a pierdut calităţile morale care-ĭ asiguraŭ respectul naţiuniĭ eĭ. Servitudinea şi fanariotismul aŭ conrupt maĭ toate sorgintele de viaţă, şi azĭ numaĭ instituţiile basate pe principiile de libertate şi dreptate, numaĭ instrucţiunea răspîndită cu prodigalitate în popor, numaĭ studiile basate pe tradiţia istorică vor putea ridica din noŭ naţiunea la demnitatea sa de maĭ înnainte, vor putea da iarăşĭ sufletelor energice independenţa şi tăria pierdută. Voim ca viaţa acestuĭ popor să n'aibă nicĭun punct de oprire, voim maĭ cu seamă să fugim de imitaţiunea servilă, şi, orĭce am împrumuta de la străinĭ, să fie pus în armonie cu datinele şi obiceiele vechĭ ale ţeriĭ.»

IV. Revistele din Moldova: B. P. Hasdeŭ.

Moldoveniĭ din generaţia cea nouă se ţin la o parte şi faţă de publicaţia Moldoveanuluĭ Sion şi faţă de aceia a Munteanuluĭ tînăr Odobescu. Parte din eĭ sînt prinşĭ cu totul în vîltoarea uneĭ vieţĭ politice oprite în zgomotoase, necurate şi zădarnice vîrtejurĭ, parte caută să lucreze deosebit, acasă la eĭ, pe locul vetreĭ celeĭ vechĭ[1].

Cel ce îndrăzni întâiŭ a scoate o revistă ieşeană, nu făcuse parte nicĭodată dintre tovarăşiĭ orĭ ucenicii luĭ Kogălniceanu şi Alecsandri, ba nicĭ dintre luptătoriĭ ceĭ maĭ harnicĭ pentru Unire. De curînd numaĭ el trecuse în Moldova frămîntată de

[1] Am văzut atribuindu-se luĭ Odobescu revista *Junimea Romînă* ce apărea la Paris în 1851. Cele două n-re ce se află la Academie se deosebesc printr'o ortografie cuminte. Foaia e a tineretuluĭ universitar şi vrea marea Românie republicană; răspunde «cetăţeanul D. Florescu». «Ideia uniriĭ naţionale» e proclamată încă din articolul d'intâiŭ; se propune frăţia cu alte neamurĭ revoluţionare şi «organisarea adevărateĭ democraţiĭ». Bălcescu dă cuvîntarea tuĭ ţinută în Ardeal şi alta despre «muncitorul romîn». Odobescu să fi scris doar imnul poetic din n-l 1.

aceste lupte, îmbărbătată de cele maĭ marĭ nădejdĭ, prinsă de cel maĭ curat entusiasm pentru o ideie politică necesară. Nu venise ca un ostaş al neamuluĭ care în locurĭ grele să fi purtat şi el războiul şi, zdrobit, să fi căutat un adăpost între Romînii maĭ fericiţĭ, în zilele de bucurie ale cărora să-şĭ aline durerile adîncĭ. Fiŭ al luĭ Alexandru Hîjdăŭ, eforul şcolilor basarabene, cercetătorul cîntecelor populare româneştĭ, cunoscătorul trecutuluĭ moldovenesc, pe care se simţia mîndru a-l lăuda şi înnaintea Ruşilor, arătîndu-li cît ni datoreşte nouă cultura lor, Tadeŭ Hasdeŭ, care-şĭ schimbâ apoĭ numele în Bogdan,—nume românesc, al întemeietoruluĭ Moldoveĭ —, şi-şĭ adaose la nume acela al luĭ Vodă Petriceicu, din sora căruia venia în adevăr neamul săŭ —, născut la 16 Februar 1836 pe moşia părintească a Cristineştilor de lîngă Hotin, aproape şi de Bucovina şi de Moldova liberă, învăţase la Ruşĭ în Harcov şi dusese viaţa de petrecere, cu fel de fel de «Reise» ebraice şi alte frumuseţĭ internaţionale, a studentuluĭ rus din epoca romantică şi a ofiţeruluĭ rus, stăpînit de spiritul demonic, revoluţionar, anarhic, sarcastic, provocător, unind setea de voluptate cu un adînc simţ de nimicnicie saŭ cu porniri mistice nelămurite, al luĭ Puşchin şi Lermontov, marĭ poeţĭ şi scandaloşĭ romanticĭ. Ca prinţ sărac, slab şi bolnăvicios, prigonit de soartă, ca un om genial, strălucitor de un spirit satanic, impunător printr'o ştiinţă enciclopedică, dobîndită la douăzecĭ de anĭ între un duel şi un banchet intim, ca un original de care nu se putea apropia nimenĭ fără a fi uimit şi rănit de însuşirile luĭ superioare şi de inferioritatea unuĭ spirit agresiv, care nu cruţa nimic, nicĭ pentru cel maĭ sfînt principiu orĭ pentru cea maĭ firească legătură, astfel căzu el în Iaşĭ la 1856. Face un an în temniţa ce trebuia să fie pentru el Cahulul basarabean, abia cîştigat de Moldova, unde funcţionează ca membru la tribunal. Iar în 1858, abia doĭ anĭ după ce venise, străin ca graiŭ şi spirit, în ţara unde cîrmuiseră şi domniseră aĭ luĭ, el se încumetă a încerca o foaie politică săptămînală, pe care o intitulează cu numele, scump luĭ Alecsandri, de *România* [1].

Ea apare ca «un campion al vederilor naţionale şi constituţionale liberale», dînd şi frumoase articole, pline de ideĭ nouă

[1] Cererea luĭ pentru editarea foiĭ, în Sturdza, *o. c.*, VII, pp. 868, 954.

asupra situaţieĭ[1]: noul venit era pentru Adunarea liberă, pentru Domnul care ar fi gata să dea «cele maĭ marĭ garanţiĭ pentru respectarea drepturilor naţieĭ şi a constituţieĭ ţeriĭ».

Foaia nu se putu susţinea însă, şi Hasdeŭ, ajuns profesor de istorie, întemeiè acum o foaie de specialitatea sa. Astfel e «Foaea de storiä romänä sub redapčuné luĭ Bogdan Petriceico-Hîjdăŭ, Iaşĭ, anul Uniriĭ, Uliţa Armenească, unde a fost comisia pătraruluĭ al 4 lea, n-l 604» (maĭ precis: «alăturea cu casele d-luĭ Costachi Iorga»). Şi aicĭ ciudată ca şi lămuririle preliminare, ca şi ortografia, cu totul personală, cu împrumuturĭ de la Pumnul, dar cu *ideĭ* propriĭ, ciudată e şi limba. Judecaţĭ numaĭ: «Banul al luĭ Istrati-Vodă Dabija, căpătă un ciclu evreiesc de al luĭ Simeon Macabeĭ şi al căruĭ se află în toată Europa numaĭ 5-6 exemplare... În chipul înfricoşateĭ lăcuştĭ... Poesia năciunară... Domniĭ abonaţĭ la *România*, cărora li s'a trimis întăele foĭ ale ziaruluĭ de faţă, drept a li se completa terminul abonăriĭ sale pe treĭ lunĭ». Orĭ această definiţie a istorieĭ: «Storia e un şurup; o trebuieşte deşurupuită, iar nu trasă pe apucate. De aceé analisul, adică desmădulărirea înnainteşte sintesul, adică înmădulărirea. Am gătit analisul nostru, vom păşi la sintesul. Istoria comerţuluĭ are îndoită vajnicie pentru ziditorul supra vieţiĭ omeniriĭ». Despre teatru: «Menirea obştireĭ e de a sprijini teatrul năciunar în credicioasa reproducere Zăporojenilor ce gioc atît de însemnată rolă în evenemîntele domniriĭ a luĭ Podcova-Vodă, a luĭ Vasili Lupul, a luĭ Duca, a luĭ Petriceico, etc.»

Încă din 1860, publicaţia luĭ Hasdeŭ lua o nouă prefacere în titlu. Ea se întitula acum «Foiţă de istorie şi *literatură*», şi cel d'intăiŭ număr din această continuare ieşia la 1-iŭ Mart. Ea publică şi o dramă de Gh. Tăutu, în care interveniaŭ Berchea David, pîrcălabul Vranciĭ, Coman, Mirăuţ, Crîmca. Revista nu capătă însă nicĭo adevărată înrîurire asupra scriitorilor şi publiculuĭ. În urmarea foiĭ, care se întitulează *Din Moldova*, Hasdeŭ are colaboraţia tînăruluĭ Şt. Vîrgolicĭ, poet încă pe băncile şcoliĭ. El însuşĭ scrie pe larg despre legăturile luĭ Rareş cu Ardealul, într'un stil profetic care face foarte grea cetirea, şi în-

[1] V. articolul «Adunarea şi candidaturile la Domnie», în Sturdza, *o. c.*, VII, p. 868 şi urm.; cf. VIII, p. 297.

cearcă o dramă, pe care o declară imitată din Shakespeare ca şi din Sofocle şi în care se întîmpină doar nume stîlcite pentru a stîrni rîsul, trivialităţĭ de cea maĭ ordinară speţă şi note de erudiţie foarte bogate. Şi această publicaţie a trecut aproape neobservată, şi a ţinut doar cîteva lunĭ.

Încă de la 1860 V. Alexandrescu (Alecsandresco) începe a publicà, tot la Iaşĭ, «Ateneul Romîn». Redactorul foiĭ, care, sprijinit de Kogălniceanu, căpătă locul de director la Ministeriul de Instrucţie din Moldova [1], are contribuţiĭ de Donicĭ, cu fabula despre zmeŭ, cerută de Alecsandri, altele de N. Istrati, de Ralet («La Romînĭ»), de Ianov, de Tăutu, de I. Alecsandri — oda sa din 1858 —, de Gh. Ureche, care învăţa Dreptul în Italia, pe lîngă note istorice [2], pe lîngă rîndurĭ de Sofia Coce, care maĭ scrisese pe la foile politice moldoveneştĭ, şi compilaţiĭ de Misail. Revista, «literară, ştiinţifică şi artistică», dă, în al doilea an, note despre fabuliştiĭ romînĭ, traducerĭ din Juvenal, etc.

Un număr de tinerĭ cari nu scriseseră până atuncĭ, apar pentru întăia oară. Astfel, un imitator în stil limpede al poesieĭ de iubire contemporane, Teodor Şerbănescu (n. Tecuciŭ, 1839), întors din Paris ca militar format în şcoala de acolo, cîntă speranţe, închină versurĭ «la Maria», varsă lacrimĭ; din Turin bursierul Romul Scriban trimete Oda sa închinată luĭ Cavour; Gh. Nichitachi se iea pe urmele luĭ Donicĭ; în sfîrşit, I. V. Adrian şi V. Pogor, fiul tălmăcitoruluĭ «Henriadeĭ» (n. 1833), publică versurĭ: ale celuĭ din urmă cîntă «vergura romană» «culcată pe verdură», ca şi cum autorul n'ar fi fost un om de spirit şi n'ar fi avut o lectură străină aleasă, despre care e dovadă buna luĭ traducere în prosă a părţiĭ întăiŭ din *Faust*, făcută cu N. Scheletti (n. Huşĭ, 1836), care învăţase în Prusia, la 1862.

Cît priveşte pe Hasdeŭ, el e înfăţişat, pentru un articol în care se susţine permanenţa elementuluĭ dacic, cu înţepăturĭ la adresa Ardelenilor, partisanĭ aĭ teorieĭ uneĭ originĭ curat romane, — ca un Erostrat, un tip «fantasmagorico-galvanic». Anul nu se încheie însă, şi cel astfel atacat se înscrie printre colaboratoriĭ personagiuluĭ oficial care scotea «Ateneul», dînd acesteĭ

[1] V. şi maĭ sus, ziarele.

[2] Despre episcopiĭ de Roman.

reviste studiĭ despre scriitoriĭ cari se ocupaseră de viața Romînilor în trecut, Andreas Wolf si Raicevich[1], şi o lungă disertaţie, întinsă asupra tuturor domeniilor ştiinţiĭ şi închipuiriĭ, despre Luca Stroicĭ. Autorul o intitulează «frammentu de calletorie in partile Galiciei». În adevăr, Ministeriul trimesese acolo pe Hasdeŭ, cu pictorul Panaiteanu, misiune pe care Alexandrescu o aprobă şi, de la Bucureştĭ, Sion, care se luptă şi cu arheologia luĭ Papazoglu, o socoate fără rost şi folos[2].

În foaia ieşeană începe Hasdeŭ a publică şi versurile sale, din care nu lipseşte nicĭodată o ideie, dar în care auto-critica nimiceşte şi frăgezimea expresieĭ şi căldura sentimentuluĭ, mergînd dese orĭ pănă la adîncul întunerec şi la galimatiasul cel maĭ pretenţios. Şi slaba cunoştinţă a limbiĭ face ca aceste poesiĭ — afară de o traducere bună din *Tristele* luĭ Ovidiu — să nu-şĭ fi găsit un loc în literatura românească, deşi ele aŭ fost strînse în volum, — cu o prefaţă care vorbeşte de «anatomia suferinţelor sale» şi de «ţiţinele sociale», — la 1877, supt titlul de «Echourĭ poetice»[2].

V. Întemeiarea Universităţiĭ din Iaşĭ.

De acum înnainte Moldova, despre care Sion spunea cu mirare că «este un ziar moldovean la zece muntene»[3], nu maĭ avu nicĭo revistă literară.

Şi aceasta era cu atît maĭ neîngăduit, cu cît Iaşiĭ căpătaseră, pe cînd comisiunea de la Focşanĭ lucra la planul uneĭ sigure Universităţĭ româneştĭ, şcoala înnaltă deosebită, pentru Moldova şi, de sigur, pentru Bucovina vecină. La 16 Octombre 1860, Kogălniceanu face raportul către Domn pentru înfiinţarea Universităţiĭ ieşene, cu Facultăţĭ de drept, filosofie şi teologie

[1] I, p. 190 şi urm.

[2] *Ateneul Romîn*, II, pp. 143-4; *Revista Carpaţilor*, I-II.

[3] Pănă la 1866 Hasdeŭ maĭ dă foaia *Lumina*, urmare a celeĭ intitulată «Din Moldova» şi schiţa polemică «Treĭ Ovreĭ». La 1863 îşĭ pierduse postul pentru nuvela pornografică «Duduca Mămuca». Cf. V. Alexandrescu, «O vorbă despre literatura desfrînată *ce se încearcă a se introduce în societatea romînă*», Iaşĭ, 1863. Decĭ, iarăşĭ, Alexandrescu era în războiŭ cu Hasdeŭ, deşi în 1862 acesta din urmă vorbise cu consideraţie despre fostul saŭ duşman, «revenit acum dintr'o fecundă călătorie arheologică prin Italia şi Spania». Tot atuncĭ el asigura că Odobescu, care-l chemase la Bucureştĭ într'o comisiune istorică, va fi Walter Scott al Romînilor; p. 38.

[4] *Revista Carpaţilor*, I, p. 92, nota 1.

chiar. Se cumpără casa Moruzeştilor, vechiŭ palat domnesc, cu frumoasă faţadă şi înnalte zidurĭ împrejmuitoare, şi arhitectul ardelean Ştefan Emilian începu opera de reparaţie. La inaugurare fură învitaţĭ Romînĭ din Ardeal, Banat şi Bucovina. La 26 Octombre se făcu această festivitate, cu pompă mare, Domnul fiind de faţă şi rostind cîteva cuvinte: «să vă fie acestea semnele patriotismuluĭ, ale progresuluĭ şi ale prudenţeĭ», spuse Vodă Cuza, dînd profesorilor insigniile noiĭ Universităţĭ. Arhiereul Scriban făcuse slujba. Dintre profesorĭ: P. Suciu, I. Strat, de Economia politică,— el aştepta «viitorul patrieĭ» de la «ideile junimiĭ» [1],— Gh. Mîrzescu, de curînd întors din Paris, profesor de dreptul civil [2], Octav Teodori, un bun şcolar al Universităţilor germane [3], Călinescu, pentru matematicĭ [4], Filaret Scriban, care primise catedra de arheologie ebraică, — cele maĭ frumoase cuvinte le găsi, pentru a înnălţa această serbare, Bărnuţ, care s'ar fi căzut să fie cel d'intăiŭ dintre rectoriĭ de la Iaşĭ, dar care, şi fără aceasta, ştiu să dea acestuĭ aşezămînt pecetea spirituluĭ săŭ puternic: «Consideraţĭ», spune el Moldovenilor, «cu cît sînteţĭ voĭ maĭ fericiţĭ decît celelalte milioane de fraţĭ aĭ voştri cari nu se pot bucura de şcoale înnalte naţionale, cum ne bucurăm noĭ, în Iaşĭ şi în Bucureştĭ — unde Universitatea se desvoltă de la sine din Colegiul Sf. Sava şi fu inaugurată la 1864 —, şi vă purtaţĭ aşa ca să formaţĭ o generaţie demnă de strămoşiĭ noştri ceĭ marĭ, demnă şi de un viitor maĭ fericit. Ştiinţele sînt ornamentele păciĭ; învăţaţĭ; iar, cînd vă va chema la arme Alesul Naţiuniĭ, urmaţi-ĭ cu bucurie, ca la o serbătoare naţională: fie devisa noastră «Unirea Romînilor cu drept Domn romîn» [5]!

Momentul acesta e, fără îndoială, unul din cele maĭ însemnate în istoria culturiĭ noastre. Noua Universitate nu putu organisa

[1] «În direcţiunea ce vor lua ideile junimiĭ stă viitorul patrieĭ noastre. De la aceĭ carĭ aŭ îmbătrînit supt regimul vechiŭ, supt acel regim clasic al ignoranţeĭ, al conrupţieĭ şi al servilismuluĭ, nu maĭ e nimică de aşteptat: *Ateneul Romîn*, pe 1860, p. 50 şi urm.

[2] V. *ibid.*, p. 42 şi urm.

[3] Cuvîntarea luĭ, *ibid.*, p. 66 şi urm.

[4] *Ibid.*, p. 109 şi urm.

[5] *Ibid.*, p. 120.— Alexandrescu cere şi Academia; *ibid.*, pp. 135 6.— Altfel şi el poartă luptă cu Laurian; *ibid.*, pp. 145-7.

însă viaţa sufletească şi activitatea literară a uneĭ generaţiĭ nouă. Între altele şi pentru că această generaţie nu ieşi dintre şcolariĭ eĭ. Ceĭ cari trebuiaŭ s'o conducă urmaŭ atuncĭ saŭ isprăviseră de curînd studiile lor la Universităţĭ apusene, francese, şi maĭ ales austriace orĭ germane, care nu eraŭ stăpînite înnainte de toate de un puternic sentiment naţional, ci de grija ştiinţeĭ şi a cugetăriĭ, înţelese ca pentru toate neamurile, pentru mintea umanităţiĭ întregĭ. Cînd ceasul lor de manifestare va veni, aceştĭ tinerĭ vor înlătura cu aceiaşĭ hotărîre, dacă nu cu acelaşĭ drept şi cu aceiaşĭ înţelegere critică, uşorul diletantism al unuĭ Alexandrescu, fantasia genială a unuĭ Hasdeŭ, îngusta doctrină romană a luĭ Laurian, crezul naţional, răzimat pe o concepţie originală de filosofie a dreptuluĭ, a luĭ Bărnuţ,— pentru a deschide o eră de raţiune şi raţionalism în conducerea literaturiĭ româneştĭ şi a spirituluĭ epoceĭ.

CAPITOLUL VI.

Nuvela şi romanul în epoca luĭ Cuza-Vodă.

Pentru o epocă de necurmată luptă, de căutare a îndreptărilor, de nemiloasă critică faţă de toţĭ şi de toate, de probleme nouă, care nu eraŭ numaĭ politice, ci şi sociale, morale, faţă, maĭ ales, de părăsirea vechiĭ atitudinĭ de necondiţionată admiraţie pentru tot ce era apusean, modern, liber, pentru ca şi acest ideal să fie supus uneĭ cercetărĭ necruţătoare, romanul, aşa cum îl crease Kogălniceanu, şi maĭ ales Bolintineanu, trebuia să ajungă forma în care mulţĭ dintre scriitoriĭ timpuluĭ găsiaŭ potrivit să-şĭ rostească temerile, părerile de răŭ, indignarea pentru păcatele timpuluĭ şi nădejdea într'un viitor maĭ bun. Ziarele multe, în format mare, fără destuĭ redactorĭ şi lipsite de umplutura ştirilor sensaţionale a accidentelor şi a telegramelor, trebuiaŭ să ajute publicarea acestor tablourĭ largĭ de viaţă a uneĭ societăţĭ în prefacere. Iar publicul, care căuta destăinuirĭ, personalităţĭ, răfuielĭ, cetia cu o deosebită plăcere aceste romane nouă, de un folos literar cu mult maĭ mare decît vechile traducerĭ din franţuzeşte.

Un fel de mic roman eraŭ şi «Întemniţările» şi Amintirile despre Ianuar 1859 ale luĭ Orăşanu. În ton de roman se înfăţişaŭ notele colonelului Voinescu. În revista sa, Gh. Sion începe a da, cu mulţime de incidente romantice despre iubite întîlnite 'n treacăt şi dispărute cam tot aşa, memoriĭ din care numaĭ cu greŭ se poate deosebi ce s'a întîmplat în adevăr de ceia ce adauge scriitorul pentru a împodobi: o carte de sigur interesantă, nu numaĭ prin fapte, dar şi prin elementele de

închipuire, aceste «Suvenire contemporane», care — adunate maĭ apoĭ în volum — şi astăzĭ ar putea găsi cetitorĭ şi înfăţişează ce e maĭ bun din lucrurile, aşa de multe, rămase pe urma acestuĭ scriitor deosebit de harnic. Până şi Asachi începuse a publicà «Memoriile unuĭ Romîn», din care dă, în Calendarul săŭ pe 1861, schiţa hazlie «Prinţul de Aracan, Arengţeib de India, în Iaşĭ», una din cele maĭ bune paginĭ ale sale [1].

I. Al. Odobescu.

Încă din 1857, în «Romînul» [2], dăduse Alexandru Odobescu nuvela «Mihnea-Vodă cel Răŭ», deosebită prin stilul eĭ curat şi prin frumoasele tablourĭ istorice. O scenă de moarte, a luĭ Dracea Armaşul, zăcînd «uscat şi galben, cu fruntea pleşuvă, cu barba albă», spre care aleargă fiul cu «faţa păroasă şi posomorîtă», părăsind vînătoarea de fiare prin codri». «Să n'aibĭ milă», e ultimul luĭ cuvînt, pe cînd în tainiţĭ sună cătuşele ţeranilor închişĭ şi la uşă bat trimeşiĭ cari vestesc luĭ Mihnea că e Domn. Scriitorul trece la măiastra zugrăvire a uneĭ sfinţirĭ de Domn la Argeş: schimbul de cuvinte la primirea boierilor e deosebit de vioiŭ şi în datina vremiĭ. O nuntă urmează, şi icoana mireseĭ se desface, «cu conciul sămănat cu diamanturĭ, cu aburosul zovon de filaliŭ, cu auritul văl de beteală răsfirat pe un biniş de suvaiŭ alb, cu grumazul acoperit cu şirurĭ de mărgăritare şi cu cununia de florĭ pe frunte»: Mihnea ucide pe mire şi fură pe mireasă. Urmează în scene puternice toate cruzimile tiranuluĭ şi apoĭ zăpsirea luĭ Mircea, fiul luĭ Vodă, de răsculaţĭ în mănăstirea Cotmaneĭ. Priveliştĭ ale naturiĭ sînt prinse în frase scurte, neobişnuit de luminoase: «Eĭ fugiaŭ înnainte, speriindu-se de orĭce zgomot, de orĭce şoaptă, de frunzele ce fîşiiaŭ pe crăcĭ, de vîntul dimineţiĭ ce măturà uscăturile, de broasca ce sălta în mlaştină, de vătuiul ce zbughia din iarbă». Petrecerea luĭ Mihnea în Ardeal şi uciderea luĭ la Sibiiŭ sînt pline de o tragică viaţă.

[1] Cu această destăinuire interesantă despre motivele întoarceriĭ sale din Italia: «Se vorbia de restaurarea Dacieĭ antice... Acesta fu unul din motivele care mă îndemnă a părăsi studiile arheologice din Roma şi a mă îndruma în România»; p. 121. — Pentru petrecerea luĭ în Roma, a se compara scrierea recentă a d-luĭ dr. Istrati, *Din trecutul nostru*, Bucureştĭ, 1909.

[2] Ediţia «Minerva» a operelor sale îĭ atribuie şi o povestire, cam copilăroasă, despre Ioana d'Arc în Calendarul popular pe 1857.

În *Doamna Chiajna*, Odobescu înfăţişează acum scenele de la îngroparea cruntuluĭ Mircea Ciobanul, cînd boieriĭ se răscoală împotriva bicisniculuĭ fiŭ, uitînd pe straşnica mamă, apoĭ întîmplările, cu tot atîta prilej de pictură bogată, de la căsătoria fetelor Mircioaiĭ cu ceĭ doĭ Grecĭ pe cari-ĭ trimete Ţarigradul şi fuga uneia din ele cu frumosul tînăr Radu, fiul luĭ Socol cel omorît de Mircea, apoĭ o seară de iarnă în casa de ţară de pe Motru, unde năvălesc slujitoriĭ Doamneĭ şi mîntuie cu omorul luĭ Radu şi cu arderea adăpostuluĭ de iubire şi, în sfîrşit, întîlnirea feteĭ, acum o schivnică nebună, cu mama eĭ, care face la munte drum de războiŭ între ostaşĭ.

Insemnătatea nuveleĭ stă, înnainte de orĭce, în frumuseţa desăvîrşită a stiluluĭ, meşteşugit lucrat, care cuprinde în el toată puterea de expresie, tot coloritul, elasticitatea, şi am zice : nevinovăţia graiuluĭ popular. Descrierĭ ca aicĭ nu se maĭ întîmpinaseră în literatura românească. Astfel:

«Luntrea ajunsese în albia mare a Dunăriĭ şi, cu Radu la cîrmă, se strecura uşor, furată de undele răpezĭ ce se goniaŭ şi se 'mboldiaŭ cu vuiet amorţit; o suflare răcoroasă zbîrlia faţa apeĭ şi legăna încetişor naltele catarturĭ ale şăicilor ce se vedeaŭ albind în depărtare cu pînzele lor umflate; razele luniĭ se răsfrîngeaŭ, cu viĭ licăririĭ, pe culmea nestatornică a valurilor, răspîndind pre cer şi peste rîŭ o dulce lumină ce se 'ngîna cu negreala malurilor depărtate. Pe ostrovul învecinat un stol de babiţe staŭ adormite şi, une orĭ numaĭ, cîte o strajă de noapte din ele, întinzîndu-şĭ aripile trunchete şi căscînd în sus ciocul eĭ cu guşă adîncă, scotea un ţipăt ascuţit, de răspundea malul de 'mprotivă, iar lişiţele, spăriate, se daŭ afund şi se ascundeaŭ în stuful şi 'n papura de pe mal. Apoĭ, iar, toate se astîmpăraŭ, şi o şoaptă de taină se răspîndia împrejur.»

Saŭ :

«Astfel, după maĭ multe zile de călătorie, sosiră eĭ în valea Motruluĭ. Rîul, cu apele sale galbene, curge pe o matcă de lut năclăios, ocolită cu un desiş de verdeaţă; acolo salcia pletoasă, socul mirositor, aluniĭ mlădioşĭ, arţariĭ cu pojghiţe roşiĭ, carpeniĭ stufoşĭ, salba-moale şi teiĭ cresc amestecaţĭ cu falnicĭ jugastri, cu plopĭ nalţĭ şi supţirĭ, cu aninĭ uşureĭ, cu ulmĭ albicioşĭ, cu sîngerĭ pestriţĭ, cu cornĭ suciţĭ şi vîrtoşĭ. Printr'acel

hăţiş felurit de arborĭ ce se 'ndeasă şi se 'mpleticesc, mierlele şi piţigoiĭ şuieră şi ciripesc, săltînd din ramură în ramură, iar pe vîrful copacilor turturele sure şi porumbĭ sălbatecĭ se 'ngînă, în vreme ce prigoriĭ cu pene albastre chiuiesc mereŭ în zborul lor neastîmpărat.»

A doua însuşire de căpetenie e adevărul, căpătat prin îndelungate studiĭ răbdătoare, cum nu le făcuse, în cuprinsul vieţiĭ noastre culturale, un altul. În această privinţă, Negruzzi, a căruĭ frumoasă povestire despre Lăpuşneanu a îndemnat pe Odobescu, e cu mult întrecut. Acest tînăr scriitor era desăvîrşit stăpîn pe rosturile de odinioară, şi paginĭ frumoase de istorie, ca acelea despre înrîurirea grecească, sînt prinse în ţesătura nuveleĭ.

Caracteristica se face scurt şi cuprinzător, în cuvinte rare, dar impresionante. Astfel Chiajna e «muiere capeşă şi dăunoasă», «zdravănă muiere», cu «învierşunată vitejie», care se iveşte «încălecată bărbăteşte şi purtînd zale pe piept şi-un hanger în mînă»; vezĭ lîngă dînsa pe «tînără domniţă cu pas lin şi uşor, cu chip blînd şi smerit».

Dialogul e plin de rostirĭ familiare, luate din gura poporuluĭ: «biet, măre», «păsaţi-vă în cale», «vaĭ de biata moşie dac'o fi să-ĭ meargă toată seama şoldiş ca Făt-frumos ăl ghebos», zic boieriĭ rebelĭ; iar sluga bătrînă a luĭ Radu îngînă: «E biata casa noastră de la Motru după potriva uneĭ fete de Domn»? Moldoveniĭ vorbesc de «mişeaua de la Munteni», Chiajna, de ceĭ «doĭ feciorĭ de lele fermecaţĭ», de ceĭ «doĭ lingăĭ nătîngĭ, cărora li pute botul de lapte». Cuvinte nouă farmecă prin potrivita lor întrebuinţare, prin armonia legăturiĭ lor: e vorba de «clătirĭ sufleteştĭ», de «lăstărĭ scăpătate», de «neîntinatul văl al nevinovăţieĭ», de «plînsorĭ trezite».

Elementele romantice nu lipsesc: Radu nu poate uita «zina înflăcăratelor sale visărĭ», «tînăra copilă cu ochĭ albaştri şi gene bălaie», «blînda fecioară», «îngerul acestuĭ vis încîntător»; ea «ridică senin drăgălaşiĭ săĭ ochĭ albaştri muiaţĭ în lăcrămioare». Multe scene arată să fie împrumutate din literatura apuseană a romanticilor, bogată în iubirĭ înmugurite pe morminte, în răpirĭ sălbatece, din vechĭ castele, peste ape în zbucium, de-a

lungul nopţilor pustiĭ, în atacurĭ de noapte, duelurĭ, dărĭ de foc, călugăririĭ desperate, morţĭ înduioşătoare înnaintea celor vinovaţĭ de dînsele. Acesta e însă numaĭ cadrul şi unele florĭ străine într'o urzeală solidă, făcută după datina ţeriĭ, din elemente pe care timpul nu le poate atinge.

II. N. Filimon.

Cele d'intăiŭ nuvele ale luĭ Filimon nu pot să ţie comparaţia în ce priveşte limba. Filimon nu uită cu totul jargonul luĭ Eliad şi întrebuinţează curent cuvinte ca «belă», «abandonă», construcţiĭ ca : «este bunul tăŭ părinte care». Cele maĭ bune descrierĭ ale luĭ nu pot fi puse alăturĭ cu ale luĭ Odobescu,—astfel acestea :

«O tăcere misterioasă domnià», zice el în Călătoriĭ, «peste tot universul ; numaĭ voacea pilotuluĭ venia, din cînd în cînd, să tulbure solemnul repaos al naturiĭ.»

Apoĭ, în «Ciocoiĭ vechĭ şi noĭ» :

«Suflările cele calde ale vîntuluĭ de primăvară eraŭ atît de line, încît abia frunzele plopuluĭ se clătinaŭ alene. Această maiestoasă tăcere era întreruptă cîte odată de suspinele uneĭ privighetorĭ, care cînta durerile sale, ascunsă într'o dumbravă de liliac din grădina mănăstiriĭ Antim.»

Şi, în sfîrşit, în nuvela, neterminată, «Ascanio şi Eleonora» :

«Era noapte, şi o noapte din cele maĭ frumoase ce poate să dea clima cea maĭ severă din munţiĭ Tiroluluĭ. Cerul era limpede ca cristalul, luna plutia maiestoasă de-asupra celor două colosale vîrfurĭ ale Alpilor, dintre care curg capricioasele unde ale cascadeĭ Inuluĭ, iar razele eĭ, pătrunzînd orizontal peste elementul furios, îĭ daŭ aspectul unuĭ basin de aur topit, din care săriaŭ miriade de scînteĭ, maĭ luminoase decît diamantul, şi se pierdeaŭ în întunecoasele privalurĭ ale abisuluĭ».

Orĭ :

«Soarele, triumfînd în contra întunecosuluĭ[1] val al nopţiĭ, sta acum înfipt pe bolta azurie a firmamentuluĭ şi arunca binefăcătoarea sa lumină asupra munţilor plinĭ de neauă şi a cîmpiilor în-

[1] În text : intunereculuĭ.

verzite, iar razele luĭ, străbătînd prin grosimea norilor de aburĭ, formaŭ o mulţime de grupe diafane, desemnate cu cele maĭ poetice colorĭ. Cintiţa şi pietruşelul, prin voacea lor ascuţită, făceaŭ să răsune selvele cele stufoase, ciocîrliile se învîrtiaŭ în aier ca nişte micĭ bombe, apoĭ se opriaŭ în loc şi, bătînd din aripĭ, umpleaŭ aierul de melodioasele lor cîntărĭ; prepeliţele, acele inocente şi timide păsărĭ, ce se nasc şi mor în cîmpiile şi dumbrăvile înverzite, prin viersul lor monoton, dar ritmic, serviaŭ de regulator cadenţelor acestuĭ concert al naturiĭ.»

Cadrul acestor nuvele e cu totul tipic. «Frederic Staps», povestea atentatoruluĭ la viaţa luĭ Napoleon I-iŭ, e un dulce roman de idilă; eroul, un «tînăr sensibil», cu toate că face parte din societatea de conspiratorĭ *Tugendbund* şi ţine discursurĭ fără sfîrşit, până şi portaruluĭ de la Universitate. Iubita luĭ e o *Gretchen* care rătăceşte pe lună. Păcat că aceştĭ tinerĭ, meniţĭ a întemeia o gospodărie aşa de fericită, se nenorocesc prie fapta politică a luĭ Staps, — faptă atît de slab descrisă în această poetisare românească!

Matteo Cipriani, care e rudă cu eroiĭ italienĭ aĭ luĭ Alecsandri, e un tînăr cu părinţiĭ necunoscuţĭ, fiŭ al uneĭ Doamne marĭ care se ascunde şi al unuĭ preot care nu se poate destăinui. Şi el, organist la catedrala din Bergamo, a fost prins curînd în laţurile iubiriĭ, dar aceia care l-a cîştigat e o frumoasă contesă. Dupa ce frica păcatuluĭ îĭ desparte, el se crede dator să răzbune pe un tovarăş de ideĭ, mort prin pîrile *sbirilor*, ucigînd pe unul din vinovaţĭ. E osîndit la moarte, graţiat, înjunghiat de un *sbir*, încunjurat de părinţĭ şi de iubită şi moare de emoţia vederiĭ acesteia.

În «Ascanio şi Eleonora», în sfîrşit nuvela al căriĭ capitol întăiŭ se chiamă «Castelul de Rosenberg», sînt călugărĭ misterioşĭ ce se primblă la lună, închizînd în eĭ o taină îngrozitoare, monumente de marmură în mijlocul pădureĭ şi vînătorĭ veselĭ.

Cu *Slujnicariĭ* însă, Filimon trece din aceste lumĭ de nesănătoase visiunĭ între oameniĭ pămîntenĭ, ale căror simţirĭ şi apucăturĭ le urmăreşte şi ştie să le prindă. Slujnicarul săŭ e un «amploiat», mîndru şi sărac, gătit şi cu punga goală. E sigur de talentul săŭ şi de chemarea sa politică, se crede în stare a

juca un rol de conspirator împotriva Caimacamilor de la 1859, a răpune poliţia plină de păcate şi, în acelaşĭ timp, în ceasurile pe care i le lasă libere această activitate eroică, el îşĭ îngînă urîtul cu vre-o frumoasă slujnicuţă ca Rezi. Subiectul nu e bine definit, scriitorul nu ştie să compuie, dar el a lăsat în schiţa luĭ o privelişte de adevăr social, bine prinsă.

«Ciocoiĭ vechĭ şi noĭ» însă are o maĭ mare ambiţie. Aicĭ Filimon vrea să desfăşure un tabloŭ întins de moravurĭ din epoca de pe la 1821, cînd, nu numaĭ boieriĭ eraŭ înlocuiţĭ de ciocoĭ, dar şi în ciocoime se ivia o nouă generaţie cu deprinderĭ speciale. Deocamdată se ţine la ceĭ d'intăiŭ. Se va găsi aicĭ, avîndu-şĭ fiecare rolul într'o intrigă destul de bogată, cu iubirĭ tragice, uneltirĭ viclene, morţĭ năprasnice, Vodă Carageà însuşĭ, Postelnicul Andronachi Tuzluc, amorezat de chera Duduca şi în stare a-şĭ risipi pentru dînsa bogăţiile de haram, luate în puterea dreptuluĭ săŭ de Fanariot, dar maĭ ales Dinu Păturică, ciocoiul, care întră recomandîndu-se «nemernicul fiŭ al preaumiliteĭ voastre slugĭ treti Logofăt Ghinea Păturică, fostul odinioară vătaf de curte al Înnălţimiĭ Voastre». Prin umilinţe fără număr şi fără margenĭ, tîrîndu-se pentru a înnainta până unde nu se ajunge în picioare, Păturică cel tînăr, vrednic fiŭ al unuĭ părinte harnic şi atît de credincios, iea în primire întăiŭ ciubucul «Înnălţimiĭ Sale», precum alţiĭ, acum oamenĭ marĭ, aŭ luat în primire cîndva ciubucul Mărieĭ Sale luĭ Vodă, apoĭ ţine cheile iataculuĭ în care e închisă chera Duduca, faţă de ameninţările căreia, că-l va ţinea «toată ziua în pridvor cu capul gol», că-ĭ va pune coarnele 'n cap, că-l va unge cu miere şi-l va lega de stîlp spre batjocura lumiĭ şi hrana muştelor, el rămîne în aceiaşĭ stoică supunere falsă, a omuluĭ care ştie că astfel se ajunge sus. După ce izbuteşte a înlătura pe *calemgiul* — «amploiatul» timpuluĭ —, care până atuncĭ ţinea de urît cocoaneĭ, ciocoiul ajunge vătaf ca tatăl săŭ şi păzeşte acum şi averea luĭ Tuzluc, ce se stînge sufleteşte în trîndăvia voluptoasă a Orientaluluĭ.

Acuma, iubita care nu iubeşte şi sluga care nu slujeşte se unesc pentru a ruină pe Fanariot, cu cheltuielile uneia şi socotelile celuialalt. Amîndoĭ se îmbogăţesc răpede din darurile eĭ şi furturile luĭ. Îşĭ adaugă pe Evreul botezat, chir Costea

Chiorul, cu marfă de bogasier, banĭ de dat cu camătă şi două fete în vitrină. El întinde luĭ Tuzluc mîna pentru a face ultimul pas în prăpastie. A doua zi ibovnica şi ciocoiul se cunună.

Filimon a dat un sfîrşit romantic povestiriĭ sale. Tuzluc nebuneşte, Duduca-şĭ află un Turc, cu care trece Dunărea, iar dreptatea celuĭ d'intăiŭ Domn romîn după 1821 trimete pe Păturică în ocnă: ceasul de îngropare al fostuluĭ săŭ stăpîn va fi şi ceasul luĭ de îngropare. Iar singuriĭ oamenĭ cum se cade din tot romanul, Maria, fata unuĭ Ban romîn, şi Logofătul Gheorghe, descoperitorul trădărilor, încheie la urmă o căsătorie virtuoasă, pe care nimic nu va tulbura-o.

În lipsă de stil, «Ciocoiĭ vechĭ şi noĭ», partea d'intăiŭ, singura care a fost scrisă, adecă, se deosebeşte şi prin tonul istoric exact, prin coloarea locală sigură, prin elementele de realitate ce se amestecă între scenele de fantasie: funcţionar la Arhivele Statuluĭ, Filimon arătase că a ştiut să-şĭ întrebuinţeze vremea [1].

III. Alte Romane.

Abia doĭ anĭ de zile după Unire, în haosul grupelor ce se înjghebaŭ şi se desfăceaŭ în jurul multora cari voiaŭ să fie de o potrivă ceĭ d'intăiŭ, Radu Ionescu, un tînăr cu spor la condeiŭ, dar fără altă învăţătură decît obişnuita înfruptare cu partea ce stătea maĭ mult la îndămînă din cultura francesă, un Bucureştean de baştină, se pare, deprins a turna iute 'n tipare cunoscute o cugetare şubredă, altfel neastîmpărat, îndrăzneţ, gata să înceapă orĭce fel de lupte pe toate terenurile, scotea, cum s'a spus, o foaie politică pe care o împodobise, iarăşĭ fără nicĭun gînd serios, cu numele mare «Independinţa». Foaia era liberală, saŭ, cum se zicea pe atuncĭ, *roşie*. Cine era de această coloare, avea decĭ pentru ce să ajute cu abonamentul saŭ cu colaborarea. Între ceĭ cari se împărtăşesc la redacţie e şi Ion Ghica, de care sînt iscălite articole de economie politică saŭ de actualităţĭ; poate tot de dînsul să fie şi unele critice teatrale cu privire la Millo, pe care, în acel an 1861, Bucureşteniĭ îl şuierară. Colaborarea luĭ Ghica era, de alminterea, foarte bine cunoscută, şi

[1] Romanul a avut maĭ multe ediţiĭ: una în 1886, la «Revista Literară». — Cf. studiul, citat maĭ sus, al autoruluĭ acesteĭ cărţĭ.

duşmaniĭ ziaruluĭ nu-l cruţaŭ cu glume proaste, în care era vorba de «beiul de Samos», situaţie pe care o avuse Ghica şi se arătase vrednic de dînsa, şi cu alte «învinuirĭ» ca acestea.

Către sfîrşitul anuluĭ, ziarul începe să publice un roman: «Don Juaniĭ Bucureştilor». Scopul scriitoruluĭ fără nume era să înfăţişeze pe tinerii aceia, pospăiţĭ prin şcolile Parisuluĭ, cari se pricepeaŭ la haine de modă, la frisurĭ, la datoriĭ, la petrecerĭ cu femeile şi la jocul cărţilor, din care adese orĭ îşĭ culegeaŭ şi mijloacele de traiŭ. E, decĭ, un element social pe care şi înnainte de aceasta îl încondeiase după cuviinţă Bolintineanu, în «Manuil». Cîte un boier vechiŭ, trăind din desfrîul şi păcatele vremilor noĭ, apare numaĭ foarte şters. Lumina desvăluiriĭ şi a batjocuriĭ cade drept asupra gălbăgioaselor feţe muieratece ale «Don Juanilor».

Nu maĭ e, ca la Kogălniceanu, un cadru larg, în care figurĭ tarĭ sînt zugrăvite de mîna unuĭ cunoscător de oamenĭ, şi nu maĭ e fondul acela bogat de cugetare vioaie, nu maĭ e talentul acela de satiră, puternic şi mlădios, nu maĭ e aceiaşĭ sinceritate firească. Scriitoruluĭ îĭ place a-şĭ arăta învăţătura, a călători pe cărările, plăcute luĭ, ale învăţăturii culese în şcolĭ saŭ prin cetire, de la vechiĭ clasicĭ elinĭ până la Molière, până la autoriĭ, de tot noĭ, aĭ romanuluĭ satiric engles, între cari Thackeray. În locul cadruluĭ de cultură cu care începe cellalt, acesta dă iscusite consideraţiĭ de filosofie literară, măiestrit prelungite, cu privire la Don Juan şi la cele două înfăţişărĭ ale luĭ. Cînd încep a întra în scenă eroiĭ, eĭ apar prea mult pregătiţĭ, prea exageraţĭ, purtînd nume ciudate, supt care nu te poţĭ deprinde a recunoaşte un om, vorbind din bielşug lucrurĭ care se asamănă, în întorsăturĭ de frasă vădit traduse din franţuzeşte. O scenă de trîndăvie elegantă a unuĭ dandy, o sală de joc de cărţĭ, o intrigă de femeie măritată, în salonul uneĭ rivale (aicĭ, o covîrşitoare sentimentalitate), şi acest roman se opreşte şi el, rămîind pentru totdeauna fragment.

E lucrarea unuĭ om învăţat, cunoscător bun al literaturilor clasice, iar, din cele moderne, al literaturiĭ francese şi englese. a unuĭ om de lume bună, a unuĭ critic aspru, prea cuminte pentru a putea ierta. Se vede cugetarea cumpănită a unuĭ scriitor de oarecare vîrstă, cu multă experienţă. Talentul poetic lipseşte cu totul; observaţia dreaptă nu-şĭ află cuvintele. D-ra Carca-

lechi, care a atras luarea-aminte asupra acestuĭ roman nemerise bine, spunînd numele luĭ Ion Ghica[1].

III. «Elena» luĭ Bolintineanu.

Cînd scria «Manuil», Bolintineanu era încă în străinătate, pribeag, «exilat» şi «proscris», hrănindu-şĭ mîndria de poet romantic din toată prigonirea ce îndura, mulţămit oarecum de o nenorocire ce-l înnălţa, în ochiĭ săĭ ca şi în ochiĭ lumiĭ[2]. Din societatea românească a timpuluĭ, el ştia maĭ ales pe tineriĭ petrecătorĭ, în rîndurile cărora el însuşĭ se va fi rătăcit maĭ mult decît odată. În saloanele boierimiĭ nu fusese; casa de ţară a vechiuluĭ nobil, cu moravurile simple, cu uşa deschisă pentru toţĭ oaspeţiĭ, bucuros de a ceti cărţile nouă şi de a cunoaşte oameniĭ noĭ, iĭ era necunoscută; crescut la oraş, aşezat apoĭ mulţĭ anĭ în străinătate, el n'avea decît uşoare ideĭ «poetice» despre traiul ţerănimiĭ, pe care-l resuma în catrinţă, căciulă, sărăcie, nedreptate, bătăĭ îndurate şi, cînd şi cînd, cîte o crimă agrară răsplătitoare.

Întors în ţară pe vremea frămîntărilor pentru Unire, la care însuşĭ a luat parte, deşi într'o măsură destul de slabă, amestecat apoĭ, după biruinţa partiduluĭ săŭ, în viaţa politică cea nouă, deputat al Adunărilor regimuluĭ Cuza, bine privit la Curte, ajuns în pragul unuĭ Ministeriŭ, de care nu s'a arătat nevrednic, în ce priveşte cinstea, şi poate chiar munca, Bolintineanu se schimbase foarte mult în treĭ-patru anĭ de zile. Cunoştinţa luĭ de lume crescuse, gîndul i se făcuse maĭ serios, slăbiciunile şi afectările romantice scăzuseră simţitor. Ca om de fapte, cum îl făcuse desfăşurarea carieregĭ sale, el era în stare acuma să înţeleagă faptele din care se alcătuieşte rostul lumiĭ, care i se înfăţişase până atuncĭ orĭ încremenită în extasul nopţilor de argint orĭ frămîntată de zguduirile unuĭ neastîmpăr drăcesc şi peste fire.

În această fasă a spirituluĭ săŭ, cînd poetul era coborît pe pămînt şi aripile copilăreştĭ se rupseseră în mărăciniĭ luptelor, el scrise, dîndu-l la lumină în cele d'intăiŭ lunĭ ale anuluĭ 1862,

[1] V. şi Bogdan-Duică în *Sămănătorul*, pe 1906, p. 325-6.

[2] În 1855 el ceruse în zădar să i se îngăduie a se întoarce în ţară (*Documente privitoare la Ştirbeĭ-Vodă*, pp. 561, 565-6). Vodă-l privia ca pe un demagog exaltat şi un răspînditor al Revoluţieĭ în 1848.

romanul săŭ cel de-al doilea, şi nu unul din cele maĭ puţin însemnate în şirul încercărilor făcute de Romînĭ, «Elena».

In această nouă lucrare, cu mult maĭ întinsă decît cea d'intăiŭ, este un «Manuil», fireşte, dar un «Manuil» care vine numaĭ pe planul al doilea, după fiinţa armonică, luminoasă, cuminte a Eleneĭ, femeie de casă, soţie credincioasă până la o vreme celuĭ maĭ grosolan şi maĭ nevrednic dintre bărbaţĭ, femeie de lume, respectuoasă faţă de obiceiurĭ şi tradiţiĭ, femeie de conştiinţă, care, cînd jertfeşte cugetul săŭ veghetor, se închină morţiĭ, ce vine discret, poetic, gingaş ca în «Doamna cu cameliĭ» a luĭ Alexandre Dumas fiul, prin uşoara stingere, supţiare, idealisare a trupuluĭ, de boala plămînilor. Şi «Manuilul» de aicĭ e altul; a crescut, s'a îndreptat, s'a deprins cu lumea şi viaţa: el nu va maĭ merge, jignind în dreapta şi în stînga, ucizînd adesea prin capriciile sale de tînăr zeŭ crud, cu săgeata uşoară şi sigură. Nu maĭ e *eroul* romantic, căruia totul trebuie să i se închine, care ar fi în stare să ceară cu tot dinadinsul soareluĭ a sta în loc până-şĭ va mîntui orgia, şi ceasurilor să zboare pentru a-ĭ grăbi fericirea de care e nerăbdător. E un tînăr cu ideĭ înnaintate, un liberal, un naţionalist, meşter în a se învîrti în saloane, neîntrecut în a scăpăra vorbele sale de spirit şi în a se apăra de acelea pe care orĭcine ar voi să le arunce asupră-ĭ, e un minunat convorbitor, un bun tovarăş de cale, un amorezat ce nu face scandalurĭ, de sigur, şi un prieten care nu cere prea mult; el nu maĭ otrăveşte, nu maĭ înjunghe, nu caută gîlcevurĭ şi duelurĭ, nu-şĭ face o plăcere să tîrască o femeie iubită până în fundul prăpăstieĭ, pentru plăcerea diabolică de a o vedea murind. Numaĭ printr'o melancolie uşoară, prin veşnica umbră pe care o aruncă pe fruntea sa àripile corbuluĭ fatal, numaĭ prin aceasta îl deosebeştĭ dintre alţiĭ şi simţĭ că d. Alexandru Elescu e totuşĭ o fiinţă dintr'o rasă deosebită, o făptură rară ieşită din mînile Domnuluĭ pentru a face mult bine şi mult răŭ pe pămînt, de şi răul pe care-l va face acum, după toată încercarea sa prin viaţă, va fi, orĭcît de straşnic, totuşĭ un răŭ pentru care nu maĭ e vinovat şi pe care de sigur că nu l-a căutat.

Dacă ar fi numaĭ aceste două tipurĭ: eroul romantic cioplit puţin de viaţă şi femeia ce se luptă cu ispita omuluĭ predestinat, romanul ar fi maĭ puţin legibil. Dar atîtea alte elemente

se amestecă îu el pentru a-l face în adevăr interesant. Elena și Alexandru, împreună cu o prietenă a celeĭ d'întăiŭ, formează o tabără, și o altă tabără stă în fața eĭ. Într'însa se întîlnesc, orĭcît de copilărească ar fi de altfel intriga prin care eĭ sînt aduși înnaintea noastră, o mulțime de oamenĭ cari aŭ trăit în adevăr prin aceĭ anĭ 1859—60, cînd e așezată acțiunea. Avem pe vechiĭ politicianĭ din vremea prerogativelor aristocratice, plinĭ de ură împotriva uneĭ societățĭ nouă care îngăduie concurențĭ pe lîngă dînșiĭ și nu li maĭ îngrădește cercul afacerilor, iertate și neiertate; avem beizadele și «princese», care, în scrisul acestuĭ autor liberal, cuprind în sine toate păcatele trecutuluĭ: iubirea pentru mită și cîștig nelegiuit a bărbatuluĭ și iubirea pentru plăcerile de tot felul a femeiĭ; avem apoĭ pe îmbogățitul care caută să joace un rol în lume, pe fata care-și vînează un soț pentru banĭ, avem pe fostul ciocoiŭ de casă, ușor de prefăcut în cel maĭ elegant cavaler și gata să joace cele maĭ ticăloase rolurĭ la un semn din partea stăpîneĭ sale. Nu se poate zice că vre unul din aceste tipurĭ e în adevăr măiestrit și deplin zugrăvit, dar despre fiecare își poate face cetitorul altor vremĭ o ideie după scrisul luĭ Bolintineanu.

Impresia de total e însă, ca în cele maĭ multe dintre operele literaturiĭ romantice, urîtă și împovărătoare. Elena cea frumoasă și cuminte mîntuie în greșală, din greșală ea cade în mustrările de cuget care-ĭ aduc moartea. Alexandru nu se lasă prins de viață, ascultînd chemările și poruncile eĭ imperioase, ci plutește maĭ mult, peste tot norocul și peste tot nenorocul eĭ; iar ceĭlalțĭ, toțĭ, sînt cît se poate de desgustătorĭ. Un colț de viață țerănească, cu țeranĭ biciuițĭ pe drum, pe cari-ĭ caută inima bună ce este Elena, e prea din puțin și prea în treacăt schițat.

Și acestea nu sînt singurele romane ale timpuluĭ: în *Independența* pe 1861 Pantazi Ghica înfățișează moravurĭ contemporane, descriind și personalitățile prinților Știrbeĭ și Brîncoveanu. Într'unul din calendarele sale, Orășanu încearcă un roman burlesc, al căruĭ eroŭ, fals Domn, cuprindea în el alusiĭ. În anul VI al *Dîmboviței* un anonim dă *Doritorii nebunĭ*, roman contemporan, cu scene interesante din aniĭ 1821 și următoriĭ. Tot acolo începe și «Istoria uneĭ coade de păr din Bucureștĭ», și «O zi de fericire».

CAPITOLUL VII.

Istoria. Teatrul de figurĭ şi scene istorice.

I. Studiile istorice. Hasdeŭ. Papiu Ilarian.

Studiile istorice se bucură, în acest timp de creştere a încrederiĭ în noĭ, de dorinţă de a ne întări prin cunoaşterea trecutuluĭ glorios, de rîvniri către reluarea tradiţieĭ, de o trecere deosebită. Supt Cuza-Vodă, Hasdeŭ e trimes, cu Panaitescu, ca pictor, în Galiţia, Alexandrescu în Spania şi Italia. O comisiune arheologică, alcătuită din harnicul publicator de tablourĭ istorice, Papazoglu, din Boliac, Pelimon, «nenorocit autor de versurĭ proaste şi de descrierĭ neînsemnate» [1], şi din Al. Odobescu, ajutat de pictorul elveţian Trenk, cercetează mănăstirile. O comisiune «pentru a chibzui adunarea materialelor atingătoare de istoria Romînilor», se alcătuieşte tot în 1860, din Laurian, Eliad, I. Maiorescu, Odobescu, Florian Aaron, din P. Cernătescu, unul din oameniĭ epoceĭ Unirii şi din I. Brătianu, spre a începe lucrările [2]. În 1861, ziarul *Independenţa* publică un întreg plan pentru urmărirea sistematică a studiilor de istorie naţională [3].

Dintre membriĭ comisiuniĭ istorice uniĭ nu scriseseră nicĭodată istorie, iar alţiĭ nu maĭ scriaŭ de mult. Ceĭ maĭ harnicĭ eraŭ Papiu Ilarian şi Hasdeŭ.

Şi opera unuia şi a celuĭlalt e maĭ mult a unor adunătorĭ de documente, singurul mijloc pentru a putea scrie maĭ tîrziŭ istoria neamuluĭ altfel de cum o scriseseră Florian Aaron, Kogăl-

[1] *Revista Carpaţilor*, I, p. 327.

[2] *Ibid.*, p. 405.

[3] Anul IV, n-l 65. — O notiţă despre *Ceasornicul Domnilor*, cartea de învăţătură morală a luĭ Nicolae Costin, în *Dimboviţa*, VI, p. 28.

niceanu, Laurian şi de cum se înfăţişa în Fotinò, tradus de Sion, şi în Şincaĭ, de curînd publicat cu baniĭ luĭ Vodă Ghica din Moldova. Papiu trimese de la Berlin, unde lucra în Arhivele regale, sfătuit de autorul Istorieĭ Imperiuluĭ Otoman, Zinkeisen, o sumă de articole de informaţie şi descriere la revista luĭ Sion, dar şi la publicaţia luĭ Laurian, ba chiar la *Uricariŭ*; maĭ tîrziŭ el visită biblioteca de la Kornik a comiteluĭ Dzialynski şi Arhivele din Viena. Întorcîndu-se în ţară, acest cercetător cu patimă aducea cu dînsul o mulţime de documente şi cărţĭ rare în copie, precum şi începutul uneĭ bibliotecĭ de raritătĭ istorice.

Pe aceste izvoare ale istorieĭ noastre se hotărî el a le tipări pentru ca un public maĭ larg să le poată întrebuinţa. La 1862 apăru fascicula întâia a frumoaseĭ colecţiĭ pe care el o intitulează «Tesaur de monumente istorice pentru România, atît din vechiŭ tipărite, cît şi manuscripte, cea maĭ mare parte străine», o publicaţie — model ca îngrijire. Ea se opri după treĭ volume, dînd o basă maĭ largă studiilor istorice.

Încă din 1860, P. Teulescu începu a da acte interne din arhivele muntene, în «*Arhiva romînă*», lucrare destul de slabă, dar cu un cuprins preţios. O întinsă culegere de documente, în mare parte interne, o întreprinse, ca membru al comisiuniĭ istorice, la 1865, Hasdeŭ, care colaborase şi el la *Uricariŭ*[1]. Părăsind particularităţile sale de ortografie, renunţînd la disertaţiĭ fără hotare bine stabilite şi cunoscînd acum foarte bine limba pe care încă la 1862 o învăţa abia, acest mare autodidact, căruia Papiu-ĭ recunoştea calitatea de a fi «poate unicul slavist ce avem în România», dădu la lumină în această *Arhivă istorică a Românieĭ* multe acte străine din culegerĭ ruseştĭ şi polone rare, dar maĭ ales urice şi cărţĭ domneştĭ, slavone — cu traducere — şi româneştĭ. Unul din colaboratoriĭ săĭ fu maĭ tîrziŭ V. Alexandrescu, care-şĭ zicea acum şi Ureche, şi acesta întemeiè tot în 1865 un *Buletin* al Ministeriuluĭ de Instrucţie, la care lucrează, dînd articole istorice, şi Hasdeŭ[2].

Singura *carte* de istorie e însă în acest timp *Ioan-Vodă cel cumplit*, din acelaşĭ an, al luĭ Hasdeŭ.

Supt pretextul că voieşte a zugrăvi viaţa luĭ Ioan-Vodă cel

[1] V, p. 275-82.

[2] V. *Prinos luĭ D. A. Sturdza*, articolul «Adunarea şi tiparirea izvoarelor».

Cumplit, Hasdeŭ descrie, pe basa multor izvoare folositoare şi nefolositoare, dar maĭ ales scoase foarte mult la iveală, viaţa unuĭ prigonitor al cleruluĭ înnalt şi al boierilor, a unuĭ iubitor al ţerănimiĭ, — căutînd astfel a sprijini politica luĭ Vodă Cuza faţă de episcopĭ şi de proprietarĭ. Tonul e foarte exagerat, şi fantasieĭ i se lasă la fiecare pas frîul liber. Tonul liric, pasagiile extatice, răul gust declamator fac o rea impresie şi strică efectul pe care l-ar produce partea sănătoasă din carte şi scăpărările dese ale unuĭ spirit viŭ. Cartea a fost primită totuşĭ cu admiraţie de o societate fără simţ critic pentru adevărata ştiinţă, şi protestările făcute de un tînăr şi foarte cult politician d. P. P. Carp, prin *Revista Dunăriĭ*, în numele bunuluĭ simţ, al bunuluĭ gust şi al demnităţiĭ istorice, rămaseră aproape neobservate, cu toate caldele pasagiĭ privitoare la Moldova [1].

II. Teatrul.

În viaţa socială maĭ bogată şi maĭ liberă, în conflictul tot maĭ puternic al curentelor ce mişcaŭ noua cultură europeană, era firesc ca teatrul să capete, maĭ ales în Bucureştĭ, care ajungea tot maĭ mult un adevărat centru, o însemnătate din ce în ce maĭ mare.

Piesele maĭ vechĭ ale luĭ Alecsandri îşĭ păstrează toată popularitatea. În 1861, Bucureşteniĭ aplaudaŭ «Lipitorile satelor» [2]. Dintre traducerĭ, *Turnul de Nel* (La Tour de Nesle), *Caterina Howard*, *Don Juan de Marana* sînt cerute de public.

Ziariştĭ, amestecaţĭ în lupta preseĭ liberale, caută a-şĭ creşte notorietatea, şi chiar cîştigul, prin asemenea piese, — în cea maĭ mare parte simple prelucrărĭ din franţuzeşte. Asttel Simion Mihălescu, ajuns maĭ tărziŭ un om bogat prin politică, şi, la urmă, un client al puşcărieĭ, presintă *Martiriĭ Inimiĭ*, D. Zahariadi o altă melodramă de acelaşĭ fel. Maĭ ambiţios, Maniu pune pe scenă *Conjurarea luĭ Catilina* şi scrie *Expatriatul*. De la Eugeniu Carada, viitor director de Bancă, avem *Fermecătoriţa* şi *Invăţătorul satuluĭ*.

[1] «Să ni fie iertat a da o lacrimă tîrguluĭ ce ne-a văzut născînd şi care în puţină vreme nu va fi decît palidul reflex al trecuteĭ sale măririĭ.» Hasdeŭ învinuise pe Ieşenĭ că arată părerĭ de răŭ pentru pierderea situaţieĭ de locuitorĭ aĭ unei Capitale.

[2] V. *Independenţa* pe acest an, n-l 1.

Orăşanu contribuie la repertoriul teatruluĭ cu *O fată de măritat* şi Depărăţianu cu *Ghica-Vodă*, piesă în versurĭ, cu privire la care se va reveni în urmarea acesteĭ lucrărĭ.

Actoriĭ nu se mulţămesc cu interpretarea pieselor, ci aŭ ambiţia să dea opere propriĭ. Astfel Millo scrie *Prăpăstiile Bucureştilor*, în care intervin tipurĭ care prin singur numele lor arată ce parte li-a făcut autorul: baronul Pungaşevschi, contesa Hoţancovicĭ, chera Zevzeca; un Oltean vine să declame împotriva «ciocoilor [1]. El potriveşte 'n pripă şi farsa *Un trîntor cît zece* şi melodrama *Cerşetorul orb*. Ba caută a suplini pe Alecsandri în elaborarea maĭ departe a tipuluĭ Chiriţeĭ şi scrie astfel «Chiriţa la Exposiţia de la Viena». Pascali, din parte-ĭ, înjghiabă o piesă despre Unire [2].

La 1859 Rosetti avea direcţia Teatruluĭ din Bucureştĭ; *Romînul* îĭ era buletinul, iar Carada traducea repertoriul, împreună cu Simion Mihălescu şi alţĭ «căusaşĭ». Directorul teatruluĭ făcea însă opoziţie Guvernuluĭ, şi Domnuluĭ chiar. Astfel, contractul săŭ nu avu dăinuire, şi Cuza-Vodă puse în locul poetuluĭ republican, a ziaristuluĭ revoluţionar, pe vechiul săŭ cunoscut, de atîtea orĭ admirat în Iaşĭ, pe Millo, care era ajutat cu 100.000 de leĭ vechĭ pe an. Concurenţa pe care i-o face de la 1863 în Sala Bossel Pascali, care organisase o societate dramatică, nu-l putu distruge,—acestălalt actòr, de un mare talent, fără îndoială, neavînd însuşirile cuceritoare ale luĭ Millo. Nu ştim dacă la Bossel «se juca maĭ bine şi se atrăgea lume maĭ aleasă» [3], dar Millo avea un puternic aliat, pe cel maĭ popular şi maĭ fecund scriitor de monoloage, schiţe, farse şi drame, care era şi cel d'intăiŭ scriitor al naţieĭ, pe Alecsandri.

O parte din opera teatrală, aşa de întinsă, pe care o înjghiabă cu spirit, vioiciune şi o perfectă cunoştinţă a dialoguluĭ, poetul moldovean, era în strînsă legătură, aproape cu neputinţă de desfăcut, cu talentul, cu genul de talent al luĭ Millo, cu nevoia unuĭ teatru de Capitală, care consuma foarte mult. Astfel presintarea luĭ Barbu Lăutarul, care se duce cîn-

[1] O poesie a luĭ Millo către Vodă Cuza în *Romînul* pe 1859, p. 55.
[2] *Revista Carpaţilor*, I, p. 226
[3] D. Olănescu, *V. Alecsandri*, discurs de intrare la Academie, pp. 110-1.

tecul luĭ, a luĭ Nae Postuleanu, care, «dacă n'are şi decoraţiĭ, este că nu i-aŭ dat» —

Într'un cuvînt
Toţĭ Romîniĭ sînt
Candidaţĭ
De amploiaţĭ, —

şi «de-opotrivă înnaintea budgetuluĭ»; astfel ivirea chereĭ Nastasia, de pe vremea Ienicerilor, «sărmană văduvă de treĭ bărbaţĭ» care vrea o pensie de la un regim ce nu trebuie să uite nicĭ luptătorĭ, nicĭ luptătoare, ş. a.

Unele dintre canţonete îndeplinesc acelaşĭ rol: a face să se rostească de pe scenă anumite păreri cu privire la luptele politice ale timpuluĭ şi la înnoirile ce se aduc ţeriĭ. Astfel *Vivandiera* din 1858, *Păcală şi Tîndală*, în care nu se recunoaşte Iaşuluĭ dreptul de a cere să rămîie Capitală după Unire

— Să jărtfeştĭ o ţară 'ntreagă pentru' un ticălos bordeiŭ!

se spune cu cruzime —, şi se predică Domnul străin, noua Capitală.

Tot aşa «Paracliseriul saŭ Florin şi Florica». E tot în vechiul decor de operetă, cu fete de la ţară sprenţare şi glumeţe, dar credincioase, cu flăcăĭ maĭ greĭ de minte, cu tipurĭ de sat ridicule, cu paracliserul gîngav şi amorezat. Şi aicĭ intriga: o moştenire care poate preface pe eroĭ în oamenĭ bogaţĭ şi mîndri, înstrăinînd pe cel fericit de cel care a fost lăsat la o parte, şi pîra amorezatuluĭ fără noroc împotriva celuĭ care-l are, e uşoară, copilăroasă. Şi aicĭ, în sfîrşit, pe lîngă figurĭ ideale, abia schiţate, şi mişcîndu-se într'o ţesătură de fapte fără logică şi motivare maĭ adîncă, se găseşte elementul patriotic: înfăţişarea oştiriĭ, în care amîndoĭ rivaliĭ se înrolează fără a se despărţi de iubita lor, care se face vivandieră în trupele luĭ Vodă Cuza. «Drumul de fier», ceva maĭ tîrziŭ, înfăţişează, pe lîngă o fată sentimentală, care dovedeşte că poate leşina, pe doĭ moşnegĭ cari-şĭ încurcă amintirile, pe o cochetă bătrînă, care vrea să ajungă nevasta unuia din eĭ, pe corectul, demnul tînăr de modă nouă — aicĭ un inginer topograf — şi, ca tip noŭ, numaĭ pe Bălaşa, bătrîna jupănească a caseĭ, care bagă groaza 'n Ţiganĭ, pe capul cărora stă toată ziua, care vorbeşte tare şi lămurit înnaintea orĭcuĭ şi care îndeplineşte cu o deosebită duioşie, în adevăr mişcătoare, rolul de mamă

pe lîngă Adela, fata luĭ moş Nalbă. Titlul şi rostul pieseĭ vin de la discuţiile cu privire la folosul căiĭ ferate, pe care Alecsandri, din maĭ multe motive, o apără, şi astfel declamaţia se amestecă şi aicĭ cînd se poate vorbi de «binefacerile civilisaţieĭ şi razele aceluĭ soare modern ce poartă falnicul nume de progres», de «marile reforme de care se bucură Romănia».

Întărirea sentimentuluĭ de încredere în noĭ înşine o urmăreşte şi prefacerea în dramă a nuveleĭ luĭ Negruzzi, «Cetatea Neamţuluĭ», piesă în care se află destulă mişcare vioaie, destule pasagiĭ emoţionante şi o viaţă care, dacă-ĭ lipseşte elementul istoric, e bine înţeleasă şi redată.

Cele maĭ multe şi maĭ însemnate însă dintre scrierile teatrale pe care le alcătuieşte Alecsandri cam în pripă pe această vreme, dau înfăţişarea cea nouă a uneĭ societăţĭ care prin fapta, nu totdeauna bine chibzuită şi cu urmărĭ norocoase, a generaţieĭ sale, ajunsese a fi cu totul deosebită de lumea pe care el o apucase, o despreţuise şi o ridiculisase la 1840. Cu intenţiĭ polemice, — căcĭ multe nu-ĭ plac luĭ în nouăle moravurĭ, şi neplăcerea luĭ nu înţelege s'o ţie numaĭ pentru dînsul —, poetul satiric caută să arăte spectatorilor caracterul vrednic de batjocură orĭ de ură al unora din tipurile cele nouă, tot maĭ multe la număr, şi să trezească puţină duioşie pentru alte tipurĭ, pe care odată tot el le atacase, înţelegîndu-le răŭ, şi care acum, cînd se duc, se înnalţă, se idealisează pentru dînsul.

Astfel atitudinea luĭ faţă de marea schimbare ce se grăbeşte către desăvîrşirea eĭ, înlăturînd fără milă pe învinşĭ şi puind pe învingătorĭ în lumina tare a timpuluĭ, care face să se vadă toate lipsurile şi petele, nu e deosebită de a luĭ Rusu, care plîngea pe pragul uneĭ lumĭ pe care tot el voise s'o părăsească şi spre care orĭce întoarcere e acuma cu neputinţă. Era clipa de oboseală, de nemulţămire cu toate resultatele, de neîncredere în sine, care vine în toate prefacerile cele marĭ ale societăţilor omeneştĭ. Dar era, pe lîngă aceasta, şi clipa serioasă, gravă a recunoaşteriĭ greşeliĭ celeĭ marĭ ce se face de orĭcine, în conducerea unuĭ popor, aude numaĭ glasul tare, sigur, al raţiuniĭ, se întăreşte de exemplul aceloraşĭ fapte, îndeplinite aiurea, dar uită că a desrădăcina o naţie din datina eĭ, fie şi pentru a o pune într'un teren maĭ bun, aduce veştejirea, tînjirea eĭ înde-

lungată şi o face să rămîie în urma altor naţiĭ, care, ele, şi-aŭ păstrat legăturile hrănitoare cu tradiţia lor naţională.

O întreagă lume, o vreme întreagă se oglindesc în scrisuĭ pentru teatru al luĭ Alecsandri din acest timp. În sate, el nu maĭ vede acum numaĭ pe fetele frumoase ca zînele şi pe flăcăiĭ de potriva lor, în ele nu maĭ aude cîntecele singure, chiuiturile de horă, vioara lăutarilor, glumele şi urările; nu maĭ sînt acum la el ţeraniĭ cari-şĭ vîntură căciulile 'n băţ de bucuria uneĭ vieţĭ lipsite de toate grijile, nicĭ ţerancele care-şĭ torc din fuior îngînînd un cîntec, pe cînd de la fereastră le pîndesc rîvnitoriĭ, ceĭ cu gîndurĭ bune şi ceĭ cu gîndurĭ rele. Aceste tipurĭ, fireşte, nu le poate părăsi îndată zugrăvitorul lor sentimental şi idilic: totdeauna vor fi sătenĭ şi sătence din aceştia. Dar vor fi şi de alţiĭ, încurcaţĭ, zăpăciţĭ de formele nouă, pe care nu le cunosc şi nu le pot deprinde, împovăraţĭ de sarcinile pe care Statul cel noŭ le pune pe umeriĭ lor şi de datoriile pe care sînt siliţĭ a le face pentru a-şĭ duce maĭ departe un biet traiŭ năcăjit, şi pe lîngă dînşiĭ se vor ivi în noua serie de piese ţerăneştĭ a luĭ Alecsandri toţĭ parasiţiĭ, serioşĭ şi neserioşĭ, comicĭ şi tragicĭ, aĭ satelor din era nouă, pe care luptătoriĭ ce încărunţiseră până în ceasul biruinţiĭ nu le visaseră astfel.

Într'o scrisoare din 26 Octombre 1860, Alecsandri arăta[1] că *în două săptămînĭ*, «după cinsprezece zile de frigurĭ de muncă», a înzestrat teatrul luĭ Millo cu drama în cincĭ acte *Lipitorile satelor*, cu alta în patru acte, *Zgîrcitul risipitor*, cu *Satul luĭ Cremene* — nepublicată, într'un act, şi cu două canţonete[2]. «Lipitorile satelor» e singura din aceste piese care ne priveşte deocamdată, dar încă din acest an, 1860, Alecsandri maĭ isprăvise, din ciclul săŭ de scene săteştĭ, *Rusaliile*.

Intriga din amîndouă n'are însemnătate şi ea era împrumutată poate teatruluĭ frances contemporan, pe care poetul romîn îl cunoştea foarte bine. De-o parte obişnuita satiră a proprietaruluĭ, arendaşuluĭ, a paracliseruluĭ, acum şi a dascăluluĭ de şcoală — nu însă şi a preotuluĭ, pe care Alecsandri nu l-a schiţat satiric nicĭodată, dovedind astfel respect faţă de cre-

[1] Olănescu, discursul citat, p. 58.

[2] Cf. şi, în scrisorile ce se publică în «Tribuna», (Arad) ale luĭ Alecsandri, aceiaşĭ în n-l din 23 Novembre.

dință şi de oameniĭ cari, cu orĭcîte lipsurĭ personale, o represintă —, care umblă după femeile şi fetele din sat şi iese păcălit şi ruşinat; o notă de glumă răutăcioasă care se găseşte şi în literatura poporală. De altă parte, înfierarea exploatatorilor grecĭ şi evreĭ aĭ satelor; şi iarăşĭ Alecsandri nu face altceva decît dă formă literară unuĭ puternic sentiment popular: duşmaniĭ țeranuluĭ îl înşeală, îl păgubesc, îl batjocuresc în tot felul, pentru ca la urmă pedeapsa cea maĭ grea să cadă asupra lor, şi, pe cînd temnița se deschide ca să-ĭ înghită, tînărul frumos şi cinstit şi fata pe care Dumnezeŭ a ajutat-o să iasă din toate ispitele şi primejdiile, să se înfățişeze țiindu-se curat de mînă pentru a primi binecuvîntarea căsătorieĭ lor.

Dintre figurile satuluĭ avem acum pe Vornicul cel noŭ, funcționar administrativ pe care nu-l ascultă nimenĭ, cînd cere îndeplinirea unor înnalte ordine ale Guvernuluĭ pe care singur nu le înțelege şi nu ține la ele de loc — «dacă strig în sat: Haĭ la culesu' popuşoiuluĭ, mă!, eĭ îmĭ răspund: du-te draculuĭ de pomană, mă!». Oamenilor li se vorbeşte în zădar de «solemnitate», «onomastică», «Constituțiune», «Convențiune», de «amoarea patrieĭ», de lucrurile care ajung până la dînşiĭ ca «potrocale de recesemință» şi «tabloane». Agentul politic pentru sate, pregătitorul de alegerĭ şi, la întîmplare, în opoziție, şi de revoluție, e Răsvrătescu, Tache Răsvrătescu, din Bucureştĭ de sigur, un admirator al «redaptoruluĭ» Cleveticĭ, din ideile căruia se inspiră, dacă el însuşĭ nu face parte din lumea alcătuitorilor de gazete fără fond, fără stil şi fără rost: «hîrtia cea mînjită cu cerneală», cum zic țeraniĭ, l-a învățat a vorbi de «libertate, egalitate, fraternitate, legalitate, inviolabilitate, sufragiŭ universal, proletarĭ, reforme, nație mare, cultivată, florisantă, educațiunea popululuĭ»; de acolo a culés el ideia că «pămîntul e al luĭ Dumnezeŭ» şi proiectul de a-l împărți pentru maĭ marea glorie a partiduluĭ. E puțin năcaz de proprietar mare amenințat în drepturile sale de către această propagandă, care poate ajunge serioasă, cu toate formele comice, cînd se coboară în lumea vechilor durerĭ foarte serioase.

Răsvrătescu oratorul şi reformatorul nu e însă un om moral, precum nu e un om serios; şi el va alerga după aceleaşĭ catrințe. Tot aşa de puțină moralitate atribuie Alecsandri, cum văzurăm, nouluĭ învățător de sat, care împărtăşeşte multe din vederile luĭ

Tache, exprimîndu-le într'o pretenţioasă, greoaie şi neînţeleasă limbă de cărturar după sistemul luĭ Laurian şi făcînd în acest graiŭ curte statornică Susaneĭ, «beleĭ Susane», cea maĭ frumoasă după socotinţa luĭ între soţiile «fraţilor romînĭ» cu căciulă şi opincĭ. Şi aicĭ satira se ridică maĭ sus şi loveşte, fără dreptate, fără măcar o cruţare care se impunea, în profesoriĭ «cesaro-crăieştĭ» a căror învăţătură, pornită pe drumurĭ greşite, era la obîrşia zăpăceliĭ luĭ Galuscus, fost Găluşcă, luminător al poporuluĭ în limba, dacă nu în spiritul, în care fusese crescut la şcoală.

«Dac' a fi să ne potrivim noĭ la cîte 'nşiră ceĭ guleraţĭ, am căpia de tot... Haĭ noĭ să ni cătăm de nevoĭ», e încheiarea ţeranilor pe cari Statul noŭ vrea să-ĭ fericească, pe eĭ şi pe nevestele şi pe fetele lor, prin ştiinţa luĭ Galuscus şi filantropia democratică a luĭ Tache Răsvrătescu. Cu puţină pază a femeilor *aceştĭ* străinĭ de viaţa satelor nu fac însă, deocamdată, lucrurĭ rele. Altfel e cînd se uită cineva la ceĭlalţĭ parasiţĭ săteştĭ, pe cari regimul noŭ nu i-a trimes, dar pe cari nu se simte dator — şi nu se va simţi dator nicĭodată — a-ĭ desrădăcina din mijlocul ogoruluĭ, a căruĭ putere de viaţă o sug cu îndărătnicia buruieniĭ celeĭ rele. Grecul a luat moşia în arendă, şi el dă şi banĭ cu camătă, şi ţine şi jupănese ademenite şi oprite la curte, de şi caută să le înlocuiască din cînd în cînd cu fete, pe care e gata să le şi iea în căsătorie dacă-ĭ aduc o răzăşie în zestre şi-l fac pămîntean cu drepturĭ, cum nu-l arată graiul. E îndrăzneţ chir arendaşul: el ştie să unelteasca omorurĭ, să otrăvească orĭ să ciopîrtească şi cu iataganul pe cine-l poate pîrî la judecată; ştie să fure pe cine-ĭ place şi să facă nuntă cu sila; cel mult dacă vre-o jupănească cu vechime îĭ vine de hac, cu toată lăudăroşia şi panoplia luĭ eroică.

Evreul Moişă n'ar fi în stare să puie la cale un omor, dar se pricepe să tacă, văitîndu-se cu privire la dînsul; el are mustrărĭ de cuget pentru păcatele cele marĭ, deşi, dacă te uiţĭ maĭ bine, nu e altceva în ele decît frica grozavă de ceasul răspunderiĭ. Dar maĭ neîndurată decît camăta obraznică a Greculuĭ e camăta îmbrobodită a «lipitoriĭ» acesteialalte. Amîndoĭ aŭ viitor în noua societate, însufleţită de un spirit atît de liberal, încît orĭcuĭ îĭ e îngăduit să sape criminal la temeliile eĭ. Cu privire la Grecul şi la Evreul lor, cînd eĭ nu sînt, ca în comedia luĭ Alecsandri,

așa de proștĭ încît să se lase prinșĭ asupra faptelor lor nelegiuite — de obiceiŭ fără-de-legea lor e legală și, cînd nu e nicĭ legală, se ascunde prea bine ca s'o poată găsi țeranul orĭ Statul care, ca putere adevărată, nicĭ nu există la sate —, cu privire la aceste voinice lipitorĭ țeranul romîn din era nouă n'are soluția așa de răpede ca în privința luĭ Galuscus și Tache, asupra cărora se trece la ordinea zileĭ, de muncă și răbdărĭ.

În «Lipitorile satelor» se întîlnește încă un tip interesant : e Vîntură-Țară, bătrînul răzăș, care și-a pierdut averea, dar știe din pricina cuĭ și merge pe urmele hrăpitoruluĭ, spuindu-ĭ vorbele cele grele și stricîndu-ĭ după putință socotelile cele bune. Acest răzăș, în decădere cît privește stăpînirea de pămînt, asupra căreia s'aŭ răpezit strașnicii vultanĭ, dar neînfrînt în suflet și dîrz în rostul luĭ de cuvînt, e o frumoasă figură, care era vrednică să fie păstrată în teatru de cineva care l-a putut vedea în clipa cînd, cu obișnuita luĭ atitudine de mîndrie, protestare și revoltă, el se cobora pentru totdeauna de pe scena istorică, lăsînd pe țeranul sărac, adesea neliber și fără ogor, la picioarele boieruluĭ, ale ciocoiuluĭ, Greculuĭ și Evreuluĭ. Îl vom maĭ întîlni, dar numaĭ într'o fabulă glumeață, ca eroŭ în comedioara *Harță Răzășul*, care arată numaĭ spiritul isteț, gata totdeauna a găsi întorsătură nouă într'o afacere, al răzășuluĭ moldovean, îndărătnic, cîrciogar și bun de gură ; la urmă însă și Harță, cît e el de hărțăgos, încheie ca și ceĭlalțĭ tovarășĭ aĭ luĭ : își vinde sfînta moștenire a pămîntuluĭ și, dacă aicĭ proprietarul mare plătește bine, aceasta n'are nicio însemnătate. Un răzăș în sfîrșit, cu frumos nume istoric și o purtare vrednică de dînsul, moș Arbore, se întîlnește în «Boieriĭ și ciocoiĭ», la fiecare răspintene a acțiuniĭ, temut de slugile caseĭ, îngăduit, pentru bătrînețele și faptele luĭ bune, de boier, respectat și iubit de tinerĭ, întroducînd într'o lume de plecăciunĭ, de vicleniĭ mincinoase, de hoțiĭ și intrigĭ, un element de libertate îndrăzneață, care nu-șĭ păzește gura, fiindcă n'are nevoie de nimic și n'ar avea de ce să se teamă. Și așa însă tragedia răzășuluĭ, maĭ ales cea, fatală pentru neam, a răzășuluĭ din Moldova, a rămas nescrisă, și alde moș Arbure, Harță și Vîntură-Țară, întrupărĭ ale spirituluĭ popular care nu cruță nimic din ce e răŭ și arde cu gluma luĭ, păstrînd toate înfățișările cuviinței celeĭ maĭ desăvîrșite, ni daŭ numaĭ pe răzășul care rîde,

—poate pentru că răzăşul celălalt ne-ar face şi pe noĭ să plîngem prea mult.

La oraşe are însă Alecsandri, maĭ ales în oraşele muntene, care înfăţişează cu maĭ multă trufie sigură de sine anumite ridicule, o lume întreagă de chipurĭ caricaturale, pe care, urîndu-le, el le-a cules cu îngrijire şi ni le-a transmis în schiţe foarte asămănătoare cu originalele. Jos de tot el nu s'a uitat, din vîrtejul vieţiĭ luĭ de om bogat, puternic, admirat, «poet laureat» al neamuluĭ, ministru, prieten personal al Domnuluĭ. În acest din urmă strat, al meşterilor şi micilor negustorĭ, înfăţişaţĭ în treacăt de Orăşanu, eraŭ totuşĭ interesante observaţiĭ de făcut, şi, dacă acest cerc social ar fi fost cercetat la 1860 de ochiul ager al unuĭ scriitor de o maĭ înnaltă valoare, el ar fi dat, fiind încă neatins de molima imitaţieĭ maimuţăreştĭ după maimuţele imitatoare de sus, altceva decît caricatura prin care s'a înscris în literatură douăzecĭ de anĭ maĭ tîrziŭ. Din negustorimea de vremea veche două tipurĭ s'aŭ furişat însă în teatrul luĭ Alecsandri, fie şi în piesa cu ideia şi intriga luată din franţuzeşte *Ginerele luĭ Hagi Petcu*[1].

Petcu, harnic şi strîngător bogasier, care a strîns o avere mare, care n'a cheltuit pentru dînsul decît doar ca să-şĭ mîntuie sufletul, mergînd la Ierusalimul tuturor iertărilor, Petcu, care ţine pe lume doar la fata luĭ, crescută în cele maĭ scumpe «pansioane» din ţară şi din străinătate şi care face jertfe de miĭ de galbenĭ, scoşĭ pentru plata de datoriĭ străine, cînd e vorba de a-şĭ mărita moştenitoarea iubită cu un prinţ, un adevărat prinţ, cu numele istoric,— e un tip adevărat şi foarte simpatic. El place şi maĭ mult cînd simţul luĭ de gospodărie, de mîndrie — ca un om muncitor, care în sfîrşit a ajuns — se revoltă împotriva cavalerismuluĭ risipitor, a ifoselor leneşe, a glumeĭ necruţătoare, care nu se razimă pe nicĭun drept decît al titluluĭ moştenit, ale ginereluĭ aşa de bine îngrijit de dînsul până atuncĭ. Sîntem recunoscătorĭ prietenuluĭ săŭ maĭ sărac, pe care *prinţia* nu-l sperie de loc şi care dă sfaturile de eliberare luĭ Hagi Petcu. De un singur lucru ni pare răŭ la acesta: vrea să fie senator, mînĭ se va înscrie într'un partid, va cheltui banĭ cu alegerile cum

[1] «Le gendre de Mr. Poirier.»

prinţul îĭ cheltuieşte cu caiĭ şi se va distruge astfel încă unul dintre elementele positive din viaţa ţeriĭ.

Şi o altă avere se risipeşte în aceste timpurĭ de crisă, averea strînsă laolaltă, «galben de galben», de «zgîrciţiĭ», totuşĭ aşa de folositorĭ economieĭ naţionale, aĭ generaţieĭ trecute. Unul, Antohi, moare supt ochiĭ noştri, neavînd alţĭ prietenĭ decît un vechiŭ tovarăş de viaţă, simplu, cumpătat, strîngător ca şi dînsul, şi doftorul care-l caută. În alte odăĭ ale aceleiaşĭ case modeste, se bea şampanie, se strigă la beţie, se pregăteşte o nuntă: moştenitorul, Polidor, un tînăr de Capitală, din generaţia cea nouă, îşĭ pregăteşte viitorul în ceasul agonieĭ tatăluĭ săŭ adoptiv. Acesta prinde taina nerecunoştinţiĭ celuĭ pe care l-a crescut şi-l iubeşte, şi dorinţa de a-şĭ răzbuna îĭ dă putere de viaţă. Se va ridica de pe patul săŭ de suferinţă şi va trăi, risipind el, ca să nu maĭ poată risipi cellalt. Dar ce face bătrînul, dînd în dreapta şi în stînga, unde trebuie şi, maĭ ales, din desgust, unde nu trebuie, nu ne priveşte; aceasta face parte din intrigă. Ne priveşte însă cum trăieşte fiul, şi înţelegem ce ar face el dacă miile de galbenĭ din lădiţă i-ar fi întrat în mînă. Tînărul din *Agachi Flutur*, foarte lacom de banĭ şi îmbolnăvindu-se la fiecare gînd că i-ar putea cheltui, n'are interes, el nu e represintativ, şi maĭ *adevărat* e Agachi însuşĭ, unchiul ce culege lumea la prînzurile-ĭ nocturne de la Hugues, în tovărăşia «marilor artiste» de la Teatru. Moisescu, «factorul», care ţine să nu se ştie că a fost vre-odată de altă lege, care-l înrîureşte însă în exerciţiul uneĭ camete neruşinate, acela are mult de lucru prin aniĭ aceştia, şi, cînd el va fi un mare bancher, avîndu-şĭ clientela de oamenĭ politicĭ, din averea luĭ Antohi şi Agachi, ba chiar din a luĭ Hagi-Petcu, orĭcît ar apăra-o de bine si orĭcît s'ar învoi prinţul ginere-săŭ a trăi la ţară, va fi rămas numaĭ prea puţin lucru.

În odăile separate de la restaurantele bucureştene vestite, în balurile cu joc de cărţĭ, intrigĭ de dragoste şi socotelĭ de zestre ale Fespezenciĭ, în biuroul «zgîrciţilor risipitorĭ» cari vreaŭ să se vorbească de eĭ ca de oameniĭ de talent şi de muncă, în redacţiile foilor politice şi satirice — «vre-o cetire morală», zice Alecsandri, «precum Nasul luĭ *Nichipercea* saŭ foiţa *Romînuluĭ*», în Cameră, la Palat, pretutindenĭ în «cuibul veselieĭ şi al no-

roiuluĭ», se vor întîlni aceia asupra cărora se opreşte maĭ mult şi maĭ greu condeiul luĭ Alecsandri, parasiţiĭ vieţiĭ politice.

Poetul voià să-ĭ urmărească încă din originile lor, adecă ale politicianismuluĭ, şi la 1862 el anunţa[1] că a început «Ciocoiĭ înnainte de 1849», după care va urmà cu «Ciocoiĭ în zilele noastre». Avem numaĭ partea întăiŭ a acesteĭ schiţe încăpătoare, care dă priveliştea uneĭ vaste drame.

Supt regimul Regulamentuluĭ Organic s'a introdus un simulacru de viaţă politică modernă, de regim parlamentar. Vodă are miniştri, şi aceştia află de lucru în «Adunărĭ», cu deputaţĭ cari fac oposiţie pentru ca să ajungă la Guvern. «Boieriĭ şi ciocoiĭ» e menită să arăte cum slugile boiereştĭ, un Lipicescu, un Neamuş, un Trufandachi, care-şĭ are şi nevastă frumoasă pentru boierul şi ştie să nu vadă pănă atuncĭ cînd o va putea izgoni fără pagubă, făcînd şi scandal împotriva rivaluluĭ, cum, decĭ, aceste naturĭ abjecte, purtînd în vinele lor păcatele Grecilor şi ale Ţiganilor, ajung, prin linguşire, prin hoţie, prin crimă, la un ultim triumf obraznic — pe care descoperirea de la sfîrşit a unuĭ fals săvîrşit de Lipicescu şi arestarea luĭ nu izbutesc a-l scoate din raza prevederilor noastre. Dar, pe lîngă încondeiarea ciocoiuluĭ supt ipostasul grecesc ca şi în înfăţişarea luĭ românească, înnainte de Filimon, care, vădit, s'a inspirat de aice, — avem şi începuturile rosturilor de partid. Hîrzobeanu, mare boier, fără nevastă, dar cu ţiitoare, şi cu fată mare în casă, vorbeşte de răŭ Cîrmuirea, fiindcă nu e ministru; ciocoiĭ luĭ îl ascultă cu admiraţie şi-ĭ întăresc cuvintele: aşa e, toate lucrurile merg răŭ în ţară, o societate se duce de rîpă! Dar se anunţă întrarea în curte a oamenilor poliţieĭ. Poate se bănuieşte un complot în casa mareluĭ boier nemulţămit: într'o clipă ea rămîne goală. Nu, — Hîrzobeanu e prim-ministru, preşedinte al Divanuluĭ, şi gloata vine înnapoĭ, flămîndă, cercînd prin umilinţe nouă să şteargă impresia pe care a produs-o trădarea eĭ mişelească în ceasul primejdieĭ şi al temerilor. Acum începe bucuria, mîndria «Puteriĭ», dar şi neîngrijirea de lucrurile caseĭ, prada ciocoilor. Între balurĭ cu Paşĭ — şi portretul Sultanuluĭ — cu consulĭ — şi portretele suveranilor creştinĭ din vecinătate —, între şedinţe ale Divanuluĭ în care se tratează chestiĭ esenţiale

[1] Olănescu, *l. c.*

cu baniĭ celor interesaţĭ în buzunar, între audienţe la Măria Sa şi călătoriĭ electorale în provincie, cu diplome de ranguri în alb pentru ceĭ ce trebuie cîştigaţĭ şi bîte pentru ceĭlalţĭ,—se cheltuiesc aniĭ de stăpînire. La capăt, e revolta, bine descrisă, pe care o hrănesc toţĭ pătimaşiĭ de răzbunare şi stăpînire şi pe care o împacă, până la demisia Guvernuluĭ şi venirea în loc a unuĭ cinstit boier de ţară, cu ideĭ liberale, prieten al răzăşilor din vecinătatea luĭ, vorba altuĭ om curat, a tînăruluĭ din generaţia de la 1848, care se găteşte să joace rolul săŭ reformator.

Trebuie să sărim acum douăzecĭ de anĭ ca să ajungem la politicianiĭ din 1860. Faţă de Sandu Napoilă, «ultra-retrogradul», care e contra capitaţieĭ, findcă-l atinge şi pe dînsul, boier mare, deşi a jucat şi el hora Uniriĭ «în colţ la Petrea bacalul» şi a purtat, fiind totuşĭ un venerabil Vel Clucer, «bairacul» tricolor, în acele zile memorabile, se ridică popularul «Cleveticĭ ultra-demagogul», care e ceva astăzĭ şi care mîne va fi tot. Cu «jiletca Robespierre, cravata de mătasă albă şi barba 'n furculiţă», trimeţînd «sănătate şi frăţietate» tuturor, el, «jurnalist şi constituţionalist», *redaptore* al «Gogoaşeĭ Patriotice», care s'ar putea chema şi *Romînul*[1], precum luptătorul poate să-şĭ schimbe numele şi în Tribunescu —, el va vorbi, va scrie despre «pînea amară a exiluluĭ», despre «consacrarea aptuluĭ de la 5 şi 24 Ghenar, ca unul ce e făcut de el şi numaĭ de el», despre «respeptul Convenţiuniĭ cu condiţiune de a fi schimbată în totul», despre dreptul orĭcuĭ de a fi «represintant al naţiuniĭ», despre «libertatea absolută» şi «egalitatea perfectă», despre împărţirea de pămînturĭ, socialism, comunism şi republică. Vorbind limba politică şi literară la modă, a luĭ M. Zamphirescu şi celor de o seamă cu dînsul, el face să i se audă «toaca de la balamuc» orĭunde poate căpăta o masă, o dragoste, o subvenţie la gazetă, un vot la deputăţie. Devisa-i este: «Misiunea mea e să dobor»; meseria luĭ, «negustor de laudă şi de ocară». Calomniază, dar nu răspunde pentru calomnie, e pălmuit şi protestă în numele libertăţiĭ preseĭ.

Se poate zice că eraŭ mulţĭ politicianĭ cari nu sămănaŭ cu

[1] V., scrisoarea citată: «Cleveticĭ şi Tribunescu, ale căror profile sînt copiate după acela al luĭ Rosetachi şi al luĭ Ion Brătianu *(sic)*.»

acesta: Cleveticĭ şi Tribunescu se vedeaŭ însă maĭ bine decît ceĭlalţĭ; din nenorocire eĭ nu eraŭ nicĭ o închipuire, nicĭ o raritate. Un bătrîn cinstit îĭ caracterisează astfel: «nişte ischiuzarĭ cu maĭ mult saŭ maĭ puţin spirit, cari se joacă de-a Baba Oarba pe scena politică»; opera lor e calificată de spiritul critic al luĭ Alecsandri ca un zvon zădarnic de «cuvinte secĭ: de partidă progresistă, partidă moderată, partidă retrogradă, partidă naţională, partidă trădătoare». Şi doftorul luĭ Antohi aminteşte în cuvinte frumoase datoria publicistuluĭ: «Un jurnalist este apostolul adevăruluĭ, apărătorul dreptăţiĭ, propagatorul cunoştinţelor folositoare; el e devotat cu sinceritate şi cu abnegare intereselor patrieĭ sale, şi, cînd se serveşte de presă, el o întrebuinţează ca o făclie cerească pentru a răspîndi lumină mîntuitoare în minţile şi cugetele oamenilor».

Cînd Millo se duce în provincie, el întîlneşte, printr'o intrigă asemenea cu a *Revisoruluĭ* luĭ Gogol[1], o sumă de tovarăşĭ aĭ luĭ Tribunescu şi Cleveticĭ, cari fac zgomot mare numaĭ să ajungă prefecţĭ şi alţĭ deţinătorĭ aĭ autorităţiĭ publice, pentru eĭ şi soţiile lor, nouă Chirițe ambiţioase[2]. «A intrigarisi pentru slujbă» e îndeletnicirea celor cari declară, servil, orĭcăruĭ biurocrat maĭ simandicos că «n'aŭ alte rude decît patria şi alt părinte decît Guvernul». Numit în slujbă, un astfel de eroŭ politic ajunge

Împiegat
În vecĭ mutat
Şi permutat,

un *Haimanà* cu ochiĭ la «Palavramentul din Bucureştĭ», unde se hotărăsc numirĭ, înnaintărĭ, schimbărĭ. Aceştia dispar însă modeştĭ înnaintea strălucirĭĭ protagoniştilor, cuvîntătorĭ, scriitorĭ, învîrtitorĭ de intrigĭ, de la centrul uneĭ vieţĭ politice nesincere, interesate şi, în mare parte, ridicule.

Dar aicĭ aceştĭ noĭ fruntaşĭ, produse ale epoceĭ, nu sînt răzleţĭ. Contesa de contrabandă, cu convorbirea în două limbĭ, aleargă din casă 'n casă pentru a strînge banĭ cu scopurĭ de caritate, care se încheie în hrănirea unuĭ prieten tînăr ce nu

[1] *Millo director*, 1864.

[2] Pe Chirița o maĭ presintă Alecsandri, într'o canţonetă, călătorind prin Apus.

ştie să trăiască altfel. Contele de *Tazléo* străbate saloanele, iresistibil prin frumuseţă, prin impecabilul stil frances al îmbrăcăminţiĭ şi spirituluĭ, gata a provoca la duel şi a cere scuse solemne. Bătrîne umblă nebune după măritiş. Bărbaţĭ îşĭ trimet femeile la întîlnirĭ pentru a stoarce banĭ cu binele orĭ cu revolverul, eĭ le îndeamnă a călători la Paris pentru a lichidà în folosul lor averea unuĭ domn în vrîstă care consimte să facă prostiĭ. Începea astfel să se înfiripeze o societate pe care o cunoaştem prea bine şi pe care de mult nicĭun curagios spirit satiric n'o tîrăşte pe scena Teatruluĭ răzbunător.

Din societatea superioară a rămas prea puţin: Prinţĭ uşurateci, cari ieaŭ femeĭ din burghesie fără a se crede datorĭ a le iubi şi se hrănesc din baniĭ unuĭ om de care rîd, princese care înnainte de 1848 aplaudaŭ orĭce protestare de răzvrătire, orĭce semn al uneĭ vieţĭ nouă care vrea să trăiască şi să domine, şi care la bătrîneţă apără faţă de doctorul de casă, vechiŭ prieten, şi, odată, amorezat de barcarole napoletane, înnaintea păharuluĭ de ceaiŭ, în desfăşurarea paşniceĭ concine, tineretul acesta plin de păcate, în care li se pare însă că se frămîntă o dorinţă spre maĭ bine, un «neastîmpăr generos», care ar putea face să se ierte, măcar în parte, greşala cea mare de a fi risipit şi distrus «comoara naţională păstrată cu sfinţenie de strămoşiĭ noştri» [1].

---

[1] *Nobila cerşetoare* e o schiţă de tot superficială, scrisă în vederea suferinţelor din 1871 ale Franciei, pentru care-şĭ vărsaseră sîngele şi tinerĭ rominĭ, într'o mişcare mărinimoasă. E maĭ clar tipul unuĭ lăudăros bolnav, care tip însă nu aparţine uneĭ epoce anumite.

CAPITOLUL VIII.

Literatura românească în Ardeal şi Bucovina.

Lupta pentru Unire n'a aflat în Ardeal un mare răsunet. Poate că şi urîtele certurĭ pentru stil şi teoriĭ filologice, de la 1855, contribuiseră la răcirea sentimentelor a căror firească manifestare se putea aştepta. Cît despre Bucovina, doar în scrisorĭ particulare dacă fruntaşiĭ eĭ romînĭ îşĭ arătară împărtăşirea la aspiraţiile care cuprindeaŭ tot maĭ mult pe Romîniĭ din Principate.

Dar atît la Romîniĭ austriacĭ, cît şi, maĭ ales, la ceĭ din Ungaria, trezise o mare mişcare săvîrşirea Uniriĭ, venirea în fruntea Românieĭ nouă a uneĭ personalităţĭ ca a luĭ Vodă Cuza, marile acţiunĭ politice care începură a se îndeplini, zvonul polemicilor învierşunate, alcătuirea uneĭ singure oştirĭ româneştĭ şi adunarea eĭ într'un lagăr, despre care mulţĭ din ceĭ ce aşteptaŭ de atîta vreme dincolo de Carpaţĭ credeaŭ că-şĭ va revărsa ostaşiĭ tinerĭ pentru scoaterea din robie a Romînilor din acele părţĭ, ce încercaseră în zădar să se ridice numaĭ prin silinţele şi jertfa lor. Austria, care păruse a se întări după 1848, supt regimul de autoritate al absolutismuluĭ, ajunsese acum zile grele: pe cînd Ungurii hărţuiaŭ înlăuntru necontenit Guvernul împărătesc, cerînd legal drepturile pe care nu le putuse smulge entusiasmul luĭ Kossuth orĭ sabia luĭ Bem, Italia se ridica împotriva dominaţieĭ străine, regele Sardinieĭ lua în mînă steagul unităţiĭ şi Franţa luĭ Napoleon III-lea arunca în cumpănă hotărîtoarea-ĭ sabie de biruinţă. Şi minţile cele maĭ socotitoare şi firile cele maĭ potolite şi experienţele cele maĭ bogate se puteaŭ îmbăta, în astfel de zile, de cele maĭ nebune şi maĭ dumnezeieştĭ speranţe.

I. «Asociaţia» ardeleană.

Ardeleniĭ, Ungureniĭ par a se trezi decĭ la o viaţă nouă, care pe încetul cucereşte toate terenurile. În 1860 Romîniĭ uniţĭ căpătaŭ Mitropolia din Blaj, care trebuia să fie dată luĭ Şuluţ, înnainte de a se da în 1864 luĭ Şaguna Mitropolia, neatîrnată de Sîrbĭ, a Romînilor ortodocşĭ. După un an de la organisarea Bisericiĭ «greco-catolice», ceĭ doĭ arhiereĭ se uniaŭ pentru a pune basele mariĭ asociaţiĭ de cultură a neamuluĭ nostru în Ungaria, «Asociaţia transilvană.»

La 10 Maiŭ, din Sibiiŭ, şi prin îndemnul luĭ Şaguna, căruia se cerea a i se trimete şi răspunsul, inteligenţa românească, fără deosebire de confesiune, avînd în capul tuturor iscăliturilor numele Mitropolituluĭ Şuluţ, pe lîngă al episcopuluĭ iniţiator, cereaŭ voie să convoace o adunare pentru stabilirea statutelor viitoareĭ «Asociaţiunĭ transilvane pentru literatura romînă şi cultura poporuluĭ romîn». Răspunsul fu neaşteptat de protivnic: Locotenenţa Ardealuluĭ arăta că trebuie, înainte de aprobare, să cunoască statutele, şi de la început se declara contra uneĭ reuniunĭ de cultură avînd maĭ presus de toate scopurĭ exclusiv naţionale; pe urmă însă, după stăruinţĭ personale ale luĭ Şaguna, ea cedă. Decĭ se adunară pentru înţelegerea asupra statutelor cerute o parte dintre semnatariĭ petiţieĭ: se înfăţişară patru proiecte, de Şaguna însuşĭ, de Bariţ, fruntaşul politic de atuncĭ al Romînimiĭ din Ardeal, de Cipariŭ, cel maĭ însemnat om de ştiinţă al eĭ, şi de I. Puşcariu. Comisiunea aleasă dădu forma definitivă a statutelor, dintre care al doilea punct pune ca scop noiĭ Adunărĭ permanente, ce reunia singură pe Romîniĭ amînduror Bisericilor, «înnaintarea literaturiĭ romîne şi cultura poporuluĭ romîn în deosebitele ramurĭ, prin studiĭ, elaborarea şi edarea de opurĭ, prin premiĭ şi stipendiĭ pentru diferitele specialităţĭ de ştiinţă şi arte, şi altele asemenea». Devenia cineva membru printr'o simplă contribuţie băneasca, aşa de mică, încît orĭcine putea să aibă bucuria de a se număra între sprijinitoriĭ culturiĭ poporuluĭ săŭ: «oficialiĭ» eraŭ să fie plătiţĭ în banul, de aur fără amestec, al recunoştinţiĭ sincere.

Era de acum înnainte cine să îngrijească în Ardeal de «sunetele dulcĭ ale limbiĭ materne», cum se exprimă, la sfîrşitul

plin de avînt al cuvîntăriĭ sale, Şaguna. La 4 Novembre st. n. 1861, Asociaţia-şĭ deschidea pentru întăia oară şedinţele: Mitropolitul Şuluţ şi Şaguna se înscriaŭ înnaintea celorlalţĭ membri fundatorĭ cu sumele de 2.000 şi 1.500 de florinĭ. Cel din urmă fu ales şi preşedinte, cu o foarte mare majoritate; ca vicepreşedinte fiindu-ĭ dat Cipariŭ, «cu vot unanim». De o mare însemnătate e şi faptul că, Adunarea hotărînd putinţa alegeriĭ de membri onorarĭ şi în afară de hotarele provincieĭ, ea cuprindea între aceştia Ardelenĭ înstrăinaţĭ, ca Aaron, Bărnuţ, Bojinca, fost profesor şi predecesorul luĭ Papiu ca «jurisconsult» al Moldoveĭ, ce-şĭ păstra după Unire forme de viaţă separată, pe Fontanini, latinisatorul din Craiova, pe Laurian, pe Ion Maiorescu, «profesor de istoria generală şi naţională în Bucureştĭ», pe Papiu, ce era încă la Iaşĭ, pe Pumnul. trezitorul de viaţă românească în Bucovina, pe dr. Al. Teodori din Roman, lucrător la dicţionariul din Buda [1], pe Suciu, profesor de drept la Universitatea moldoveană; pe oamenĭ cunoscuţĭ pentru generositatea lor, ca pe contele Scarlat Rosetti şi pe Basarab Brîncoveanu; dar dintre scriitoriĭ noştri de aicĭ numaĭ pe ceĭ doĭ Scribanĭ. Bariţ maĭ propunea încă, printre istoriofilĭ şi istoriografĭ, pe generalul Mavros, un strîngător de monumente arheologice, pe Eudoxiu de Hurmuzaki, despre lucrul căruia ştiaŭ, deocamdată, numaĭ prieteniĭ, printre cari se număra şi Bariţ [2], şi recomanda ca misiune ştiinţifică a Asociaţieĭ maĭ multe cercetărĭ şi opere de adunare, care, din nenorocire, n'aŭ fost îndeplinite nicĭ până astăzĭ, ba nicĭ chiar începute, precum: colecţia de balade ardelene, culegerea de inscripţiĭ romane din Ardeal «şi din ţerile vecine cu dînsul», un conspect al floreĭ ardelene, bănăţene şi bucovinene, iar, spre «a complini lacunele din istoria patrieĭ şi a naţiuniĭ», tipărirea manuscriptelor luĭ Şincaĭ şi Clain, «adunarea documentelor pentru istoria bisericească» şi darea unuĭ larg loc documentelor, ce sînt a se tipări şi pe româneşte, în «foaia periodică» ce va ieşi, ca organ al Asociaţieĭ. Acest din urmă lucru se şi făcu prin tipărirea unuĭ lung şir de importante documente în această foaie, *Transilvania*. Tîrziŭ de tot,

[1] Preotul Teodorovicĭ era tatăl, nu fratele săŭ, cum am scris, din greşeală, în *Ist. lit. rom.*

[2] V. prefaţa luĭ la traducerea românească a celuĭ d'intăiŭ volum din «Fragmente». Cf. maĭ sus, pp. 53-5.

Asociaţia dădu la iveală notele d-luĭ I. Puşcariu, «Datele istorice» asupra familiilor nobile din Ardeal[1].

«Un razim naţionalităţiĭ romîne», vorbia Cipariu în întăia sesiune a Asociaţeĭ, «se împlîntă astăzĭ, ci sperăm că asemenea razime, de astă şi de alte forme, se vor împlînta şi de-aicĭ înnainte, şi maĭ multe, şi maĭ puternice». Asociaţiile, întemeiate îndată după aceasta, la 1860 şi 1861[2], în Ardeal şi Maramurăş, se ocupaŭ maĭ mult cu darea de stipendiĭ şi întemeierea de şcolĭ, cum era, de altmintrelea, şi firesc, decît cu interesele superioare, literare şi ştiinţifice, ale poporuluĭ românesc de acolo şi de pretutindenĭ.

II. Cărţĭ de şcoală.

În acest timp gimnasiul din Braşov mergea tot spre maĭ bine, ajutat şi de darul luĭ I. Iuga, supt conducerea unuĭ director ca Gavril Munteanu, care-şĭ avuse rosturile luĭ în ţară şi colaborase la «Revista Romînă» a luĭ Odobescu: îl ajutaŭ cincĭ profesorĭ, pentru 71 de şcolarĭ. Gimnasiul din Blaj rămînea în frunte, dar cel din Beiuş căpătase la 1852, supt Austriecĭ, ultimele două clase. Seminariul luĭ Şaguna se ridica tot maĭ mult spre situaţia uneĭ adevărate şcolĭ înnalte. Preparandiile, cu cea din Arad în frunte, dădeaŭ în fiecare an Romînilor un însemnat număr de cărturarĭ. Şi în Munţiĭ Apusenĭ se strîngeaŭ banĭ pentru noul gimnasiu din Brad, care-şĭ căpătă fundaţia în adunările din Februar şi Mart 1862 din darul a 92 de comune din comitatul Zaranduluĭ. Se amintia dreptul vechiŭ al Romînilor de a-şĭ face şcolĭ superioare la Zlatna, Abrud, Turda şi aiurea. Din cele 2.164 şcolĭ primare ce avea ţara la 1860, 742 eraŭ ale Romînilor, fără a se număra 18 cu caracterul mixt romîno-maghiar[3]. Prefecţiĭ romînĭ aĭ absolutismuluĭ ajutaŭ pretutindenĭ frumoasa mişcare şcolară. La Cluj urmaŭ 27 de juriştĭ romînĭ.

Cărţile de şcoală se înmulţiaŭ şi se îmbunătăţiaŭ răpede.

[1] Cf. *Actele privitoare la urzirea şi înfiinţarea Asociaţiuniĭ*, Sibiiŭ, 1862 şi Bariţ, *Părţĭ alese din istoria Transilvanieĭ*, III. Aceste două paginĭ, din *Prinosul Sturdza*, pp. 79-82.

[2] *Enciclopedia Romînă*, I, p. 292.

[3] *Amicul şcoaleĭ*, I, pp. 72-3, 259-60.

Munteanu dă gramatica romînă, în care stabileşte şi o ortografie proprie, cuprinzînd literele *ă* şi *â* [1]. Încă din 1859 G. C. Bellissimus dă în Sibiiŭ al Manual de această materie, «după principiile d-ruluĭ Becker şi metodul luĭ Wurst de a învăţa limba maternă[2]».

Ele se adăogiaŭ la «Şoimul» din Viena (1850-2), gramatica românească pentru Germanĭ, la prescurtarea luĭ Liviu Pop după *Tentamen* al luĭ Laurian (Viena, 1855). I. Puşcariu publică studiĭ de gramatică în 1864. Cipariŭ dădea *Elemente de poetică* (1860), *Crestomatia* din 1858 şi noua publicaţie, din 1866, a *Principiilor de limbă şi scriptură*; în 1862 ieşia la Blaj a treia ediţie din *Compendiul* luĭ; de la el avură şcolile unite şi *Elemente de filosofie*, după Krug, chiar şi o *Gramatică latină*, o *Istorie sfintă*, pe lîngă *Ştiinţa sfinteĭ Scripturĭ* din 1854.

Petri, din Sibiiŭ, care conducea şi o şcoală de adulţĭ, lucra micul luĭ Dicţionariŭ german-romîn (1861), Sava Popovicĭ Barcianu pe cel corespunzător, romîn-german (1862). *Istoria Ardealuluĭ* a luĭ I. Rusu, profesor şi cleric blăjean, e printre cele maĭ bune manuale maĭ vechĭ ale noastre. Un alt Pop, Gavril, pregătia o *Istorie a Banaluluĭ* [3]. O *Mitologie a popoarelor din vechime*, — şi a Egiptenilor — are de autor pe Teodor Roşu. Slovele fuseseră înlăturate şi o comisiune, alcătuită din Vasiciŭ, Cipariŭ, I. Popasu, protopopul şi «oratorul rar» din Braşov [4], viitorul episcop de Caransebeş, din Bariţ, Gavril Munteanu, Andreĭ Murăşanu, I. Puşcariu şi I. Codru, lucra la statornicirea uneĭ ortografiĭ sigure [5].

III. Foile.

La 1860 încep şi foile cele nouă, care se adaugă la vechea «Gazetă de Transilvania», subvenţionată acum oficial de Guvernul Moldoveĭ. V. Roman publică, «redige» la Sibiiŭ «Amicul şcoaleĭ, scriptură pedagogică», bună foaie şcolară, foarte îngrijit tipărită, care, dacă nu dădu «un zbor eroic culturiĭ romîme» şi nu făcu să scadă «împărecherile cele multe dintre noĭ»,

[1] El recomanda studiul dialectuluĭ aromânesc.

[2] Cf. şi *învăţătorul şi poporul, despre bună-starea materială şi propăşirea spirituală*, de Marienescu; 1858.

[3] *Aurora Romînă*, I, p. 11.

[4] *Amicul şcoaleĭ*, I, p. 181.

[5] *Ibid.*, p. 288 şi urm. Cf. I. Ratiŭ, *Timoteiŭ Cipariŭ*, Blaj, 1905.

fu, şi cu ajutorul inspectoruluĭ de şcolĭ ortodoxe (de la 1855) dr. Vasiciŭ, al luĭ I. Fekete-Negruţ, din Blaj, al luĭ I. Rusu, al tînăruluĭ Atanasie Marienescu, student în Pesta, — «un amic al progresuluĭ, un ostaş credincios şi pururea luptaciŭ al luminiĭ contra întunereculuĭ şi un amic al adevăruluĭ».

Din acelaşĭ an e *Strigoiul*, foaie umoristică din Pesta, al căruĭ redactor nu e Gheorghe Ardeleanu, poet în ceasurile sale (n. Timişoara la 1840), ci Mircea V. Stănescu (n. Arad, 1838), teolog şi jurist, un timp şi deputat, autorul unuĭ *Buchet de sentimente naţionale* (1859) şi editorul almanahuluĭ *Mugurii* [1]. După treĭ anĭ apărea tot acolo o altă foaie, *Umoristul* luĭ Ardelean, al căruĭ material literar nu e de mîna întăiŭ şi nicĭ nu trezeşte mult rîsul, dar care era împodobită cu foarte multe caricaturĭ. Ele înfăţişează pe Ardelean îndrăgindu-se de România, pe cînd Ungaria, supărată, pleacă în sprintenu-ĭ costum secuiesc, pe duşmaniĭ luĭ Vodă Cuza năvălind ca nişte leĭ cu urechile de măgar, cununa pe care Ardeleniĭ o daŭ luĭ Kogălniceanu pentru că a desrobit pe ţeran disolvînd «Camera ciocoilor», căreia i se închină două bîte, orĭ oastea cu tunurĭ care se doreşte de anul-noŭ Românieĭ. Conducerea foiĭ trece îndată la Bihoreanul Iosif Vulcan (n. Leta-Mare c. 1840), alt poet dintre mărunţiĭ cîntăreţĭ prin imitaţie pe cari-ĭ dă Ardealul şi Ungaria în acest timp. «Gura Satuluĭ», a treia foaie de satiră, are o valoare maĭ mică.

Incă din 1861 Sion se ocupă de noua foaie a luĭ Sigismund Pop, care publicase la 1848, în Pesta, «Amicul poporuluĭ» şi «Democraţia» şi ale căruĭ sentimente şi ideĭ nu eraŭ totuşĭ cunoscute încă la noĭ. La această foaie politică lucrează şi Al. Roman, ginerele luĭ Pop (n. Ceica, 1827), care căpătă în acest timp locul de profesor pentru limba şi literatura românească la Universitatea din Pesta şi luă loc în 1865 printre deputaţiĭ romînĭ aĭ dieteĭ [2]. Foaia putu să se menţie până destul de tîrziŭ, supt conducerea luĭ Roman. La 1865 chiar, ea e înlocuită, după oprirea de către Guvern, prin *Albina*, redactată de Gh. Popa, bursier al familieĭ Mocioni. De la 1865 înnainte, clericul unit

[1] V. Gr. Pop. II, pp. 188-9.
[2] Cf. *ibid.*, pp. 173-4

Grigore Silaşi (n. Beclean, 1837), dă la Viena foaia bisericească *Sionul românesc*, însemnată şi prin articolele de istorie ce cuprinde. Nu ştim dacă a apărut plănuita *Albină a Banatului*.

Abia la 1864 Romînii de peste munţi aŭ foaia lor literară. Eleganta publicaţie, ilustrată la început cu chipurĭ de fruntaşĭ aĭ neamuluĭ în deosebitele domeniĭ de viaţă, se intitula *Aurora Romînă*. Scriŭ la dînsa, nu numaĭ Ardelenĭ, dar şi Bucovinenĭ, studenţĭ în Viena, ca V. Bumbac (n. Costina, c. 1840-5; fost student la Blaj), care descrie

Muncitorul moarbed de sarcinile grele.

Trimet cîte ceva şi scriitoriĭ din România, ca Pelimon, autorul «Catastrofeĭ de la muntele Găvanul» (1862), al «Jidovuluĭ cămătar» (1863), al «Istorieĭ fundăriĭ Bucureştilor» şi altor scrierĭ de tot atîta valoare, ba chiar ca Gheorghe Tăutu. Şi această foaie din Pesta reproduce, din poesiile de curînd apărute ale Ardeleanuluĭ Tomoşoiu, aşezat în România, unde-şĭ iea numele de N. Nicoleanu («Poesiile luĭ N. N.», Iaşĭ, 1865), acea care începe cu acest larg preludiu:

O tăcere voluptoasă peste florĭ se legăna
Nicĭo şoaptă, nicĭun zgomot [1]...

Din cînd în cînd se încearcă vre-o nuvelă istorică după modelul luĭ Odobescu, dar cea maĭ mare parte dintre colaboratorĭ sînt poeţĭ, de aceia a căror urmă n'a rămas în literatura noastră.

IV. Poeţiĭ ardelenĭ.

Prin aniĭ '50 în centrele şcolare se alcătuiesc societăţĭ de şcolarĭ, cari publicaŭ şi foiţe, almanahurĭ pentru o circulaţie restrînsă, întrebuinţînd ortografia impunătoare a luĭ Cipariŭ pentru a îmbrăca uşoare compunerĭ împrumutate din Bolintineanu orĭ Alecsandri. Viitorul episcop Popea era, cu Papiu, membru al uneia din aceste tovărăşiĭ de adolescenţĭ [2]. Tinerĭ bihorenĭ publică *Zorile Bihorului* la 1854 [3]. «Almanahul societăţiĭ de lectură», *Versuinţe romînĭ* din 1853, *Mugurii* de la Arad (1859), *Buchetul de sentimente naţionale* sînt produsele acestor adunărĭ

[1] Cf. Prefaţa d-luĭ Bogdan-Duică la ediţia «Minerva» din operele luĭ Nicoleanu.
[2] *Memorialul luĭ Şaguna*, I, pp. 39-41.
[3] V. şi *Aurora Romînă*, II, p. 142. — Pentru alte publicaţiĭ periodice v. *ibid.*

de tinerĭ iubitorĭ de literatură. «Însoţirea literară» din Arad cuprindea şi ea multe elemente tinere[1].

Dintre aceştia sînt poeţiĭ de la «Aurora Romînă». Astfel un Victor Rusu (n. 1844), un Atanasie Marienescu (n. Lipova, 1836), care prelucrâ şi el, după gustul ce putea să aibă, poesiĭ poporale, pe care le publică în volumaşul de *Colinde* din 1861 şi cele de *Balade* din 1859 şi 1862[2], — orĭcum, o însemnată lucrare, fiind cea d'intăiŭ carte de literatură poporală, fie şi orĭcît de mult schimbată, îmbunătăţită şi adăugită, care apare peste munţĭ. Apoĭ Aron Densuşianu, fiul preotuluĭ din Dănsuş, absolvent al şcolilor din Haţeg, care scrisese şi în «Foaia pentru minte» din Braşov; cetitor harnic, autodidact învăţat, om de credinţă şi de caracter, figură impunătoare, Densuşianu încearcă în zădar să dea o notă originală stiluluĭ poetic luat de dînsul de la Bolintineanu, pe care l-a admirat cu toată tenacitatea ce-l deosebia în toate, în viaţa luĭ întreagă. Iulian Grozescu (n. Comlăuş, în Banat, 1839), care trecu la 1870 în România, se încearcă în bucăţĭ sentimentale şi satirice, care s'aŭ strîns după moartea luĭ, la 1873. Ioachim C. Drăgescu (n. 1841), publică poesiĭ în «Foaia», iar în «Concordia» «Nopţile carpatine», în care fiind vorba de răscoala luĭ Horea, foaia e închisă[3]. Ilie Trăilă (n. 1844) şi I. Scipione Bădescu se adaug la acest cor de cîntăreţĭ plinĭ de bunăvoinţă şi de sentimente frumoase; cel din urmă a murit abia dăunăzĭ, în Botoşanĭ, după o carieră de ziarist care l-a înjosit tot maĭ mult şi l-a lăsat să moară în miserie.

Treĭ dintre aceştĭ poeţĭ aveaŭ, în adevăr, o chemare. V. Ranta Buticescu (n. Nerţa, în părţile Clujuluĭ), care scrie şi nuvele. Apoĭ Zaharia Boiu (n. Sighişoara, 1838), jurist la Sibiiŭ, cleric ortodox, student la Leipzig, profesor la Seminariul luĭ Şaguna. «Dorurile şi suspinele» luĭ din 1860, ca şi poesiile ce răspîndeşte prin revistele de «dincolo» şi fabulele de maĭ tărziŭ — el a scris şi cărţĭ de cetire, bune — se deosebesc une orĭ prin acea stăpînire a unuĭ graiŭ limpede, firesc, cu notă popo-

[1] *Aurora Romînă*, I, p. 131.
[2] Cf. şi V. Gr. Pop, II, p. 183-4.
[3] *Ibid.*

rală care lipseşte aşa de mult Ardelenilor din această epocă:

Salutare ţie, sfîntă dimineaţă,
Ce frumoasă-ĭ lumea la venirea ta!
Fumegă pămîntul de cerească-ţĭ faţă,
Soarele-ţĭ oferă vesel facla sa.

Versurile luĭ Iustin Popfiu, care dădu la 1870 un volum de proporţiĭ maĭ marĭ, *Poesie şi proză*, nu plăceaŭ luĭ Sion, din causa ortografieĭ ciparienе şi din causa greşelilor de limbă. Popfiu (n. 1839), preot, jurist şi absolvent de cursurĭ filosofice [1], avea însă în el scînteia unuĭ adevărat poet. Cîntecele sale către Romîniĭ de supt Coroana ungurească aŭ acea energie care nu poate veni decît dintr'un suflet puternic şi sincer:

Nainte dar la luptă, la lupta naţională,
Romînĭ din Satumare, Arad şi din Bihor,
Răspingeţĭ cu virtute cercarea infernală
Ţintită spre a stînge acest străvechiŭ popor!

Cuvintele în care pomeneşte mărirea trecută a naţieĭ nu le găseşte orĭce începător:

Dar, cum în miezul nopţiĭ vezĭ stele de pe cer
Căzînd întru 'ntunerec şi-apoĭ în haos pier,
Astfel şi nimbul nostru în ceaţă s'a 'nchinat,
Şi falnica naţiune, naţiunea ce odată
Era regina lumiĭ, de glorie 'ncunjurată,
În pulbere-a sa frunte regal' o a plecat!

Ceva din însuşirile unuĭ noŭ poet revoluţionar era în acela care striga astfel către cerurĭ:

Păn' cînd, eterne Doamne, părinte, pănă cînd
Vom geme ca iloţiĭ pe ăst străbun pămînt?

Şi, în avîntul războinic al cugetuluĭ săŭ, el nu ne uită nicĭ pe noĭ, de «dincoace», a cărora Unire o cîntă:

Azĭ tronul Românieĭ cu fală se ridică,
Suflînd fiorĭ de moarte în ceata inimică;
Azĭ şese milioane nu ard decît de-un dor:
Trăiască România, cu bravu-ĭ Domnitor!
Trăiască, li răspunde milioanele de fraţĭ
De-aceleaşĭ sentimente dincoace de Carpaţĭ!

---

[1] V. Gr. Pop, II, pp. 190-1. Două poesiĭ de el în *Calendarul «Neamuluĭ Românesc»* pe 1910.

V. Alte scrierĭ.

Cu tot premiul oferit de bogata familie nobilă Mocioni, opere istorice nu se scriŭ în Ardeal[1]. Doar în *Peregrinul transilvan, saŭ epistole scrise din ţerĭ străine, unuĭ amic în patrie, 1835-48*, I. Codru Drăguşanu (n. 1823) descrie, între altele, mănăstirile muntene de pe plaiurĭ. Scrierea luĭ Aloisiu Vlad din Sălişte, unul din deputaţiĭ romînĭ la Camera din Pesta, despre limba românească, e redactată ungureşte *(A román nep es ugye)*[2].

Represintaţiĭ de teatru se încearcă doar în Lipova, cu *Nunta ţerănească* şi o dramă istorică despre Mateiŭ Corvin[3].

VI. Scrisul Românesc în Bucovina.

Unirea deşteaptă şi pe Bucovinenĭ. Maĭ aproape oarecum de noĭ, prin aceia că graniţa lor era maĭ deschisă, eĭ primesc necontenite scrierĭ din noua Românie, care face şi darurĭ vechiĭ eĭ Bisericĭ româneştĭ[4]. Pumnul, al căruĭ învăţămînt roditor urmà şi maĭ departe, dă, în frumoasa carte de cetire, astăzĭ, din nenorocire, scoasă din us prin ortografia eĭ părăsită, o alegere din toată literatura românească, nouă şi veche; început la 1862, *Lepturariul românesc*, cu un minunat tipar, deosebit de bine îngrijit, se isprăvi numaĭ la 1865. La 1864 exista o societate arheologică, întemeiată de proprietarul Gh. Costin[5].

În acest an începe a se publica «Foaia soţietăţiĭ pentru literatura şi cultura romînă în Bucovina». Colaborează la această publicaţie cu înfăţişare de anuariŭ preotul Porfiriu Dimitroviţă, tînărul profesor Paicu şi chiar Constantin şi Gheorghe Hurmuzaki[6]; I. G. Sbiera (n. la Horodnicul-de-jos, 1836), un ucenic al maestruluĭ, publică documente; V. Bumbac trimete poesiĭ. De

[1] *Aurora Romînă*, II, p. 249 şi urm.

[2] Încercărĭ de roman face şi d-ra Constanta Dunca, «Iesuiţiĭ Românieĭ, o familie din Bucureştĭ», «Fia adoptată», «Două Cunune».

[3] *Aurora Romînă*, II, p. 96.

[4] V. maĭ sus.

[5] *Foaia soţietăţiĭ*, I, p. 156.

[6] Gheorghe Hurmuzaki analisează o culegere de rele traducerĭ germane din literatura noastră: *Romanische Poeten* a luĭ Staufe, din 1865.

la Alecsandri, «autorul genial, poetul scump Romînilor», vine *Tudora de la Tirşor*, cu frumoasele versurĭ către Mihaĭ Viteazul:

Cît eştĭ de stăpînitor,
Un copil te stăpîneşte.

«Foaia» aduce însă revelaţia unuĭ noŭ poet, nepotul de soră al Hurmuzăcheştilor, Dimitrie Petrinò (n. la 1838), care învăţa încă la Universitatea din Viena. Începîndu-şĭ scrisul la 1860-1, el dă revisteĭ bucovinene cele d'intăiŭ versurĭ ale sale, un răsunet din Alecsandri, dar de o limpeziciune şi armonie care treziaŭ cele maĭ bune nădejdĭ:

Am spus florilor frumoase
Li-am spus al mieŭ dor...

Dacă ar fi adus numaĭ revelaţia acestuĭ talent, cel d'intăiŭ talent literar pe care-l produce Bucovina, «Foaia» şi-ar avea locul în desvoltarea literaturiĭ noastre.

Alăturĭ cu Bumbac, care saluta pe «braviĭ luceferĭ şi stelele radioase» din trupa Faniĭ Tardini, care începuse represintaţiile sale la teatrul din Cernăuţĭ, şi Petrinò se îndreaptă cu cîntecul săŭ tînăr către aceştĭ represintanţĭ aĭ arteĭ româneştĭ. Actoriĭ eraŭ bunĭ, dar ceia ce bucura maĭ mult pe Bucovinenĭ era însuşĭ repertoriul pe care-l descoperiaŭ prin eĭ, repertoriul luĭ Alecsandri, cu «Doĭ morţĭ viĭ», «Florin şi Florica», «Herşcu boccengiul», «Chir Zuliaridi», «Nunta ţerănească», «Însurăţeiĭ», repertoriul altor scriitorĭ pentru nevoile teatruluĭ din Principate, «Urîta satuluĭ», «Jianul», «Bătălia de la Călugărenĭ», «Umbra luĭ Mihaĭ», «Cimpoiul Draculuĭ», «Doĭ procopsiţĭ», «Hoţul şi Fanaragiul», «Fătul Haiducul», «Idiotul», de Anestin, Penescu, Miclescu şi alţiĭ [1], traducerĭ bune ca «Maria Tudor» şi «Caterina Howard» [2]. Şi unul din Hurmuzăcheştĭ înfăţişa sentimentul tuturor Bucovinenilor cînd încheia astfel darea de seamă despre represintaţiile teatruluĭ românesc: «Cu acest chip ne deprindem a fi maĭ mult împreună, între noĭ a împărtăşi aceleaşĭ mulţămirĭ, după cum avem poate şi aceleaşĭ durerĭ a împărţi».

---

[1] V. lista de piese din Popfiu, *l. c.*

[2] Cf. *Foaia*, I, p. 70 şi *Aurora Romînă*, II, pp. 82-3, 129.

EPILOG.

O vreme nouă se pregătia însă pentru scrisul românesc, dacă nu numaĭ decît, în toate privințele, una maĭ bună. În cîțĭva anĭ, unul după altul, fruntașiĭ de pănă atuncĭ aĭ literaturiĭ noastre se stîngeaŭ orĭ îșĭ încetaŭ scrisul, ca Negruzzi († 25 August 1868, la șeĭzecĭ de anĭ) prin publicarea *Păcatelor tinereților*, ca Bolintineanu prin ediția din 1865 a «Poesiilor atît cunoscute, cît și inedite», ca Alexandrescu însușĭ, care dă la 1863, în «Meditațiĭ, elegiĭ, epistole, satire și fabule», o ediție definitivă a poesiilor sale. De curînd Iancu Văcărescu, care înfățișa altă generație, închisese ochiĭ, la o vrîstă foarte înnaintată. Viața luĭ Asachi se prelungi pănă la 12 Novembre 1869.

Un an după apariția volumuluĭ «Din poesiile» sale, la vrîsta de 47 de anĭ, după c lungă boală nervoasă, se stînge, în ziua de 24 Octombre 1863, Andreĭ Murășanu, și trupul «c. r. concepistuluĭ gubernial in disponibilitate» se îngroapă la Sf. Treime din Brașov[1].

Moartea luĭ I. Maiorescu, pe care Papiu, în cuvîntarea funebră, îl numește «apostol al ideilor naționale în treĭ țerĭ romîne», se întîmplă la 24 August din anul 1864[2].

În Bucovina, Pumnul nu trăi decît pănă la 12 Ianuar 1866.

La 2 Iunie 1865 se înmormîntaŭ în stîrșit, la Bocșa Romînă, cu ceremonialul obișnuit la înmormîntarea de preoțĭ, înnaintea a 2.000 de oamenĭ, rămășițele luĭ Simion Bărnuț[3]. De cîtva timp marele dascăl ieșean fusese tot bolnav și prieteniĭ îl sfătuiseră să caute acasă la el, în satul luĭ, tămăduire și putere pentru o

[1] *Aurora Romînă*, I, p. 85 ; I. Rațiu, *Viața și operele luĭ Andreiŭ Murășanu*, Blaj, 1900.

[2] Cf. *Aurora Romînă*, II, pp, 203, 225-6 ; Ionescu-Gion, în *Revista Nouă*, I.

[3] *Aurora Romînă*, II, p. 132.

viață nouă. Plecarea luĭ dintre școlariĭ cari-l respectaŭ și iubiaŭ are duioșia plecăriĭ luĭ Lazăr spre Avrigul unde căuta un mormînt. Acel care predicase «dreptul natural și exclusiv» al Romînilor «la teritoriul propriu, care se întinde pănă unde se întinde națiunea cu limba eĭ ca limbă predomnitoare» [1], acel care, cu orĭcîte greșelĭ generale de teorie și de doctrină, trezise astfel simțul de neam în tineretul ieșean, se despărția de ucenicii săĭ cu aceste cuvinte, care se pot scrie pe mormîntul săŭ ca un testament: «Iubițĭ patria și pe Domnul Romînilor; apărați-ĭ de străinĭ» [2].

Din nenorocire, moștenitoriĭ acestuĭ crez eraŭ încă departe.

BIBLIOTECA CENTRALA UNIVERSITARA BUCUREŞTI

[1] *Funerariile luĭ Simeon Barnutiu*, Iașĭ, 1865.
[2] *Ibid.*, p. 52.

TABLA CUPRINSULUĬ

CARTEA I-a.

Anul '48 şi urmările sale.

Capitolul I-iŭ.

Presa liberă în anul 1848.

Pagina

I. În Ţara-Românească. Poetul Ioan Catina. 3
II. În Bucovina. «Bucovina» Hurmuzăcheştilor 19

Capitolul II.

Alecsandri în 1848-55 25

Capitolul III.

Presa ardeleană în 1848; crezul luĭ Bariţ.

I. Bariţ în anul 1848 31
II. Poesia în Ardeal 33
III. Cipariŭ în aniĭ revoluţieĭ 35

Capitolul IV.

Poeţiĭ munteni în anul 1848.

I. D. Bolintineanu 37
II. Cesar Boliac 41
III. Cheorghe Creţeanu. 42

CARTEA a II-a.

Opera politică a emigraţilor.

Capitolul I.

Condiţiĭ materiale şi mediu social. Scriitoriĭ romîni în exil.

A. Saloane literare până la 1848 41
B. Ospitalitatea familieĭ Hurmuzachi. 52
C. Viaţa pribegilor în Paris 55
D. Scrisorile din exil ale luĭ Bolintineanu 58

CAPITOLUL II.

Scrierile liberalilor munteni.

Pagina

I. Reviste 61
II. Broşurile liberalilor 65
III. Prieteniĭ străinĭ aĭ «causeĭ» 79
IV. Ideile «naţionale» ale luĭ N. Bălcescu 81
V. Ideile «conservatoare» ale luĭ Eliad şi ale prietenilor săĭ. . . 86

CAPITOLUL III.

Literatura politică a pribegilor moldoveni.

I. «Plutarhul» luĭ Ralet 93
II. Broşurile luĭ Alecsandri şi Kogălniceanu 95

CARTEA a III-a.

Literatura din ţară de la 1847 până la agitaţiile pentru Unire. Regalitatea literară a luĭ Vasile Alecsandri.

CAPITOLUL I.

Literatura din principatul muntean (1848-53).

I. Şcolile muntene şi manualele lor 102
II. Foĭ muntene 105
III. Traduceri de romane 106
IV. Traducerile Biblieĭ 108

CAPITOLUL II.

Literatura din Moldova: cărţĭ de şcoală, traduceri, ziare. Opera luĭ Laurian. Asachi şi «Gazeta de Moldavia». Foaia tinerilor, «Zimbrul».

I. Şcoala luĭ Laurian şi manualele de nouă istorie a Romînilor . 113
II. Ziarele din Moldova. — Traducerile 118
III. «Gazeta de Moldavia» şi literatura luĭ Asachi 120
IV. Foaia tinerilor, «Zimbrul» 126

CAPITOLUL III.

Regalitatea literară a luĭ Vasile Alecsandri.

I. Alecsandri şi contemporaniĭ săĭ 131
II. Teatrul românesc şi Vasile Alecsandri. 133
III. Poesiĭ nouă ale luĭ Alecsandri. 147
IV. Alecsandri şi poesia populară 152

CAPITOLUL IV.

«România Literară» şi literatura românească a timpuluĭ.

I. Colaboratoriĭ «Romănieĭ Literare». Alecsandri, Negri. Poesiile luĭ Conachi şi Beldiman. 172

Pagina

II. Mihail Kogălniceanu şi Negruzzi. 174
III. Donicĭ. Ralet. 155
IV. Alecu Rusu (Russo) 177
V. Colaboratorii pentru partea economică. 181
VI. Romanul luĭ Alecu Cantacuzino 182
VII. Colaboratoriĭ moldoveni maĭ mărunţi: Sion, Istrati, Dăscălescu 185
VIII. Scriitoriĭ tineri de la «Foiletonul Zimbruluĭ» 187
IX. Colaboratoriĭ bucovineni şi basarabeni: C. Hurmuzachi, C. Stamati, I. Sîrbu. 189
X. Colaboratoriĭ munteni: Gr. Alexandrescu. «Manoil» al luĭ Bolintineanu şi «romanul naţional». Tineriĭ: Creţeanu, Al. Odobescu. 191
XI. Gh. Baronzi 196
XII. Ideĭ politice în «România Literară». 205

CAPITOLUL V.

Continuarea munteană a «Românieĭ Literare»: «Concordia». Sihleanu. Depărăţianu.

I. «Concordia» 209
II. Alexandru Sihleanu. 211
III. Alexandru Depărăţianu 214

CAPITOLUL VI.

Noua luptă pentru limba literară.

I. Literatura din Ardeal şi Ungaria. 219
II. Atacurile luĭ Kogălniceanu. Răspunsurile luĭ Iacob Murăşianu, Bariţ şi Cipariŭ 222

CARTEA a IV-a.

Literatura românească în epoca Unirii şi în Domnia luĭ Vodă Cuza.

CAPITOLUL I.

Poeţiĭ romîni ca luptători pentru Unire.

I. Poeţiĭ moldoveni 235
II. Alţĭ poeţĭ: Sion, Dăscălescu 240
III. Poeţiĭ munteni 243

CAPITOLUL II.

Ziarele româneşti de la 1855 la 1866.

I. «Steaua Dunăriĭ». 247
II. Cele d'intăiŭ gazete din Paris şi Bucureştĭ. Alte foĭ până la Unire 249

CAPITOLUL III.

Satira politică. N. Orăşanu.

Pagina

I. Foĭ de satiră şi caricaturĭ 267
II. N. Orăşanu. 270

CAPITOLUL IV.

Elocvenţa.

VERIFICAT 2007

CAPITOLUL V.

Revistele.

I. «Revista Carpaţilor» 283
II. «Revista Carpaţilor» şi apărarea Ardelenilor 288
III. «Revista Romînă» 290
IV. Revistele din Moldova: B. P. Hasdeŭ 296
V. Întemeiarea Universităţiĭ din Iaşĭ. 300

CAPITOLUL VI.

Nuvela şi romanul în epoca luĭ Cuza-Vodă.

I. Al. Odobescu 304
II. N. Filimon 307
III. Alte romane 310
IV. «Elena» luĭ Bolintineanu 212

CAPITOLUL VII.

Istoria. Teatrul de figurĭ şi scene istorice.

I. Studiile istorice. Hasdeŭ. Papiu Ilarian 315
II. Teatrul 217

CAPITOLUL VIII.

Literatura românească în Ardeal şi Bucovina.

I. «Asociaţia» ardeleană 332
II. Cărţĭ de şcoală 334
III. Foile 335
IV. Poeţiĭ ardelenĭ 337
V. Alte scrierĭ 340
VI. Scrisul românesc în Bucovina 340
Epilog. 343

VERIFICAT 1987

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ "CAROL I" BUCUREŞTI

VERIFICAT 2017